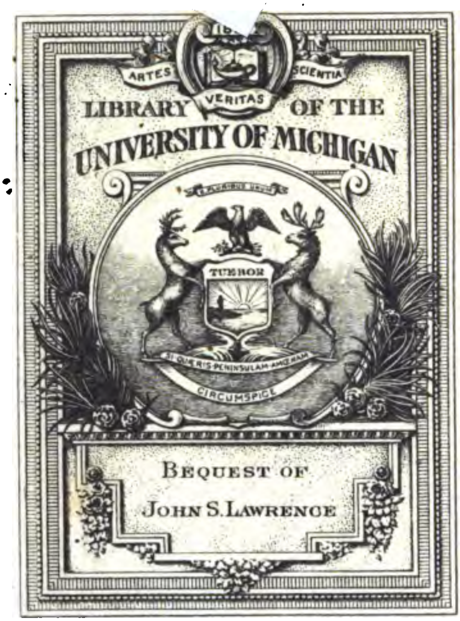

ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE
BEQUEST OF
JOHN S. LAWRENCE

SCRIPTORES ROMANI.

TOMUS QUINTUS.

M. T. CICERO.

M. TVLLII

CICERONIS

OPERA OMNIA

EX RECENSIONE NOVISSIMA

IO. AVGVSTI ERNESTI

CVM EIVSDEM NOTIS

ET CLAVE CICERONIANA.

EDITIO PRIMA AMERICANA.

TOM: V.

BOSTONIAE: WELLS ET LILLY.

MDCCCXV.

BOSTONIAE: WELLS ET LILLY,
Typographis.

ACCUSATIONIS

IN

C. VERREM

LIBER TERTIUS

DE FRUMENTO, SEU ORATIO FRUMENTARIA.

ORATIO OCTAVA.

ARGUMENTUM.

Continet hic liber furta Verris in omni frumenti genere. Frumenti autem, quod praetor Siculus ab aratoribus exigere poterat et debebat, erat primo *decumanum*, quod aratores pro agris sibi attributis dabant; alterum erat *emptum*, quod vi legis Rupiliae tenebantur populi Siciliae vectigales populo Rom. certo pretio vendere. Id erat vel *decumanum alterum*, cui pretium erat a senatu Rom. constitutum in modios singulos H-S. terni; vel *imperatum*, cui H-S quaterni constituti erant. Constituebatur autem a senatu in annos singulos e lege Terentia et Cassia frumentaria, quanta pecuniae summa in utrumque *emti* genus ex aerario impenderetur: tertium erat *aestimatum*, sive *in cellam*, quod ex S. C. et legibus praetori in cellam ad usus suos imperabatur. Dabat Senatus quaestori praetoris certam ex aerario pecuniam, unde ab aratoribus emeret, et quidem modium tritici H-S. IIII. hordei autem H-S. II. Illam pecuniam aratoribus adnumerabat, et deinde frumentum vehebatur, quorsum volebat. Licebat autem praetori certam pecuniam, quan-

tam scilicet aequum erat, ab aratoribus pro frumento et vectura pacisci. Jam primum a c. 6. ad 70 fraudes et furta Verris in decumano, a c. 70 ad 81 in emto, et deinde in aestimato ostendit.

1 OMNES, qui alterum, judices, nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim laesi injuria, nullo praemio adducti, in judicium reipublicae causa vocant, providere debent, non solum quid oneris in praesentia tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi dicunt innocentiae, continentiae, virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitae reposcunt: atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi utilitate communi. Nam [1] qui sibi hoc sumsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus ejusmodi civis laudandus ac diligendus est, qui non solum [2] republica civem improbum removet, verum etiam se ipsum ejusmodi fore profitetur ac praestat, ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque officii, sed etiam ut quadam legis necessaria ratione recte sit honesteque vivendum. Itaque hoc, judices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo, L. Crasso, saepe auditum est, cum se nullius rei tam poenitere diceret, quam quod [3] C. Carbonem umquam in judicium vocavisset. minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat, et vitam

[1] *qui sibi hoc sumsit.*] Leg. *sumit.* totus contextus hoc desiderat, inprimis proxime sequens, ut *corrigat*, etc.

[2] *republica civem i. removet.*] Sic dedi pro vulgato *reip.* quod male natum est e scriptura Mss. et edd. *R. I.* Graevius dedit *a rep.* quod etiam in Mss. repertum est. *removere* sine praepositione etiam Or. c. 2. *init.* dixit, ubi Lamb. inserit *ab.*

[3] *C. Carbonem unquam.*] Mihi *unquam* friget.

suam pluribus, quam vellet, observari oculis arbitrabatur. Atque ille his praesidiis ingenii fortunaeque munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, nondum confirmato consilio, sed ineunte aetate, susceperat. Quo minus etiam perspicitur eorum virtus et integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quam qui jam firmata aetate descendunt. illi enim, antequam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant: nos, qui jam, et quid facere, et quantulum judicare possemus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis praecideremus istam licentiam libertatemque vivendi. Atque hoc ego plus oneris habeo, quam 2
qui ceteros accusarunt (si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac voluptate;) verumtamen hoc ego amplius suscepi, quam ceteri; quod ita postulatur ab omnibus, ut ab iis se abstineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem aut rapacem accusaris? vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem? cavendum erit semper, ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. Corruptorem, adulterum? providendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. Omnia postremo, quae vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne objurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. Ego in uno homine omnia vitia, quae possunt in homine perdito nefarioque esse, reprehendo: nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciae, quod

non in istius unius vita perspicere possitis. [4] Ego in isto reo legem hanc, judices, mihi statuo; vivendum ita esse, ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia, quam videtis, dissimillimus esse, ac semper fuisse videar. Patior non moleste, judices, eam vitam, quae mihi sua sponte antea jucunda fuerit, nunc jam mea
3 lege et conditione necessariam quoque futuram. Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, quibus inimicitiis, aut qua injuria adductus, ad accusandum descenderim. mitto jam rationem officii mei, necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitiis respondeo. An tu majores ullas inimicitias putas esse, quam contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum et voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem suum, consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? Pudorem et pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? [5] Qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex thensarum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui potest? Qui jure aequo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet varietatem libidinemque decretorum tuorum? qui sociorum injuriis, provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione

[4] *Ego in isto reo.*] Videtur scribendum *Ergo*. Conformarunt librarii initio periodi praecedentis.

[5] *Qui relig. - - retinere vult.*] Mox est, ut ante, qui *putat* - - mox qui *velit* - - qui - - *doleat*. quae non satis consentiunt. In tertio membro etiam edd. veteres habent *vult*, sed *velit* e Mss. dedit Gruterus. Non haec eodem modo a Cicerone enunciata esse putemus?

Asiae, vexatione Pamphyliae, squalore et lacrymis Siciliae concitetur? qui civium Romanorum jura ac libertatem sanctam apud omnes haberi velit, is non tibi plus etiam, quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad civium Romanorum supplicia fixas recordetur? An, si qua in re contra rem meam decresset aliquid injuria, jure me ei [6] inimicum esse arbitrarer: cum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, utilitatem, voluntatemque fecerit, quaeris, cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? qui praesertim plus etiam, [7] quam pars virilis postulat, pro voluntate populi Romani oneris ac muneris suscipere debeam?
Quid illa, quae leviora videntur esse, non cujusvis 4
animum possunt movere? quòd ad tuam ipsius amicitiam, ceterorumque hominum magnorum atque nobilium, faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia, quam cujusquam nostrûm virtus et integritas? Odistis hominum novorum industrias: despicitis eorum frugalitatem: pudorem contemnitis: ingenium vero, et virtutem depressam exstinctamque cupitis. Verrem amatis. Ita credo: si non virtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia: at sermone, at litteris, at humanitate ejus delectamini. nihil horum est: contraque sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia atque inhumanitate oblita. Huic homini si cujus domus patet, utrum ea patere, an hiare ac poscere aliquid videtur? Hunc vestri janitores, hunc cubicularii diligunt: hunc liberti vestri, hunc servi ancillaeque

[6] *in. esse arbitrarer.*] Hotomannus bene, ut opinor, corrigit *arbitrarere*: cui melius respondet post *quaeris*.

[7] *quam pars virilis postulat.*] An *postulet*?

amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic solus introducitur, ceteri, saepe frugalissimi homines, excluduntur. Ex quo intelligi potest, eos vobis esse carissimos, [8] qui ita vixerunt, ut sine vestro praesidio salvi esse non possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere velimus: ut dignitatem nostram, populique Romani beneficia, non copiis, sed virtute tueamur: istum, rebus omnibus undique ereptis, impune eludentem circumfluere atque abundare? hujus argento [9] dominia vestra, hujus signis et tabulis forum comitiumque ornari? praesertim cum vos [10] vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse, qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet; ut plures hic sociorum urbes, quam ille hostium, spoliasse videatur? plures hic solus villas ornamentis fanorum, quam ille fana spoliis hostium ornasse? et is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant?

5 Verum haec et dicentur alio loco, et dicta sunt: nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus a vobis, judices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum. Sed multo erit gratius, si reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quae antea dicta sunt, erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate rerum ac criminum delectatio. Nunc tractare causam instituimus frumentariam: quae

[8] *qui ita vixerunt.*] Melius *vixerint.*

[9] *dominia vestra.*] Vetus lectio est *domos* vel *domus vestras*, quam revocavit Graevius. Sed v. dicta in Clave.

[10] *vestro Marte.*] Acute et mordaciter sic dixit, pro *vestra sponte*: ut rapinas innuat.

[11] magnitudine injuriae et re criminibus ceteris antecellit; jucunditatis in agendo et varietatis minus habebit. vestra autem auctoritate et prudentia dignissimum est, judices, in audiendi diligentia non minus religioni tribuere, quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda haec vobis proponite, judices, vos de rebus fortunisque Siculorum omnium, de civium Romanorum, qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a majoribus traditis, de vita victuque populi Romani cognituros. Quae si magna atque adeo maxima vobis videntur; quam varie et quam copiose dicantur, exspectare nolite. Neminem vestrûm praeterit, judices, omnem utilitatem opportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad commoda populi Romani adjuncta sit, consistere in re frumentaria maxime. nam ceteris rebus adjuvamur ex illa provincia: hac vero alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, judices, erit in accusatione. primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de aestimato.

Inter Siciliam, ceterasque provincias, judices, in 6
agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis et plerisque Poenorum, quasi victoriae praemium, ac poena belli: aut censoria locatio constituta est, ut Asiae, lege Sempronia. Siciliae civitates sic in amicitiam fidemque recepimus, ut eodem jure essent, quo fuissent: eadem conditione populo Romano parerent, qua suis antea paruissent. Perpaucae Siciliae civitates sunt bello a majoribus nostris subactae: quarum ager cum esset publicus populi

[11] *magnitudine et re.*] Hoc Gruterus e Mss. duobus antiquis dedit. Vetus lectio erat *fere*, quod servavit Graevius, qui tamen conjicit *et rei*. *Res* refertur ad objectum criminum, rem frumentariam. *Fere* utique languet.

Romani factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Taurominitana. quinque praeterea sine foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana: praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est: itemque, ante imperium populi Romani, ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc majorum sapientiam, qui, cum Siciliam, tam opportunum subsidium belli atque pacis, ad rempublicam adjunxissent, tanta cura Siculos tueri et retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, [12] neve vendundi aut tempus aut locum commutarent: ut certo tempore anni, ut ibidem, in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorumque animos, non modo lege nova, se ne nomine quidem legis novo commoveri. Ita decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut iis jucundior esset muneris illius functio, si ejus regis, qui [13] Siculis carissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a majoribus traditam, conditionem amicitiae, jus societatis, convellere et commutare ausus est.
7 Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam veteri, tam usitata, quidquam novi feceris.

[12] *neve vendundi*] pro *neque*. Sic *neve* dici, non reperire me memini, scil. inter duo substantiva. Ceterum edd. pr. habent consensu *vendundis* sc. decumis, quod et ipsum rectum est.

[13] *S. carissimus fuit.*] Bene *fuit*, si ex Ciceronis persona dicitur. at melius foret *fuisset*.

Ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae. Do hoc tibi et concedo. scio, te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum [14] a suis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. scio, te edicta superiorum omnium correxisse, et possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio: eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare: ne is redimeret, cuja res esset: ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur: exiguam diem praefinire operi, quo ceteros ab negotio excluderes, [15] ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, injussu populi, sine senatus auctoritate, jura provinciae Siciliae mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octavio et C. Cottae consulibus senatus

[14] *a liberis ad alienos.*] Edd. pr. non habent *a liberis*, quod additum est e Mss. quibusdam a Lamb. et aliis. Ms. Pal. autem habet *a suis*. Quia in seqq. est *ab her. primis ad secundos, a legibus ad libidinem*, sane hic etiam debet esse, *unde* transferatur. Sed *a suis* magis placet, quia accuratius respondet alienis: id etiam praeferebat Gruterus.

[15] *ipse in tuo redemtore.*] Hotomannus addi vult *cum ipse*. bene in vulgata scriptura: sed si ex edd. pr. ante scribatur, *quo ceteros*, non erit opus, atque id nos secuti sumus. non praecedit *eum diem*, quod sequi deberet *qua*, sed *exiguam diem*, cujus rationem reddens, dicit *quo*

Romani factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Taurominitana. quinque praeterea sine foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana: praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est: itemque, ante imperium populi Romani, ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc majorum sapientiam, qui, cum Siciliam, tam opportunum subsidium belli atque pacis, ad rempublicam adjunxissent, tanta cura Siculos tueri et retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, [12] neve vendundi aut tempus aut locum commutarent: ut certo tempore anni, ut ibidem, in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorumque animos, non modo lege nova, se ne nomine quidem legis novo commoveri. Ita decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut iis jucundior esset muneris illius functio, si ejus regis, qui [13] Siculis carissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a majoribus traditam, conditionem amicitiae, jus societatis, convellere et commutare ausus est.
7 Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam veteri, tam usitata, quidquam novi feceris.

[12] *neve vendundi*] pro *neque*. Sic *neve* dici, non reperire me memini, scil. inter duo substantiva. Ceterum edd. pr. habent consensu *vendundis* sc. decumis, quod et ipsum rectum est.

[13] *S. carissimus fuit.*] Bene *fuit*, si ex Ciceronis persona dicitur. at melius foret *fuisset*.

Ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae. Do hoc tibi et concedo. scio, te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum [14] a suis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. scio, te edicta superiorum omnium correxisse, et possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio: eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare: ne is redimeret, cuja res esset: ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur: exiguam diem praefinire operi, quo ceteros ab negotio excluderes, [15] ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, injussu populi, sine senatus auctoritate, jura provinciae Siciliae mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octavio et C. Cottae consulibus senatus

[14] *a liberis ad alienos.*] Edd. pr. non habent *a liberis*, quod additum est e Mss. quibusdam a Lamb. et aliis. Ms. Pal. autem habet *a suis*. Quia in seqq. est *ab her. primis ad secundos, a legibus ad libidinem*, sane hic etiam debet esse, *unde* transferatur. Sed *a suis* magis placet, quia accuratius respondet alienis: id etiam praeferebat Gruterus.

[15] *ipse in tuo redemtore.*] Hotomannus addi vult *cum ipse*. bene in vulgata scriptura: sed si ex edd. pr. ante scribatur, *quo ceteros*, non erit opus, atque id nos secuti sumus. non praecedit *eum diem*, quod sequi deberet *qua*, sed *exiguam diem*, cujus rationem reddens, dicit *quo*

Romani factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Taurominitana. quinque praeterea sine foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana: praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est: itemque, ante imperium populi Romani, ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc majorum sapientiam, qui, cum Siciliam, tam opportunum subsidium belli atque pacis, ad rempublicam adjunxissent, tanta cura Siculos tueri et retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, [12] neve vendundi aut tempus aut locum commutarent: ut certo tempore anni, ut ibidem, in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorumque animos, non modo lege nova, se ne nomine quidem legis novo commoveri. Ita decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut iis jucundior esset muneris illius functio, si ejus regis, qui [13] Siculis carissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a majoribus traditam, conditionem amicitiae, jus societatis, convellere et commutare ausus est.
7 Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam veteri, tam usitata, quidquam novi feceris.

[12] *neve vendundi*] pro *neque*. Sic *neve* dici, non reperire me memini, scil. inter duo substantiva. Ceterum edd. pr. habent consensu *vendundis* sc. decumis, quod et ipsum rectum est.

[13] *S. carissimus fuit.*] Bene *fuit*, si ex Ciceronis persona dicitur. at melius foret *fuisset*.

Ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae. Do hoc tibi et concedo. scio, te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum [14] a suis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. scio, te edicta superiorum omnium correxisse, et possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio: eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare: ne is redimeret, cuja res esset: ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur: exiguam diem praefinire operi, quo ceteros ab negotio excluderes, [15] ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, injussu populi, sine senatus auctoritate, jura provinciae Siciliae mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octavio et C. Cottae consulibus senatus

[14] *a liberis ad alienos.*] Edd. pr. non habent *a liberis*, quod additum est e Mss. quibusdam a Lamb. et aliis. Ms. Pal. autem habet *a suis*. Quia in seqq. est *ab her. primis ad secundos*, *a legibus ad libidinem*, sane hic etiam debet esse, *unde* transferatur. Sed *a suis* magis placet, quia accuratius respondet alienis: id etiam praeferebat Gruterus.

[15] *ipse in tuo redemtore.*] Hotomannus addi vult *cum ipse*. bene in vulgata scriptura: sed si ex edd. pr. ante scribatur, *quo ceteros*, non erit opus, atque id nos secuti sumus. non praecedit *eam diem*, quod sequi deberet *qua*, sed *exiguam diem*, cujus rationem reddens, dicit *quo*

Romani factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Taurominitana. quinque praeterea sine foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana: praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est: itemque, ante imperium populi Romani, ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit. Videte nunc majorum sapientiam, qui, cum Siciliam, tam opportunum subsidium belli atque pacis, ad rempublicam adjunxissent, tanta cura Siculos tueri et retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, [12] neve vendundi aut tempus aut locum commutarent: ut certo tempore anni, ut ibidem, in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorumque animos, non modo lege nova, se ne nomine quidem legis novo commoveri. Ita decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut iis jucundior esset muneris illius functio, si ejus regis, qui [13] Siculis carissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc jure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a majoribus traditam, conditionem amicitiae, jus societatis, convellere et commutare ausus est.

7 Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam veteri, tam usitata, quidquam novi feceris.

[12] *neve vendundi*] pro *neque*. Sic *neve* dici, non reperire me memini, scil. inter duo substantiva. Ceterum edd. pr. habent consensu *vendundis* sc. decumis, quod et ipsum rectum est.

[13] *S. carissimus fuit.*] Bene *fuit*, si ex Ciceronis persona dicitur: at melius foret *fuisset*.

Ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae. Do hoc tibi et concedo. scio, te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum [14] a suis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. scio, te edicta superiorum omnium correxisse, et possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio: eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare: ne is redimeret, cuja res esset: ne pupillo tutores propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus everteretur: exiguam diem praefinire operi, quo ceteros ab negotio excluderes, [15] ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. Quamobrem novam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, injussu populi, sine senatus auctoritate, jura provinciae Siciliae mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octavio et C. Cottae consulibus senatus

[14] *a liberis ad alienos.*] Edd. pr. non habent *a liberis*, quod additum est e Mss. quibusdam a Lamb. et aliis. Ms. Pal. autem habet *a suis*. Quia in seqq. est *ab her. primis ad secundos*, *a legibus ad libidinem*, sane hic etiam debet esse, *unde* transferatur. Sed *a suis* magis placet, quia accuratius respondet alienis: id etiam praeferebat Gruterus.

[15] *ipse in tuo redemtore.*] Hotomannus addi vult *cum ipse*. bene in vulgata scriptura: sed si ex edd. pr. ante scribatur, *quo ceteros*, non erit opus, atque id nos secuti sumus. non praecedit *eum diem*, quod sequi deberet *qua*, sed *exiguam diem*, cujus rationem reddens, dicit *quo*

militudoque conjunxit. Verris mores improbos impurosque nostis. fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus istis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille; qui, ut ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua [20] vorago est ac gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat: tantamque habebat morum similitudo conjunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur: ut, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: ut, cum alii, ne conviviis quidem iisdem, quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur: postremo, ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem (ut ajunt) ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus: [21] in cubiculo socius: in convivio dominus: ac tum maxime, cum accubante praetextato praetoris filio, in convivio saltare nudus
10 coeperat. Hunc, uti dicere institui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: hujus audaciae, nequitiae, crudelitati, fidelissimos socios, optimosque cives, scitote, hoc praetore traditos, judices, atque addictos fuisse, novis institutis et edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) rejecta et repudiata.

[20] *vorago est aut gurges.*] Cum haec sint synonyma, cur interponitur *aut*? Corr. *ac*, quod Ursinus in libro vetere reperit et placebat Mureto.

[21] *in cubiculo solus.*] Ms. vetus *socius*, quod Lamb. aliique receperunt: idque et ipse verum puto. elegans gradatio est, *proximus, socius, dominus*. Refertur autem ad res venereas, in quibus socium fuisse, et alibi dicit.

Primum, edictum, judices, audite praeclarum: *quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur.* Quomodo? quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? [22] Ego tantundem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exaravero. Quid omne? immo plus etiam, inquit, si volet. Quid tum? Quid censes? Aut dabis, aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortales! quid est hoc? verisimile enim non est. Sic mihi persuadeo, judices: tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. Da, quaeso, scribae: recitet ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum. nam id significare nutu videtur. Quid praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis, et miseros respicis aratores? edicis enim, te in decumanum, [23] si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum judicium daturum esse. Nihil mihi placet praetermitti. Recita hoc quoque, quod postulat; totum recita. EDICTUM DE JUDICIO IN OCTUPLUM. Judicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum

[22] *Ego tant.*] Est oratio oratoris legentis vel audientis. Ms. Hotom. *Eho!* item alii *tantum dem*, quod probat Hotomannus. Vereor ne *dem* sit a glossa, atque delendum.

[23] *si plura sust.*] Cicero scripsit sine dubio, *si plus*, ut omnibus aliis locis.

militudoque conjunxit. Verris mores improbos impurosque nostis. fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus istis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille; qui, ut ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua [20] vorago est ac gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat: tantamque habebat morum similitudo conjunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur: ut, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: ut, cum alii, ne conviviis quidem iisdem, quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur: postremo, ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem (ut ajunt) ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus: [21] in cubiculo socius: in convivio dominus: ac tum maxime, cum accubante praetextato praetoris filio, in convivio saltare nudus
10 coeperat. Hunc, uti dicere institui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: hujus audaciae, nequitiae, crudelitati, fidelissimos socios, optimosque cives, scitote, hoc praetore traditos, judices, atque addictos fuisse, novis institutis et edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) rejecta et repudiata.

[20] *vorago est aut gurges.*] Cum haec sint synonyma, cur interponitur *aut*? Corr. *ac*, quod Ursinus in libro vetere reperit et placebat Mureto.

[21] *in cubiculo solus.*] Ms. vetus *socius*, quod Lamb. aliique receperunt: idque et ipse verum puto. elegans gradatio est, *proximus*, *socius*, *dominus*. Refertur autem ad res venereas, in quibus socium fuisse, et alibi dicit.

Primum, edictum, judices, audite praeclarum: *quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur.* Quomodo? quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? [22] Ego tantundem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exaravero. Quid omne? immo plus etiam, inquit, si volet. Quid tum? Quid censes? Aut dabis, aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortales! quid est hoc? verisimile enim non est. Sic mihi persuadeo, judices: tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. Da, quaeso, scribae: recitet ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum. nam id significare nutu videtur. Quid praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis, et miseros respicis aratores? edicis enim, te in decumanum, [23] si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum judicium daturum esse. Nihil mihi placet praetermitti. Recita hoc quoque, quod postulat; totum recita. EDICTUM DE JUDICIO IN OCTUPLUM. Judicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum

[22] *Ego tant.*] Est oratio oratoris legentis vel audientis. Ms. Hotom. *Eho!* item alii *tantum dem*, quod probat Hotomannus. Vereor ne *dem* sit a glossa, atque delendum.

[23] *si plura sust.*] Cicero scripsit sine dubio, *si plus*, ut omnibus aliis locis.

militudoque conjunxit. Verris mores improbos impurosque nostis. fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus istis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille; qui, ut ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua [20] vorago est ac gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat: tantamque habebat morum similitudo conjunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur: ut, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: ut, cum alii, ne conviviis quidem iisdem, quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur: postremo, ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem (ut ajunt) ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus: [21] in cubiculo socius: in convivio dominus: ac tum maxime, cum accubante praetextato praetoris filio, in convivio saltare nudus coeperat. Hunc, uti dicere institui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: hujus audaciae, nequitiae, crudelitati, fidelissimos socios, optimosque cives, scitote, hoc praetore traditos, judices, atque addictos fuisse, novis institutis et edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) rejecta et repudiata.

[20] *vorago est aut gurges.*] Cum haec sint synonyma, cur interponitur *aut*? Corr. *ac*, quod Ursinus in libro vetere reperit et placebat Mureto.

[21] *in cubiculo solus.*] Ms. vetus *socius*, quod Lamb. aliique receperunt: idque et ipse verum puto. elegans gradatio est, *proximus*, *socius*, *dominus*. Refertur autem ad res venereas, in quibus socium fuisse, et alibi dicit.

Primum, edictum, judices, audite praeclarum: *quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur.* Quomodo? quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? [22] Ego tantundem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exaravero. Quid omne? immo plus etiam, inquit, si volet. Quid tum? Quid censes? Aut dabis, aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortales! quid est hoc? verisimile enim non est. Sic mihi persuadeo, judices: tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. Da, quaeso, scribae: recitet ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum. nam id significare nutu videtur. Quid praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis, et miseros respicis aratores? edicis enim, te in decumanum, [23] si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum judicium daturum esse. Nihil mihi placet praetermitti. Recita hoc quoque, quod postulat; totum recita. EDICTUM DE JUDICIO IN OCTUPLUM. Judicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum

[22] *Ego tant.*] Est oratio oratoris legentis vel audientis. Ms. Hotom. *Eho!* item alii *tantum dem*, quod probat Hotomannus. Vereor ne *dem* sit a glossa, atque delendum.

[23] *si plura sust.*] Cicero scripsit sine dubio, *si plus*, ut omnibus aliis locis.

militudoque conjunxit. Verris mores improbos impurosque nostis. fingite vobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus istis rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille; qui, ut ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua [20] vorago est ac gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat: tantamque habebat morum similitudo conjunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur: ut, quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: ut, cum alii, ne conviviis quidem iisdem, quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur: postremo, ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem (ut ajunt) ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et jucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus: [21] in cubiculo socius: in convivio dominus: ac tum maxime, cum accubante praetextato praetoris filio, in convivio saltare nudus
10 coeperat. Hunc, uti dicere institui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: hujus audaciae, nequitiae, crudelitati, fidelissimos socios, optimosque cives, scitote, hoc praetore traditos, judices, atque addictos fuisse, novis institutis et edictis, tota Hieronica lege (quemadmodum antea dixi) rejecta et repudiata.

[20] *vorago est aut gurges.*] Cum haec sint synonyma, cur interponitur *aut*? Corr. *ac*, quod Ursinus in libro vetere reperit et placebat Mureto.

[21] *in cubiculo solus.*] Ms. vetus *socius*, quod Lamb. aliique receperunt: idque et ipse verum puto. elegans gradatio est, *proximus, socius, dominus.* Refertur autem ad res venereas, in quibus socium fuisse, et alibi dicit.

Primum, edictum, judices, audite praeclarum: *quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur.* Quomodo? quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? [22] Ego tantundem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exaravero. Quid omne? immo plus etiam, inquit, si volet. Quid tum? Quid censes? Aut dabis, aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortales! quid est hoc? verisimile enim non est. Sic mihi persuadeo, judices: tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. Da, quaeso, scribae: recitet ex codice. Recita edictum de professione. EDICTUM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum. nam id significare nutu videtur. Quid praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis, et miseros respicis aratores? edicis enim, te in decumanum, [23] si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum judicium daturum esse. Nihil mihi placet praetermitti. Recita hoc quoque, quod postulat; totum recita. EDICTUM DE JUDICIO IN OCTUPLUM. Judicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum

[22] *Ego tant.*] Est oratio oratoris legentis vel audientis. Ms. Hotom. *Eho!* item alii *tantum dem*, quod probat Hotomannus. Vereor ne *dem* sit a glossa, atque delendum.

[23] *si plura sust.*] Cicero scripsit sine dubio, *si plus*, ut omnibus aliis locis.

11 rusticarum ad insolitam litem atque judicium. Cum omnibus in aliis vectigalibus, Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae, [24] [quae vectigalia sunt,] cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, non ereptor neque possessor soleat esse: tu de optimo, de justissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus, ea jura constituebas, quae omnibus aliis essent contraria. Utrum est aequius, decumanum petere, an aratorem repetere? judicium, integra re, an perdita, fieri? eum, qui manu quaesierit, an eum, qui digito licitus sit, possidere? Quid? [25] qui in singulis jugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas, ut, te praetore videlicet, [26] aequo [jure,] Apronium, delicias ac vitam tuam, judicio recuperatorio persequantur? Verum esto. reperietur aliquis fortis et experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, judicio repetat, et poenam octupli persequatur. Exspecto vim edicti, severitatem praetoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? nihil, nisi ex edicto judicium in octuplum. Quid Apronius? non recusat. quid

[24] *quae vectigalia sunt.*] Torquent se in his corrigendis viri docti. Est spurium, e margine in textum assumtum, in quo elogium scriptum erat hoc, argumentum loci. Uncis inclusi.

[25] *qui in singulis jugis arant.*] Tenuiores aratores, qui tenuem modum agri arant, adeoque ipsi soli omnem laborem rusticum sustinent.

[26] *aequo jure.*] Hic neminem vidi, qui haereret. At ego haesi. Quid et quomodo *aequo jure, judicio recuperatorio?* Arbitror *jure* delendum. Ita bene omnia respondent: *te praetore videlicet, aequo - - Apronium delicias*, etc. ita bellissima ironia exsistit.

praetor? jubet recuperatores rejicere. Decurias scribamus. Quas decurias? [27] de cohorte mea rejicies, inquit. Quid? ista cohors quorum hominum est? Volusii haruspicis, et Cornelii medici, et horum canum, quos tribunal meum vides lambere. Nam de conventu nullum umquam judicem, nec recuperatorem dedit. iniquos decumanis esse ajebat omnes, qui ullam agri glebam possiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani convivii crapulam exhalassent. O praeclarum et com- 12
memorandum judicium! o severum edictum! o tutum perfugium aratorum!

Atque, ut intelligatis, cujusmodi ista judicia in octuplum, cujusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint: sic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permissa, ut tantum ab aratore, quantum poposcisset, auferret, plus, quam deberetur, poposcisse? Considerate cum vestris animis vosmetipsi, ecquem putetis, praesertim cum id [28] non solum avaritia, sed etiam imprudentia accipere potuerit. multos necesse est. At ego omnes dico plus, ac multo plus, quam decumas, abstulisse. Cedo mihi unum ex triennio praeturae tuae, qui octupli damnatus sit. damnatus? immo vero, in quem judicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui injuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius sibi, quam deberetur, deberi professus esset. immo vero contra, rapiebat et asportabat

[27] *de cohorte mea rejicies.*] Graevius bene *rejicies* deleri vult. Int. scribamus, quae sint de cohorte mea. Nam cum *decuriis* non bene convenit *rejicere*.

[28] *non s. avaritia, sed e. imprudentia.*] Sic cum Graevio e Mss. vett. edidi pro vulg. *non s. sine av. sed etiam sine impudentia*: in quo sensus commodus non est.

tabat, quantum a quoque volebat, Apronius: omnibus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur: neque tamen ullum judicium reperietur. Quid est hoc? tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab uno homine nequissimo ac turpissimo laesi, poenam octupli sine ulla dubitatione commissam, non persequebantur? quae causa? quae ratio est? una illa, judices, quam videtis: quod ultro etiam illusos se et irrisos ab judicio discessuros videbant. Etenim quod esset judicium, cum e Verris turpissimo flagitiosissimoque comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, asseclae istius, non a patre ei traditi, sed a meretricula commendati? Ageret videlicet causam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta: se pulsatum verberatumque diceret. [29] conferrent viri boni capita: de comissatione loquerentur inter se, ac de mulierculis, si quas a praetore abeuntes possent deprehendere. res agi videretur. surrexisset Apronius, nova dignitas publicani, non ut decumanus, squaloris plenus ac pulveris: sed unguentis oblitus, vino vigiliisque languidus. omnia primo motu ac spiritu suo, vini, unguenti, corporis odore complesset. dixisset haec, quae vulgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum: non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum: dominum illorum ac tyrannum. Quae cum dixisset, illi viri optimi de cohorte istius recuperatores, non de absolvendo Apronio deliberarent, sed quaererent, ecquo modo [30] petitorem ipsum Apronio

[29] *conferrent b. v. capita*] velut deliberaturi de sententia ferenda, ut in consilium a praetore missi. Lepidissimus locus.

[30] *petitorem i. Apronio condemnare.*] Haeret hic Graevius, et corrigit *condonare*, sensu recto, sed id est etiam *condemnare Apronio*, ut L. II. c. 8.

condemnare possent. Hanc tu licentiam diripiendo- 13
rum aratorum cum decumanis, hoc est, Apronio permisisses, ut, quantum vellet, posceret: quantum popòscisset, auferret: hoc tibi defensionis ad judicium tuum comparabas, habuisse te edictum, recuperatores daturum in octuplum? Si mehercule ex omni copia conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimorumque hominum, faceres potestatem aratori, non modo rejiciundi, sed etiam sumendi recuperatores; tamen hoc novum genus injuriae ferre nemo posset, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, et rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac persequi lite atque judicio. Cum vero verbo judicium sit in edicto, re quidem vera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis, sociis tuis, atque adeo procuratoribus: tamen audes illius judicii mentionem facere; praesertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur? cum in tantis incommodis aratorum, injuriisque decumanorum, nullum ex isto praeclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem judicium inveniatur? Erit tamen in aratores lenior, quam videtur. nam, qui in decumanos octupli judicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut inimicum fuisse? quanto lenior est, quam in publicanum? Edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid dereliquit judicii, quod in aratorem dari posset? Non malum est, inquit, esse istam formidinem: ut, cum exactum sit ab aratore, tamen ne se commoveat, reliquus metus judicii sit. Si judicio

a me vis exigere, remove Siculum magistratum: si hanc vim adhibes, quid opus est judicio? Quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod poposcerit, quam ab asseclis tuis quadruplo condemnari?

14 Illa vero praeclara est clausula edicti, quod omnium controversiarum, quae essent inter aratorem et decumanum, si uter velit, edicit, se recuperatores daturum. Primum, quae potest esse controversia, cum is, qui petere debet, aufert? et cum is non, quantum debetur, sed quantum commodum est, aufert! ille autem, unde ablatum est, judicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc [31] homo lynceus etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, SI UTER VOLET, RECUPERATORES DABO. Quam lepide se furari putat? Utrique facit potestatem; sed utrum ita scripserit, si uter volet, an, si decumanus volet, nihil interest. arator enim tuos istos recuperatores numquam volet.

Quid? illa cujusmodi sunt, quae ex tempore, ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septitio, honestissimo homine, equiteque Romano, resistente Apronio, et affirmante, se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret ante, quam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repente uberrimum et quaestuosissimum nascitur, ut ante Kalendas Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem jam superioribus edictis satis perdiderat atque

[31] *homo luteus.*] Vetus lectio est *lynceus*, quod cum Victorio et Lambino edidi. Sensus est: vult videri callidus: non est mirum, nam est lynceus scil. qui est optimus. *homo luteus* non est ita aptum, quod refertur magis ad mores, quam ad ingenium. Ita edidit primus Aldus, et id Mss. quidam habent.

affixerat,) sed isti ipsi equites Romani, qui suum jus retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. Attendite enim, cujusmodi edicta sint. NE TOLLAT, inquit, EX AREA, NISI ERIT PACTUS. Satis haec magna vis est ad inique paciscendum. malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. At ista vis Septitium, et nonnullos Septitii similes, non coërcet; qui ita dicunt: Non tollam potius, quam paciscar. [32]His hoc opponitur: deportatum habeas ante Kalend. Sext. Deportabo igitur. Nisi pactus eris, non commovebis. Sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area. Prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

Jam vero illud non solum contra legem Hieroni- 15
cam, nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia jura Siculorum, quae habent a senatu populoque Romano, ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit iste, ut arator decumano, quo vellet decumanus, vadimonium promitteret. ut hic quoque Apronio, cum [33]ex Leontino usque Lilybaeum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. Quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quod edixerat, ut aratores jugera sationum suarum profiterentur. Quae res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque

[32] *His hoc opponitur.*] Haec est vera lectio, primum edita ab Aldo Nep. quam Gruterus dare voluit, sed operae vulgatam *opponitur* servavere; nec id correxit Jac. Gronovius. Res ipsa docet, *opponitur* esse verum: sed et in Mss. bonis repertum est.

[33] *ex Leontino.*] Sic edd. vett. Gruterus, nescio unde, tacitus edidit *a Leontinis*, quod tamen eodem redit.

ad ullam utilitatem reipublicae pertinuit: tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos vellet Apronius. Ut enim quisque contra voluntatem ejus dixerat, ita in eum judicium de professione jugerum postulabatur. cujus judicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnaeque pecuniae coactae sunt: non quo jugerum numerum vere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri, (quid enim in eo periculi esse posset?) sed [34] causa erat judicii postulandi, quod ex edicto professus non esset. Judicium autem quod fuerit isto praetore, si, quae cohors, et qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate novorum edictorum intelligi velim, judices? Injuriamne factam sociis? at videtis. Auctoritatem superiorum repudiatam? non aude-
16 bit negare. Tantum Apronium isto praetore potuisse? confiteatur necesse est. Sed vos fortasse, quod vos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit? Docebo, cepisse maximas, omnesque eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus causa [35] constituisse convincam, si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus usurum se putat, ex defensione ejus dejecero.

Magno, inquit, decumas vendidi. Quid ais? an tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? tu partes eas, quas te senatus populusque

34 *causa erat judicii postutandi.*] Vidit Hotomannus, *postulandi* verum esse non posse, et *formidandi* correxit. Lambinus edidit ex ingenio *pertimescendi*. refertur enim hoc ad paullo ante commemoratum *hujus judicii metum*. Decernere de lectione substituenda non sum ausus.

35 *constituisse convincam.*] Sic edd. pr. Ald. et aliae veteres, quod et in Ms. Nannii fuit. Pro *convincam* Graevius *vincam*, e Mss. ap. Grut. Nihil interest. Ed. Victorii *irrupisse*, unde factum *reperisse* ab Lamb. Ald. Nep.

Romanus voluit, an fructus integros, atque adeo bona fortunasque aratorum omnes vendidisti? Si palam praeco jussu tuo praedicasset, non decumas frumenti, sed dimidias venire partes, et ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas. si pluris vendidisses tu dimidias, quàm ceteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid vero, si praeco decumas pronuntiavit; re vera, hoc est, lege, edicto, conditione plus etiam, quam dimidiae venierunt? tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris, quod non licebat, quam ceteros, quod oportebat, vendidisse? Pluris vendidi decumas, quam ceteri. Quibus rebus id assecutus es? innocentia? Adspice aedem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. Diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, et iis tacitum os tuum praebere malueris, quantumvis, et te, et patronos tuos, ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id, quod ais, assecutus es? Magna est enim laus, si superiores consilio vicisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere. At te videlicet, inventorem rerum optimarum ac principem, imitabuntur omnes. Quis aratorum, te praetore, decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putavit, cum tribus decumis pro una defungeretur, praeter paucos, qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide, inter importunitatem tuam, senatusque bonitatem, quid intersit. Senatus, cum temporibus reipublicae cogitur, ut decernat, ut alterae decumae exigantur: ita decernit, ut pecunia

pro his decumis solvatur aratoribus, ut, quod plus sumitur, quam debetur, id emi, non auferri putetur. Tu, cum tot decumas non senatus consulto, sed novis edictis tuis, nefariisque institutis exigeres et eriperes: magnum te fecisse arbitrabere, si pluris vendideris, quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensii, quam Cn. Pompejus, quam M. Marcellus: qui ab aequitate, ab lege, ab institu-
17 tis non recesserunt? An tibi unius anni, aut biennii ratio habenda fuit: salus provinciae, commoda rei frumentariae, ratio reipublicae in posterum fuit negligenda? cum ita rem constitutam accepisses, ut et populo Romano satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, et aratoribus tamen arare atque agros colere expediret? Quid effecisti? quid assecutus es? Ut populo Romano, praetore te, nescio quid ad decumas accederet, deserendas arationes relinquendasque curasti. Successit tibi L. Metellus. Tu innocentior, quam Metellus? tu laudis et honoris cupidior? tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honor et avitus negligebatur. multo minoris vendidit, non modo, quam tu, sed etiam, quam qui ante te vendiderunt. Quaero, si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quam plurimo venderet: ne tua quidem recentia proximi praetoris vestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris, abs te principe inventis et excogitatis, edictis atque institutis uteretur? Ille vero tum se Metellum minime fore putasset, si te ulla in re imitatus esset: qui ab urbe Roma, quod nemo umquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in provinciam proficiscendum putaret, litteras ad Siciliae civitates misit, per quas hortatur et rogat, ut arent, ut [36] serant in beneficio

[36] *serant in benef. p. R.*] Graevius delevit *in*, quod non fuit in Ms.

populi Romani. Hoc petit aliquanto ante adventum suum: et simul ostendit, se lege Hieronica venditurum, hoc est, in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. Atque haec, non cupiditate aliqua scribit adductus, ut in alienam provinciam mittat litteras ante tempus; sed consilio, ne, si tempus sationis praeteriisset, granum in provincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli litteras. Recita epistolam L. Metelli. LITTERAE L. METELLI. Hae 18
litterae, judices, L. Metelli, quas audistis, hoc, quantum est ex Sicilia frumenti hornotini, exaraverunt. glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid? Metello divinitus hoc venit in mentem: an ab Siculis, qui Romam frequentissimi convenerant, negotiatoribusque Siciliae doctus est? quorum, quanti conventus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompejum, consulem designatum, ceterosque illius provinciae necessarios, fieri soliti sint, quis ignorat? Quod quidem judicium nullo umquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab iis palam, quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet. Tanta vis erat injuriarum, ut homines quidvis perpeti, quam non de istius pravitate et injuriis deplorare et conqueri mallent. Quas litteras cum ad omnes civitates prope suppliciter misisset Metellus: tamen antiquum modum sationis nulla ex parte assequi potuit. diffugerant enim permulti, id quod ostendam: non solum arationes, sed etiam sedes suas patrias, istius injuriis exagitati, reliquerant.

Nann. negatque commode dici *serere in b. p. R.* At serere beneficio p. R. quid est? beneficium erat in agris, non in serendo.

Non mehercule criminis augendi causa dicam, judices: sed, quem accepi ipse oculis animoque sensum, hunc vere apud vos, et, ut potero, planissime exponam. Nam, cum [37] quadriennio post in Siciliam venissem: sic mihi affecta visa est, ut hae terrae solent, in quibus bellum acerbum diuturnumque versatum est. quos ego campos antea collesque nitidissimos viridissimosque vidissem, hos ita vastatos nunc, ac desertos videbam, ut ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager, Ennensis, [38] Morgantinus, Assorinus, [39] Imacharensis, Agyrinensis, ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum jugerum, sed etiam dominorum multitudinem quaereremus. Aetnensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus, [40] cujus antea spes haec erat, ut, cum obsitum vidisses, annonae caritatem non vererere; sic erat deformis atque horridus, ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus. labefactarat enim vehementer aratores jam superior annus: proximus vero
19 funditus everterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? Tu in tanta improbitate, tu in tanta acerbitate, in tot et tantis injuriis, cum in ara-

[37] *quadriennio post*] int. meum e Sicilia decessum, exacta quaestura.

[38] *Morgantinus.*] Haec est antiqua et vera scriptura, non *Murgentinus*, ut est in vulgg. v. Burm. ad Num. Sicil. p. 444.

[39] *Imacharensis*] pro vulg. *Macharensis*, bene edidit Graev. et sic infr. c. 42. edidit etiam Gruterus: ubi tamen Ms. Hudecoperianus etiam habet *Macharensis*. *Hemicharensis* legendum esse disputat vir doctus Obs. Misc. Vol. V. p. 104.

[40] *c. antea spes haec erat*] Mss. quidam *species*, quod et Aldus nep. Lambinus et Graevius edidere. non bene. nam ei non convenit, *ut cum obsitum vidisses*. Sensus est: tanta erat fiducia istius agri, tam certum habebatur, propter famam fecunditatis, messem bonam fore, ut si modo consereretur, nemo dubitaret de bona messe. Sic *segetis certa fides meae*, Hor. III, 16. 30. Opponuntur *agri calamitosi*, ubi tempestas, illuviones, siccitas timentur.

tionibus, et in earum rerum jure provincia Sicilia consistat: eversis funditis aratoribus, relictis agris, cum in provincia tam locuplete ac referta, non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices, te pluris, quam ceteros, decumas vendidisse? Quasi vero aut populus Romanus hoc voluerit, aut senatus hoc tibi mandaverit, ut, cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo commodoque rei frumentariae populum Romanum privares: deinde, si quam partem tuae praedae ad summam decumarum addidisses, bene de populo Romano meritus viderere.

Atque perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas ejus reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem, ut aliquos summa decumarum vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti. Quid, si doceo, te non minus domum tuam avertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex provincia populi Romani aequam partem tu tibi sumpseris, atque populo Romano miseris? quid, si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse, quam populo Romano misisse? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum, et [40] populo se ac coronae daturum? Haec vos antea, judices, audistis: verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemque omnium. cognoscite nunc, innu-

[40] *populo se ac coronae.*] Sic cum Graevio edidi, e Ms. Nannii. Miror Gruterum servasse vulgatum, *ad coronam*, cujus sensus esset, ut coronam faciat; quod est alienum ab h. l.

merabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: ut simul illam quoque ejus vocem improbam agnoscatis: qui se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat. Audimus hoc jamdiu, judices: nego quemquam esse vestrûm, quin saepe audierit, socios istius fuisse decumanos. nihil aliud arbitror in istum falso esse dictum ab iis, qui male de isto existimarint, nisi hoc. Nam socii putandi sunt, quos inter res communicata est. Ego rem totam, fortunasque aratorum omnes, istius fuisse dico: Apronium, Veneriosque servos, quod iste praetore fuit novum genus publicanorum, ceterosque decumanos, procuratores istius quaestus et ministros rapinarum fuisse dico. Quomodo hoc doces? quo modo ex locatione illa columnarum docui istum esse praedatum? opinor, ex eo maxime, quod iniquam legem novamque dixisset. Quis enim umquam conatus est jura omnia, et consuetudinem omnium commutare cum vituperatione, sine quaestu? Pergam, atque insequar longius. Iniqua lege vendebas, quo pluris venderes. cur, [41] jam addictis et venditis decumis, cum jam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore nova nascebantur edicta? nam ut vadimonium decumano, quocumque is vellet, promitteretur: ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret: ut ante Kalend. Sext. decumas [42] deportatas haberet: haec omnia, venditis decumis,

[41] *jam addictis et venditis.*] Edd. pr. omittunt *addictis et.* et Ms. Nann. quod secutus est Graevius, ante Aldus Nep. Aldus etiam in sqq. omisit *jam;* immo Ciceroni non est inusitatum jungere *addictum et venditum*, ut Phil. II, 21. et valet ad augendum. Ceterum unde sit *addictis et.* nondum reperi.

[42] *deportatas haberent.*] Scribendum est *haberet*, sicut ante, *arator ne tolleret:* uam ad eundem pertinet alterum Quamquam aratoris verbo omnes intelliguntur, ut hactenus pluralis locum habere possit; est tamen durius h. l.

anno tertio te edixisse dico: quae si reipublicae causa faceres, in vendundo essent pronuntiata: quid tua causa faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id quaestu ac tempore admonitus reprehendisti. Illud vero cui probari potest? te sine tuo quaestu, ac maximo quaestu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui fortunarumque periculum neglexisse; ut, cum totius Siciliae quotidie gemitus querimoniasque audires; cum, ut ipse dixisti, reum te fore putares; cum hujusce judicii discrimen ab opinione tua non abhorreret: paterere tamen aratores indignissimis injuriis vexari ac diripi? profecto, quamquam ex singulari crudelitate et audacia, tamen abs te totam alienari provinciam, tot [43] homines honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem et cogitationem salutis tuae, pecuniae cupiditas, ac praesens illa praeda superaret. Etenim, quoniam summam et numerum injuriarum, judices, vobis non possum exponere: singillatim autem de uniuscujusque incommodo dicere infinitum est: genera ipsa injuriarum, quaeso, cognoscite.

21 Nympho est Centuripinus, homo navus et industrius, experientissimus ac diligentissimus arator. Is cum arationes magnas conductas haberet, (quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueverunt,) easque magna impensa, magno instrumento tueretur: tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamque una cum multis ab isto ejectis veniret. fecit ut decumanus Nymphonem negaret, ex edicto illo praeclaro, quod nullam ad aliam

[43] *homines honestissimos.*] In ed. Grut. additur *ac locupletissimos*, velut e Ms. Nannii, quod cum Graevio delevi.

rem, nisi ad hujusmodi quaestus pertinebat, numerum jugerum professum esse. Nympho cum se vellet aequo judicio defendere, iste viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium (is est Artemidorus Pergaeus, qui in sua patria dux isti quondam, et magister [44] ad despoliandum Dianae templum fuit,) et haruspicem Volusianum, et Valerium praeconem. Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. Quanti, fortasse quaeritis. nulla erat edicti poena certa. frumenti ejus omnis, quod in areis esset. Sic Apronius decumanus, non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum; sed tritici septem millia medimnûm ex Nymphonis arationibus, edicti
22 poena, non redemptionis aliquo jure tollit. Xenonis Meneni, nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus. colonus, quod decumanorum injurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem judicium dabat illud suum damnatorium de jugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: fundum elocatum esse dicebat. dabat iste judicium, SI PARERET, jugera ejus fundi esse plura, quam colonus esset professus, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille, non modo non arasse se, [45] id quod satis erat, sed nec dominum ejus esse fundi, nec locatorem: uxoris esse: eam ipsam suum negotium gerere: ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore, et summa auctoritate praeditus, M. Cossetius. Iste nihilominus judicium H-S LXXX millium dabat. Ille

[44] *ad despoliandum t.*] Rectius foret *dispoliandum*, ut est infra IV, 20.

[45] *id quod satis erat.*] Restitui veterem lectionem, pro qua Hotomannus dedit *in satis*. Utinam explicasset aliquis, et latine dici ostendisset *arasse quod in satis est*. Illud autem commodum habet sensum: estque judicium Ciceronis. satis erat ad defendendum Xenonem, quod non araverat fundum. Nam qui *arat*, profiteri debet.

tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat; tamen judicium accepturum se esse dicebat. Tum iste magna voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret; [46] *Dum res judicetur, hominem ut asservent: cum judicatum sit, ad se adducant.* et illud simul dixit; se non putare, illum, si propter divitias, poenas damnationis contemneret, etiam virgas contemnere. Hac ille vi et hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperavit, exsolvit. Polemarchus est 23
Murgentinus, vir bonus atque honestus. Is, cum pro jugeribus quinquaginta, medimna ɪɔcc decumae imperarentur, quod recusabat, domum [47] ad istum [in jus] deductus est: et, cum iste etiam cubaret, in cubiculum introductus est: quod, nisi mulieri et decumano, patebat alii nemini. Ibi, cum pugnis et calcibus conscissus esset, qui ᴅᴄᴄ medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus, Centuripinus, homo cum virtute et nobilitate [48] domi suae, tum etiam pecunia princeps. Huic homini, judices, honestissimae civitatis honestissimo, non modo fru-

[46] *Dum res judicetur.*] Libri quidam, in his edd. pr. Ald. *judicaretur*, quod revocavit Graevius: male. Est enim contra legitimam rationem temporum. *asservent* requirit necessario *judicetur*. Ferrem tamen, si et *asservarent* edidisset, quod pariter est in edd. pr. sed id quoque locum non habet, quia sequitur *adducant*.

[47] *ad istum* [*in jus*] *deductus est.*] Restituimus ex edd. pr. *deductus*, pro *eductus*. quod plane est alienum. Sed miror, nemini verba *in jus* suspecta fuisse, quae profecto sunt a glossatore inepto. neque enim ullo modo a Cicerone esse possunt. nam homo *domum* Verris *deductus* est. Ibi vero non venitur *in jus*, sed in foro, pro tribunali, ut omnes sciunt. Itaque ea verba uncis inclusi. Paullo post ex edd. pr. dedi *alii nemini*, non *nemini alii*. Nuspiam reperi verbo *nemini*, *neminem* in fine addi *alii*, *alium*. Immo hoc pronomen corrumpit vim illius verbi, propter quam in fine ponitur. sed fortasse verbum *alii* ipsum insititium est, et e glossa natum.

[48] *domi suae.*] Graevius *suae* delendum censet, ob rationes, quas J. Fr. Gronovius in Obss. nescio ubi, demonstrarit. Frustra. Est in his ipsis orationibus non modo *domi nobilis*, ut infr. c. 87, sed etiam *domi suae nobilis*, ut IV, 7. et saepe alibi.

menti scitote, sed etiam vitae et sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronii libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus, et Numenius, et Nymphodorus ejusdem civitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant: hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnam, et oraret, ut sibi sua restituerentur; hominem corripi ac suspendi jussit in oleastro quodam: quae est arbor, judices, in foro. tamdiu pependit in arbore socius amicusque populi Romani, in sociorum urbe ac foro, colonus aratorque vester, quamdiu voluntas Apronii tulit.

Genera jamdudum innumerabilium injuriarum, judices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem injuriarum praetermitto. vos ante oculos animosque vestros, tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, hujus importunitatem, Apronii regnum proponite. Contempsit Siculos: non duxit homines: nec ipsos ad persequendum vehementes fore, et vos eorum injurias leviter laturos
24 existimavit. Esto: falsam de illis habuit opinionem, malam de vobis: verumtamen cum de Siculis male mereretur, cives Romanos coluit, his indulsit, eorum voluntati et gratiae deditus fuit. Iste cives Romanos? At [49] nullis inimicior aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto secures: crucem

[49] *nullis inimicior.*] Etsi nulli Mss. aut edd. veteres sic habent, tamen *nullis* verum est, quia res necessario postulat, ut vidit Hotomannus. Male Graevius *nullus* revocavit.

denique illam praetermitto, quam civibus Romanis testem humanitatis in eos ac benivolentiae suae voluit esse: mitto, inquam, haec omnia, atque in aliud dicendi tempus rejicio: de decumis, de civium Romanorum conditione in arationibus disputo: qui quemadmodum essent accepti, judices, audistis ex ipsis. bona sibi erepta esse dixere. Verum haec, quoniam ejusmodi causa fuit, ferenda sunt: nihil valuisse aequitatem, nihil consuetudinem: damna denique, judices, nulla tanta sunt, quae non viri fortes, magno et libero animo affecti, ferenda arbitrentur. Quid, si equitibus Romanis [50] non obscuris, neque ignotis, sed honestis et illustribus, manus ab Apronio, isto praetore, sine ulla dubitatione afferebantur? quid exspectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi jam in Sicilia pollicitus sum, pervenire? qui C. Matrinium, judices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis, in publico, biduum tenuit. atque ab Apronio, judices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesque accommodato, equitem Romanum scitote biduum cibo tectoque prohibitum: biduum Leontinis, in foro, custodiis Apronii retentum atque servatum, neque ante dimissum, [51] quam ad conditiones ejus depactus est.
Nam quid ego de Q. Lollio, judices, dicam, equite 25
Romano spectato atque honesto? Clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: qui cum araret in Aetnensi, cumque is ager Apronio

[50] *non obsc. neque ignotis.*] Sunt synonyma, quae per *atque* copulari debent.

[51] *quam - - depactus est*] an *esset*?

cum ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa et auctoritate et gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberet, non daturum. refertur ejus sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios: hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum: si hoc mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum: adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius commode, cum Apronius e palaestra redisset, et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, decubuisset. Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, quae loquor, crederem, judices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. Quid est, Lolli? inquit. tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? Homo quid ageret: taceret, responderet: quid faceret denique, illa auctoritate et aetate praeditus, nesciebat. Apronius interea coenam ac pocula poscebat. servi autem ejus, qui et moribus iisdem essent, quibus dominus, et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. Ridere convivae: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum, ad Apronii leges conditionesque venisse. Lollius, aetate et morbo impeditus, ad

testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, praesto est: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, Calidium accusavit, adolescens et bonus, et fortis, et in primis disertus, cum his injuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cujus mortis causam fugitivi sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis injuriis et domestico dolore commotus.

Jamne intelligitis, judices, quae pestis, quae im- 26 manitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? Jam videtis, quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit hoc novum, ac singulare, atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesivit, cujus iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione [52] eripi posset. Tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes et improbos accusatos, et vestra et superiorum memoria, scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari,

[52] *eripi posset.*] Sic edidimus pro *possit.* Praecedit enim *quaesivit.*

cum ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa et auctoritate et gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberet, non daturum. refertur ejus sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios: hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum: si hoc mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum: adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius commode, cum Apronius e palaestra redisset, et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, decubuisset. Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, quae loquor, crederem, judices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. Quid est, Lolli? inquit. tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? Homo quid ageret: taceret, responderet: quid faceret denique, illa auctoritate et aetate praeditus, nesciebat. Apronius interea coenam ac pocula poscebat. servi autem ejus, qui et moribus iisdem essent, quibus dominus, et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. Ridere convivae: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum, ad Apronii leges conditionesque venisse. Lollius, aetate et morbo impeditus, ad

testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, praesto est: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, Calidium accusavit, adolescens et bonus, et fortis, et in primis disertus, cum his injuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cujus mortis causam fugitivi sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis injuriis et domestico dolore commotus.

Jamne intelligitis, judices, quae pestis, quae im- 26
manitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? Jam videtis, quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit hoc novum, ac singulare, atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesivit, cujus iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione [52] eripi posset. Tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes et improbos accusatos, et vestra et superiorum memoria, scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari,

[52] *eripi posset.*] Sic edidimus pro *possit.* Praecedit enim *quaesivit.*

cum ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa et auctoritate et gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberet, non daturum. refertur ejus sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios: hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum: si hoc mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum: adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius commode, cum Apronius e palaestra redisset, et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, decubuisset. Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, quae loquor, crederem, judices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. Quid est, Lolli? inquit. tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? Homo quid ageret: taceret, responderet: quid faceret denique, illa auctoritate et aetate praeditus, nesciebat. Apronius interea coenam ac pocula poscebat. servi autem ejus, qui et moribus iisdem essent, quibus dominus, et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. Ridere convivae: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum, ad Apronii leges conditionesque venisse. Lollius, aetate et morbo impeditus, ad

testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, praesto est: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, Calidium accusavit, adolescens et bonus, et fortis, et in primis disertus, cum his injuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cujus mortis causam fugitivi sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis injuriis et domestico dolore commotus.

Jamne intelligitis, judices, quae pestis, quae im- 26
manitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? Jam videtis, quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit hoc novum, ac singulare, atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesivit, cujus iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione [52] eripi posset. Tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes et improbos accusatos, et vestra et superiorum memoria, scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari,

[52] *eripi posset.*] Sic edidimus pro *possit*. Praecedit enim *quaesivit*.

cum ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa et auctoritate et gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberet, non daturum. refertur ejus sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios: hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum: si hoc mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum: adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius commode, cum Apronius e palaestra redisset, et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, decubuisset. Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, quae loquor, crederem, judices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. Quid est, Lolli? inquit. tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? Homo quid ageret: taceret, responderet: quid faceret denique, illa auctoritate et aetate praeditus, nesciebat. Apronius interea coenam ac pocula poscebat. servi autem ejus, qui et moribus iisdem essent, quibus dominus, et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. Ridere convivae: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum, ad Apronii leges conditionesque venisse. Lollius, aetate et morbo impeditus, ad

testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, praesto est: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, Calidium accusavit, adolescens et bonus, et fortis, et in primis disertus, cum his injuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cujus mortis causam fugitivi sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis injuriis et domestico dolore commotus.

Jamne intelligitis, judices, quae pestis, quae im- 26
manitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? Jam videtis, quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit hoc novum, ac singulare, atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesivit, cujus iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione [52] eripi posset. Tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes et improbos accusatos, et vestra et superiorum memoria, scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari,

[52] *eripi posset.*] Sic edidimus pro *possit.* Praecedit enim *quaesivit.*

cum ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa et auctoritate et gratia fretus, affirmavit, se decumanis plus quam deberet, non daturum. refertur ejus sermo ad Apronium. Enimvero iste ridere ac mirari, Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios: hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum: si hoc mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum: adducitur a Veneriis, atque adeo attrahitur Lollius commode, cum Apronius e palaestra redisset, et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, decubuisset. Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non mehercule, quae loquor, crederem, judices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus, prope annos xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento perfricaret. Quid est, Lolli? inquit. tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? Homo quid ageret: taceret, responderet: quid faceret denique, illa auctoritate et aetate praeditus, nesciebat. Apronius interea coenam ac pocula poscebat. servi autem ejus, qui et moribus iisdem essent, quibus dominus, et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. Ridere convivae: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, eum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, judices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum, ad Apronii leges conditionesque venisse. Lollius, aetate et morbo impeditus, ad

testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo interrogatus, nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius, ejus filius, adolescens lectissimus, praesto est: hujus verba audietis. nam Q. Lollius ejus filius, Calidium accusavit, adolescens et bonus, et fortis, et in primis disertus, cum his injuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cujus mortis causam fugitivi sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis injuriis et domestico dolore commotus.

Jamne intelligitis, judices, quae pestis, quae im- 26
manitas in vestra antiquissima, fidelissima, proximaque provincia versata sit? Jam videtis, quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, non potuerit hoc novum, ac singulare, atque incredibile genus injuriarum contumeliarumque perferre? Jam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesivit, cujus iste fidei, diligentiae, perseverantiae, nulla ratione [52] eripi posset. Tot judiciis interfuistis: tot homines nocentes et improbos accusatos, et vestra et superiorum memoria, scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum civitates: publice sibi convivia parari,

[52] *eripi posset.*] Sic edidimus pro *possit.* Praecedit enim *quaesivit.*

sterni triclinia, et in foro sterni jubebat: eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos: ut, quicum inire convivium nemo umquam, nisi turpis impurusque voluisset, ad ejus convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Haec tu, omnium mortalium profligatissime ac perditissime, cum scires, cum audires quotidie, cum videres: si sine tuo maximo quaestu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere atque concederes? et tantum apud te quaestus Apronii, tantum ejus sermo inquinatissimus, et blanditiae flagitiosae valuerunt, ut numquam animum tuum cura tuarum fortunarum cogitatioque tangeret? Cernitis, judices, quod et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum; neque solum per bona, sed etiam per jura libertatis et civitatis, isto praetore pervaserit. videtis pendere alios ex arbore: pulsari autem alios et verberari: porro alios in publico custodiri: destitui alios in convivio: condemnari alios a medico et praecone praetoris: bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges? judicia? socii fideles? provincia suburbana? nonne omnia potius ejusmodi sunt, quae, si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, judices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

27 Privatim hoc modo: quid? publice civitates quemadmodum tractatae sunt? audistis permulta indicia, et testimonia civitatum, et reliquarum audietis. Ac primum de Agyrinensi populo, fideli et illustri, breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta civitas Siciliae, hominum ante hunc praetorem

locupletium, summorumque aratorum. ejus agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. Qui cum eo cum apparitoribus, id est, cum minis ac vi venisset, poscere pecuniam grandem coepit, ut, accepto lucro, discederet. nolle se negotii quidquam habere dicebat, sed accepta pecunia, quam primum aliam civitatem occurrere. Sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat: sed homines et satis fortes, et [53] satis plane frugi ac sobrii; et in primis haec civitas, de qua loquor, judices. Itaque homini in primis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, cum ille magno praesertim emisset, non addituros. Apronius [54] certiorem facit 28
istum, cuja res erat, quid rei esset. Statim, tamquam conjuratio aliqua Agyrii contra rempublicam facta, aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, et quinque-primi, accitu istius evocantur. Veniunt Syracusas: praesto est Apronius: ait, eos ipsos, qui venissent, contra edictum praetoris fecisse. Quaerebant, quid? respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. Iste, aequissimus homo, formidinem illam suam miseris Agyrinensibus injiciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, judicium se passuros esse dicebant. Ingerebat iste Artemidorum Cornelium medicum, Valerium praeconem, Tlepolemum pictorem, et ejusmodi recuperatores; quorum civis Romanus nemo erat: sed Graeci sacrilegi, jampridem improbi, repen-

[53] *satis plane frugi.*] Nescio cur *plane* additum sit, quod absolutionem et perfectionem indicat, quae non consentit verbo *satis.*

[54] *facit certiorem - - quid rei esset.*] *Quid rei esset* mihi videtur esse glossatoris. *Certiorem facere* simpliciter dicitur in tali oratione.

te Cornelii. Videbant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum. condemnari cum istius invidia infamiaque malebant, quam ad ejus conditiones pactionesque accedere. Quaerebant, quae in verba recuperatores daret. Respondebat, SI PARERET, ADVERSUS EDICTUM FECISSE: [55] quae in judicio dicturum esse dicebat. Iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. Pernegabant. Quid ergo? In singulos H-S quinquagenis millibus damnari mavultis? Malle dicebant. Tum iste clare, omnibus audientibus, QUI DAMNATUS ERIT, inquit, VIRGIS AD NECEM CAEDETUR. Hic illi flentes rogare atque orare coeperunt, ut sibi suas segetes, fructusque omnes, arationesque vacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent. Hac lege, judices, decumas vendidit Verres. Dicat licet Hortensius, si volet, magno Verrem ven-
29 didisse. Haec conditio fuit isto praetore aratorum, ut secum praeclare agi arbitrarentur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne si plus edidisset, quam quantum natum esset? Etiam. Quomodo? Magistratus ex ipsius edicto exigere debebant. At arator repetere poterat. Verum Artemidoro recuperatore. Quid, si minus arator dedisset, quam poposcisset Apronius? Judicium in aratorem

[55] *quae in judicio dicturum esse d.*] Haec tota appendicula mihi pariter spuria videtur: cui similis nunquam huic formulae additur: nec ea ullum sensum commodum habet. Itaque frustra in ea corrigenda laborarunt viri docti.

in quadruplum. Ex quo judicum numero? Ex cohorte praetoris praeclara hominum honestissimorum. Quid amplius? minus te jugerum professum esse dico: [56] recuperatores rejice, quod adversum edictum feceris. Ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? Si damnatus eris, (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quae poterat esse?) virgis te ad necem caedi necesse erit. His legibus, his conditionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas venisse arbitretur? qui aratori novem partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi quaestui praedaeque habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt. Accipite 30
nunc, quid imperarit: et [57] dissimulate vos, si potestis, vos intelligere, ipsum praetorem, quod tota Sicilia perspexerit, redemptorem decumarum, atque adeo [58] arationum dominum ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi publice accipiant: Apronio lucrum dent. Si magno emerat, quoniam tu es, qui diligentissime pretium exquisisti; qui, ut ais, magno vendidisti: quare putabas emptori lucrum addi oportere? Esto: putabas. quamobrem imperabas, ut adderent? Quid est aliud, capere et conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, vi atque imperio

[56] *recuperatores rejice.*] Non capiebat hoc Graevius, corrigebatque *recipe*; quod Latini certe non dicunt: *accipe* dixeris. Sed *rejice* verum est. v. infr. 59. et Clav. in h. v.

[57] *dissimulate vos, si p. vos.*] Primum *vos* est delendum: nam ad *dissimulate* non pertinet, et emphaseos causa repetitum esse, h. l. frigidum sit.

[58] *aratorum dominum.*] Ms. Nannii *arationum*, quod recepit Car. Stephanus, praefert Graevius. bene. nam melius convenit verbo *decumarum*.

cogere invitos lucrum dare alteri, hoc est, pecuniam dare? Age, quid tum? si Apronio, deliciis praetoris, lucelli aliquid jussi sunt dare, putate Apronio datum, si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda vobis videbitur. Imperas, ut decumas accipiant: Apronio dent lucrum, tritici medimnûm XXXIII. Quid est hoc? una civitas ex uno agro [59] plebei Romanae prope menstrua cibaria praetoris imperio donare Apronio cogitur. tu magno decumas vendidisti, cum tantum lucri decumano sit datum? Profecto, si pretium exquisisses diligenter, tum cum vendebas, X medimna potius addidissent, quam H-S IↃC postea. Magna praeda videtur: audite reliqua, et diligenter attendite, quo minus miremini, Siculos, re necessaria coactos, auxilium a patronis, a consulibus, a senatu, a legibus, a judiciis petivisse. Ut probaret Apronius [60] hoc triticum, imperat Agyrinensibus Verres, ut in medimna singula dentur Apronio
31 H-S III. Quid est hoc? tanto numero frumenti, lucri nomine, imperato et expresso, nummi praeterea exigentur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod isti ex area, si vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur, et cogitur. non est satis. nummi praeterea imperantur. dantur. parum est. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur. jubes H-S XXX.

[59] *plebei Rom.*] Sic in Ms. repertum, (etiam *plebis*,) recepitque post nonnullos alios Graevius. recte. Nempe *plebei* est genitivus: sunt menstrua cibaria plebis R. Ceterum locus hic est notabilis ad intelligendam summam frumenti plebi divisi ex lege Sempronia; eam fuisse in annos singulos ad 200000. modiorum.

[60] *hoc triticum.*] Graevius e Ms. Nannii post Car. Steph. addit, *quod ei dabatur*. At ea est mera glossa, quae debebat monere, ne ad triticum decumanum haec probatio referretur. Sed res per se patet. Itaque non sum Graevium imitatus.

lucri dari. Ita ab una civitate, vi, minis, imperio, injuriaque praetoris eripiuntur tritici medimnûm XXXIII, et praeterea H-S LX. An haec obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt, quae tu palam egisti, in conventu imperasti, omnibus inspectantibus coëgisti? qua de re Agyrinenses magistratus, et quinqueprimi, [61] quos tu tui quaestus causa evocasti, acta et imperia tua domum ad senatum suum renuntiaverunt: quorum renuntiatio, legibus illorum, litteris publicis mandata est: quorum legati, homines nobilissimi, Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas litteras: deinde testimonium publicum civitatis. Recita litteras publicas. LITTERAE PUBLICAE. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Animadvertistis in hoc testimonio, judices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae civitatis, lacrymantem testari ac dicere, numquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum et cognitum, Agyrinenses contra quemquam infimum civem Romanum dixisse, aut fecisse quippiam; qui nunc contra praetorem populi Romani magnis injuriis, et magno dolore publice testimonium dicere cogerentur. Uni, mehercule, huic civitati, Verres, obsistere tua defensione non potes: tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in injuria, tanta religio in testimonio. Verum non una te tantum, sed universae, similibus afflictae incommodis, legationibus ac testimoniis publicis [62] persequuntur.

[61] *quos tu tuique quaestus*] male *tuique* e Ms. Nanniano editum est: quod ex initio verbi sequentis natum est; ut bene ex eodem additum *tu*.

[62] *persequuntur.*] Recte e Ms. Franc. Graevius. Vulgo *persequentur*.

32 Etenim deinceps videamus, Herbitensis civitas, honesta, et antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto ac vexata sit. At quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, judiciis, controversiis: quibus parcere et consulere, homo impurissime, et quod genus hominum studiossime conservare debuisti. Primo anno venierunt ejus agri decumae tritici medimnûm XVIII. Atidius, istius item minister in decumis, cum emisset, et praefecti nomine cum venisset Herbitam cum Veneriis, locusque ei publice, quo deverteretur, datus esset: coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici medimnûm XXXVII, cum decumae venissent tritici medimnûm XVIII. Atque hoc tantum triticum lucri coguntur dare publice, cum jam privatim aratores ex agris, spoliati atque exagitati decumanorum injuriis, profugissent. Anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici medimnûm XXV millibus, et ipse Herbitam cum illa praedonum copia manuque venisset: populus publice coactus est ei [63] conferre lucri tritici medimnûm XXVI, et accessionem H-S CIƆCIƆ. De accessione dubito, an Apronio ipsi data sit, merces operae, pretiumque impudentiae. De tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum praedonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, pervenerit? Anno vero tertio in hoc agro
33 consuetudine usus est regia. Solere, ajunt, barbaros reges [64] Persarum ac Syrorum, plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo:

[63] *conferre lucri tritici m.*] In hoc loco mihi *lucri* durius est, videturque commode abesse et intelligi posse. Nam de lucro sermonem esse, sua sponte e superioribus patet: et inde videtur repetitum.

[64] *Persarum ac Syrorum.*] Reges Syriae quomodo barbari dicuntur, cum sint Graeci? An quia Persas dicit, non Parthos, etiam veteres Syriae reges sunt intelligendi, vel Assyrii?

Haec civitas mulieri redimiculum praebeat, haec in collum, haec in crines. ita populos habent universos non solum conscios libidinis suae, verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse ducebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani uxor est Pippa: cujus nomen istius nequitia tota Sicilia pervulgatum est, de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur. Hic Aeschrio, Pippae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses cum viderent,[65] si ad Aeschrionem pretium redisset, se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri: liciti sunt usque eo, quoad se efficere posse arbitrabantur. supra adjecit Aeschrio. neque enim metuebat, ne, praetore Verre, decumana mulier damno affici posset. Addicitur medimnûm xxxv. millibus dimidio fere pluris, quam superiore anno. Aratores funditus evertebantur: et eo magis, quod jam superioribus annis exhausti erant ac paene perditi. Intellexit iste, ita magno venisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. demit de capite medimnûm CIƆCIƆCIƆIƆC. jubet in tabulas [66] pro medimnûm xxxv referri xxxi et cccc. Hordei decumas ejusdem agri Docimus emerat. Hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. Hujus Ter- 34

[65] *si ad Aeschrionem pretium redisset.*] Graevius e Ms. Nann. *recidisset.* Sed quid est *pretium recidit*, vel *redit*, in hac caussa? Cicero scripsit *negotium*, scil. redemptio, vel decumae, quae redimuntur. Sic Verr. I, *54. si res ubiret ab eo mancipe:* c. 56. *ad aliquem pervenire.* Poterat et *negotium* dicere, quod certo scio me in eadem re legisse.

[66] *pro medimnum* xxxv.] Sic correximus vulgatum numerum xxxi. qui est manifeste vitiosus. Idem esse debet qui ante. nam a m. 35. mill. detractis 3600 relinquuntur 31400.

tiae plus etiam, quam Pippae, plus quam ceterarum, ac prope dicam, tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas valuit, quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli, non molesti, mulierculrum teterrimarum improbissimi cognitores, incipiunt postulare, poscere, minari. non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari. Siculi Siculos non tam pertimescebant. Cum omni ratione tamen illi calumniarentur; promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. Eo posteaquam ventum est, coguntur Aeschrioni, id est, Pippae, dare tantum, quantum erat de capite demptum, tritici [67] *medimnûm* CIↃ CIↃ CIↃ DC. Mulierculae publicanae noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quaestu animum ad vectigalia redimenda transferret. Transactum putabant Herbitenses; cum iste, quid de hordeo, inquit, et Docimo, amiculo meo? quid cogitatis? At hoc agebat in cubiculo, judices, atque in lectulo suo. Negabant illi sibi quidquam esse mandatum. Non audio: numerate H-S XV. Quid facerent miseri? aut quid recusarent? praesertim cum in lectulo decumanae mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseverandum intelligebant? Ita civitas una sociorum atque amicorum, duabus teterrimis mulierculis, Verre praetore, vectigalis fuit. Atque ego nunc, eum frumenti numerum, et eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico: quo illi frumento, et quibus pecuniis tamen a decumanorum injuriis cives suos non redemerunt. perditis enim et direptis aratorum bonis, haec decumanis mer-

[67] *med.* CIↃCIↃCIↃIX.] Scripsimus DↃ pro IX e cap. praecedente: et sic olim editum fuit.

ces dabatur, ut aliquando ex eorum agris atque ex urbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis, homo disertus, et prudens, et domi nobilis, de calamitate aratorum, et de fuga, et de reliquorum paucitate publice diceret: animadvertistis, judices, gemitum populi Romani, cujus frequentia huic causae numquam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

35 Nunc illud, quod paene praeterii, non omnino relinquendum videtur. nam, per deos immortales! quod de capite ipso demsit, [68] quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum videtur? Unus adhuc fuit post Romam conditam (dii immortales faxint, ne sit alter!) cui respublica [69] totam se traderet, temporibus coacta, et malis domesticis, L. Sulla. Hic tantum potuit, ut nemo, illo invito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, se praedam suam vendere. Ejus omnes res gestas non solum obtinemus; verum etiam propter majorum incommodorum et calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. Unum hoc illius senatus consulto reprehensum, decretumque est, ut, quibus ille de capite demsisset, [70] hi pecunias in aerarium referrent. [71] Statuit senatus hoc, ne illi

68 *quo tandem - - videtur.*] Hoc est e Ms. Nannii. Edd. pr. *quo tandem modo ferendum verum etiam audiendum videtur.* In hac lectione correxit Aldus *audiendum*, pro eoque dedit *animadvertendum*: eaque jam vetus lectio dicitur Hotom. Grut. et aliis. Mihi illa vetustissima lectio non displicet.

69 *totam se traderet.*] Sic Gruterus recte, ex libro Nannii. Edd. vett. habent *tradidit.* Vera latinitas post *unus fuit* requirit *traderet.*

70 *hi pecunias i. ae. r.*] nimis generaliter dictum pro reliquas, residuas pecunias, demtas de capite, remissas. Edd. pr. *ne pecunias*, etc. Cluent. 34. sunt *rei de pecuniis residuis.*

71 *Statuit senatus hoc, ne illi quidem.*] Sic interpungendum: nam si *hoc* ad sequentia referas, constructio non procedit. Sed si plane abes-

quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum quaesitarumque rerum summas imminuere. Illum viris fortissimis judicarunt patres conscripti remittere de summa non potuisse: te mulieri teterrimae recte remisisse senatores judicabunt? Ille, de quo lege populus Romanus jusserat, ut ipsius voluntas populo Romano esset pro lege, tamen in hoc uno genere, veterum religione legum, reprehenditur. tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat: tibi concedetur, quid de capite vectigalium populi Romani
36 remisisti? Atque in hoc genere audaciae multo etiam impudentius [72] in decumis Segestensium versatus est: quas cum addixisset eidem illi [73] Docimo, * hoc est, tritici modiûm quinque millibus, et accessionem adscripsisset H-S MD, coëgit Segestenses a Docimo tantidem [74] publice accipere: id quod ex Segestensium publico testimonio cognoscite. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici modiûm quinque millibus, et accessionem. Cognoscite nunc, quanti se vendidisse retulerit. LEX DECUMIS VENDUNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis

set, melius etiam haberet. Melius etiam foret *concesserit*, quam *concesserat*. In seqq. *a populo factarum q. rerum*, miror, viros doctos haesisse. Res quaeri et fieri dicuntur. Bene vidit Graevius. Et populus rem facit, armis sc.

[72] *in decumis Segestensium*] sc. a quibus, etiamsi immunibus, c. 6. lege et foedere, tamen decumas exegit.

[73] *Doc. hoc est, tr.*] Post *hoc est*, e Lambino *Tertiae* addidit Graevius; sive e conjectura Lamb. sive e libro habuit. At nescio, quare hoc addiderit hic Cicero, cum res ante jam esset tradita. Melius *hoc est* deleatur. Sed nil decerno.

[74] *publice accipere*] v. Clav.

tritici modiûm CIↃ CIↃ CIↃ de capite esse demta, quae cum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerarii, Tertiae mimae condonavit. Utrum impudentius a sociis abstulit? an turpius meretrici dedit? an improbius populo Romano ademit? an audacius tabulas publicas commutavit? [75] Ex horum severitate ulla vis, aut ulla largitio eripiet? [76] Sed si eripuerit; non intelligis, haec, quae jamdudum loquor, ad aliam quaestionem atque ad peculatus judicium pertinere? Itaque hoc mihi reservabo genus integrum totum: ad illam, quam institui, causam frumenti ac decumarum revertar.

[77] Qui cum agros maximos ac feracissimos, per seipsum, hoc est, per Apronium, Verrem alterum, depopularetur: ad minores civitates habebat alios, quos, tamquam canes, immitteret, nequam homines et improbos: quibus aut frumentum, aut pecuniam publice [78] cogebat dare. A. Valentius est in Sicilia, inter- 37
pres: quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad furta et flagitia uti solebat. Fit interpres hic, homo levis atque egens, repente decumanus. emit agri [79] Liparensis, miseri atque jejuni, decumas tritici

75 *Ex horum severitate.*] Deest vinculum, quo haec cum superioribus jungantur. v. c. *Et ex h.* aut *Ex horum ergo.*

76 *S. si eripuerit.*] Sic recte edd. pr. quod et Graevius secutus est; non *eripueris* Nannii, quod Gruterus edidit. Ab iisdem *haec* ante *quae*, recte.

77 *Qui cum.*] Nihil habet quo referatur *qui.* arbitror esse delendum. est enim initium novi capitis.

78 *cogebat dari.*] Cur *dari*? Cogebat civitates sc. quid? *dare.* Sic scribendum, ut alibi, v. c. c. 39. extr. *dare coacti sunt.*

79 *Lipar. miseri a. jejuni.*] Fallere Ciceronem videri, ait Dorvillius Itin. Sic. p. 19. nam esse in illa insula valles fertiles; idque et Diodorum Sic. tradere: sed posse rationem mutatam esse post Ciceronis tempora. At sint aliquot valles, cetera et pleraque tamen sunt saxosa, ut res jejuna sit.

medimnis IↃC. Liparenses vocantur. ipsi accipere decumas, et numerare Valentio coguntur lucri H-S XXX millia. Per deos immortales! utrum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris te decumas vendidisse, ut ad medimna IↃC, XXX millia lucri, statim sua voluntate civitas adderet, hoc est, tritici medimnûm II millia? an, cum magno decumas vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam? Sed quid ego ex te quaero, quid defensurus sis, potius, quam cognoscam ex ipsa civitate, quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium, deinde quemadmodum Valentio nummi sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM, QUOMODO SOLUTUM SIT, EX LITTERIS PUBLICIS. Etiamne haec tam parva civitas, tam procul a manibus tuis atque a conspectu remota, sejuncta a Sicilia, in insula inculta tenuique posita, cumulata aliis tuis majoribus injuriis, in hoc quoque frumentario genere, praedae tibi et quaestui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras: ab hac etiam haec frumentaria lucra, tamquam a mediterraneis, exigebantur? Itaque qui tot annis agellos suos ante te praetorem redimere a piratis solebant, iidem seipsos a te pretio imposito
38 redemerunt. Quid ergo? a Tissensibus, perparva et tenui civitate, sed aratoribus laboriosissimis, frugalissimisque hominibus, nonne plus, lucri nomine, eripitur, quam quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium misisti, novum genus publicani. Cur hoc auctore non Romae quoque servi publici ad vectigalia accedant? Anno secundo Tissenses H-S XXI lucri dare coguntur inviti. tertio anno CIↃ CIↃ CIↃ medimnûm tritici, lucri Diog-

noto Venerio dare coacti sunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus [80] tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit, an huic exegerit. Atque haec ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. Obscure, judices, praetor ipse decumanus est, cum ejus apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi lucri auferant, quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt? Haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venerios Siculorum dominos esse velles. hic delectus, hoc discrimen, te praetore, fuit, ut aratores in servorum numero essent, servi in publicanorum. Quid? Amestratini miseri, imposi- 3
tis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti sunt? Addicuntur decumae M. Caesio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare H-S XXII. Quid hoc est? quae est ista praeda? quae vis? quae direptio sociorum? Si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset. si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Caesio renuntiat se dedisse. Cognoscite renuntiationem ex litteris. Recita ex litteris publicis. LITTERAE PUBLICAE. Quo senatus consulto erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota civitas. Recita testimonium publicum. TESTIMONIUM PUBLICUM. Ab hac eadem civitate anno

[80] *tanta lucra facit - - n. habet.*] Legendum est *fecit*. Refertur enim ad praeteritum tempus, *habet* ad praesens.

secundo, simili ratione extortam esse pecuniam, et Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognovistis. At Amestratinos, homines tenues, cum eorum decumas medimnis DCCC vendidisses Banobali Venerio, (cognoscite nomina publicanorum,) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent. Dant Banobali medimnis DCCC, H-S MD. Profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi Romani plus frumenti servo Venerio, quam populo Romano tribui pateretur, nisi omnis ea praeda, servi nomine, ad istum ipsum perveniret. Petrini, cum eorum decumae magno addictae essent, tamen invitissimi P. Naevio Turpioni, improbissimo homini, qui injuriarum, Sacerdote praetore, damnatus est, H-S XXXVII et IↃ dare coacti sunt. Itane dissolute decumas [81] vendidisti, ut, cum modium esset H-S XV, decumae autem medimnûm III venissent, hoc est H-S XXXXV, lucri decumano CIↃ CIↃ CIↃ H-S darentur? At permagno decumas ejus agri [82] vendidi. Videlicet gloriatur, non Turpioni lucrum datum, sed Petrinis
40 pecuniam ereptam. Quid? Halicyenses, quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent: nonne huic eidem Turpioni, [83] cum decumae * C. med. venissent, H-S XV CIↃ dare coacti sunt? Si id, quod maxime vis, posses probare, haec ad decumanos lucra

[81] *vendidisti.*] Quae sequuntur, sic cum Graevio addidi e Ms. Nannii. Graevius tamen non satis accurate dedit. Vulgo est: *cum modium* XV. *m. venissent, medimnum* III. *m. h. e. H-S.* XXXXV. *lucri d. d.*

[82] *vendidi.*] Hoc verum esse, docet verbum *gloriatur*. *Vendidisti*, quod nesciebat Graevius unde Gruterus ediderit, est in edd. pr. Sed illae habent vitiose *igitur* pro *gloriatur*.

[83] *cum dec. c. med. venissent,* etc.] Locus hic manifeste vitiosus est in numeris, nec conjecturis sanari potest, cum libri omnes sint vitiosi. Nec multum refert. Si accipias numeros, ut scripti sunt, nimis parva res est: si millia intelligas, nimis magna.

venisse, nihil te attigisse: tamen hae pecuniae, per vim atque injuriam tuam captae et conciliatae, tibi fraudi et damnationi esse deberent: cum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium ac Turpionem, servos homines, tuo liberorumque tuorum periculo divites fieri velles: dubitaturum quemquam existimas, quin illis emissariis haec tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad immunem civitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto litteras affert, ut sibi contra omnia senatus consulta, contra omnia jura, contraque legem Rupiliam, extra forum vadimonium promittant aratores. Audite litteras, quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C. VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti gratiosique cognoscite. in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris, ac [34] nobilis arator. Is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro [35] Panormitanis est) conductum habebat H-S sex millibus. pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, decidit H-S XVI millibus et IↃCLIIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic eidem Symmacho Annejus Brocchus, senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existi-

[34] *nobilis arator.*] *Arator* aberat Ms. Nannii: deleveruntque C. Steph. et Graevius: quod non potui imitari. *nobiles* non solet simpliciter appellare provinciales: sed addit *domi suae* aut simile quid.

[35] *Panormitanis est.*] Graevius e Cod. Nann. *nemini est.* Ed. pr. habet *neminem*, nempe, ut intelligeretur, quare *conductum* non proprium habuerit. Sed id nihili est. quare hoc addiderit Cicero? Immo in parte commercii hoc erat, posse agros conductos externum habere: voluitque ostendere, quare Diocles, cum Panormitanus esset, habuerit in agro Segestano conductos agros. Est enim in tali conductione genus mercandi. Nam emuntur et venduntur fructus agri.

matis, nummos praeter frumentum coactus est dare. Venerione servo, te praetore, talis vir, senator populi
41 Romani, quaestui fuit? Hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, ne hoc quidem sciebas, JUDICARE? Antea cum equester ordo judicaret, improbi et rapaces magistratus in provinciis inserviebant publicanis: [86] ornabant eos, quicunque in operis erant: quemcunque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem ejus ordinis voluntatemque fecissent. Retinebatur hoc tum nescio quomodo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putasset, ab universo ordine malo dignus judicaretur: tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad injurias libidinesque tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes, qui habitarent in Sicilia, aut, qui Siciliam te praetore attigissent, [87] judices, rejicere, ut illud non cogitares, tamen ad ejusdem ordinis homines te judices esse venturum? in quibus, si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius injuria sese despectos, dignitatemque ordinis contemptam et abjectam. quod mehercule, judices, mihi non mediocriter ferendum videtur. Habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes ac viri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos. solent enim inulti esse in injuriis suis pro-

[86] *ornabant eos, quicunque*] *eos* non bene consentit cum *quicunque.* Atque etiam *ornabant* majus videtur, quam pro *operis* publicanorum.

[87] *j. r. ut illud non cogitares.*] Hic oratio non cohaeret. Locus lacunosus videtur.

vinciales. vexasti negotiatores. inviti enim Romam raroque decedunt: [88] equitem Romanum ad Apronii injurias dedisti. quid enim jam nocere possunt, quibus non licet judicare? quid, [89] cum senatorem summis injuriis afficis? quid aliud dicis, nisi hoc? cedo mihi etiam istum senatorem: ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad invidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videatur. Neque hoc in uno fecit Annejo, sed in omnibus senatoribus: ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio, viro clarissimo et fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum ejus uxor, foemina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre jusserit. Hunc tu in hac causa testem, Verres, habebis: quoniam, [90] judicem ne haberes, providisti. Vos autem, judices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune atque conjunctum. multa sunt imposita huic ordini munera, multi labores, multa pericula, non solum legum ac judiciorum, sed etiam rumorum ac temporum. Sic est hic ordo quasi propositus atque editus in altum, ut ab omnibus ventis invidiae circumflari posse videatur. In hac tam misera et iniqua conditione vitae, ne hoc quidem retinebimus, judices, ut magistratibus nostris in obtinendo jure nostro ne contemptissimi ac despectissimi esse

[88] *equitem Rom.*] Hoc verum est, non *equites R.* Ad unum enim pertinet et sic edd. pr.

[89] *cum senatorem.*] Sic dedi pro vulg. *senatores.* nam pariter ad unum pertinet, ad Annaeum Brocchum, ut patet e seqq.

[90] *judicem ne haberes, providisti*] nempe rejiciendo, cum per sortem exisset judex in eum.

42 videamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse, publice potius quamvis magno emi, quam in aliquem istius emissarium incidere. Appositus erat Venulejus quidam, qui emeret. Is liceri non destitit. illi, quoad videbatur ferri aliquo modo posse, contenderunt: postremo liceri destiterunt. addicitur Venulejo tritici modiûm [91] VIII millibus. Legatus Possidorus renuntiat. Cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen Venulejo dantur, [92] ne accedat, tritici mod. VIII. praeterea H-S CIↃ CIↃ. Ex quo facile apparet, quae merces decumani, quae praetoris praeda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi litteras et testimonium. TABULAE THERMITANORUM, ET TESTIMONIUM. Imacharenses jam omni frumento ablato, jam omnibus injuriis tuis exinanitos, tributum facere, miseros ac perditos, coëgisti: ut Apronio darent H-S XX millia. Recita decretum de tributis, et publicum testimonium. SENATUS CONSULTUM DE TRIBUTO CONFERENDO. TESTIMONIUM IMACHARENSIUM. Ennenses, cum decumae venissent agri Ennensis medimnûm CIↃ CIↃ CIↃ CC, Apronio coacti sunt dare tritici modiûm [93] XVIII, et H-S III millia. Quaeso, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes civitates, quae decumas debent, percurrit oratio mea: et in hoc genere nunc, judices, versor, in quo non singillatim aratores eversis bonis omnibus sunt, sed publice decumanis lucra data sunt, ut ali-

[91] VIII *mill.*] Sic Ms. Nannii ut mox.

[92] *ne accedat*] int. ad se et ad decumas exigendas.

[93] XVIII *m.*] Sic e Ms. antiquo recte Graevius recepit pro LXXIII. m. nam haec summa respondet tribus millibus medimnûm. Medimnum enim est par sex modiis.

quando ex eorum agris atque urbibus expleti atque
saturi cum hoc cumulo quaestus decederent. Calacti- 43
nis quamobrem imperasti anno tertio, ut decumas agri
sui, quas Calactae dare consueverant, Amestrati M.
Caesio decumano darent, quod neque ante te praetorem illi fecerant, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium? Theomnastus Syracusanus in agrum [94] Mutycensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario, propter inopiam, cogerentur. Jam vero ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quae pactae sint cum decumano Cn. Sergio, sexies tantum, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes et pactiones ex litteris publicis. Recita. PACTIONES HYBLENSIUM CUM VENERIO SERVO EX LITTERIS PUBLICIS. Cognoscite item professiones sationum, et pactiones [95] Menenorum cum Venerio servo. Recita ex litteris publicis. PROFESSIONES SATIONUM, ET PACTIONES MENENORUM CUM VENERIO SERVO EX LITTERIS PUBLICIS. Patiemini, judices, a sociis, ab aratoribus populi Romani, ab iis, qui vobis laborant, vobis serviunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt, ut sibi ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possunt; ab his, per summam injuriam, per acerbissimas contumelias, plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? Sentio, judices, moderandum mihi esse jam orationi meae, fugiendamque

[94] *Mutycensem*] sive *Muticensem*, ut quidam scripti, in his Hydecoperianus ap. Dorvillium Itin. Sic. habent, item edd. pr. Alii habent *Mutyensem*, ut Grut. Illa scriptura est certior. nam Graeci scribunt *Μοτυκαῖοι*.

[95] *Menenorum*] ut est in edd. pr. pro *Meneniorum*. v. Clav.

vestram satietatem. non versabor in uno genere diutius, et ita cetera de oratione mea tollam, ut tamen in causa relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorumque querimonias: cognoscetis, judices, Entellinorum, summi laboris summaeque industriae, dolorem et injurias: Heracliensium, Gelensium, [96] Soluntinorum incommoda proferentur: Catinensium, locupletissimorum hominum amicisimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis: Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apolloniensem, Eggynam, Capitinam, perditas esse hac iniquitate decumarum intelligetis: Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Ennensibus, Letinis, nihil omnino relictum: Citarinos, [97] Acherinos, parvarum civitatum homines, omnino abjectos esse ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse: et plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse: si cui quid aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius avaritia contenta fuit, redundarit.

44 Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, judices, fere optimos ac nobilissimos, Aetnensem et Leontinum. Horum agrorum ego missos faciam quaestus triennii: unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim. Sumam annum tertium, quod et recentissimus est, et ab isto ita admini-

[96] *Soluntinorum.*] Sic, non *Solentinorum*, verum est. v. Burm. V. C. ad num. Sic. p. 482. Error ortus est e scriptura antiqua *σαλοντινοι* pro *σαλουντινοι*.

[97] *Acherinos*] v. Clav.

stratus, ut, cum [98] se certe decessurum videret, non laboraret, si aratorem nullum in Sicilia omnino esset relicturus. Agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. Attendite, judices, diligenter. Agri sunt feraces: annus tertius: decumanus Apronius. De Aetnensibus perpauca dicam. dixerunt enim ipsi priore actione publice. Memoria tenetis, Artemidorum Aetnensem, legationis ejus principem, publice dicere, Apronium venisse Aetnam cum Veneriis: vocasse ad se magistratum: imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur: quotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari: cum in eis conviviis symphonia caneret, maximisque poculis ministraretur. [99] retinere solitum esse aratores, atque ab iis non modo per injuriam, sed etiam per contumeliam, tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. Audistis haec, judices, quae nunc ego omnia praetereo ac relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia ac turpitudine: tantum de quaestu ac lucro dicam unius agri et unius anni, quo facilius vos conjecturam de triennio, et de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi [100] Aetnensium brevis est oratio. ipsi enim venerunt: ipsi publicas litteras deportarunt. docuerunt vos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. id, quaeso, ex ipsorum testimonio

[98] *se certe decess.*] an *certo*? nempe cum tertius jam annus esset: nec prorogatae provinciae spes ulla.

[99] *retinere solitum esse.*] Lambinus correxit bene *retineri solitos esse*. Vestigium est in edd. pr. in quibus est *solitus*. Ita respondet oratio bene sequentibus: *atque ab iis - - exprimi*, quod cum *solitum esse* non convenit, uti nec illud, *quantum Apronius imperasset*.

[100] *Aetnensium oratio*] int. *de* Aetnensibus. Sic et Graeci solent, saepius Latinis.

cognoscite. Recita testimonium Aetnensium. TESTIMONIUM AETNENSIUM. Quid ais? dic, dic, quaeso, clarius, ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. L. MEDIMNUM, L. H-S MILLIA. Per deos immortales! unus ager uno anno ccc millia modiûm tritici; et praeterea H-S L millia, lucri dat Apronio? tantone minoris decumae venierunt, quam fuerunt: an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? utrum enim horum dixeris, in eo culpa et crimen haerebit. Nam illud quidem non dices, quod utinam dicas, ad Apronium non pervenisse tantum. Ita te non modo publicis tenebo, sed etiam privatis aratorum pactionibus ac litteris: ut intelligas, non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. [1] Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? Uno adventu, ex uno agro, Q. Apronium, praeter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, ccc millia modiûm tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini, qui agri Aetnensis multo maximam partem possident: quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Arthemoni, senatus ea mandata dedit, quae publice ad civitatem ipsorum pertinebant, de iis injuriis, quas cives Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus et populus Centuripinus [2] legatos

[1] *Hoc tu feres?*] ita dictum, ut alibi *sustinere crimen:* i. e. hoc tu refellere et eo crimine te purgare poteris?

[2] *legatos noluit mittere.*] Atqui ante dixit misisse: nempe non in propria civitatis caussa et injuriis ei factis, sed de iis, quas in aliis agris passi essent cives sui.

noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maxim ushominum honestissimorum et locupletissimorum, tres legatos, cives suos, delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini. et hoc in te graviores certioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur: Centuripini, quod in omnium fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

Verum, ut dixi, ratio certa est Aetnensium, et 46 publicis et privatis litteris consignata. meae diligentiae pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane me multum adjuverunt. neque enim eos isto praetore, hae decumanorum injuriae laeserunt: potius etiam, judices, adjuverunt. Mirum fortasse hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis, Leontinos, qui principes rei frumentariae fuerunt, expertes incommodorum atque injuriarum fuisse. Hoc causae est, judices, quod in agro Leontino, praeter unam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri testimonium, judices, audietis. ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite. Etenim non modo incommodi nihil ceperunt: sed etiam in Apronianis illis rapinis, in quaestu sunt compendioque versati. Quapropter, quoniam me Leontina civitas atque legatio, propter eam, quam dixi, causam, defecit: mihimet ineunda ratio et via reperiunda est, qua ad

Apronii quaestum, sive adeo, qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire. Agri Leontini decumae anno tertio venierunt tritici medimnûm xxxvi; hoc est, tritici modiûm ccxvi. magno, judices, magno. neque enim hoc possum negare. Itaque necesse est, aut damnum, aut certe non magnum lucrum fecisse decumanum. hoc enim solet usu venire iis, qui magno redemerunt. Quid, si ostendo, in haec una emptione, lucri fieri tritici modiûm c? quid, si cc? quid, si ccc? quid, si cccc millia? [3] dubitabitis etiam, cui ista tanta praeda quaesita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine conjecturam faciam furti atque praedae. Quid? si doceo, judices, eos, qui cccc millia modiûm lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam magnos quaestus feceris? propter magnitudinem quaestus improbus esse volue-
47 ris? Quomodo igitur hoc assequar, judices, ut sciam, quantum lucri factum sit? non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem, non inveni: et cum in jus ipsum eduxi, expressi, ut conficere tabulas se negaret. Si mentiebatur: quamobrem removebat, si hae tabulae nihil tibi erant obfuturae? si omnino nullas confecerat litteras: ne id quidem satis significabat, illum non suum negotium gessisse. ea est enim [4] ratio decumanorum, ut sine plurimis litteris confici

[3] *dubitabitis etiam.*] Sic edd. pr. non *dubitatis*, ut recentiores habent. nam et post est *dicet*, *poterit dubitare*. Mox eaedem *docebo*, male. nam et ante est *ostendo*. Post rectius etiam foret *faciant*.

[4] *ratio - - confici non possit.*] Videtur legendum esse *confieri*. Nam *ratio* est negotium decumanorum, non rationes, de quibus *conficere* dicitur.

non possit. singula enim nomina aratorum, et cum
singulis pactiones decumanorum, litteris persequi et
conficere necesse est. Jugera professi sunt aratores
omnes imperio atque instituto tuo: non opinor quem-
quam minus esse professum, quam, quantum arasset,
cum tot cruces, tot supplicia, tot ex cohorte recupe-
ratores proponerentur. [5] In jugere agri Leontini me-
dimnum fere tritici seritur, perpetua atque aequabili
satione. [6] ager efficit cum octavo, bene ut agatur:
verum, ut omnes dii adjuvent, cum decumo. quod si
quando accidit, tum fit, ut tantum decumae sit, quan-
tum severis: hoc est, ut, [7] quot jugera sunt sata, toti-
dem medimna decumae debeantur. Hoc cum ita
esset: primum illud dico, pluribus millibus medimnûm
venisse decumas agri Leontini, quam quot millia ju-
gerum sata erant in agro Leontino. Quodsi fieri non
poterat, ut plus quam decem medimna ex jugero ara-
rent: medimnum autem ex jugere decumano dari po-
terat, cum ager, id quod perraro evenit, cum decumo
extulisset: quae erat ratio decumani, si quidem decu-
mae, ac non bona venibant aratorum, ut pluribus ali-
quanto medimnis decumas emeret, quam jugera erant
sata? In Leontino jugerum subscriptio ac professio
non est plus xxx millium. Decumae [8] xxxvi medim-
nûm venierunt. Erravit, an potius insanivit Apro- 48

[5] *In jugero.*] Edd. vett. habent *jugere*, quod servatum volebat Graevius. Sic et mox *ex jugere*, quod servavit Gruterus et Graevius. Cur ergo non utroque loco?

[6] *ager efficit c. o.*] Graevio placebat Manutii correctio *reficit*. male. Verbum illud proprium est in hac re. Pro eo mox *efferre*. v. Clav. in utroque verbo.

[7] *quot jugera sunt sata.*] Scr. *sint*. Nam et ante est non *sevisti*, sed *severis*.

[8] xxxvi *medimnûm venierunt*] male Gruterus *medimnis* dedit contra libros. intellige autem, aut adde *millibus* ut in ed. Aldi N. factum, quod probabat Graevius, nec tamen imitabatur.

nius? immo tum insanisset, si aratoribus, quod deberent, licitum esset, [9] et non, quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. Si ostendo, minus tribus medimnis in jugerum neminem dedisse decumae: concedes, opinor, [10] ut cum decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. [11] Atque hoc beneficii loco petitum est ab Apronio, ut in jugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur: multis autem non modo granum nullum, sed ne paleae quidem ex omni fructu atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt: hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, eundem, quem hoc tempore ad hoc judicium legatum et testem Centuripina civitas misit: ut is apud eum causam aratorum ageret, ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in jugera singula, quam terna medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in summo beneficio, pro iis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro singulis decumis, ternas decumas dare liceret. Quodsi tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius, quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quam ternas

9 *et non, quod - - necesse fuisset d.*] *et* sine dubio delendum, ortumque ex ultima praecedentis verbi, temere repetita. ita venustior fit oratio.

10 *ut cum decumano.*] Haec vetus lectio: alii, Hotom. Lamb. dedere *decumo*, ut est supra, et infr. c. 70. quod et mihi placet, etsi utcunque ferri *decumano* potest.

11 *Atque hoc.*] Sic edd. pr. et id rectum est, sive copulae vim tribuas, quae huic loco melius convenit, sive argumentandi. Nam *atque* dicitur pro *atqui*, quod e Ms. Hotom. receptum est.

decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quae regie, seu potius tyrannice, statuit in aratores Apronius, praetermittam: neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, et quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis (quod beneficii gratiaeque causa concessit) quid lucri fiat, cognoscite. Professio est agri Leontini 49
ad jugerum xxx millia. Haec sunt ad tritici medimnûm xc, id est, tritici modiûm dxl millia. deductis tritici modiûm ccxvi millibus, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici cccxxiv millia. adde totius summae iↃxl millium modiûm tres quinquagesimas, id est, tritici modiûm xxxii millia cccc. (ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur.) sunt haec jam ad occlvi millia, cccc mod. tritici. At ego cccc millia lucri facta esse dixeram. non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum, ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, [12] ad singula medimna multi H-S duo, multi H-S quinque accessionis cogebantur dare: qui minimum, singulos nummos. Hoc minimum ut sequamur, quoniam xc medimnûm millia duximus, [13] accedebant eo, novo pessimoque exemplo, H-S xc millia. Hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro, dimidio plus ipse abstulerit, quam populo Romano miserit? ccxvi modiûm millibus decumas agri Leontini

[12] *ad singula medimna.*] Male Gruterus de conjectura Hotomanni *medimnûm*. Parva utique accessio fuisset, in mille medimna aliquot sestertios dare. Itaque etiam pro *singulos numos* male idem *singula numum* e conjectura Hotomanni. Bene correxit Graevius, auctore Gronovio.

[13] *accedebant eo.*] Sic necessario edidimus pro *accedant*. Nihil hic neque Gruterus, neque Graevius. At in edd. pr. non sunt verba *minimum ut - - pessimoque*. Primus lacunam explevit Aldus.

vendidisti. si ex lege, magno: si, ut lex esset libido tua, [14] parvo: si, ut, quae dimidiae essent, decumae vocarentur, parvo vendidisti. multo enim pluris fructus annui Siciliae venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. etenim saepe decumae tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECUMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atqui tum neque judicium de modo jugerum dabatur: neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur a decumano, ut in jugera singula ternis medimnis decidere liceret: nec numorum accessionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquagesimas frumenti addere: et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur.
50 Quid vero istae sibi quinquagesimae, quid porro numorum accessiones volunt? quo id jure, [15] atque adeo, quo id [potius] more fecisti? Nummos dabat arator. quomodo? aut unde? qui, si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum aequa lege et conditione venibant. Is numum dabat. Unde? de frumento? quasi habuisset, te praetore, quod venderet. De vivo igitur

[14] *parvo, si.*] Haec duo verba deleta vult Manutius. Nam sane illa repetitio verbi *parvo* languet. Sed totus locus mihi non satis placet, et argumentatio videtur claudicare, ut mihi hic aliquid vitii latere videatur. Nam v. c. quomodo potest *magno vendidisse* dici, si ex legè vendidit?

[15] *atque adeo, quo id potius ore fecisti.*] Graevius e Ms. Franc. laudat *more*. At haec est lectio edd. pr. *Ore* est ab Aldo, unde ad ceteras edd. fluxit. Mihi *more* verum videtur. Nam in fine hujus argumentationis repetit sententiam: *hoc neque exemplo cujusquam, neque ullo jure fecit.* In exemplo est mos. Ceterum etiam *adeo* et *potius* frigent tautologia. *Potius* delendum videtur ut glossa *τοῦ adeo.*

erat aliquid resecandum, ut esset, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium numorum adderetur. Jam id porro utrum libentes, an inviti dabant? libentes? amabant, credo, Apronium. inviti? qua re, nisi vi et malo, cogebantur? Jam iste, homo amentissimus, in vendundis decumis numorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum; bina aut terna millia addebat. fiunt per triennium H-S fortasse ıɔ millia. Hoc neque exemplo cujusquam, neque ullo jure fecit: neque eam pecuniam retulit: neque hoc parvum crimen quemadmodum defensurus sit,[16] homo quisquam umquam excogitabit.

Quod cum ita sit, audes dicere, te magno decumas vendidisse, cum sit perspicuum, te bona fortunasque aratorum, non populi Romani, sed tui quaestus causa, vendidisse? Ut, si quis villicus ex eo fundo, [17] qui H-S dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino xx millia numûm pro x miserit, sibi alia praeterea centum confecerit: primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat, villicoque delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit: deinde, cum audierit, eas res, quibus fundi fructus et cultura contine-

[16] *homo quisquam umquam excogitabit.*] Sic correxi vulgatum *excogitavit*, quod locum habere non potest. non est de praeterito sermo, sed de futuro. Sic supra 45. *hoc quisquam defendet:* et similiter saepe alibi. Tum saepe in hoc genere verborum perfectum cum futuro confusum esse in libris, nemo ignorare potest, qui libros veteres scr. et edd. mediocriter tractavit. Miror hoc vitium quemquam effugere potuisse: unus Graevius sensit.

[17] *qui H-S dena meritasset.*] Hoc est e libro Nannii et Pall. etiam Franc. *meritaret*. Edd. pr. *mercasset*. Ald. primus edidit *meritasset*. Victor. P. Man. *cui - - merces esset*, quod et Graevius secutus est. Nos *meritasset* praetulimus, quia est verbum bonum, quo et Plinius et Silius usi sunt, et in melioribus libris repertum; altera lectio autem ex conjectura est. nam Nannii liber non hoc, ut tradit Gruterus, sed illud habebat.

tur, amotas et venditas; summo supplicio villicum afficiat, et secum male actum putet: item populus Romanus cum audit, pluris decumas vendidisse C. Verrem, quàm innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac villicum; cum senserit, istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, arationes et agros vectigales vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse: intelliget secum actum esse pessime, istum autem summo supplicio dignum
51 existimabit. Unde ergo hoc intelligi potest? ex hoc maxime, quod ager decumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam desertus est. neque id solum accidit, [18] uti minus multis jugis ararent, si qui in agris remanserunt; sed etiam, ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, [19] agros latos ac fertiles desererent, totasque arationes derelinquerent. Id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. [20] LXXXVIII. quot anno tertio profiteantur.

18 *uti minus - - ararent.*] Edd. vett. habent *uti hi - arent.* alterum recte est mutatum in *ararent.* alterum forte et ipsum rectum: nam et alia hujus formae *hi - siqui* exemplo nobis videmur reperisse: aut forte *hi* factum ex *in*, quod Hotomannus addi volebat.

19 *agros latos ac fertiles.*] Restituimus veterem lectionem *latos* pro *laetos*, quod a Grutero est, qui eam scripturam esse dicit quorundam librorum: probatque Graevius. Sed *latos* melius consentit *magnis aratoribus*, et *laetos* est ποιητικώτερον, quam pro hoc loco, nec ad indolem agrorum pertinet.

20 LXXXVIII - - XXXII.] Per signa numeros exprimi curavimus ut est in edd pr. et ceteris: nam Ciceronem scripsisse explanate *octoginta octo*, *octoginta septem*, non credimus: quia bene latine dicitur *duode-*

XXXII. Unum et quinquaginta aratores [21] ita video dejectos, ut his ne vicarii quidem successerint. Quot aratores, adveniente te fuerunt agri Mutyensis? videamus ex litteris publicis. CLXXXVIII. Quid? anno tertio? CI. LXXXVII aratores unus ager istius injuria desiderat, atque adeo nostra respublica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrumfamilias numerum desiderat et reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta septem, tertio centum viginti. hinc cetnum triginta septem patresfamilias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum! quam honestorum! quam locupletum! ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno praeturae tuae. Quid tertio anno? octoginta, quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex publicis litteris audistis. Pro dii immor- 52
tales! si ex provincia tota centum septuaginta ejecisses, possesne, severis judicibus, salvus esse? Unus ager Agyrinensis CLXX aratoribus inanior cum sit, vos conjecturam totius provinciae non facietis? Atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis jugis, remansisse, quod metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, verum ex civitatibus fuisse profugisse. Illi ipsi, qui remanserant, [22] vix decuma pars arato-

nonaginta, septem et octoginta. Scriptura explanata vulgaris est ab Aldo. Et saepe in hoc genere peccatum est, ut notatum ab aliis.

[21] *ita video dejectos*] de agris per ista damna: sed forte verum est *ejectos*. Infr. c. 52. edd. pr. ubi nunc est *ejectos*, habent *dejectos*.

[22] *vix decima pars aratorum.*] *Aratorum* glossatorem sapit. Mox *sua causa* ex edd. vett. restitui pro *sui causa*.

rum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset, se decumas lege Hieronica venditurum; et nisi ab iis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum: quod illi semper sua causa fecerant, cum eos nemo rogaret, quamdiu intelligebant, sese sibi et populo Romano, non Verri et Apronio serere, impendere, laborare. Jam vero, judices, si Siculorum fortunas negligitis: si, quemadmodum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur, non laboratis: at vos communem populi Romani causam suscipite atque defendite. Ejectos aratores esse dico: agros vectigales vexatos atque exinanitos a Verre: populatam, vexatamque provinciam. haec omnia doceo litteris civitatum, et privatis primariorum virorum tes-
53 timoniis. Quid vultis amplius? num exspectatis, dum L. Metellus is, qui multos in istum testes imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non opinor. At is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. Ita est; verum amicitia impeditur. At debet nos certiores facere, quo pacto se habeat provincia. Debet: verumtamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non opinor. [23] Quid si testimonio L. Metelli ac litteris haec omnia vera esse doceo? quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere? an amicum laedendi esse cupidum? an praetorem, quemadmodum provincia affecta sit, nescire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompejum et M. Crassum consules,

[23] *Quid si - - vera esse doceo.*] Sic correxi vulgatum *docebo*. nam semper sic in hac forma *doceo*, ut supra c. 46. et in fine cap. superioris. Et alibi quoque in edd. vett. nonnullis *docebo* est, ubi nunc omnes *doceo*, etsi pariter futura sequuntur, ut h. l.

quas ad M. Mummium praetorem, quas ad quaestores urbis misit. EPISTOLA L. METELLI. DECUMAS FRUMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. Cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vendidisse ut omnes, praeter Verrem. [24] cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? se per istum erepta Siculis majorum nostrorum beneficia, jus ipsorum, conditionem societatis, amicitiae, foederum reddidisse. dicit, quanti cujusque agri decumas vendiderit. deinde quid scribit? Recita de epistola reliqua. [25] SUMMA DATA EST OPERA A ME, UT QUAM PLURIMO DECUMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, provinciam miseram perditamque offendi. Quid? id ipsum, quod satum est, quo ratione quisquam, qui sereret, inventus est? Recita litteras. LITTERAE. Ait se misisse, et praesentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem. tantum quod aratoribus Metellus obsides non dedit, se nulla in re Verri similem futurum. At quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita. UT ARATORES, QUI RELIQUI ERANT, QUAM PLURIMUM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex vastitate? quaenam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te praetore, versatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse et recreasse videatur? [26] Cum bellis Karthaginiensibus Sicilia vexa- 54

[24] *cum scribit - - quid scribit.*] Vereor, ut haec repetitio, *q. scr.* sit a Cicerone: cum sit sine vi.

[25] *summa data est opera.*] Delevi *vi* post *summa*, quod induxit e Ms. Nannii Gruterus. *Summa vi* bene dici, non est dubitatio, at *summa vi operam dare* non credo bene dici, aut ejus formae exemplum uspiam occurrere.

[26] *Cum - - vexata est - - sunt.*] Edidi *sunt* e Ms. Nann. et Nonii

ta est, et post nostra patrumque memoria cum bis in ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt: tamen aratorum interitio facta nulla est. tum, semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat, tamen incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum. tum, qui [27] M. Laevino, aut P. Rupilio, aut M'. Aquillio, praetoribus, in eam provinciam successerant, aratores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciae Siciliae calamitatis importavit, quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu, aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori praetor per litteras supplicaret, neque eum praesens oraret, ut quam plurimum sereret, nunc autem, ne post abitum quidem hujus importunissimae pestis, quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret? pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem redirent? His te litteris, homo audacissime atque amentissime, jugulatum esse non sentis? non vides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua hujusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO, UT TEMPORIS DIFFICULTAS, ARATORUMQUE PAENURIA TULIT. Aratorum,

testimonio, pro vulgato *sint*. Si quis malit *sint* relinquere, et *est* in *sit* mutare, non repugnem. Alterutrum quidem necessarium est. Sed prius secutus sum, quia auctoritatem librorum sequi malui.

[27] *M. Laevino - - praetoribus.*] Primum ex edd. vett. *Laevino* edidi pro *Levinio*, quod non est nomen Romanum, aut ejus viri, de quo hic sermo. Dein Pighius in Ann. ad a 544. corrigit *Procoss. et praetoribus:* quod Laevinus e Consulatu in provinciam profectus est. Sed v. Clav. in *Praetor*.

inquit, paenuria. Si ego accusator toties de re eadem dicerem, vererer, ne animos vestros offenderem, judices: clamat Metellus: NISI LITTERAS MISISSEM. non est satis. NISI PRAESENS CONFIRMASSEM. ne id quidem satis est. RELIQUOS, inquit, ARATORES. reliquos? prope lugubri verbo calamitatem provinciae Siciliae significat. addit, ARATORUM PAENURIA. Exspectate 55
etiam, judices, exspectate si potestis, auctoritatem accusationis meae. dico aratores istius avaritia ejectos: scribit Metellus, reliquos ab se esse confirmatos. dico agros relictos, arationesque desertas esse: scribit Metellus aratorum esse paenuriam. hoc cum scribit, illud ostendit, dejectos, ejectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atque amicos. quibus si qua calamitas propter istum, salvis vectigalibus nostris, accidisset, animadvertere in eum vos oportebat: praesertim cum ea lege judicaretis, quae sociorum causa esset constituta: cum vero perditis profligatisque sociis, vectigalia populi Romani sint deminuta; res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia interierit: saltem commoda populi Romani respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. Atque, ut intelligatis, ab isto, prae lucro, praedaque praesenti, nec vectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem: cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. IN RELIQUUM TEMPUS VECTIGALIBUS PROSPEXI. In reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse. non scriberet, se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat, quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis, et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi

Romani suo quaestu pervertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc, ut arent, si quid possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe atque exspectatione Metelli remanserunt? Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris ejecti sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia, denique bonis fortunisque omnibus ereptis, profugerunt? qua ratione ii revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedi-
56 bus collocetur? Ac, ne miremini, tantam multitudinem profugisse, quantam ex litteris publicis, aratorumque professionibus cognovistis: scitote, tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, (incredibile dictu est, judices: sed et factum, et tota Sicilia pervulgatum;) ut homines, propter injurias licentiamque decumanorum, mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nuntiatum, Apronium decumas redemisse. [28] Dyrrachinum, primum civitatis, eadem ratione mortem oppetisse, dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Elorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset.

Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen numquam perpeterere, [29] quod illi gemitus luctusque provinciae ad

[28] *Dyrrachinum.*] Excidit nomen proprium hominis, aut verbum corruptum est: nam *Dyrrachium* nullum fuit in Sicilia.

[29] *quod illi gemitus.*] Ms. Nann. addit *propterea*, quod Graevius necessarium putabat: ego non item.

tui capitis periculum pertinebant: non, inquam, per-
peterere, ut homines injuriae tuae remedium morte ac
suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum et ad
praedam tuam pertineret. Quid? illud perpeterere?
attendite, judices; [30] omnibus enim nervis mihi con-
tendendum est, atque in hoc laborandum, ut omnes
intelligant, quam improbam, quam manifestam, quam
confessam rem pecunia redimere conentur. Grave
crimen est hoc, et vehemens, et post hominum memo-
riam, judiciaque de pecuniis repetundis constituta,
gravissimum, praetorem populi Romani socios habu-
isse decumanos. Non hoc nunc primum audit priva- 57
tus de inimico, reus ab accusatore. jam antea in sella
sedens praetor, cum provinciam Siciliam obtineret,
cum ab omnibus non solum (id quod commune est,)
propter imperium, sed etiam (id quod istius praecipu-
um est,) propter crudelitatem metueretur, millies au-
divit, cum ejus animum ad persequendum non negli-
gentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque
suae refrenaret. Loquebantur enim decumani palam,
et praeter ceteros is, qui apud istum plurimum poterat,
maximosque agros populabatur, Apronius: perparvum
ex illis magnis lucris ad sese pervenire: praetorem
esse socium. Hoc cum palam decumani tota provin-
cia loquerentur, tuumque nomen in re tam turpi nefa-
riaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem
existimationi tuae consulere? nihil denique capiti ac
fortunis tuis providere? cum tui nominis terror in

[30] *o. nervis connitendum.*] Pro vetere lectione *contendendum*, recepere quidam e Ms. Nannii, in his Gruterus, Graevius. Sed tamen *nervis* aptius est *contendere*, quam *conniti*, quod cum *vi*, *ope* similibusque conjungi solet. Et est illa phrasis Ciceroni valde familiaris, *omnibus nervis contendere*. Itaque malui veteres edd. sequi, quam unum illum librum.

auribus animisque aratorum versaretur; cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas, non suam vim, sed tuum scelus ac nomen opponerent: ecquod judicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex judicio te ulla salus servare posset? cum planum fieret, decumis contra instituta, leges, consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dictitasse tuas esse partes, tuam rem, tuam praedam: idque te tacuisse, et, cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti et perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusque aliquanto apud te pecuniae cupiditas, quam judicii metus posset? Esto. cetera negare non potes. ne illud quidem tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil eorum te audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua pervenisse. Querebantur cum luctu et gemitu aratores. tu id nesciebas? Fremebat tota provincia. nemo id tibi renuntiabat? Romae querimoniae de tuis injuriis, conventusque habebantur. ignorabas haec? ignorabas haec omnia? Quid? cum palam Syracusis, te audiente, maximo conventu P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, NI APRONIUS DICTITARET, TE SIBI IN DECUMIS ESSE SOCIUM: [31] haec te vox non percussit? non perturbavit? non, ut capiti et fortunis tuis prospiceres, excitavit? Tacuisti: sedasti etiam lites illorum: et sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro, dii
58 immortales! [32] hoc innocens homo perpeti potuisset?

[31] *haec te v. n. perculit.*] Cicero sine dubio scripsit: *percussit*, cui, ut sexcentis locis, *perculit* substitutum est. id autem verbum vehementius est, quam pro re, et verbis sequentibus *perturbavit*, *excitavit*. Ciceronis accusatio hominem perculit, non ista sponsionis verba.

[32] *hoc aut innocens.*] *Aut* videtur esse delendum. Nam *hoc* non est commune utrique membro, sed huic uni proprium. itaque locum *aut*

aut quamvis nocens, qui modo judicia Romae fore putaret, non aliqua simulatione existimationi se hominum venditasset? Quid est hoc? sponsio fit de capite ac fortunis tuis. tu sedes et quiescis? non persequeris? non perseveras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum sit? Si quis tibi ad aurem accessisset, et dixisset, Apronium dictitare, te sibi esse socium; commoveri te oportuit, vocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationi satisfecisses. cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc, verbo et simulatione, Apronio, re vera, tibi objectum esset; tu umquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum? Quaestores, legatos, praefectos suos, tribunos, multi missos fecerunt, et de provincia decedere jusserunt, quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut quod peccare illos aliqua in re judicarent: tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conservare potuisset, eum, [33] in tanto tuo dedecore, non profecto, ne verbo quidem graviore appellasses: neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum negligeres; nisi rem tam notam esse omnibus et tam manifestam videres. Cum eodem Apronio postea

habere non potest. Vitiosa interpunctio, sive omissa interrogationis nota post *potuisset*, peperit.

[33] *in tanto t. d. profecto*, etc.] Hic locus vitiosus est, in eoque se torsere viri docti. *Profecto* manifeste friget: et si hic nil vitii esset, certe post *atque* pro *neque* esset legendum, et interrogative omnia pronuncianda essent, ut Hotom. voluit. Sed excidisse arbitror *non* ante *profecto*: ita omnia deinde bene procedunt. Res evidens est: nec dubitavi addere.

P. Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. Institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio H-S v millium. coepit Scan-
59 dilius recuperatores, aut judicem postulare. Satisne vobis praetori improbo circumdati cancelli videntur in sua provincia; immo vero in sella ac tribunali: ut aut de suo capite judicium fieri patiatur praesens ac sedens, aut confiteatur, se omnibus judiciis convinci necesse esse? Sponsio est, NI TE APRONIUS IN DECUMIS SOCIUM ESSE DICAT: provincia tua est: ades: abs te judicium postulatur. Quid facis? quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. [34] Bene agis: tametsi qui erunt tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum praetor adsit, non solum contra voluntatem ejus, sed etiam contra fortunas judicare? Verum esto. manifesta res est, cum nemo esset, quin hoc se audisse liquidò diceret, locupletissimus quisque, certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse praetoris; nemo, qui non audisset ita Apronium dictitasse: praeterea conventus honestus Syracusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores rejici oporteret, qui aliter judicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste homo innocens, qui illam suspicionem levare, atque ab se removere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum.
60 Pro deûm hominumque fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo aut cogitando efficere, aut assequi debeam? teneo, teneo, inquam, in mediis vectigali-

[34] *Bene agis.*] Graevius malebat e Cod. Franc. *bene ais.* non placet. ante dixit, *quid facis.*

bus populi Romani, in ipsis fructibus provinciae Siciliae, furem, manifesto [35] avertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non possit. nam quid hic dicet? Sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, [36] ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. Exspectant omnes, quantae tibi ea res curae sit, quemadmodum hominum existimationi te atque innocentiam tuam probari velis. Hic tu medicum, et haruspicem, et praeconem tuum, recuperatores dabis, aut etiam illum ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum judicem habebas, si qua res major esset, Papirium Potamonem, hominem, severum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conventu recuperatores. Tum iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. Negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquum ejurare, ubi negotientur. Praetor provinciam suam totam sibi iniquam ejurat. O impudentiam singularem! Hic postulat se Romae absolvi, qui in sua provincia judicavit, se absolvi nullo modo posse? qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quam apud [37] tres negotiatores metum valere? Scandilius vero negat sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum: et tamen [38] auget atque onerat te bonis conditionibus, si tu uti

[35] *avertentem rem frumentariam.*] Sic edd. vett. omnes, nisi quod C. Stephanus e Ms Nannii recepit *averrentem*, quem secutus est Graevius. non bene, ut opinor, dicitur *rem fr. averrere.*

[36] *ni socium te sibi.*] Sic edd. veteres, recte. atque id respondet formulae sponsionis, quae supra est. *se tibi* e Ms. Nannii receptum non bene in recentioribus.

[37] *tres negotiatores.*] Nempe hic est legitimus numerus recuperatorum. Ante etiam tres aliquoties commemorantur, cum e cohorte Verris dantur, ut paullo ante *medicus, haruspex, praeco.*

[38] *auget atque onerat.*] Sic edd. veteres consensu. posteriores quaedam *ornat.* male. id natum ex eo, quod alibi *augere et ornare* jungitur,

velis: si ex provincia Sicilia tota statuas idoneum judicem, aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat a te, ut Romam rejicias. Hic enimvero tu exclamas, hominem improbum, qui postulet, ibi de tua existimatione judicium fieri, ubi te invidiosum esse [39] intelligat. negas te Romam rejecturum: negas de conventu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, et suo tempore esse rediturum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis. quid? [40] sponsionem acceptam facere? [41] Impudenter tollis exspectatum existimationis tuae judicium. non facis. Quid ergo? Apronio permittis, ut, quos velit, de cohorte sumat recuperatores? Indignum, uni potius ex iniquis sumendi, quam utrisque ex aequis rejiciendi fieri potestatem. Neutrum facis eorum. Quid ergo? Est aliquid, quod improbius fieri potest. cogit enim Scandilium quinque illa millia numûm dare atque adnumerare Apronio. Quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae: qui ab sese omnem [42] suspicionem

cum de oratione sermo est. hic de facto loquitur et in partem deteriorem, ubi *ornare* locum non potest habere. Ed. Ascens. etiam *urget atque onerat*: at in margine *auget*.

39 *intelligat.*] Sic sine haesitatione rescripsi pro *intelligebat*, quod esset accipiendum e persona et judicio Ciceronis: sed id est alienissimum.

40 *sponsionem acceptam facere.*] Dicunt esse, persequi sponsionem, sc. quae ab altero accepta sit. Sed inde nullus sensus idoneus. Etenim Scandilius cupiebat persequi sub judicibus legitimis. Corrigunt *acceptam missam facere*: quod convenit bene rei et sententiae: sed sine libris. Interim hujusmodi quid Cicero dixit.

41 *Impudenter tollis.*] In hac scriptura *tollis*, interrogatio hic intelligenda esset, ut cum antecedente conjungeretur. Sed ei rei τὸ *impudenter* repugnat. Credo Ciceronem scripsisse *tollas*, sc. si id facere cogas Scandilium, judicium tollas modo admodum impudente. Itaque non facis. Simile judicium subjicit sequenti: *indignum*, etc.

42 *suspicionem propulsare.*] Sic edidi pro vulgato *propulsaret*, in quo miror interpretum neminem adhaesisse. Sic habent edd. pr. Ald.

propulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? Adduc- 61
tus erat in sermonem, invidiam, vituperationem. dictitarat homo improbus atque impurus, Apronius, socium esse praetorem: venerat res in judicium atque discrimen. potestas erat isti, homini integro atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animadvertisset, sese gravissima levaret infamia. Quid excogitat poenae? quid animadversionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem, atque audaciam praedicationemque nefariae societatis, H-S v millia mercedis ac praemii dare. Quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres: an id, quod Apronius dictitabat, tute de te profiterere ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in te, atque adeo si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti: hunc abs te sine praemio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potuistis, judices, ex uno crimine Scandiliano: primum, hoc non esse Romae natum de societate decumarum, non ab accusatore fictum: non (ut solemus interdum in defensionibus dicere) crimen domesticum ac vernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum: sed vetus [43] [ex-

Victor. etc. Primum in ed. P. Manutii factum *propulsaret*, operarum vitio, idque ceteri·temere secuti sunt. Atque ego sic correxissem etiam sine libris, animadvertique vitium, noudum inspectis libris veteribus.

[43] *excogitatum jam et t. p.* etc.] Haec est lectio edd. recentiorum: Veteres *cogitatum*: quod tamen nec ipsum satis bene habet. Conjecerunt *cognitum*, *agitatum*: hoc melius; nam solent *agitare et jactare* conjungi: sed tamen non satisfacit: nam *agitatum crimen* plus significat, quam h. l. dici debet. Quid? si deleamus hoc verbum? Mihi quidem hoc maxime placet. nam et alieno loco stat. deberet esse *agitatum jam te praetore et jactatum*: si deletur verbum, omnia bene fluunt, nec quicquam desiderari potest. *Vetus jam et te praetore jactatum.* Post legi etiam debet, *Romam de provincia deportatum*, pro *exportatum*. Primum est proprium in hac re verbum: deinde *Romam* id requirit: *exportare* absolute dicitur, sine nomine loci, quo. Verbum *deportare* etiam aliis locis cum *reportare* et *exportare* confusum est, ut vidimus. Res est evidens, nec dubitavi sic edere.

cogitatum] jam, et, te praetore, jactatum, et non ab inimicis Romae compositum, sed Romam de provincia deportatum. Simul intelligi potest illud istius in Apronium studium, Apronii de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio. Eodem accedit, quod hoc quoque intelligere potestis, istum statuisse, in provincia sua existimationis suae judicium, extra cohortem suam, committendum fuisse nemini.

62 Ecquis est judex, cui non ab initio decumani criminis persuasum sit, istum in aratorum bona fortunasque impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim judicavit, quod ostendi, istum decumas nova lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem atque instituta vendidisse? Verum, ut istos ego judices tam severos, tam diligentes, tam religiosos non haberem: ecquis est, ex injuriarum magnitudine, improbitate decretorum, judiciorum iniquitate, qui hoc non jamdudum statuerit et judicarit? Etiam sane sit aliquis dissolutior in judicando, legum, officii, reipublicae sociorum, atque amicorum negligentior: quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones, vi et metu expressas cognoverit? cum tanta praemia civitates, vi atque imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio atque ejus similibus, verum etiam Veneriis servis dare coactas. Quodsi quis sociorum incommodis minus movetur; si quem aratorum fugae, calamitates, exsilia, suspendia denique non permovent: non possum dubitare, quin is tamen, cum vastatam Siciliam, relictos agros, ex civitatum litteris, et epistola L. Metelli cognoverit, statuat, fieri non posse, ut de isto non severissime judicetur. Erit etiam aliquis, qui haec omnia dissi-

mulare ac negligere possit. Attuli sponsiones ipso praesente factas de decumarum societate, ab ipso prohibitas judicari. [44] quid est, quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? Non dubito, quin vobis satisfecerim, judices. verumtamen progrediar longius: non mehercule quo magis hoc vobis persuadeatur, quam jam persuasum esse confido: sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat: aliquando desinat, ea se putare posse emere, quae ipse semper habuit venalia, fidem, jusjurandum, veritatem, officium, religionem: desinant amici ejus ea dictitare, quae detrimento, maculae, invidiae, infamiae nobis omnibus esse possint. At qui amici? O miserum, atque invidiosum, offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, VICISSE Verrem, emptos habere judices, alium H-S cccc millibus, alium H-S IↃ, quem minimo, ccc. Atque ei cum responsum esset, fieri non posse: multos testes esse dicturos, me praeterea causae non defuturum. *Licet, hercules*, inquit, *omnes omnia dicant in illum: nisi ita res manifesta erit allata, ut responderi nihil possit, vicimus.* [45] Bene ais, Alba: ad tuam veniam conditionem. nihil putas valere in judiciis conjecturam, nihil suspicionem, nihil anteactae vitae existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil civitatum auctoritates ac testimonia: [46] res manifestas quaeris. Non quaero judices Cassia-

[44] *quid est, quod possit quisquam.*] Vulgo *posset* vitiose editur. Edd. pr. habent: *quid est, quod possetis m. hoc desiderare.* Forte *quod possit is m. h. d.*

[45] *Bene ais, A.*] Sic edd. pr. bene, non *agis*, quod ab Aldo est. Hic locutus est Alba: huic bene respondet: *bene ais*, non *agis*. nec de facto sermo, ut supra.

[46] *literas manifestas quaeris.*] Defendit vulgatam hanc lectionem, sed non explicat Gruterus. Ego secutus sum Hotom. et Lambinum,

nos: veterem judiciorum severitatem non requiro: vestram in hoc fidem, dignitatem, religionem in judicando non imploro: Albam habebo judicem, eum hominem, qui se scurram improbissimum existimari vult: qui a scurris potius semper gladiator, quam scurra appellatus sit. afferam rem ejusmodi in decumis, ut Alba fateatur, istum in re frumentaria, et in bonis aratorum
63 aperte palamque esse praedatum. Decumas agri Leontini magno dicit se vendidisse. Ostendi jam illud initio, non existimandum magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendiderit, re, conditione, et lege, et edicto, et licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumque agrorum: et lege Hieronica vendidisse: et pluris etiam, quam te vendidisse: nec aratorem quemquam esse questum. nec enim fuit quod quisquam queri posset, cum lege aequissime scripta venirent: neque illud umquam aratoris interfuit, quanti decumae venirent. non enim ita est, ut, si magno venierint, plus arator debeat: si parvo, minus. Ut frumenta nata sunt, ita decumae veneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumae quam plurimo venire possint. dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quam maximi. Verum hoc, ut opinor, esse vis caput defensionis tuae, magno te decumas vendidisse, [47] agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici modiûm CCXVI millibus. Si doceo,

et edidi *res.* nempe haec sunt verba Albae, quae hic necessario repetuntur: et hoc mihi statim in mentem venit, ubi primum legi locum, antequam Hotomannum et Lambinum cognovissem.

[47] *atque aliorum quidem agrorum proportione magno decumas vendidisse.*] Haec non sunt in Mss. et edd. veteribus. Lambinus ex Codice, nescio quo, addidit. Delevi cum Graevio.

pluris aliquanto potuisse te vendere, neque his voluisse addicere, qui contra Apronium licerentur: et Apronio multo minoris, quam aliis potueris, tradidisse: si hoc doceo; poteritne te, Alba, tuus antiquissimus non solum amicus, verum etiam amator, 64
absolvere? Dico, equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici modiûm non CIↃ, non CIↃ CIↃ, non CIↃ CIↃ CIↃ, sed ad unas unius agri decumas tritici modiûm XXX millia voluisse addere, et ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. Negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes. palam res gesta est, maximo conventu, Syracusis: testis est tota provincia, propterea quod undique ad emendas decumas solent eo convenire. quod sive fateris, sive convinceris: quot, et quam manifestis in rebus teneare, non vides? primum tuam rem illam et praedam fuisse. nam, nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, (quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur,) quam Minucium, decumas agri Leontini sumere? deinde immensum atque infinitum lucrum esse factum. nam si XXX millibus modiûm tritici tu commotus non esses: certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere voluisset. Quantam igitur illi spem praedae propositam arbitramur fuisse, qui tantum praesens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit atque despexerit? deinde ipse Minucius numquam tanti habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes: sed quod tuis novis edictis, et iniquissimis institutis plus aliquanto se, quam decumas, ablaturum videbat, idcirco longius progressus

est. At Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. Quantum igitur quaestum putamus factum esse per eum, cui quidvis licitum sit: cum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas emisset, idem non liceret? Postremo illa quidem certe tibi praecisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus es: magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse; annonae prospexisse. Non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se unius agri decumas xxx millibus modiûm minoris, quam potuerit, vendidisse: ut etiam, si tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod jam addixisses Apronio: ajunt enim te ita dictitare, quod ego exspecto, cupioque te ita illud defendere. verum ut ita sit, tamen non potes hoc, quasi praeclarum aliquid, praedicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare, qui multo pluris vóluerint emere.

65 Tenetur igitur jam, judices, et manifesto tenetur avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si haec, quae dico, ipsius amici defensoresque judicarunt? quid vultis amplius? Adventu L. Metelli, praetoris, cum omnes ejus comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset; aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius, senator: postulavit a L. Metello, ut ex edicto suo judicium daret in Apronium, QUOD PER VIM AUT METVM ABSTULISSET: quam [48] formulam Octavianam, et Romae Metellus habuerat, et habebat in provincia. non impetrat: cum hoc diceret Metellus, praejudicium a se de capite C.

[48] *formulam Octavianam*] v. Clav. in *L. Octavius*.

Verris per hoc judicium nolle fieri. Tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello judicium ex edicto non potest impetrare. Non reprehendo Metellum. pepercit homini amico, et quemadmodum ipsum dicere audivi, necessario. non reprehendo, inquam, Metellum: sed hoc miror, quomodo, de quo homine praejudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso non modo praejudicarit, verum gravissime ac vehementissime judicarit. Primum enim, si Apronium absolutum iri putaret: nihil erat, quod ullum praejudicium vereretur. deinde, si, condemnato Apronio, conjunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi: Metellus quidem certe jam hoc judicabat, eorum rem causamque esse conjunctam: qui statuerit, Apronio condemnato, de isto praejudicium futurum. et simul una res utrique rei est argumento: et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dedisse: et Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit, non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate judicaretur.

Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius 66
et accensi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum *48 perorabo. Haec epistola est, judices, quam nos Syracusis in aedibus Apronii, cum litteras conquireremus, invenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres jam de provincia decessisset,

*48 *perorabo.*] E. Ms. Nannii, C. Steph. et Graevius recepere *perorare*: quod sane non malum est. Firmat locus in Or. alia: *de quibus cum dixero, erit peroratum.* Ceterum et vulgatum rectum est, nec id unius libri auctoritatem secutus repudiem. Quint. 10. extr. *haec cum docuero, perorabo*, i. e. finem faciam dicendi, finiam. Herenn. I, 10. *perorare narrationem*, i. e. finire. Confer c. 69. ubi de eadem re: *me conclusurum esse dixeram*: non *conclusisse*.

Timarchidis manu scripta. Recita epistolam Timarchidis: TIMARCHIDES VERRIS ACCENSUS APRONIO SALUTEM DICIT. Jam hoc quidem non reprehendo, quod adscripsit, *Accensus.* cur enim sibi hoc scribae soli sumant? L. PAPIRIUS SCRIBA. volo ego hoc esse commune [49] [accensorum,] lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QUOD AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET. commendat Apronio Verrem, et hortatur, ut inimicis ejus resistat. Bono praesidio munitur existimatio tua: si quidem in Apronii constituitur diligentia atque auctoritate. HABES VIRTUTEM ATQUE ELOQUENTIAM. Quam copiose laudatur Apronius a Timarchide? quam magnifice? cui ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus sit? HABES, SUMPTUM VNDE FACIAS. Necesse est, quod redundarit de vestro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE. [50] CUM L. VULTEJO, QUI PLURIMUM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte, quam valde malitiae suae confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis praecepta det. Jam hoc, CAEDE, CONCIDE; non verba domo patroni depromere videtur, ad omne genus nequitiae accommodata? VOLO MI FRATER FRATERCULO TUO CREDAS. Consorti quidem in lucris atque furtis gemino et si-
67 millimo nequitia, improbitate. audacia. IN COHORTE CARUS HABERERE. Quid est hoc, IN COHORTE? quo

[49] *accensorum.*] Recte judicat Hotomannus, hoc verbum esse a glossatore: *hoc*, int. nomen accensi, quod est commune scribis, lict. etc. Uncis inclusi.

[50] *cum Vulteio - - caede, concide*] i. e. effice quovis modo, minando, promittendo, etc. ut ad arbitrium nostrum redigantur homines, inserviantque nobis. Post vetus *non* restituimus pro *nonne*, quod e Ms. Nanniano receptum est. Illud efficacius est.

pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem, te monitore, an sua sponte pervenerat? QUOD CUIQUE OPUS SIT, OPPONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia effici posse: da, profunde, oppone, si velis vincere. Non hoc mihi tam molestum est, Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit, TE POSTULANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem praetore, non Sacerdote, non Peducaeo, non hoc ipso Metello. SCIS METELLUM SAPIENTEM ESSE. Hoc vero ferri jam non potest, irrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium, et contemni ac despici a fugitivo Timarchide. SI VULTEJUM HABEBIS, OMNIA LUDIBUNDUS CONFICIES. Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vultejum pecunia corrumpi putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere praeturam. sed erravit [51] conjectura domestica: quia multos, per se et per alios, multa ludibundos [52] libidinose apud Verrem effecisse vidit; ad omnes, eosdem patere aditus arbitrabatur. facilius vos efficiebatis ludibundi, quae volebatis a Verre, quod multa ejus ludorum genera noratis. INCULCATUM EST METELLO ET VULTEJO, TE ARATORES EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem everterat? aut Timarchidi, cum ob judicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, cum aliquem innocentem securi per-

51 *conj. domestica.*] Graevius *dom.* velut e Ms. Fr. dat. At sic edd. pr. Ald. P. Manut., etc. Oportet ab exemplo exciderit temere, quod ille aptabat prelo. Abesse quidem salvo sensu non potest.

52 *libidinose.*] Est, pro libidine: et sic hoc verbum dici, non ignoro, v. c. IV, 39. sed tamen in eo verbo hic semper haesi. Vidi autem, abesse ab edd. pr. Aldus primus dedit.

cusserat? nemo. omnes ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari volunt. OBTUDERUNT EJUS AURES, TE SOCIUM PRAETORIS FUISSE. Videsne, hoc quam clarum sit ac fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat? [53] concedesne, non hoc crimen nos in te confingere, sed jampridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? Libertus et accensus tuus, et tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus, conjunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORUM. IPSI SUDABUNT, SI DII VOLUNT. Quod istuc, per deos immortales! aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? quantam injuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus et accensus ejus tam irato
68 animo his litteris insequatur? Neque ego hujus fugitivi, judices, epistolam vobis recitassem, nisi ut ex ea totius familiae praecepta, et instituta, et disciplinam cognosceretis. Videtis, ut moneat Apronium? quibus rebus ac muneribus [54] insinuet in familiaritatem Metelli? Vultejum corrumpat? scribas accensumque [55] pretio deleniat? ea praecipit, quae vidit: ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse. verum in hoc errat uno, quod easdem existimat vias ad omnium familiaritates esse munitas. Quam-

[53] *concedesne.*] Sic rescripsi cum Graevio e Ms. Nannii, etsi et *concedes* interrogative accipi potest: quod tamen editores non videntur sensisse.

[54] *insinuet in f. M.*] Hic non audit Graevius Ms. Nann. ut alibi solet, qui addit *se*, quod et nonnulli (Gruterum falso adnumerat iis Graev.) recepere: nempe observatio de omisso pronomine in hoc verbo impediebat, quam habet et illustrat Manut. ad Phil. V, 3.

[55] *pretio deleniat.*] Interdum glossae nomine mihi suspectum fuit *pretio.* quia *delenire* simpliciter sensu hoc corrumpendi dicitur, idque exquisitius est. Sed verbum *pretio* pr opecunia vix venerit in mentem glossatori.

quam meritò sum iratus Metello: tamen haec, quae vera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem; non convivio, non muliere, [56] non sermone incauto atque improbo posset corrumpere: quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem, totamque ejus [57] praeturam possederat. Cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat, quod corrumperet, ex qua recuperatores nulli dabantur? Nam quod scribit, Metelli filium puerum esse, vehementer errat. non enim ad omnes praetorum filios iidem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in provincia, non puer, sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. vester ille puer praetextatus, in provincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem. Tunc, cum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas? ut, etiamsi natura puerum a paternis vitiis, atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum et disciplina degenerare non sineret? Fac enim fuisse in isto C. Laelii, M. Catonis [58] materiem atque indolem: quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, ut [59] nullum umquam

[56] *non sermone incauto atque impr.*] Quicquid dicatur pro lectione *incauto*, non potest probari. Nec tamen recipiam *impuro*, quod habet Ms. Nannii, et ex eo Lambinus, C. Steph. Graevius. nam id huc translatum est e seq. capite, ubi est *impurus et improbus parens*. Ciceronem scripsisse arbitror *incesto*, pro quo media aetate fere scriptum, etiam dictum est *incasto*, ut in Glossis; unde facile *incauto* fieri potuit. Ex *impuro* autem quomodo *incauto* fieri potuerit, nemo intelligat.

[57] *praeturam possederat*] i. e. occuparat, in potestatem suam redegerat. v. Clav. in *possidere*. Paullo post Graevius e Ms. Nann. addidit in *aratorem*, verbis *recuper. nulli dabantur*. Est glossa.

[58] *materiem.*] Lambinum in hoc verbo haesisse, et conjecisse *naturam*, miror. v. Clav. in h. v.

[59] *n. umquam pudicum neque s.*] An *neque pudicum neque sobrium*? Non necessaria est correctio: sed tamen sexcenties istae particulae,

pudicum neque sobrium convivium viderit? qui in epulis quotidianis, adulta aetate, per triennium inter impudicas mulieres et intemperantes viros versatus sit? nihil umquam a patre audierit, quo pudentior aut melior esset? nihil umquam patrem agere viderit, quod cum imitatus esset, non, id quod turpissimum
69 est, patri similis putaretur? Quibus in rebus non solum filio, verum etiam republicae fecisti injuriam. Susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriae: qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui reipublicae esse possent. Eos instituere atque erudire ad majorum instituta, atque civitatis disciplinam, non [60] ad tuas turpitudines debuisti. Esset ex inerti, atque impuro, et improbo parente navus, et pudens, et probus filius. haberet aliquid abs te respublica muneris. Nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati. nisi hoc forte deterior est, si fieri potest, quod tu ejusmodi evasisti, non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis ac divisoris disciplina educatus. Quid isto festivius fore arbitramur, qui est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, judices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere. non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sint. nam si in omnibus rebus innocens fuero, meique similis; quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, judices, ejusmodi respublica debet esse, et erit, severitate judiciorum

neque, aut, et, tali loco exciderunt in libris, restitutae deinde ex aliis, ut in ipsis his libris Ciceronis et a nobis factum.

[60] *ad tua flagitia, neque.*] Haec Lamb. e Mss. antiquis, ut ait, addidit. Quia in nullo ab aliis repertum est, Gruterus servavit quidem; sed uncis includi voluit. Opera non paruerunt. Nos sustulimus.

constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit, neque obesse innocenti. Quapropter nulla res est, quamobrem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere. id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit: praesertim si (ut nunc fit) custodes amicorum eum sectabuntur: quoniam pater tam negligens ac dissolutus est. Verum huc longius, quam voluntas fuit, ab epistola Timarchidis degressa est oratio mea. qua recitata, conclusurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis, innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum a republica esse ereptumque aratoribus.

Sequitur, ut de frumento *emto* vos, judices, doceam, 70
maximo atque impudentissimo furto: de quo dum certa, et pauca, et magna dicam breviter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsulto, et ex lege Terentia et Cassia, frumentaria. Emundi duo genera fuerunt: [61] unum alterarum decumarum: alterum, quod praeterea [62] civitatibus aequaliter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset: hujus imperati tritici modiûm ɪɔccc millia: pretium autem constitutum decumano in modios singulos H-S terni: imperato H-S ɪɪɪɪ. Ita in frumentum imperatum H-S [63] bis et tricies in annos singulos Verri decernebatur,

[61] *unum ceterarum dec.*] Sic edd. vett. quod et servavit Gruterus. Sed quia *alterarum* in aliquot Mss. repertum, et prope sua sponte cuilibet in mentem venerit, cum opponatur *primae*, id cum Graevio recipere non dubitavi. Mox dicitur frumentum *decumanum*. *alterae decumae* sunt c. 85.

[62] *civitatibus aeq. e. distributum.*] Non credo *distributum* sic dici, ut h. l. intelligi debet, cum significatione imperandi. Verum verbum est *descriptum*, et sic Cicero scripsit, ut opinor. Glossator videtur adscripsisse *distributum*. *Describere* est imperare pluribus certa proportione. v. Clav. in h. v.

[63] *bis et tricies - - centies et tricies.*] Hic locus insignis est ad intelligendum, in hac forma *centies*, *decies* H-S esse intelligenda tot centena

quod aratoribus solveret: in alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti emtionem Siciliensem prope centies et tricies erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex aerario inopi atque exhausto: datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis et vitae: datam, ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera respublica imponeret, solveretur: abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertisse. etenim, si hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo judici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meae: meminero, quo animo, quo consilio ad causam publicam accesserim. Non agam tecum accusatorie: nihil fingam: nihil cuiquam probari velim, me dicente, quod non ante mihimetipsi probatum sit. In hac pecunia publica, judices, haec insunt tria genera furtorum. primum, cum posita esset pecunia apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis foeneratus est: deinde, permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: postremo, si cui civitati solvit; tantum detraxit, quantum commodum fuit: nulli, quod debitum est, reddidit.

71 Ac primum hoc ex te quaero: [64] [tu,] cui publicani ex Carpinatii litteris gratias egerunt: pecunia publica ex aerario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quaestui? pensitaritne tibi binas centesimas? Credo te

millia sestertiorum. nam si ita acceperis, plane summae existunt sestertiorum, quae e superioribus numeris fiunt.

[64] *tu, cui - - quaestui*, etc.] Haesere viri docti in *tu*, cui nihil in sequentibus respondet. Graevius *ανακολουθον* facit; sed id durissimum est. Ego delendum puto, et scribendum sic: *q. ex te, cui - - gratias egerunt: pecunia publica*, etc.

negaturum. turpis enim est et periculosa confessio. Mihi autem hoc perarduum est demonstrare. quibus enim testibus? publicanis? tractati honorifice sunt: tacebunt. [65] litteris eorum? decreto decumanorum remotae sunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantae audaciae, tantaeque impudentiae, propter inopiam testium ac litterarum praetermittam? non faciam, judices. utar teste. quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo: qui isti ita amicus et necessarius est, ut, etiamsi vir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, grave videretur: ita vir bonus est, ut, etiamsi inimicissimus isti esset, tamen ejus testimonio credi oporteret. Admiratur et exspectat, quidnam Vettius dicturus sit. nihil dicet ex tempore: nihil ex sua voluntate: nihil, ut ei utrumvis licuisse videatur. Misit in Siciliam litteras ad Carpinatium, cum esset magister scripturae, et ejus societatis publicanorum, quas ego Syracusis, apud Carpinatium in litterarum allatarum libris, Romae, in litterarum missarum apud magistrum Tullium, familiarem tuum, inveni: quibus ex litteris impudentiam foenerationis, quaeso, cognoscite. LITTERAE MISSAE L. VETTII, L. SERVILII, C. ANTISTII, MAGISTRORUM. Praesto se tibi ait futurum Vettius, et observaturum, quemadmodum rationes ad aerarium referas: ut, si hanc ex foenore populo pecuniam non retuleris, reddas societati. Possumus hoc teste, possumus P. Servilii et C. Antistii, [66] magistrorum, primorum hominum atque honestissi-

[65] *litteris eorum?*] Sic necessario correxi vulgatum *litterae eorum?* Nempe sunt duo genera testium: publicani ipsi, et literae eorum. idque clarum e sequentibus. Editores veteres putabant haec esse conjuncta usque ad *remotae sunt*, itaque *literis* mutabant in *literae*.

[66] *magistrorum literis.*] *Literis* delevi, quod non est in edd. pr.

morum, possumus auctoritate societatis, cujus litteris utimur, quod dicimus, obtinere? an aliqua firmiora, aut graviora quaerenda sunt? Vettius, tuus familia-
72 rissimus; Vettius, tuus affinis, cujus sororem habes in matrimonio, tuae frater uxoris Vettius, frater tui quaestoris, [67] testatur impudentissimum tuum furtum, certissimumque peculatum: (nam quo alio nomine pecuniae publicae foeneratio est appellanda?) RECITA RELIQUA. [68] Scribam tuum dicunt, Verres, hujus perscriptorem foenerationis fuisse: ei quoque magistri minantur in litteris. [69] etenim casu [scribae] tum duo magistri fuerunt cum Vettio. Binas centesimas ab se ablatas ferendum non putant: et recte non putant. Quis enim hoc fecit umquam? quis denique conatus est facere, aut posse fieri cogitavit, ut, cum senatus [70] publicanos usura saepe juvisset, magistratus a pub-

nec in Mss. praeter unum Nannii, unde receptum est. *magistrorum* refertur ad *auctoritate;* literarum post mentio, eaeque communes sunt magistris et societati. Mox Graevius ex uno Ms. Fr. dedit *an graviora*, pro *aut gr.*

[67] *testatur.*] Hoc verbum additum est e Ms. Nannii, et sic expleta lacuna, ut non opus sit stellis, lacunae indicibus ante *recita*, quae sunt in Gruteriana ed. Sed ego malim *testatur* in fine, ante *recita* poni, et post parenthesin. In Ms. Lamb. ad marginem scriptum erat: *indicaturum se ac patefacturum minatur*, quod sane sonum Ciceronis habet. Ita interpungendum esset post *testatur.*

[68] *Scribam tuum dicit, Verres, h.*] Scribendum *dicunt.* Est enim epistola communis magistrorum: et in sequentibus est, *minantur in literis.* Singularis natus est ex eo, quod sine interpunctione erat in libris *dicunt Verres*, retuleruntque ad *Verres*, et singularem *dicit* fecere.

[69] *etenim casu scribae tum duo magistri*, etc.] In his nullus sensus est. quid hic *scribae duo magistri?* Immo *scribae* delendum. Dicit, tum casu tres magistros fuisse. Ordinarie unum magistrum societatis fuisse, pluribus locis unius Ciceronis intelligitur, ut Verr. II, 74. v. et Burm. de Vectig. p. 134. unde et *pro magistro* dicitur. Itaque verbum hoc uncis inclusi.

[70] *publicanos usura saepe juvisset.*] Gronov. de Sest. IV, 3. corrigit, *versura*, probatque Graevius. Scire velim, quomodo aerarium versura juverit publicanos. Manifestum est ex ratiocinatione, Ciceronem dicere voluisse: cum aerarium a publicanis foenus non exegerit, sed saepe pecuniam sine foenore dederit, Verrem multo minus usuras ab

licanis pecuniam pro usuris auderet auferre? Certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Romani judicarent. Minor esse nunc, judices, vobis disceptantibus debet: et tanto minor, quanto est honestius, [71] alienis injuriis, quam re sua commoveri. Quid ad haec respondere cogitas? Utrum factum negabis? an tibi hoc licitum esse defendes? Negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot testibus publicanis convincare? Licuisse vero qui? Si mehercule te pecuniam tuam, non populi Romani, in provincia foeneratum docerem, [72] tamen effugere non posses. * [73] sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis foenore accepto. hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, judices, dicere audacius esse, aut imprudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino. major haec praeda fortasse est: sed illa impudentia certe non minor. Et, quoniam de illa foeneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite.

iis capere debuisse. Jam si dixisset *versura juvisset*, ambiguum esset: nam versura juvare etiam possumus alios, sub usuris. Igitur *usura* verum puto: usura juvamus, quando pecuniae usum concedimus sine foenore: et sic accepit P. Manutius.

[71] *alienis injuriis, quam re sua comm.*] *Re* mihi spurium videtur, intelligendumque *injuria* ex antecedente. *re sua* est nimis vagum, nec aptam facit antithesin.

[72] *tamen effugere non p.*] Nempe quia legibus cautum, ne magistratus in provinciis suis foenus exercerent. v Disp. nostram de Negotiatoribus. Pro *docerem* edd. pr. *dicerem*.

[73] *sed publicam.*] Hic lacunam esse patet. Deest aliquid hujusmodi, *at te non tuam doceo, sed*, etc.

73 Siciliae civitates multae sunt, judices, ornatae atque honestae: ex quibus in primis numeranda est civitas Halesina. nullam enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut auctoritate graviorem. Huic iste in annos singulos, cum sexaginta tritici millia modiûm imperavisset, pro tritico numos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico numos acceperat, retinuit omnes. Obstupui, judices, cum hoc mihi primum Halesiae demonstravit in senatu Halesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus, Halesinus Aeneas: cui senatus [74] dederat publice [causam] ut mihi fratrique meo gratias ageret; et simul, qui nos ea, quae ad judicium pertinerent, doceret. Demonstrat, hanc istius consuetudinem ac rationem fuisse: cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, [75] solitum esse istum pecuniam cogere a civitatibus; frumentum improbare; quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quaestu, ac de sua copia frumenti mittere. Posco rationes: inspicio litteras: video frumenti granum Halesinos, quibus LX millia modiûm imperata erant, nullum dedisse: pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse. reperio genus hujusmodi, judices, praedae, ut praetor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed vendat: pecunias, quas civitatibus distribuere debebat, eas omnes avertat atque auferat. Non mihi jam fur-

[74] *publice dederat causam.*] Hoc nullo modo verum esse potest: frustraque in eo explicando laborant. Locus est interpolatus. Delendum est *causam*: quod, ut opinor, fuit in margine, ut nomen, cujus periphrasis est in verbis, *ea, quae ad judicium pertinerent, doceret*, i. e. causam doceret. Mox et *qui* delendum est, quod cum oratione praecedente non coit.

[75] *solitum esse istum.*] *Istum* hic temere inculcatum, delendumque puto.

tum, sed monstrum ac prodigium videbatur: civitatum frumentum improbare, suum probare: cum suum probasset, pretium ei frumento constituere: quod constituisset, id civitatibus auferre: quod a populo Romano
accepisset, tenere. [78] Quot vultis esse in uno furto 74
peccatorum gradus? ut si singulis insistere velim, progredi iste non possit. Improbas frumentum Siculum. Quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut cum populus jubet, hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. Tu, cum civitatum Siciliae vulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? Improbas Halesinum, Cephaloeditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum praeterea civitatum. Quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum ejusmodi, te praetore, ferrent, quod numquam antea, ut neque mihi, neque tibi, neque populo Romano posset probari, praesertim cum ex iisdem agris, ejusdemque anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexissent? quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? Dubiumne est, quin ista omnis improbatio cogendae pecuniae causa nata sit? Esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo, quod probes. eme illud, quod placet: missos fac eos, quorum frumentum improbasti. Sed ab iis, quos repudias, exigis tantum pecuniae, quantum ad eum numerum frumenti satis

[78] *Quot vultis*, etc.] Hic locus est vitiosus, nec ei, quomodo succurram, satis habeo, libris nihil juvantibus. Conjeci, *Tot videtis esse.* *Tot* requirere videtur *ut*.

sit, quem civitati imperas. Dubium est, quid egeris? In medimna singula video ex litteris publicis tibi Halesinos H-S quinos denos dedisse. Ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse.
75 Quae est ergo ista ratio, aut quae potius amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus et populus Romanus emi voluerit: ex eo acervo, ex quo partem tu idem, decumarum nomine, probaris: deinde a civitatibus pecunias, ad emendum frumentum, cogere, cum ex aerario acceperis? Utrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere a Siculis, an populi Romani pecunia frumentum ab Siculus emere jussit? Jam vero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucrifactam videtis. accipis enim H-S XV pro medimno. [77] tanti enim est illo tempore medimnum. retines H-S XVIII. tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. Quid interest, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, sed frumento probato et accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli dissolveris civitati, cum aestimatio legis ejusmodi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege H-S III aestimatus. fuit autem, te praetore, ut tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris. H-S II. Sed fuerit H-S III, quoniam tu tantum a civitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solveres Siculis tantum, quantum te

[77] *tanti e. est illo temp. m.*] Videtur legendum *erat*. Si vulgatum est a Cicerone, intelligendum in tabulis aratorum et publicanorum, unde sc. Cicero demonstrabat, v. c. 81; aut Cicero, qui *accipis* dixit pro *accepisti*, ei tempus in hoc accommodavit.

populus Romanus jusserat, aratoribus fieri gratissimum posset: tu non modo eos accipere, quod oportebat, noluisti: sed etiam dare, quod non debebant, coëgisti. Atque haec ita gesta esse, judices, cognoscite et ex litteris publicis civitatum, et ex testimoniis publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia, quae dicimus, rationibus populorum [78] non interpositis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? [79] dic, dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MAEVIO. Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defen- 76
sionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos? mancipes frumentum improbasse? mancipes pretio cum civitatibus decidisse, et eosdem abs te illarum civitatum nomine pecunias abstulisse: deinde ipsos sibi frumentum coëmisse: nihil haec ad te pertinere? Mala mehercule, ac misera defensio, praetorem hoc dicere, Ego frumentum neque attigi, neque adspexi: mancipibus potestatem probandi improbandique permisi: mancipes a civitatibus pecunias extorserunt: ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. Mala est haec quidem, ut dixi, [80] defensio criminis: sed tamen hac ipsa tibi, si

78 *non interpositis.*] Haeserunt in hoc verbo viri docti quidam; tentarunt etiam substituere *interpolatis*. Sed illud eodem modo dicitur. Sic *interpositio* est pro interpolatione ad Div. XVI, 12. Post, *certis, institutis, ordine relata*, non placet. quae sunt *rationes institutae*? nempe *coeptae*: quod huic loco non convenit. an fuit: *certo institutis ordine, rel.*

79 *dic, dic e. cl.*] Sic edd. pr. Ald. P. Manutii, etc. Graevius tanquam e Franc. edidit. alterum *dic* excidit casu in editione aliqua, unde et in ceteris praetermissum est. Similis locus est c. 85. ubi edd. veteres semel *dic* habent, e Ms. Nann. duplicatum est.

80 *defensio criminis.*] Hic addidere quaedam Lambinus et Graevius,

uti cupias, non licet: vetat te Volcatius, tuae tuorumque deliciae, mentionem mancipis facere. Timarchides autem columen familiae vestrae, premit fauces defensionis tuae: cui simul et Volcatio pecunia a civitate numerata est. Jam vero scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinet. Quid igitur est reliquum, nisi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse: publicam pecuniam domum tuam convertisse? O consuetudo peccandi, quantam habes jucunditatem in improbis et audacibus, cum poena abfuit et licentia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus non nunc primum invenitur: sed nunc demum tenetur. Vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis: vidimus paucis post mensibus et exercitum et consulem spoliatum. Illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris, quae totam rempublicam tum occupaverant. Iterum gessit hereditariam quaesturam cum Dolabella. magnam pecuniam avertit: sed ejus rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. Commissa est pecunia tanta praetori. non reperietis hominem timide nec leviter haec improbissima lucra ligurrientem; devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita serpit illud insitum in natura malum, consuetudine peccandi libera, finem ut audaciae statuere ipse sibi non possit. Tenetur igitur aliquando, et in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. Atque in eam fraudem mihi videtur divinitus incidisse, non solum ut eas poenas quas proxime meruis-

quae recipere non audeo, quia locus hic in Ms. unde Lamb. protulit, valde interpolatus fuit.

set, solveret: sed ut illa etiam scelera ejus in Carbonem et in Dolabellam vindicarentur. 77 Etenim nova quoque alia res exstitit, judices, in hoc crimine, quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. Nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, et in haec ɪɔccc millia modiûm, quod emptum populo Romano darent, non habuisse: sed a tuo procuratore, hoc est, ab Apronio, emisse: ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc praeteream, quod in multis est testimoniis expositum: potest illo quidquam esse certius, in tua potestate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae, per triennium, atque omnes fructus agri decumani, fuisse? Cum enim a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et compressum posidebas? Itaque in eo frumento primus tibi ille quaestus fuit ipsius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissime per triennium partum, non semel, sed bis, neque uno, sed duobus pretiis, unum et idem [81] frumentum vendidisti: semel civitatibus, H-S xv [82] in medimnum; iterum populo Romano, a quo H-S xviii in medimna, pro eodem illo frumento abstulisti. At enim frumentum Centuripinorum, et Agrigentinorum, et nunnullorum fortasse praeterea probasti, et his populis pecuniam dissolvisti. Sint aliquae civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris. quid tandem? his civitatibus omnisne pecunia, quae

[81] *frumentum*] videtur melius abfuturum, natumque e glossa.

[82] *in medimnum* - - *in medimna*.] Utrumque latinum est, in altero *singula* intelligenda: sed vix Cicero ita variaverit.

pro frumento debita est, dissoluta est? Unum mihi reperi, non populum, sed aratorem: vide, quaere, circumspice, si quis forte est ex ea provincia, in qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi vel ad statuam pecuniam contulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. confirmo, judices, neminem esse dicturum.

Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum
78 pro spectatione et collybo: deinde pro nescio quo cerario. Haec omnia, judices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. nam collybus esse qui potest, cum utantur omnes uno genere numorum? cerarium vero quid? quomodo hoc nomen ad rationes magistratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum est? Nam illud genus tertium deductionis erat ejusmodi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret: nec solum oporteret, sed plane necesse esset. Scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. Quis tibi hoc concessit? quae lex? quae senatus auctoritas? quae porro aequitas, ut tantam pecuniam [83] scriba tuus auferret, sive de aratorum bonis, sive de populi Romani vectigalibus? Nam si potest ista pecunia sine aratorum injuria detrahi; populus Romanus habeat, praesertim in tantis aerarii angustiis: sin autem et populus id voluit, et aequum ita est, solvi aratoribus; tuus appa-

[83] *scriba tuus auferret.*] Servavi veterem lectionem; cui ex uno Ms. Nannii substituerunt *averreret;* quod potius corrigendum erat *averteret*, si tamen iste liber omnibus aliis praeferendus est in omnibus, ut infr. c. 96. *Averrere* dicitur semper in bonam partem, cum res malae amoventur, uti et averruncare: nec credo bene latine dici *pecuniam averrere ab aliquo.*

ritor parva mercede populi conductus, de aratorum bonis praedabitur? et in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius? et eorum commoda a me labefactari, atque [84] oppugnari jura dicet? quasi vero hoc scribis ullo exemplo sit aut ullo jure concessum. Quid ergo vetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? non me fugit, judices, vetera exempla pro fictis fabulis jam audiri atque haberi. in his temporibus versabor miseris ac perditis. Nuper, Hortensi, quaestor fuisti. quid tui scribae fecerint, tu potes dicere: ego de meis hoc dico, cum in eadem ista Sicilia pro frumento civitatibus pecuniam solverem, et mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium et L. Sergium: non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino numum nullum
cuiquam esse deductum. Dicerem, hoc mihi totum 79
esse attribuendum, judices, si illi umquam a me hoc postulassent, si umquam omnino cogitassent. Quamobrem enim scriba deducat, ac non potius mulio, qui advexit? tabellarius, cujus adventu [85] certiores facti [petiverunt?] praeco, qui adire jussit? viator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? Quae pars operae aut opportunitatis in scriba est? cur ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantae pecuniae partitio

84 *oppugnari injuria dicet.*] Haec est vetus lectio. E. Ms. Nannii Lamb. corrigit *jura*, item C. Steph. Graevius. Voluit et recipere Gruterus, sed operae neglexere. Feci et ego, quia melius est altero, *injuria*. Sed forte melius sit utrumque omitti. Meas aures implet oratio, et est suavior sine his verbis. Quomodo Hortensius *jura* hic commemorare potuisset?

85 *c. facti petiverunt.*] Recte judicat Graevius, *petiverunt* esse delendum. nullum enim sensum habet aptum loco. Certiores facti sunt, tempus esse mittendi frumenti. mox et e Ms. Nannii cum eodem *adire* scripsi. nam hoc est praeconis; advocare ex ordine homines, citare.

fiat? Ordo est honestus. Quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? Est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae periculaque magistratuum committuntur. Itaque ex his scribis, qui digni sunt illo ordine, patribus familias, viris bonis atque honestis, percontamini, quid sibi istae quinquagesimae velint. Jam omnes intelligetis, novam rem totam atque indignam videri. Ad eos me scribas revoca, si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum [86] in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum disceptatores hujus criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. Tametsi cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, [87] qui ordo industriae propositus est et dignitati: mirabimur, turpes aliquos ibi esse, quo [88] cuivis licet pretio per-
80 venire? Tu ex pecunia publica H-S tredecies scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quemquam posse? hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo aequo audire arbitrare? Qua in civitate C. Catoni, clarissimo viro, consulari homini, H-S XVIII millibus lis aestimata sit; in eadem civitate apparitori tuo esse concessum, ut H-S uno nomine tredecies auferret? Hinc ille est annulus aureus, quo tu istum in concione donasti: quae tua donatio sin-

[86] *in secundum ord. c. s. v. dicunt*] in ordinem equestrem; pertinet ad eum, quem annulo aureo a Verre donatum dicit c. 80. Deinde forte melius sit *dicant*.

[87] *qui ordo industriae prop. est et dignitati.*] Est periphrasis senatus, v. Or. pro Sextio c. 65.

[88] *cuivis licet pretio pervenire*] nempe quia locus inter scribas emitur certa pecunia: quod ante dixit *decuriam emere*.

gulari impudentia praedita, nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Saepe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime republica gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt: tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem, donandi causa, advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris, et torque donasti, M. Cossutium, sanctissimum virum, atque honestissimum, M. Castritium, summo splendore, ingenio, gratia praeditum. Quid haec sibi horum trium civium Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea, potentissimos nobilissimosque donasti; qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo judicio ad testimonia dicunda venerunt. Quibus ex hostium spoliis? de qua victoria? qua ex praeda [89] aut manubiis haec abs te donatio constituta est? an quod, te praetore, paucorum adventu myoparonum, classis pulcherrima, Siciliae propugnaculum, praesidiumque provinciae, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus praedonum incendiis, te praetore, vastatus est? an quod forum Syracusanum navarchorum sanguine redundavit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? Nihil possum reperire, quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer: nisi forte id egisti, ut hominibus ne obliviscí quidem rerum tuarum male gestarum liceret. Annulo est aureo scriba donatus, et ad eam donationem concio est advocata. Quod erat os tuum, cum videbas in

[89] *aut manubiis.*] Scribendum, *aut quibus manubiis*, ut quivis facile sentiat.

concione eos homines, quorum ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui ipsi annulos aureos posuerant, liberisque detraxerant, [90] ut esset, unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quae porro praefatio tuae donationis fuit? Illa scilicet vetus atque imperatoria? QUANDO TU QUIDEM IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI: cujus ne mentio quidem, te praetore, ulla facta est: an illa? QUANDOQUIDEM TU NULLA UMQUAM MIHI IN CUPIDITATE AC TURPITUDINE DEFUISTI: OMNIBUSQUE IN IISDEM FLAGITIIS MECUM ET IN LEGATIONE, ET PRAETURA, ET HIC IN SICILIA VERSATUS ES: OB HASCE RES, QUONIAM TE LOCUPLETAVI, HOC ANNULO AUREO DONO. Vera haec fuisset oratio. non enim iste annulus aureus abs te datus, istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem annulum ab alio datum, testem virtutis duceremus: abs te donatum, comitem pecuniae judicamus.

81 Dictum, judices, est de decumano frumento: dictum de empto: extremum et reliquum est, de aestimato, quod cum magnitudine pecuniae, tum injuriae genere quemvis debet commovere: tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. Nam cum ex senatus consulto et ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret: idque frumentum senatus ita aestimasset, quaternis H-S tritici modiûm; binis, hordei: iste, numero ad summam tritici adjecto, tritici modios singulos cum aratoribus denariis ternis aestimavit. Non est in hoc crimen, Hortensi: ne forte ad hoc meditere; multos saepe viros bonos, et

[90] *ut esset unde - - tueretur*] scil. census equester.

fortes, et innocentes cum aratoribus et cum civitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse, et pecuniam pro frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat. nihil, quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur. Hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia H-S II tritici modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum H-S ternis: id quod et testimoniis omnibus et tabulis aratorum planum factum antea est: tum iste pro tritici modiis singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est, ut intelligas, non ex 82
aestimatione, neque ex ternis denariis pendere crimen, sed ex coauctione annonae atque existimationis. Etenim haec aestimatio nata est, judices, initio, non ex praetorum, aut consulum, sed ex aratorum atque civitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam posceret. certe hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea civitate, cui imperabatur: cum aut frumentum vendidisset, aut servare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, portare nollet: petivit in beneficii loco, et gratiae, ut sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. Ex hujusmodi principio, [91] atque ex liberalitate atque accommodatione magistratuum, consuetudo aestimationis introducta est. Secuti sunt avariores magistratus: qui tamen in avaritia sua non solum viam quaestus invenerunt, verum etiam exitum ac rationem defensionis. Instituerunt semper ad ultima ac difficillima loca [92] ad portandum frumentum impe-

[91] *atque ex liberalitate.*] Bene Ms. Franc. omittit *atque.* Nam in his est explicatio superioris, *principii*, non novum atque ab eo diversum.

[92] *ad portandum*] pendet a *difficillima*. Sed melius foret *deportandum semper ad u. ac d. loca*, ut infra dixit, *Catinam deportabunt.*

rare, ut vecturae difficultate, ad quam vellent, aestimationem pervenirent. In hoc genere facilior est existimatio, quam reprehensio: ideo, quod eum, qui hoc facit, avarum possumus existimare: crimen in eo constituere non tam facile possumus; quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, ut iis, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt: [93] et ita multi, ut ii, quos innocentissimos meminimus, aut audivimus, non
83 fecerint. Quaero nunc a te, Hortensi, cum utris tandem istius factum collaturus es? cum iis, credo, qui benignitate adducti, per beneficium et gratiam civitatibus concesserunt, ut numos pro frumento darent. Ita credo, petiisse ab isto aratores, ut cum H-S ternis tritici modium vendere non possent, pro singulis modiis ternos denarios dare liceret. An, quoniam, hoc cum non audes dicere, illuc confugies, vecturae difficultate adductos, ternos denarios dare maluisse? Cujus vecturae? quo ex loco, in quem locum ne portarent? Philomelione Ephesum? Video, quid inter annonam interesse soleat: video quot dierum via sit: video Philomeliensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam et legatos mittere. In Sicilia vero quid ejusmodi? Enna mediterranea est maxime. coge, ut ad aquam tibi, id quod summi juris est, frumentum Ennenses metiantur: vel [94] Phintiam, vel

[93] *et ita multi.*] P. Manutius corrigit, *sed ita multi*, bene. *Sed ita* est formula elegans excipiendi, circumscribendi, corrigendi, etc.

[94] *Phintiam.*] Edd. pr. *Pluentiam*. Ald. *Plutiam*, quod et recentiores quidam defenderunt. Vera lectio est *Phintiam*, ut post Cluverium docuere Dorvillius, qui late de hoc nomine disputat It. Sic. p. 140. et Burmannus V. C. in Comm. ad numos Sic. p. 372. quos

Halesam, vel Catinam, loca inter se maxime diversa, eodem die, quo jusseris, deportabunt. tametsi ne vectura quidem opus est. Nam totus quaestus hic, judices, aestimationis, ex annonae natus est varietate. hoc enim magistratus in provincia assequi potest, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. ideo valet ista ratio aestimationis in Asia: valet in Hispania: valet in his provinciis, in quibus unum pretium frumento esse non solet. In Sicilia vero quid cujusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: et, quo quisque vehere jussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi vendidisset. Quamobrem si quid, Hortensi, docere vis, aliquid ab isto simile in aestimatione, atque a ceteris, esse factum: doceas oportet, aliquo in loco Siciliae, praetore Verre, ternis
denariis tritici modium fuisse. Vide, quam tibi de- 84
fensionem patefecerim; quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate reipublicae, quam sejunctam a voluntate atque sententia legis. Tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea civitate, denique cum in iis locis, in quibus es, versaris, rem geris, provinciam administras, paratus sim dare: angulum mihi aliquem eligas provinciae reconditum ac derelictum? jubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi [95] emere non possim? Improbum facinus, judices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatum, tamen

adeant, qui velint. Primus *Phintiam* edidit Gruterus: primus correctionis auctor Hieron. Surita ad Anton. Itiner., in quo *Aquae Pintianae* occurrunt p. 91. ed. Wesselingii. qui laudem correctionis hujus Suritae recte tribuit. Sed id jam Gruterus fecerat.

[95] *e. non possim.*] Sic correxi vulgatum *possum*, ut respondeat *τῷ expediat*. nam eadem est utroque causa conjunctivi. Sensit jam et correxit Lambinus.

ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, judices, concedo et largior. Si ullo in loco ejus provinciae frumentum tanti fuit, quanti iste aestimavit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enimvero cum esset H-S binis, aut etiam ternis, quibusvis in locis provinciae, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona, neque de aestimatione tua potest esse controversia, quid sedes? quid exspectas? quid defendes? Utrum tibi pecuniae conciliatae videntur adversum leges, adversum rempublicam, cum maxime sociorum injuria: an vero id recte, ordine, e republica, sine cujusquam injuria factum esse defendes? Cum tibi senatus ex aerario pecuniam promsisset, et singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis aratoribus solveres: quid facere debuisti? Si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus tulit; cum emisses, quanti esset, quod superaret pecuniae, retulisses: si, ut ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus aestimasset, quam quanti esset annona, ex senatus aestimatione, non ex annonae ratione, solvisses: sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quaestus, sed is honestus, atque concessus; frumentum, quoniam vilius erat, ne emisses: sumsisses id numorum,
85 quod tibi senatus, cellae nomine, concesserat. Hoc vero quid est? quam habet rationem, non quaero aequitatis, sed ipsius improbitatis atque impudentiae? Neque enim est fere quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamvis improbi, quin ejus facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. Hoc quid est? Venit praetor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. Optime. Modium

denario. Benigne, ac liberaliter. nam ego tribus H-S non possum vendere. Mihi frumento non opus est: numos volo. [96] Nam speraveram, inquit arator, me ad denarios perventurum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. Video esse binis H-S. Quid ergo a me tibi numorum dari potest, cum senatus tibi quaternos H-S dederit? Quid poscat, attendite; et vos, quaeso, simul, judices, aequitatem praetoris attendite. Quaternos H-S, quos mihi senatus decrevit, et ex aerario dedit, ego habebo, et in cistam transferam ex fisco. Quid postea? quid? pro singulis modiis, quos tibi impero, tu mihi octonos H-S dato. Qua ratione? Quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem atque praedam. Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi numos dare: me tibi frumentum metiri. tu eos numos, quos mihi senatus dari voluit, ipse habebis: a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos aufers? et huic praedae ac direptioni, cellae nomen imponis? Haec deerat injuria, et haec calamitas aratoribus, te praetore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur. nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc injuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumentum vendere cogeretur? Quo enim se verteret, non habebat. Ex quo fructu numos, quos tibi daret, inveniret? Decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii: pro alteris decumis, emptoque frumento, aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, aut ultro etiam (id quod didicistis) ablatum. Cogan- 86

96 *Nam speraveram*] est elegans formula admirandi cum dolore: alias *existimavero*. nisi potius ellipsin cum Clarkio esse velis, v. Clav. in *nam*.

tur etiam numi ab aratore? quomodo? quo jure? quo exemplo? Nam, cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur injuria: videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri segetesque extulissent. Quibus injuriis gravissimis tamen illud erat miserum solatium, quod id perdere videbatur, quod alio praetore, eodem ex agro reparare posset. [97] Numos vero ut det arator, quos non aratro ac manu quaerit, boves et aratrum ipsum, et omne instrumentum vendat, necesse est. Non enim debetis hoc cogitare: habet idem in numis: habet idem in urbanis praediis. nam cum aratori onus aliquod imponitur, non omnes, si quae sunt praeterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat. Quamquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti ac perditi: tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in republica fungi ac sustinere velitis. Imponitis decumas: patiuntur. alteras: temporibus vestris serviendum putant. dent emtum praeterea. dabunt, si voletis. Haec quam sint gravia, et quid, his rebus detractis, possit ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos ex vestris rebus rusticis conjectura assequi posse. Addite nunc eodem istius edicta, instituta, injurias: addite Apronii Veneriorumque servorum, in agro decumano regna ac rapinas. Quamquam haec omitto: de cella loquor. Placetne vobis, in cellam magistratibus nostris frumentum Si-

[97] *Numos vero ut det.*] Sic edidi pro *daret*, quod cum ceteris, meris praesentibus, non congruit. In edd. pr. est etiam *quaereret.* Hoc correxit Aldus et edidit *quaerit:* cur ergo non et alterum? Quo jure e *quaereret* factum *quaerit*, eodem nos e *daret* fecimus *det*. Ms. Nannii autem pro his *quos - - quaerit*, habebat *quos non exarat*, quod mihi sane placet magis vulgato.

culos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? Atqui hoc scitote, aratoribus, hoc praetore, optandum ac petendum fuisse. Sositenus est Entellinus, homo 87 cum primis prudens, et domi nobilis: cujus verba audistis; qui ad hoc judicium legatus publice cum Arthemone et Menisco, primariis viris, missus est. Is cum in senatu Entellino multa mecum de istius injuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella atque hac aestimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere vos certo scio, Siculis quantopere hoc expediat, non ad aequitatem conditionis, sed ad minima malorum eligenda. nam, qui [98] mille modiûm Verri suae partis in cellam gratis dedisset, duo millia numûm, aut summum tria dedisset: idem nunc pro eodem numero frumenti H-S VIII millia dare coactus est. Hoc arator assequi per triennium, certe fructu suo, non potuit: vendiderit instrumentum, necesse est. quodsi hoc munus et hoc vectigal aratio tolerare, hoc est, Sicilia ferre ac pati potest: populo Romano ferat potius, quam nostris magistratibus. Magna est pecunia: magnum praeclarumque vectigal. si modo id salva provincia, si sine injuria sociorum percipere possitis: nihil detraho. Magistratibus tantundem detur in cellam, quantum semper datum est. quod praeterea Verres imperat, [99] id, si facere non possunt, recusent. si possunt, populi Romani potius hoc sit

[98] *mille modiûm.*] Edd. pr. habent *mille mod.* ut Graevii Ms. quod potest legi *modios*. Aldus explanate dedit *modium*, nescio an e Mss. quod omnes secuti sunt; et potest retineri, cùm alia exempla hujus formae sint apud nostrum et alios. Graevius compendium servavit.

[99] *id si facere non possunt.*] Esse debebat *solvere*; sed quia refertur ad *imperat*, bene *facere* dictum est pro *solvere*, genus pro specie.

vectigal, quam praeda praetoris. Deinde cur in uno genere solo frumenti ista aestimatio constituitur? Si est aequa et ferenda: debet populo Romano Sicilia decumas: det pro singulis tritici modiis ternos denarios: sibi habeat frumentum. Data tibi pecunia est, Verres: una, qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres a civitatibus, quod Romam mitteres. tibi datam pecuniam domi retines, et praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. Fac idem in eo frumento, quod ad populum Romanum pertinet; exige eadem aestimatione pecuniam a civitatibus, et refer, quam accepisti. tum refertius erit aerarium populi Romani, quam umquam fuit. At enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret: hanc rem in meo frumento tulit. Proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo, quam in populi Romani commodo: aut ea res, quam ego dico, et ea, quam tu fecisti, inter se genere injuriae, non magnitudine pecuniae differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt, ut omnia remittantur, ut omnibus injuriis et calamitatibus, quas te praetore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam atque istam aestimationem [100] negant ullo modo ferre
88 posse. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompejum consulem nuper, homo disertissimus, et omni doctrina et virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter ac copiose dixisse ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc, iis, qui aderant, (nam magno conventu acta res est,) indignissimum videbatur: qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset,

[100] *negant ullo m. f. posse.*] Vulgo repetunt *se: negant se.* Ego delevi. nec est in edd. pr. Ald. Manut. etc.

in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores; et id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, concessumque sit.

Quid ad haec Hortensius? falsum esse crimen? Hoc numquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? Ne id quidem dicit. Non injuriam factam Siculis, atque aratoribus? Qui poterit dicere? Quid igitur dicet? Fecisse alios. Quid est hoc? Utrum crimini defensio, an comitatus exsilio quaeritur? [1] Tu in hac republica, atque in hac hominum libidine, et (ut adhuc habuit se status judiciorum) etiam licentia, non ex jure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit, sed ex eo, quod aliquis fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum esse defendes? Fecerunt alii alia quam multa: cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? Sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum alium hominem dici, neque convenire possint: quaedam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob jus dicundum pecunias acceptas, ut ejusmodi cetera, quae forsitan alii quoque etiam fecerint: illud, in quo te gravissime accusavi, quod ob judicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? Ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo. [2] Potius enim, te damnato, ceteris

[1] *Tu in hac rep. atque in hac h. l.*] *Atque* habent edd. pr. aliaeque veteres, Ald. Manut. Vict. Lamb. etc. Post *ea* editum est, quod hic locum non habet; videturque e superiori versu errore repetitum esse. Nam ironica correctio vix apta est loco. Si *atque* simpliciter deletum esset, elegantior oratio facta esset: sed sine libris hoc non licuit.

[2] *Potius - - relinquatur, quam - - existimentur.*] Sic corrigebat Hotomannus, cum in edd. esset *relinquetur*, ob similitudinem temporum. Cur ergo idem non in aliis multis locis vidit? Graevius recepit hoc in textum, quia reperit in Ms. Franc. bene. et nos id secuti sumus; etsi hic non tanta tam evidens necessitas est, ut in pluribus aliis, quae nos etiam sine libris correximus.

angustior locus improbitatis defendendae relinquatur, quam, te absoluto, alii, quod audacissime fecerunt,
89 recte fecisse existimentur. Lugent omnes provinciae: queruntur omnes liberi populi: regna denique jam omnia de nostris cupiditatibus et injuriis expostulant: locus intra oceanum jam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non, per haec tempora, nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit. sustinere jam populus Romanus omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctum, lacrymas, querimonias non potest. In ejusmodi re ac moribus; si is, qui erit adductus in judicium, cum manifestis in flagitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicit: illi exempla non deerunt; reipublicae salus deerit, si improborum exemplis improbi judicio ac periculo liberabuntur. Placent vobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per haec tempora tractatos videtis? Cur haec a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis atque disceditis? Vultis autem istorum audacias ac libidines aliqua ex parte resecare? Desinite dubitare, utrum sit utilius, propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere. Tametsi quae ista sunt exempla multorum? nam cum in causa tanta, cum in crimine maximo dici a defensore coeptum est, factitatum esse aliquid: exspectant ii, qui audiunt, exempla ex vetere memoria et monumentis ac litteris, plena dignitatis,
90 plena antiquitatis. [3] Haec enim plurimum solent et

[3] *Haec enim pl.*] *Enim* addidit Graevius e Ms. Nannii. Libentius correxissem *quae solent*, si librorum auctoritate niti potuissem. alterutrum quidem edendum erat.

auctoritatis habere ad probandum, et jucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, et Catones, et Laelios commemorabis? et eos fecisse idem dices? quamvis res mihi non placeat: tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, cum eos non poteris; proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt, et frumentum cellae nomine imperaverunt. Magna est hominum auctoritas, et tanta, ut etiam delicti suspicionem tegere possit. Non habes, ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius aestimationis. Quo me igitur, aut ad quae exempla revocas? Ab illis hominibus, qui tum versati sunt in republica, cum et optimi mores erant, et hominum existimatio gravis habebatur, et judicia severa fiebant, ad hanc hominum licentiam et libidinem me abducis? et in quos aliquid exempli populus Romanus statui putat oportere, ab iis tu defensionis exempla quaeris? Non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quae probat populus Romanus exempla, non ea, quae condemnat, sequamur. Non circumspiciam, [4] non quaeram foris, cum habeas judices, principes civitatis, P. Servilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquorum et clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. Exempla quaerimus, et ea non antiqua. modo uterque horum exercitum habuit. Quaere, Hortensi, quoniam te re-

[4] *non quaeram foris*] v. Clav. in *foris*. In sequente *cum habeas* edd. pr. etiam Mss. fere delent *cum*, quod nescio unde editum ab Aldo sit: nec tamen abesse potest. personam Cicero mutavit et ad Hortensium retulit, quia judices erant Verris, cujus causam agebat: alias melius foret, *cum habeam*, ut infra: *non quaeram exemplum foris, hoc ipso ex consilio utar exemplis*.

centia exempla delectant, quid fecerint. Itane vero? Q. Catulus frumento est usus, pecuniam non coëgit. P. Servilius quinquennium exercitui cum praeesset, et ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset, non statuit sibi quidquam licere, quod non patrem suum, non avum Q. Metellum facere vidisset. C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est.
91 Quae est ista conditio Siciliae? cur, quae optimo jure, propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic praecipua lex injuriae definitur? Sed in ista ipsa Sicilia, non quaeram exemplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. [5] C. Marcelle, te appello. Siciliae provinciae, cum esses pro consule, praefuisti. Num quae in tuo imperio pecuniae, cellae nomine, coactae sunt? neque ego hoc in tua laude pono. alia sunt tua facta, atque consilia, summa laude digna: quibus illam tu provinciam afflictam et perditam erexisti atque recreasti. nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quae sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? An me ad M. Antonii aestimationem frumenti, exactionemque pecuniae revocaturus es? Ita, inquit, ad M. Antonii. hoc enim mihi significasse et annuisse visus est. Ex omnibusne igitur populi Romani [6] praetoribus, consulibus, imperatoribus, M.

[5] *C. Marcelle - - cum esses pro consule.*] C. Marcellus pro praetore praefuit Siciliae a. u. DLXXV Quia hic procos. praefuisse dicitur, Pighius ad h. a. suspicatur, eum ex lege Cornelia imperium proconsulare habuisse, ut alios post illam legem, etsi proprie pro praetore essent. Ceterum phrasis insolentior est: usitatius foret: *Siciliae provinciae pro consule praefuisti.*

[6] *praetoribus, consulibus.*] Sic edidi, ut est in edd. veterrimis. *Proconsulibus* post e Ms. Nannii editum est.

Antonium delegisti, et ejus unum improbissimum factum, quod imitarere? Et hic utrum mihi difficile est dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quam si defendere possit, nihil in vita se M. Antonii simile fecisse. Homines in judiciis ad crimen defendendum, non, quid fecerit quispiam, proferre solent, sed quid probarit. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis ejus injuriis et cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi, quasi ejus omnia facta atque consilia [7] senatus populusque Romanus [judices] comprobarint, ita M. Antonii exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. 92
Hominem innocentem et summa prudentia praeditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus, si eodem consilio fecerit. Nam genus aestimationis ipsum, a me numquam est reprehensum: sed ejus aequitas aratorum commodo et voluntate perpenditur. Non potest reprehendi ulla aestimatio, quae aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos, ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Cum esset, [8] ante novum, tritici modius denariis quinque; petiverunt ab eo civitates, ut aesti-

[7] *senatus populusque R. judices compr.*] *Judices* hic alienos esse facile patet. Itaque nonnulli correxere *populique R.* ut Aldus et alii. male. Nam Antonius judicium non subiit, oppressus morte in mediis facinoribus, ut ipse Cicero dicit. Sine dubio *judices* est spurium: quod verbum interdum alieno loco interpositum est, velut alloquentis judices oratoris; quomodo et hic vulgo accipiunt, qui veterem lectionem *populusque* servant. Itaque uncis inclusi. Pluralis *comprobarint* fortasse locum interpolationi fecit.

[8] *ante novum.*] Int. triticum, i. e. ante messem; ut post est *post messem.*

maret. remissior aliquanto ejus fuit aestimatio, quam annonae. nam aestimavit denariis III. Vides, eandem aestimationem, propter temporis dissimilitudinem, in illo laudis causam habere; in te, criminis: in illo, beneficii; in te, injuriae? Eodem tempore Antonius III denariis aestimavit, post messem, summa in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant. Et ajebat, se tantidem aestimasse, quanti Sacerdotem: neque mentiebatur: sed eadem ista aestimatione, alter sublevarat aratores, alter everterat. Quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset et annona, non ex numero, neque ex summa, consideranda: numquam tam grati hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent: quos tu cum ad mensurae tam exiguam rationem [9] populo Romano in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti. caritas enim annonae faciebat, ut istuc, quod re parvum videbatur, tempore magnum videretur. Idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses; derisum tuum beneficium esset atque

93 contemptum. Noli igitur dicere, istum idem fecisse, quod Sacerdotem: quoniam [10] non eodem tempore, neque simili fecit annona. dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu, et vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse: et istius innocentiam M. Antonii facto atque

[9] *populo R. in capita.*] Hotomannus sic ex ingenio corrigere se dicit lectionem *populi*, velut vulgatam in libris omnibus. at eam tantum reperi in ed. P. Manutii 1540 et Aldi nep. a. 1554. qua usus videtur Hotomannus. In omnibus aliis veteribus, etiam C. Steph. a. 1555. est *populo*. Ceterum *descripsisses* h. l. est donasses. nam omnia dicuntur describi, quae fiunt per divisionem aliquam et partitionem.

[10] *non eo tempore.*] Legendum est *eodem tempore*, ut est supra de Antonio. Quomodo ea syllaba exciderit, facile intelligitur. nam Sacerdos fecit ante messem, Antonius post messem, quo respicit manifeste Cicero.

auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducaeo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis? de quo quis umquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimavit? Biennium provinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit. num aut in vilitate numum arator quisquam dedit, aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? At uberiora cibaria facta sunt caritate. Credo: neque id est novum, neque reprehendendum. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti, quae fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare. Quamobrem non ego invideo tuis commodis, si qua ad te lege venerunt: injuriam queror, improbitatem coarguo: avaritiam in crimen et in judicium voco.

Quodsi suspiciones injicere voletis, ad plures homines et ad plures provincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed [11]me omnium provinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, et magna voce dico: UBICUMQUE HOC FACTUM EST, IMPROBE FACTUM EST. QUICUMQUE HOC FECIT, SUPPLICIO DIGNUS EST.
Nam, per deos immortales! videte, judices, et pros- 94
picite animis, quid futurum sit. Multi magnas pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis aratoribus ista ratione, cellae nomine, coëgerunt: (omnino ego neminem video, praeter istum: sed do hoc vobis, et concedo, esse multos:) in hoc homine rem adductam

[11] *me - - defensorem esse profitebor.*] *Esse* inculcatum puto, ut alibi, atque delendum.

in judicium videtis. quid facere potestis? Utrum, cum judices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere: an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto. negligite praeterita, si vultis: sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes provincias evertatis; id providete, ne avaritiae, quae antehac occultis itineribus atque angustis uti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis illustrem atque latam. Nam si hoc probatis, et si hoc licere, pecunias isto nomine capi, judicatis: certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet. Improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui, quod licere judicatum est, praetermittunt. Deinde, judices, videte, quam infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si ternos denarios qui coëgit, erit absolutus: quaternos, quinos, denos denique, aut vicenos coget alius. Quae erit reprehensio? in quo primum injuriae gradu resistere incipiet severitas judicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus, et in quo primum aestimationis iniquitas atque improbitas reprehendatur? Non enim a vobis summa, sed genus aestimationis erit comprobatum. neque hoc potestis judicare, ternis denariis aestimare licere; denis non licere. ubi enim semel ab annonae ratione, et ab aratorum voluntate res ad praetoris libidinem translata est; non est jam in lege atque in officio, sed in voluntate hominum atque avaritia positus modus aes-
95 timandi. Quapropter si vos semel in judicando finem aequitatis et legis transieritis: scitote, vos nullum ceteris in aestimando finem improbitatis et ava-

ritiae reliquisse. Videte igitur, quam multa simul a vobis postulentur. Absolvite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum injuria cepisse. Non est satis. Sunt alii quoque plures, qui idem fecerint. absolvite etiam illos, si qui sunt: ut uno judicio quam plurimos improbos liberetis. Ne id quidem satis est. Facite, ut ceteris posthac idem liceat. licebit. At hoc parum est. Permittite, ut liceat, quanti quisque velit, tanti aestimet. aestimabit. Videtis jam profecto, judices, hac aestimatione a vobis comprobata, neque modum posthac avaritiae cujusquam, neque poenam improbitatis futuram. Quas ob res, quid agis, Hortensi? Consul es designatus: [12] provinciam sortitus es: de aestimatione cum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto recte [13] factum esse defendes, te facturum profiteare, et quasi, quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere. Atqui, si id licebit, nihil est, quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecuniis repetundis condemnari possit. Quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellae nomen, aestimationis magnitudine consequatur.

At enim est quiddam, quod, etiamsi palam in de- 96
fendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, ut vos id suspicari et cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium: pertinere ad utilitatem eorum, qui judicent, qui in provinciis cum potestate,

[12] *provinciam sortitus es.*] Ant. Augustinus corrigebat: *sortiturus es.* Placet. nam ante Consulatum aditum istam sortitionem factam esse non me memini reperire: decretas esse futuris Consulibus e lege Sempronia scio.

[13] *factum esse defendes.*] Vetus edd. lectio est *defendis.* Correxit Aldus *defendes:* recte. nam post est *dices.*

aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Praeclaros vero existimas judices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius [14] ipsos peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id provincias, id socios nationesque exteras existimare, si senatores judicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam injuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? Quod si ita est, quid possumus contra illum praetorem dicere, qui quotidie templum tenet, [15] qui rempublicam sistere negat posse, ni ad equestrem ordinem judicia referantur? Quodsi ille hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae, senatorum commune, et jam prope concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per summam injuriam [16] auferatur: neque ullo modo senatoriis judiciis reprehendi posse, idque, dum equester ordo judicaret, numquam esse commissum: [17] quis obsistet? quis erit tam cupidus vestrûm, tam fautor ordinis, qui de transferendis judi-

[14] *ipsos peccare liceat.*] Malim *ipsis*, etsi *ipsos* excusare licet. v. Clav. in *Licet.*

[15] *qui remp. sistere negat posse.*] *Sistere* edd. pr. et aliae vett. Ms. Nannii *subsistere*, ut aliis locis ac libris in hoc verbo factum; quod male, ut omnia istius libri, recepit C. Steph. item Lamb. et Gruterus. Recte *sistere* revocavit J. Gronovius. Ergo ille Codex non est *αναμαρτητος*. Sed secundum legitimam formam istius phraseos, etiam *rempublicam* suspectum fit. nam in exemplis aliis omnibus simpliciter dicitur *sistere*, vel *sisti posse*, sine tali substantivo: in quo miror non haesisse Gronovium ad Liv. IV, 12. ubi et hunc locum attulit. Arbitror verbum hoc a glossatore vel correctore esse inculcatum, ut quidam inseruere viri docti ap. Liv. l. c.

[16] *auferatur.*] Hic quoque restitui veterem lectionem pro *averratur* e Ms. Nannii, quod a C. Steph. et Grutero receptum est, servatum et a Graevio; qui tamen malit *avertatur*, cum supra probarit et servarit.

[17] *quis obsistet.*] Hoc recte e Ms. Nannii pro *obstet* recipit Graevius post C. Steph. nam futurum quidem necessarium est, cum sequatur, *quis erit.* Paullo post *negaret hic*, edd. vett. consensu, non *haec.*

siis possit recusare? Atque utinam posset aliqua ra- 97
tione hoc crimen, quamvis falsa, modo humana atque usitata defendere! minore periculo vestro, minore periculo provinciarum omnium, judicaretis. Negaret hic aestimatione se usum? vos id credidisse homini, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellae nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere: per quaestores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei licet dicere: propterea quod ipsius litterae recitantur, ad civitates de ternis denariis missae. Quae est igitur defensio? Feci, quod arguis: coëgi pecunias maximas cellae nomine: sed hoc mihi licuit: vobis, si prospicitis, licebit. Periculosum provinciis, genus injuriae confirmari judicio: perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in judicando religiose defendere. Atque isto praetore, judices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperavit. Summam faciam vobis ex publicis litteris et testimoniis civitatum, frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies tanto, judices, amplius istum, quam [18] quantum ei in cellam sumere licitum sit, civitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si et aestimavit tanti, ut homines ferre non possent, et tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperavit?

Quapropter, cognita tota re frumentaria, judices, jam facillime perspicere potestis, amissam esse populo

18 *q. e. in c. s. licitum sit.*] Debebat esse, *licitum esset.*

Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperatis. Quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, et si aratorum numerum ac nomen exstinxeris? Quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, isto praetore, per summam injuriam ignominiamque pervenerit? quibus, cum decumas dare deberent, [19] vix ipsis decumae relictae sunt: cum pecunia deberetur, soluta non est: cum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instrumenta agrorum vendere
98 coacti sunt. Dixi jam antea, judices, ut has omnes injurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis et jucunditate quadam, quam fructu atque emolumento teneri. Etenim ad incertum casum et eventum certus quotannis labor et certus sumtus impenditur. annona porro pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis: ut aut male vendendum intelligas, si processit; aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. Totae autem res rusticae ejusmodi sunt, ut eas non ratio, neque labor, sed res incertissimae, venti tempestatesque moderentur. Hinc cum unae decumae [20] lege et conditione trahantur: alterae novis institutis propter annonae rationem imperentur: ematur praeterea frumentum quotannis publice: postremo etiam in cellam magis-

[19] *vix ipsis dec. relictae sunt.*] Admodum speciose Lambinus corrigit *ipsae d.*

[20] *lege et conditione.*] Sic edd. vett. et Mss. praeter Nann. qui habet *l. et consuetudine*, quod et Graevius recepit, non bene: nec conditionem intellexit Hotomannus. Immo *conditio* est status Siculorum, quem tenent ex lege Rupilia, jus eorum. Atque haec duo passim junguntur. v. Clav. in *conditio*.

tratibus et legatis imperetur: quid aut quantum praeterea est, quod aut liberum possit habere ille arator ac dominus [a] in potestate suorum fructuum, aut in ipsis fructibus solutum? Quodsi haec feruntur omnia: si vobis potius ac populo Romano, quam sibi et suis commodis, opera, sumtu, labore deserviunt: etiamne haec nova debent edicta et imperia praetorum, et Apronii dominationem, et Veneriorum servorum furta rapinasque perferre? etiamne frumentum pro emto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiamne haec tot detrimenta atque damna cum maximis injuriis contumeliisque perferre? Itaque haec, judices, quae pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. Arationes tota Sicilia desertas atque a dominis relictas esse cognoscitis: neque quidquam aliud agitur hoc judicio, nisi ut antiquissimi socii fidelissimique, Siculi, coloni populi Romani atque aratores, vestra severitate et diligentia, me duce atque auctore, in agros atque in aedes suas revertantur.

[a] *in potestate fr. suorum.*] *Potestas fructuum suorum* est dominium, per quod habet jus agendi in fructibus, quod vult. patet, concinnitatis causa additum esse *in potestate*, ut responderet alteri *in fructibus ipsis.*

ACCUSATIONIS

IN

C. VERREM

LIBER QUARTUS; DE SIGNIS,

ORATIO NONA.

ARGUMENTUM.

Furta hic in signis et reliquis ornamentis Siciliae cum publicis et sacris, tum privatis et profanis, ut, picturis in tabula et textili (h. e. vestibus stragulis,) vasis aureis, argenteis, Corinthiis, Deliacis, gemmis, etc. demonstrat, falsamque esse Hortensii defensionem, qui ea emta esse a Verre, non ablata dicat. Nam neque per leges licere magistratibus in provinciis mercari quicquam, neque talia esse pretia, ut non ablata videantur. Inscribitur *de signis*, quod furta in his commissa ad religionem pertinent, adeoque praecipua sunt.

VENIO nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, 1 studium; ut amici ejus, morbum et insaniam; ut Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio. rem vobis proponam: vos eam suo, non nominis pondere penditote. Genus ipsum prius cognoscite, judices; deinde fortasse non magnopere quaeretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam, aut margaritam, quidquam ex auro, aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam neque in tabula, neque textili fuisse, quin conquisierit, inspexerit; quod placitum sit, ab

stulerit. Magnum videor dicere: attendite etiam, quemadmodum dicam. Non enim verbi, neque criminis augendi causa complector omnia. cum dico, nihil istum ejusmodi rerum in tota provincia reliquisse, Latine me, scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius: nihil in aedibus cujusquam, ne in oppidis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum, denique nihil istum, quod ad oculos animumque acciderit, neque privati, neque publici, neque profani, neque sacri, tota in Sicilia reliquisse.

Unde igitur potius incipiam, quam ab ea civitate, quae tibi una in amore atque in deliciis fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur, cum apud tuos Mamertinos inveniare improbissima ratione esse
2 praedatus. C. Hejus est Mamertinus (omnes hoc mihi facile concedent, qui Messanam accesserunt) omnibus rebus in illa civitate ornatissimus. Hujus domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe, et nostris hominibus apertissima, maximeque hospitalis. Ea domus ante adventum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, [1] quae situ, moenibus, portuque ornata sit, ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est. Erat apud Hejum sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a majoribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quatuor, summo artificio, summa nobilitate: quae non modo istum hominem,

[1] *quae situ m. p. ornata sit.*] Hoc rectum esse non potest. nempe *quae* est vitiosum, legendumque *quum*, aut *quamvis*.

ingeniosum atque intelligentem, verum etiam quemvis nostrûm, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis, marmoreum, Praxitelis: nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina: idem, opinor, artifex ejusdemmodi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiae visuntur. nam alia visendi causa nulla est. Itaque ille L. Mummius, cum [2] Thespiadas, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. Verum, ut ad 3
illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules, egregie [3] factus ex aere. is dicebatur esse Myronis, ut opinor: et certe. [4] Item ante hosce deos erant arulae, quae cuivis sacrarii religionem significare possent. erant aenea praeterea duo signa, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam, more Atheniensium virginum, reposita in capitibus sustinebant. Canephoroe ipsae vocabantur. sed earum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrûm venerat, haec visere solebat: omnibus haec ad visendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam civitati. C. Claudius, cujus aedilitatem magnificen-

[2] *Thespiadas.*] Sic recte edidit Graevius e vestigiis edd. pr. quae habent *Thespiade*, et Ms. Reg. Ms. Gu. habet plane *Thespiadas*, sed primum *a* a m. sec. Vulg. *Thespiis ea.*

[3] *factus ex aere.*] Delevi cum Graevio *est*; quod non est in edd. pr. nec in Ms. Gu. nec per latinitatem stare potest.

[4] *Item ante.*] *Item* temere excidit in ed. Grut. quod habent edd. veteres.

tissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine [5] tamdiu, dum forum diis immortalibus populoque Romano habuit ornatum: et, cum esset hospes Hejorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles ejusmodi, judices: et quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paullo ante vidimus: qui forum, ac basilicas, non spoliis provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant: non ablata ex urbibus sociorum, [6] quatridui causa, per simulationem aedilitatis, domum deinde, atque ad suas villas auferebant. Haec omnia, quae dixi, signa, judices, ab Hejo de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, [7] neque aliud ullum tamen, praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut
4 opinor. eam iste habere domi suae noluit. Pro deûm hominumque fidem! quid hoc est? [8] quae est haec causa? quae haec impudentia est? [9] quae dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit, quin viderit. Tot praetores, tot consules

[5] *tamdiu, dum.*] *Tamdiu* πλεονάζει, sed Cicero saepius hac forma usus est, Tusc. V, 33. ad Div. IX, 12.

[6] *quatridui caussa.*] Nescio, quare in hoc laborent viri docti, et correctionem quaerant. Intelligendi sunt dies ludorum, per quae forum et comitium ornatum erat. Ad hujus temporis usum simulabant se petere simulacra, et ad ornatum aedilitatis: accepta non reddebant.

[7] *neque a. u. tamen.*] In *tamen* haesit Hotomannus. certe quid hic sit, et ipse non video.

[8] *quae est haec caussa? quae ista*, etc.] *Est* addidi ex edd. pr. Mss. duo Graevii ponunt in fine. *Ista* pro *haec* e Mss. Graevii. Ceterum in Ms. Gu. tantum est: *Quid hoc est? quae dico signa*, etc. nescio an melius.

[9] *quae dico signa.*] Hic putavi esse lacunam. nam haec non cohaerent cum antecedentibus secundum vulgatam lectionem. Si Ms. Gu. sequimur, nil deest.

in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt; tot homines cujusque modi: non loquor de integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est, qui ex illo sacrario quidquam poscere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere praeterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? idcirco nemo superiorum attigit, ut iste tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur: Hejo se a majoribus relictum esse sciebat [9] ad hereditatem sacrorum. non quaerebat meretricis heredem. Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo jam uno repellar. Emi, inquit. O dii immortales! praeclaram defensionem! [10] mercatorem cum imperio ac securibus in provinciam misimus: qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam relinqueret. haec enim mihi ad omnia defensio [11] patefieri videtur; emisse. Primum, si id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris: quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es: quaero, cujusmodi tu judicia Romae putaris ésse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in praetura atque imperio, tot res, tam pretiosas, omnes deni-

[9] *ad hereditatem sacr.*] Mss. quidam, in his Gu. *in hered. s.* quod recepit Graevius: mihi illud verius videtur, et eodem redit: i. e. ut esset pars sacrorum, quae hereditate veniunt ad heredem bonorum.

[10] *mercatorem cum imp.* etc.] Acerbissima est haec reprehensio. v. ad I, 23.

[11] *patefieri.*] Intelligè, per hanc defensionem paratur aditus ad defensionem omnium furtorum.

que res, quae alicujus pretii fuerint, tota ex provincia
5 coëmisse. Videte majorum diligentiam, qui nihil dum etiam istiusmodi suspicabantur; verumtamen ea, quae parvis in rebus accidere poterant, providebant. Neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putaverunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut vestem; praebebatur enim legibus. mancipium putaverunt; [12] quo et omnes utimur, et non praebetur a populo. Sanxerunt, NE QUIS EMERET MANCIPIUM, NISI IN DEMORTUI LOCUM. Si qui Romae esset demortuus? immo, si quis ibidem. non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia; sed illum usum provinciae supplere. Quae fuit causa, cur tam diligenter nos in provinciis ab emtionibus removerent? haec, judices, quod putabant ereptionem esse, non emtionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret. In provinciis intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idque ei liceret: fore, uti, quod quisque vellet, sive esset venale, sive non esset, quanti vellet, auferret. Dicit aliquis, noli isto modo agere cum Verre. noli ejus facta ad antiquae religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per injuriam. Sic agam. Si quid venale habuit Hejus, si id, quanti aestimabat, tanti vendidit:
6 desino quaerere, cur emeris. Quid igitur nobis faciundum est? num argumentis utendum in re ejusmodi? Quaerendum est, credo, Hejus iste num aes alienum

[12] *quo et o. u. et non pr. a p.*] Duriuscule coëunt, *quo et u. et n. pr.* Suspicatus sum, *quod* (quia) *et*, vel *eo*.

habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei numariae tenuerit, tanta egestas, [13] tanta vis oppresserit, ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam: vendidisse, praeter fructus suos, nihil umquam: non modo in aere alieno nullo, sed in suis numis multis esse ac semper fuisse. Si haec contra, ac dico, essent omnia: tamen illum haec, quae tot annos in familia sacrarioque majorum fuissent, venditurum non fuisse. Quid, si magnitudine pecuniae persuasum est ei? [14] verisimile non est, ut ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suae monumentisque majorum pecuniam anteponeret. Sunt ista: verumtamen abducuntur homines nonnumquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. Videamus, [15] quanta ista pecunia fuerit, quae potuerit Hejum, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, ab religione deducere. Ita jussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: HAEC OMNIA SIGNA PRAXITELIS, MYRONIS, POLYCLETI, H-S VI. MILL. ET IↃ VERRI VENDITA SUNT. Recita ex tabulis. TABULAE HEJI. Juvat me, haec praeclara nomina artificum, quae isti ad caelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis H-S CIↃ IↃC. Profecto hinc natum est, *Malo emere, quam rogare.* Dicet aliquis, Quid? tu ista permagno 7
aestimas? Ego vero ad meam rationem usumque

[13] *tanta vis oppresserit.*] Libri quidam, ut et Gu. *presserit*, idque placuit viris quibusdam doctis. Vulgatum melius et exquisitius. *opprimere* pro urgere etiam Verr. III, 58. v. Clav.

[14] *verisimile non est, ut*] v. ad Rosc. A. 41.

[15] *quanta ista p. fuerit.*] Sic Lamb. ex ingenio correxit vulgatum *fuit.* Recte. idque secutus est, non monito lectore, Graevius. Et sic est in Gu.

non aestimo. verumtamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum judicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur: quanti venire soleant: quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent: denique ipse Verres quanti aestimet. Numquam enim, si denariis quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum in sermonem hominum atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrûm igitur nescit, quanti haec aestimentur? In auctione signum aeneum non magnum H-S cxx millibus venire non vidimus? Quid, si velim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint? nonne possum? Etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis. difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Hejum neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa venderet: teque ista simulatione emtionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo, quem una cum caeteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, judices, potest esse in hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Hejus? nihil profecto. sed ne difficilia optemus. Hejus est Mamertinus: Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus ipse ceteris Siculis odio est: ab his solis amatur. Ejus autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Hejus. (etenim est primus civitatis.) [16] ne forte, dum publicis manda-

[16] *ne forte*, etc.] non hoc cohaeret cum antecedentibus, ut alii jam sensere. P. Manutius jocum esse putat, quem non assequor. Vitium hic esse, non dubito, sine libris non audeo corrigere, quod varie fieri posset, *forte ut*, vel *forte, dum - - serviat, ut de pr.* etc.

tis serviat, de privatis injuriis reticeat. Haec cum scirem et cogitarem, commisi tamen me, judices, Hejo. produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Hejus respondere, si esset improbus, si sui dissimilis? Signa illa domi suae esse, non apud Verrem? Qui poterat quidquam ejusmodi dicere? Ut homo turpissimus esset, impudentissimeque mentiretur, hoc diceret: illa se habuisse venalia, eaque sese, quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit, se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset: deinde neque se illa habuisse venalia, neque ulla conditione, si, utrum vellet, liceret, adduci umquam potuisse, ut venderet illa, quae in sacrario fuissent a majoribus suis relicta et tradita. Quid se- 8
des, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halesina, ab Tyndaritana, Ennensi, Agyrinensi, ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumvenit: tua, inquam, Messana, tuorum adjutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. Adest enim vir amplissimus ejus civitatis, legatus, hujusce judicii causa domo missus, princeps laudationis tuae: qui te publice laudat. ita enim mandatum atque imperatum est. tametsi rogatus [17] de Cybea, tenetis memoria, quid responderit: aedificatam publicis operis, publice coactis, eique aedificandae publice Mamertinum senatorum praefuisse. Idem ad vos privatim, judices, confugit: utitur hac lege, qua judicium

[17] *de Cybea.*] Graevius suspicatur *Cymbia*. v. Clav.

est communis et privatae rei sociorum. tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere; quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se majorum suorum repetere abs te dicit: deos [18] penates a te patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecqua religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Hejum Messanae: res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope quotidie facere vidisti. non movetur pecunia: denique quae ornamenti causa fuerunt, non requirit. Habe Canephoros: deorum simulacra restitue. Quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani questus est: quia religioni suae non modo in diis patriis repetundis, sed etiam in ipso jurejurando ac testimonio, proximus fuit: hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius aedificandae publice praefuit, qui a senatu pete-
9 ret, ut Hejus ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti? te impetraturum? quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas ejus haberetur, ignorabas? Verum fac te impetravisse: fac aliquid gravius in Hejum statuisse Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse, poenam constituerint? Tametsi quae est ista laudatio, cum laudator interrogatus laedat necesse est? Quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Hejus est laudator: laesit

[18] *penates a te patrios.*] Hoc certe vitiosum est. Graevius probat scripturam Ms. Fr. *penates atque patrios*, vel *penates te et patrios*. Haec sunt correctorum. *penates patrii* non dicuntur, nec *penates et patrii*, sed *penates et dii patrii*. In edd. pr. Med. est *penates a te primos*: quod in *patrios* mutavit Ascensius. Ms. Gu. *p. te patrios*. Cicero scripsit, ut opinor, *penates privatos*: sunt enim *penates* alii *publici*, alii *privati*. v. Clav. Id h. l. addit apte in Hejo, quia ante dixerat, *privatim* ad vos confugit.

gravissime. producam ceteros: reticebunt, quae poterunt, libenter: dicent, quae necesse erit, ingratis. Negent isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae? negent, si possint. negent ei navi faciundae senatorem Mamertinum publiçe praefuisse? utinam negent! Sunt etiam cetera, quae malo integra reservare, ut quam minimum sit illis temporis ad meditandum confirmandumque perjurium. Haec tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua sublevent: qui te neque debent adjuvare, si possint: neque possunt, si velint: quibus tu privatim injurias plurimas contumeliasque imposuisti: quo in oppido multas familias in perpetuum infames tuis stupris flagitiisque fecisti. At publice commodasti. Non sine magno quidem reipublicae provinciaeque Siciliae detrimento. Tritici modiûm LX millia emta populo Romano dare debebant, et solebant. abs te solo remissum est. Respublica detrimentum fecit, quod per te imperii jus una in civitate imminutum est: Siculi, quod hoc non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos et Halesinos, immunes populos: et hoc plus impositum, quam ferre possent. Navem imperare ex foedere debuisti. remisisti in triennium. militem nullum umquam poposcisti per tot annos. fecisti item, uti praedones solent: qui cum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam praeda quos augeant, et eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit navibus, nonnumquam etiam necessario. Phaselis 10
illa, quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum atque praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant. sed quod erat ejusmodi loco, atque

ita projecta in altum, ut et exeuntes e Cilicia praedones saepe ad eam necessario devenirent: et, cum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur; asciverunt illud sibi oppidum piratae, primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina civitas, improba antea non erat: etiam erat inimica improborum: quae C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit. at cujus hominis? clarissimi potentissimique; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est. [19] [Ita C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, et M. Catonis, et P. Africani sororis filius.] quo damnato, tum, cum severa judicia fiebant; H-S XVIII millibus lis aestimata est! [20] Huic Mamertini irati non fuerunt; qui majorem sumtum, quam, quanti Catonis lis aestimata est, in Timarchidis undique saepe fecerunt. Verum haec civitas isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia undique deportabantur; apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum ac reconditum: per istos, quae volebat, in navem clam imponenda, occulte exportanda curabat: navim denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam aedificandamque curavit. pro hisce rebus, vacatio data est ab isto sumtus, laboris, militiae, rerum denique omnium. per triennium soli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti

19 *Ita C. Cato - - filius.*] Torquent se frustra in his viri docti. Totum hoc est insititium, venitque e marginali glossatoris nota.

20 *Huic irati non fuerunt.*] Restitui *non*, quod a Grutero deletum est (quamquam et a Gu. abest:) qui ista ad Catonem referebat, cum manifeste ad Verrem pertineant. Indicat et repetitum post Catonis nomen, et statim correctio et explicatio causae, quare Verri irati non fuissent: *Verum haec civitas*, etc. Mox *fecerunt* forte esse debet *fecerant*.

ac liberi fuerunt ab omni sumtu, molestia, munere. Hinc illa Verrea nata sunt: hinc in convivium Sex. Cominium protrahi jussit, in quem scyphum de manu jacere conatus est: quem obtorta gula de convivio in vincula atque in tenebras abripi jussit. hinc illa crux, in quam civem Romanum iste, multis inspectantibus, sustulit: quam non ausus est usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua ac latrocinia communicasset. Laudatum etiam vos quemquam ve- 11
nire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem, an quam apud populum Romanum habere debetis? Ecquae civitas est, [a] non modo in provinciis nostris, verum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis ac barbara; rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cujus beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios, in exteras nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt. me cum dico, leve est: senatorem populi Romani si non invitaverunt, honorem debitum detraxerunt, non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima et amplissima Cn. Pompeji Basilisci: quo, etiamsi esset invitatus a vobis, tamen devertisset. Erat etiam Parcenniorum, qui nunc item Pompeji sunt, domus honestissima: quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit. senator populi Romani,

[a] *non modo - - nationibus.*] Restitui primum *modo*, quod omiserat Gruterus, cum sit in edd. pr. item *nationibus* pro *orationibus*, quod erat peccatum typographicum ed. Lamb. temere a Grutero et Gron. servatum, ut bene Graevius vidit. Abest tamen *modo* et a Ms. Gu.

quod in vobis fuit, in vestro oppido jacuit et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas umquam alia commisit. Amicum enim nostrum in judicium vocabas. Tu, quid ego privatim negotii geram, interpretabere [22] imminuendo honore senatorio? Verum haec tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemtus est. In populi Romani quidem conspectum, quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum urbemque vestram, revellistis, neque in profundum abjecistis, locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. Vestrane urbs electa est, ad quam cum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius, quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum civitati invidetis, item incolis vestris, civibus Romanis, ostendere soletis, quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, cum videant jus civitatis illo supplicio
12 esse mactatum. Verum haec emisse te dicis. Quid? illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Hejo peripetasmata emere oblitus es? Licuit eodem modo, ut signa. Quid enim actum est? [23] An litteris pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum putavit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit He-

[22] *imminuendo h.*] Sic conjuncte edidi, ut est in Ms. Gu. et aliis quibusdam, non ut vulgati *in min. h.* Bene latine non dicitur *interpretari in re aliqua.*

[23] *An literis pepercisti*] sc. ut non referres in tabulas. cf. mox c. 16. init.

jus. Cum quaesissem, numquid aliud de bonis ejus pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quaesivi an misisset. respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse praetori: misisse. Rogavi, pervenissentne Agrigentum: dixit pervenisse. Quaesivi, [24] an domum revertissent. negavit adhuc revertisse. Risus populi atque admurmuratio omnium facta est. Hic tibi in mentem non venit, jubere, ut haec quoque referret, H-S VI millibus IↃ se tibi vendidisse? metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si H-S VI millibus IↃ tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere H-S CC millibus? Fuit tanti, mihi crede. haberes quod defenderes: nemo quaereret, quanti illa res esset. si modo te posses docere emisse: facile cui velles, tuam causam et factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid? a Philarcho Centuripino, homine locuplete, ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti, an emisti? In Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam, (non enim parum res erat clara) tam te has phaleras a Philarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles ab Aristo Panormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Philarchus vendidisset, non ei, posteaquam reus factus es, redditurum te promisisses.

[24] *an domum revertissent.*] Graevius e Ms. Reg. aliisque *quemadmodum revertissent.* Sic et edd. pr. et Ms. Gu. Vulgatum melius. Si de vasis sigillatis sermo esset, id intelligi posset: i. e. an integra, non detractis sigillis: in Attalicis nil quaeri potest, quam de reditu. Mox retinui *admurmuratio*, cum Graevius receperit *admiratio*, quod pariter est in edd. pr. *Admiratio* non convenit *risui*, sed *admurmuratio* solet cum risu conjungi ab hominibus. cf. V, 16. Vitium ortum est e compendio, *amratio*, quod est in Ms. Gu. a m. pr.

quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses, [25] te minus habiturum, rem nihilominus testatam futuram: non reddidisti. Dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, [26] [ut amici tui appellant, studiose] cupisse te celare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere sese: apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur: tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae: tum se deprehensum negare non potuisse: ita ab se invito ablatas phaleras gratis.

13 Jam, ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus sit, judices, est operae pretium, cognoscere. Cibyratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. hosce opinor Cibyrae, cum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam judicii ac legis, domo profugisse. Quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum, cum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyram [7] cum inanibus syngraphis venerat, domo perfugientes ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, contulerunt. Habuit secum eos ab illo tempore, et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque

[25] *te minus habiturum.*] Libri scripti et edd. in his pr. plures addunt *invidiae*. illud Verris ingenio aptius. Ms. Gu. non habet *invidiae*.

[26] *ut amici tui appellant, studiose.*] *Studiose* factum e lectione vetere *studium*. Sed totum hoc e principio orationis repetitum est, ut recte judicant viri docti. Itaque uncis inclusi. In Ms. Gu. non est neque *studium* neque *studiose*.

[27] *cum inanibus syngraphis.*] *Inanes syngr.* explicari possunt, sc. ex quibus nihil debetur, commentitiae, ut V, 19. sunt *locutiones falsae atque inanes*. Sed res tamen tota intelligi non potest, quia historia nota non est. Res videtur pertinere ad Malleoli syngraphas, quae in ejus manus venerant. Verr. I, 36. an corrigendum cum *Malleoli*?

usus est. Hi sunt illi, quibus [28] in tabulis retulit sese
Q. Tadius dedisse jussu istius Graecis pictoribus.
Eos jam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam [29] venerunt, mirandum
in modum, (canes venaticos diceres,) ita odorabantur
omnia et pervestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua
ratione invenirent. aliud minitando, aliud pollicendo,
aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud,
aliud per inimicum inveniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant quorum poscebatur argentum, nisi ut Hieroni et Tlepolemo displiceret. Vere mehercules hoc, judices, 14
dicam. Memini, Pamphilum Lilybaetanum, hospitem
meum, et amicum, nobilem hominem, mihi narrare:
cum iste ab sese hydriam Boëthi manu factam, praeclaro opere et grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas ejusmodi, quod sibi a patre et a majoribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies,
ad hospitum adventum, a se esset ablatum. Cum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius: jubet
me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre.
permotus sum, inquit: binos habebam: jubeo promi
utrosque, ne quid plus mali nasceretur, et mecum ad
praetoris domum ferri. [30] Eo cum veni, praetor
quiescebat: fratres illi Cibyratae inambulabant. qui,
me ubi viderunt, ubi sunt, Pamphile, inquiunt, scyphi?
ostendo tristis. laudant. incipio queri, me nihil habi-

[28] *in tabulis.*] Conjecere viri docti, et Graevius *in tabulas.* non est opus. utrumque rectum est. In tabulis refertur aliquid in accepta et expensa.

[29] *venerunt, m. i. m., c. v. d. ita od.*] Interpunximus, ut est in edd. pr. placuitque Manutio et Graevio. Sed vereor ne *ita* insititium sit. Edd. pr. porro habent *quidquid*, quod defendit Manutius.

[30] *Eo cum venio.*] Sic libri omnes, contra latinitatem. correxi *veni.*

turum, quod alicujus esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. tum illi, ubi me conturbatum vident: *quid vis nobis dare, ut isti abs te ne auferantur?* ne multa, sestertios cc me, inquit, poposcerunt: dixi me daturum c. Vocat interea praetor: scyphos poscit. tum illos coepisse praetori dicere, putasse se, id quod audissent, alicujus pretii scyphos esse Pamphili: luteum negotium esse. non dignum, quod in suo argento Verres haberet. Ait ille, idem sibi videri. ita Pamphilus scyphos optimos aufert. Et mehercules ego antea, tametsi [31] hoc nescio quid, nugatorium sciebam esse, ista intelligere: tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere; quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. Tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cibyratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. At ita studiosus est hujus praeclarae existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper (videte hominis amentiam) [32] posteaquam est comperendinatus, cum jam pro damnato mortuoque esset, ludis Circensibus, mane [33] apud L. Sisennam, virum primarium, cum esset triclinia strata, argentumque expositum in aedibus; cum pro dignitate L. Sisennae, domus esset plena hominum honestissimorum, [34] accesserit ad argentum, contemplari unumquodque

[31] *hoc nescio quid, n. s. e. ista int.*] Scaber hic locus est. Graevius *hoc*, aut *ista* deleri, aut pro *ista* scribi *ita* volebat, e Ms. Franc. quocum consentiunt edd. pr.

[32] *posteaquam est comp.*] Offendit me *est*, videtur esse debere *esset* aut *erat*.

[33] *apud L. Sisennam.*] An fuit tum aedilis et editor ludorum, ut ea die domus ejus ita celebraretur, et convivium ipse sic appararet?

[34] *accesserit - - coeperit.*] Graevius e Mss. duobus dedit *accessit - - coepit.* Sic et Ms. Gu. et edd. pr. male. Haec scriptura nata est e vitiosa interpunctione. Nam edd. pr. habent: *mortuoque esset. Ludis circ.* ut Ms. Gu. in qua interpunctione conjunctivi locum non habebant

otiose et considerare coeperit. Mirari stultitiam alii, quod in ipso judicio, ejus ipsius cupiditatis, cujus insimularetur, suspicionem augeret; alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quidquam illorum veniret in mentem. pueri autem Sisennae, credo, qui audivissent, quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam dejicere, neque ab argento digitum discedere. Est boni judicis, parvis ex rebus conjecturam facere uniuscujusque et cupiditatis et incontinentiae. Qui reus lege, et reus comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu, quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret; hunc in provincia praetorem [35] quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse?

Verum, [36] uti Lilybaeum, unde digressa est, oratio 16
revertatur, Diocles est, Pamphili gener, illius, a quo hydria ablata est, [37] Popillius cognomine. ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. [38] Dicat, licet, se emisse. etenim hic propter magnitudinem furti, sunt, ut opinor, [39] litterae factae. jussit Timarchidem aestimare argentum. Quo modo? quo qui

[35] *quisquam putabit.*] In ed. Grut. et Gron. male irrepsit *putavit.* est vitium operarum.

[36] *uti Lilybaeum,* etc.] Respicit ad Pamphilum c. 15. init. qui Lilybetanus erat.

[37] *Popilius cognomine.*] Fuit sc. civis Romanus factus per Popilium quendam. *Cognomine* referendum ad morem Graecorum, qui latinum nomen pro cognomine addebant, ut *Herodes Agrippa.* Latini graecum vetus faciebant cognomen, ut infra c. 17. *Q. Lutatius Diodorus.* Mox *fuerant,* recte. edd. pr. *fuerunt.*

[38] *Dicat, se emisse.*] Lamb. Graevius habent *dicat licet.* Sic Ms. Reg. bene. item Ms. Gu. in margine quidem, sed eadem manu.

[39] *literae factae*] intell. res in tabulas relata est pro emtione, v. supra c. 12.

umquam tenuissime [40] in donatione histrionum aestimavit. Tametsi jamdudum erro, qui tam multa de tuis emtionibus verba faciam, et quaeram, [41] utrum emeris, et quomodo, et quanti emeris: [42] quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque, aut quanti emeris. Quid fit? quamquam non debebam ego abs te has litteras poscere: me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquot confecisse. Compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo videro. *Nec scriptum habeo, nec possum edere.* Quid futurum igitur est? Quid existimas hosce judices facere posse? Domus plena signorum pulcherrimorum jam etiam ante praeturam: multa ad villas tuas posita, apud amicos multa deposita, multa aliis data atque donata: tabulae nullum indicant emtum. omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum. Fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmisse: tamen idipsum tabulis demonstrari non potest. Si quas tabulas profers, in his, quid habeas, quomodo habeas, scriptum non est. Horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te et prolatis et

[40] *in donatione histrionum.*] Hotomannus interpretatur, cum dona fierent histrionibus. bene. quae sunt *corollaria histrionum* Verr. III, 79. v. Clav. Sed quae ibi locum habet aestimatio? Haesit hic et P. Manutius. Non intelligo, nec explicare possum.

[41] *utrum emeris.*] Graevius addidit e Ms. Reg. *nec ne*, ut est et in Gu. bene latine. Sed id videtur esse a glossatore vel correctore, et turbat aequalitatem membrorum. *Utrum* pro *an* etiam alibi dixit Cicero (v. Clav.) ubi Graevius non offendit. Si tamen plures libri consentirent, praeferrem *nec ne*.

[42] *quod verbo transigere possum.*] Non erat in Ms. Reg. et rectius abesse Graevius judicat.

non prolatis tabulis condemnari necesse est? Tu a M. Coelio, equite Romano, lectissimo adolescente, quae voluisti, vasa argentea Lilybaei abstulisti: tu [43] C. Cacurii, promtissimi hominis, et experientis, et inprimis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus, [44] Lilybaei abstulisti. Non tibi objicio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es. Taceo. non enim putat ille sibi injuriam factam, propterea quod homini jam perdito, et collum in laqueum inserenti, subvenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. Gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti: et abs te nihil rectius factum esse dico. A Lisone vero Lilybaetano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum [45] ablatum certe non oportuit. At dices te emisse. scio: H-S CIↃ. ita opinor. scio, inquam. proferam litteras: et tamen id factum non oportuit. A pupillo Hejo, cui Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum emta esse dicis, an confiteris erepta?

Sed quid ego istius in ejusmodi rebus mediocres injurias colligo: quae tantummodo in furtis istius, et

[43] *C. Cacurii.*] Lamb. conjicit *C. Curii.* Sed et in inscriptionibus *Cacurii* occurrunt, ut ap. Gruterum *P. Cacurius.*

[44] *Lilybaei.*] Vereor, ne e superiori temere repetitum sit.

[45] *ablatum c. n. o.*] delevi *esse* cum Graevio auctore Ms. reg. Idem Graevius paullo post edidit ex eodem libro *et furorem.* non male, sed minus efficaciter.

damnis eorum, a quibus auferebat, versatae esse videantur? Accipite, si vultis, judices, rem ejusmodi, ut amentiam singularem, ut furorem jam, non cupidi-
18 tatem ejus perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei multos jam annos habitat, homo et domi nobilis, et apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus et gratiosus. De hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quaedam, quae [46] Thericlea nominantur, Mentoris manu, summo artificio, facta. quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciundi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret, ac posceret. [47] Ille, qui illa non invitus haberet, respondet se Lilybaei non habere: Melitae apud quendam propinquum suum reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses, ut ea vasa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum suum propinquum det litteras. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, propinquo suo scribit, ut iis, qui a Verre venissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum. Ipse interea recedit. abesse ab domo paullisper maluit, quam praesens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi audivit iste, usque eo est commotus, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur. quia non potuerat argentum eripere, ipse a Diodoro erepta

[46] *Thericlea.*] Recepi hoc cum Graevio pro *Heraclea*, in codd. tribus repertum. Eo ducit et Ms. Gu. *theridia*. In eo centies *d* pro *cl*. v. Clav. Turnebus defendit *Heraclea*, quae sunt ap. Athenaeum. Sed ea dicuntur a magnitudine. Hic est sermo de caelatis et arte exquisita factis.

[47] *Ille, qui illa.*] Non placet. Deleverim *illa*, aut legerim *ista*.

sibi vasa optime facta dicebat: minitari absenti Diodoro: vociferari palam: lacrymas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulchritudine ejus incensa, salutem viri proderet. Similis istius cupiditas: hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id, quod viderat: hujus libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur.
Conquiri Diodorum tota provincia jubet. ille ex Sicilia 19
jam castra moverat, et vasa collegerat. Homo, ut aliquo modo illum in provinciam revocaret, hanc excogitavit rationem: si haec ratio potius, quam amentia nominanda est. Apponit de suis canibus quendam, qui dicat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinoris, verum etiam minimi errati suspicione remotissimum. deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat jubere nomen deferri: et tum primum opinor istum absentis nomen recepisse. Res clara Sicilia tota, propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: [48] neque solum reos fieri praesentes, sed etiam absentes. Diodorus Romae sordidatus circum patronos atque hospites cursare: rem omnibus narrare. Litterae mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item, videret, quid ageret, de Diodoro quo progrederetur: rem claram esse et invidiosam: [49] insanire hominem: periturum hoc uno crimine,

[48] *neque s. r. f. praesentes.*] Restitui ejectum a Grutero *praesentes*, quod, ut Graevius bene vidit, abesse non potest, estque in edd. veteribus omnibus, etiam Mss. plerisque. A Gu. abest. *Reos fieri* deleverim, ut fecit P. Manutius, sed non sine libris auctoribus, quos nullos habeo.

[49] *insanire hominem.*] Pertinet ad Diodorum. Dicitur de eo, qui, ut ajunt, coelum et terram movet in aliqua re.

nisi cavisset. Iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad judicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat provinciae: non ut in Sthenio, jam refertus pecunia. Itaque furor ejus paullulum, non pudore, sed metu ac timore repressus est. Condemnare Diodorum non audet: absentem de reis eximit. Diodorus interea praetore isto prope triennium provincia domoque caruit. Ceteri non solum Siculi, sed etiam cives Romani hoc statuerant: quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse, quod quisquam putaret, se, quod isti paullo magis placeret, conservare, aut domi retinere posse.

20 Postea vero, quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summe provincia exspectabat, Q. Arrium, non succedere: statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum promtissimumque esset.

Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso, Cn. Calidio, cujus filium sciebat senatorem populi Romani et judicem esse, equuleos argenteos nobiles, [50] qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, judices. emit enim, non abstulit. nollem dixisse. jactabit se, et in his equitabit equuleis. Emi: pecuniam solvi. Credo, etiam tabulae proferentur. est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas adspicere possim. Verumtamen quid erat, quod Calidius Romae quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse con-

[50] *Qui Q. Maximi fuerant.*] Sic edd. et scr. nisi quod Ms. reg. habet *quique maxime f.* Priscianus autem citat, *quique maxima fuerant*, quod recepit Graevius, et sic habet Ms. Gu. sententia bona, sed tamen non satis opta, nec cum *nobiles* bene coëunte, aut cum *fuerant*. Debebat enim esse *erant*. Et est hoc in *nobiles*. Certe nondum satis ausus sum Graevium imitari.

temtum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis [51] dispoliaretur. [52] Si emeras, quid erat, quod confirmabat, se abs te argentum esse repetiturum, si tibi sua voluntate vendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? praesertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, et cum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses? [53] Denique non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confirmasses redditurum, posteaquam Cordius pro testimonio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti: quod intellexisti, te, praeda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes alios praetores licuit argentum habere bene factum. licuit posse domesticis copiis, [54] cum magistratum, aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium. multi domi Cn. Calidii cum imperio ac potestate fuerunt: nemo inventus est tam amens, qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui posceret: nemo tam impudens, qui postularet, ut venderet. Superbum

[51] *despoliaretur.*] Corr. *dispoliaretur*, ut supra: et plane sic Ms. Gu. In edd. pr. est *spoliaretur*. Syllaba *dis* excidit a terminatione in *Siculis*.

[52] *si emeras. Quid erat*, etc.] Illa appendicula numerosam orationem corrumpit. Itaque placet interpunctio edd. pr. quae mihi mea sponte in mentem venerat: *dispoliaretur? Si emeras, quid erat?*

[53] *Denique non op.*] Hoc pro *deinde* reduxi ex edd. pr. quod et Graevius in suis Mss. reperit. Item ex iisdem addidi mox *alios* post *omnes*, quod et est in Gu.

[54] *cum m. aut aliquem sup.*] Tentatus sum interdum credere, *aut* esse delendum. nam et magistratus est superior. Sed bene habet locus, modo *aut aliquem* intellige *aut alium quem*, ut saepe alibi *aliquis* dicitur. v. Clav.

est enim, judices, et non ferendum, dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido, VENDE MIHI VASA CAELATA. Hoc est enim dicere: non es dignus tu, qui habeas, quae tam bene facta sint: meae dignitatis ista sunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, ut non conferam vitam atque existimationem tuam cum illius: neque enim est conferenda: hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod H-S LXXX millia divisoribus, ut praetor renuntiarere, dedisti; trecenta accusatori, [55] ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod
21 tibi placeret, Calidium potius habere, quam te? Jactat se jamdudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. Num etiam de L. Papirio, viro primario, locuplete honestoque, equite Romano turibulum emisti? qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendum poposcisses, [56] vulso emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine intelligentiam esse, non avaritiam, artificii cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papirio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quaecumque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autem quam multa, et quam praeclara fuerint. Credo tum, cum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula. nam domus erat ante istum praetorem nulla paullo locupletior, qua in domo haec non

[55] *ne tibi odiosus esset.*] Exquisite dictum *odiosus* de accusatore. v. Clav. in h. v. et in *odium*. Paullo post edd. pr. *Papinio*, ut Mss. Graevii. Libera republica nullos dum Papinios reperi.

[56] *avulso embl.*] Edd. pr. *vulso*. Ex eo factum ab Aldo *avulso*, Graev. e Ms. reg. profert *revulso*, Ms. Gu. habet *evulso*. Patet illud *vulso* varie correctum, quia minus tritum erat ac cetera. Sed et infr. c. 24. *emblemata, e patellis quae vellerat*. Itaque *vulso* restitui. Forte et mox c. 22. pro *emblemata avellenda* scribendum *vellenda*: ubi et Ms. Reg. *evell.* quod probabat Graev.

essent, etiamsi praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis, ac simulacris deorum, patera, qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum. Haec autem omnia antiquo opere et summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos [57] peraeque pro portione cetera: sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio retinuisset. Dixi, judices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? Nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret? qui simul atque in oppidum quopiam venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas et majus opus inventum, [58] laeti adferebant. si minus ejusmodi quippiam venari potuerant; illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur: sed magnum et acerbum dolorem

[57] *peraeque proportione.*] Sic primus Victorius. Edd. priores habent *aequa pr.* Sed Turnebus VIII, 10. corrigebat *peraeque pro portione*, nulla ratione reddita. Nempe viri quidam docti *proportio* bene latine dici negant, sed esse dicendum *pro portione*. Id simpliciter verum non est. nam Cicero Univ. c. 4. extr. habet nominativum; qui locus non est dubius. Sed ibi primum hoc verbum fecisse, clarum est, et quidem ad usum philosophiae. In populari oratione, et eo tempore, quo haec oratio scripta est, dictum esse *proportio*, non potest credi. Itaque Turnebum sequi non dubitavi. Nam et in Gu. sunt vestigia ejus lectionis: *per aeque*, sed *proportione* uno verbo. vid. et ad Or. in Flacc. 35.

[58] *laeti adferebant.*] Sic rescripsi e Mss. Graevii. Vulgato *auferebant* epitheton *laeti* prorsus non convenit.

1

n
ti
d
ei
fu
re
al
ist
nc
ra
ni!
ma
Po
que
suc
tam
tati
¶
Cn.
Ro
qu
cidi.
jacta
nian
tanti
dum
erat.
nos

50
habe
rant.
tame
rant.
satis.

avellenda curavit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est, nec fieri ullo modo potest. tantummodo uniuscujusque de varia improbitate generis indicia apud vos, et exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus: sed prorsus ita, quasi aut reus numquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in judicium esset venturus: qui haec, quae dico, jam non occulte, non per amicos atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret, pro imperio et potestate. Catinam cum ve- 28
nisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se [60] proagorum, hoc est, summum magistratum, vocari jubet. ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque esset Catinae, conquirendum curaret, et ad se transferendum. Philarchum Centuripinum, [61] primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem juratum dicere audistis, sibi istum negotium dedisse atque imperavisse, ut [62] Centuripinis, in civitate totius Siciliae multo maxima et locupletissima, omne argentum conquireret, et ad se comportari juberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima, quod, cum ad Haluntium venisset praetor laboriosus et diligens, ipse in oppidum accedere noluit, quod

[60] *proagorum, h. e. summum magistratum.*] *Proagorum* bene primus edidit Lambinus. Sic et in Ms. reg. reperit Graevius. *h. e. sum. mag.* mihi glossa visa est olim, et idem visum esse reperi aliis. nam et alibi nude ponitur *proagorus*: sed quia hic primum hoc nomen usurpat, videtur addidisse, ut et aliis talibus nominibus aliis locis, si quis esset in judicio forte, qui hujus nominis vim ignoraret.

[61] *primum hominem*] non male Gruterus suspicatur, *hominem* esse delendum.

[62] *Centuripinis.*] Vitiose. Lege *Centuripis.*

erat difficili adscensu atque arduo, Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi suae, sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari jussit: ei negotium dedit, ut, quidquid Halunti esset argenti caelati, aut, si quid etiam Corinthiorum, [63] id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. Adscendit in oppidum [64] Archagathus. Homo nobilis, qui a suis et amari et diligi vellet: ferebat graviter, illam sibi ab isto provinciam datam: nec, quid faceret, habebat. pronuntiat, quid sibi imperatum esset: jubet omnes proferre, quae haberent. metus erat summus. ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum et argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat. Quem concursum in oppido factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent equum Trojanum introductum, urbem captam esse dicerent. Efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli claustra. Quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur a privatis in bello ac tumultu: tamen homines inviti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: [65] ne quem putetis sine maximo dolore argentum caelatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cibyratae fratres vocantur: pauca improbant: quae probarant, iis crustae aut emblemata [66] detrahuntur. Sic Halun-

[63] *id omne statim.*] Graevius revocavit lectionem veterem, *ut omne st.* non male: qui et pro *ascendit* ex uno Ms. reg. edidit *escendit.*

[64] *Archagathus. Homo nobilis - - vellet, fer.*] Sic interpunxi hunc locum, qui secundum vulgatam interpunctionem friget. nam in his, *h. nob.* etc. est causa, quare aegre tulerit. simpliciter laudavit ante a nobilitate.

[65] *ne quem putetis.*] *Ne* dictum pro *nedum.* v. J. Fr. Gron. et Drakenb. ad Liv. III, 52.

[66] *detrahuntur.*] Mss. Graev. Gu. et edd. pr. *detrahebantur.*

tini, [67] excussis deliciis, cum argento puro domum reverterunt. Quod unquam, judices, hujusmodi ever- 24
riculum in illa provincia fuit? [68] Avertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum solebant: etiam aliquid de privato nonnunquam occulte auferebant: et illi tamen condemnabantur. Et, si quaeritis, ut ipse de me detraham: illos ego accusatores puto fuisse, qui hujusmodi hominum furta odore aut aliquo leviter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigiis invenimus? Permagnum est, in eum dicere aliquid, qui praeteriens, lectica paullisper deposita, non per praestigias, sed palam per potestatem, uno imperio, ostiatim totum oppidum compilarit? At tamen, [69] ut posset se dicere emisse, Archagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummulorum, dicis causa, daret. Invenit Archagathus paucos, qui vellent accipere: his dedit. Eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. Voluit Romae petere Archagathus; Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. RECITA ARCHAGATHI ET LENTULI TESTIMONIUM. Et, ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coacervare voluisse, videte, quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et judicia, quanti [70] testes Siculos ne-

[67] *excussis deliciis.*] Non dubito, Ciceronem scripsisse *excussi deliciis.* Sic eleganter Latini. v. Clav. in h. v. *excutere delicias* vix recte dicatur.

[68] *Avertere aliquid.*] Puto excidisse *alii*, absorptum ab initio verbi sequentis.

[69] *ut posset.*] Sic scripsi pro *possit* necessario. Pertinet enim ad futurum tempus: et sequitur *daret.* Et reperi sic in Gu.

[70] *testes Sic. negotiatoresque.*] Mss. Lamb. et Reg. Graevii *testes,*

gotiatoresque fecerit. Posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset: instituit[71] officinam Syracusis in regia maximam. Palam artifices omnes, caelatores, ac vascularios convocari jubet: et ipse suos complures habebat. Eo conducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, nisi aureum. Tum illa, ex patellis et turibulis quae vellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres: ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina majorem partem diei cum tunica pulla se-
25 dere solebat et pallio. Haec ego, judices, non auderem proferre, ni vererer, ne forte plura de isto ab aliis in sermone, quam a me in judicio audisse vos diceretis. Quis enim est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui [72] de istius pallio, tunica pulla, non audierit? Quem voles de conventu Syracusanorum virum bonum, nominato: producam. nemo erit, quin hoc se aut vidisse, aut audisse dicat. O tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrûm, judices, aliquammulti, qui L. Pisonem cognoverunt, hujus L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem. Is cum esset in Hispania praetor, qua in provincia occisus est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem

Siculos negot. idque placet utrique. male. *testes Siculi* sunt et alibi, et Siculi a negotiatoribus, qui sunt Romani, distinguuntur.

[71] *officinam Syracusis in regia maximam. Palam*, etc.] Sic bene correxit et interpunxit Graevius: sic Gu. Vulg. *Syracusis: in regiam maximam palam*, etc. inepte.

[72] *de istius tunica - - non audierit.*] Nempe habitus ille graecus. hic plebeius ac sordidus, adeoque indignus Praetore. v. si lubet, Or. in Vatin. Hotom. ad h. l. De pallio etiam Africano objectum per contumeliam, v. Liv. 29, 19.

habebat, fractus est, et comminutus. Cum [73] vellet sibi annulum facere, aurificem jussit vocari in foro, ad sellam, Cordubae, et ei palam appendit aurum. hominem in foro sellam jubet ponere, et facere annulum, omnibus praesentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, si quis volet: nihil amplius. verum fuit ei concedendum. filius enim L. Pisonis erat, ejus, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum est, nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim. verumtamen, quantum intersit, videte. iste cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, verum etiam Romae in judicio audiret. Ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit, unde praetori annulus fieret. nimirum, ut hic nomen suum comprobavit: sic ille cognomen.

Nullo modo possum omnia istius facta aut memo- 26
ria consequi, aut oratione complecti. Genera ipsa cupio breviter attingere: ut hic modo me commonuit Pisonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis annulos aureos abstulisse? numquam dubitavit, quotiescumque alicujus aut gemma aut annulo delectatus est. Incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio ejus interpreti epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animadvertit in cretula. placuit ei. [74] exquisivit, unde esset epistola: respondit, Agrigento. iste litteras, ad quos solebat, misit: ut is annulus ad se primo quoque tempore

[73] *vellet sibi annulum facere.*] Idem est ac si dixisset *fieri*: dicitur *facere*, qui fieri curat.

[74] *exquisivit.*] Mss. duo vett. *quaesivit*; edidit Graevius. sic et Ge. Sane id h. l. sufficiebat. Sed et *exquirere* non semper plus est, quam quaerere.

afferretur. ita litteris istius, patrifamilias, L. Titio cuidam, civi Romano, annulus de digito detractus est. Illa vero ejus cupiditas incredibilis est. Nam ut in singula conclavia, quae iste non modo Romae, sed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis convivii quaereret, nimium multa comparare videretur. Nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinum instituerit. [75] Mulier est Segestana, perdives et nobilis, Lamia nomine: per triennium isti, plena domo telarum, stragulam vestem confecit: nihil nisi conchylio tinctum. Attalus, homo pecuniosus, Neti; Lyso, Lilybaei; Critolaus Ennae; Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus; [76] Elori Archonides, Megistus. Vox me citius defecerit, quam nomina. Ipse dabat purpuram tantum, amici operas, credo. jam enim non libet omnia criminari. quasi hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret: voluisse deportare tam multa: hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in hujuscemodi rebus usum. Jam vero lectos aeratos, et candelabra aenea, num cui, praeter istum, Syracusis per triennium facta esse existimatis? Emebat, credo. Sed tantum vos certiores, judices, facio, quid iste in provincia praetor egerit, ne cui forte nimium negligens fuisse videatur, neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse et ornasse.

[75] *Mulier est Segestana --- per triennium.*] Aut *est* delendum, aut post scribendum *ea per triennium*: quod malo: quia haec forma est Ciceroniana in narrandi principiis.

[76] *Elori Archonides.*] Recepi *Elori* pro *Pelori*, ut doctissimi viri voluere, et reposuit Graevius, etsi contra libros omnes. *Megistus* non est in Ms. Reg. Graevii, nec in Gu.

Venio nunc, non jam ad furtum, non ad avaritiam, 27
non ad cupiditatem, sed ejusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur: in quo dii immortales violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi nationesque, quae in eorum regno ac ditione sunt. Nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scitis Romae nuper fuisse: qui venerant non propter Syriae regnum; nam id sine controversia obtinebant, ut a patre et a majoribus acceperant: [77] sed regnum Aegypti ad se et ad Selenen, matrem suam, pertinere arbitrabantur. [78] Hi ipsi posteaquam temporibus Reipublicae exclusi, per senatum agere quae voluerant, non potuerunt, in Syriam, in regnum patrium profecti sunt. Eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. Itaque, isto praetore, venit Syracusas. Hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in ejus regnum ac manus venerat is, quem iste et audierat multa secum praeclara habere, et suspicabatur. Mittit homini munera satis [79] large: haec ad usum domesticum. vini, olei quod visum erat: etiam tritici, quod satis esset, de suis decumis. Deinde ipsum regem ad cenam vocavit. exornat ample magnificeque triclinium: ex-

[77] *sed regnum Aeg.*] Hoc si comparatur cum superiori, *non propter regnum Syriae*, videtur addendum *quod*: non propter - - *sed quod r.* etc. Nec tamen sine libris aliquid mutem.

[78] *Hi ipsi posteaquam.*] Non redundat *ipsi*: est praesentia sua, praesentes cum agerent causam, quod efficacius fore putarant, quam si per legatos res ageretur.

[79] *large: haec ad usum domest.*] *Haec* offendit hic viros doctos, omisitque ed. Ald. Nep. non P. Manutius in ed. sua. Sane *haec* videtur aliud genus requirere post se. Forte interpunctione ei succurri potest: *Mittit h. munera satis large haec ad u. d.*

ponit ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vasa argentea. namque haec aurea nondum fecerat. omnibus curat rebus instructum et paratum ut sit convivium. Quid multa? Rex ita discessit, ut et istum copiose ornatum, et se honorifice acceptum arbitraretur. Vocat ad cenam deinde ipse praetorem: exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quae, ut mos est regius, et maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, trulla excavata, manubrio aureo: de qua, credo, satis idoneum, satis gravem testem, Q. Minucium dicere audistis. Iste unumquodque vas in manus sumere, laudare, mirari. Rex gaudere, praetori populi Romani satis jucundum et gratum illud esse convivium. Posteaquam inde discessum est, cogitare iste nihil aliud (quod ipsa res declaravit) nisi, quemadmodum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. Mittit rogatum vasa ea, quae pulcherrima apud illum viderat: ait se suis caelatoribus velle ostendere. Rex, qui istum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum: velle se eam diligentius considerare. ea
28 quoque ei mittitur. Nunc reliquum, judices, attendite, de quo et vos audistis, et populus Romanus non nunc primum audiet: et in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent: quod nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt, neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt: ut et magnificentius

videretur, cum suo tempore [20] in cella Jovis Optimi Maximi poneretur, et clarius, cum pulchritudo ejus recens ad oculos hominum atque integra perveniret. Statuerunt id secum in Syriam reportare: ut, cum audissent, simulacrum Jovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. Pervenit res ad istius aures, nescio quomodo. nam rex celatum voluerat: non quo quidquam metueret, aut suspicaretur, sed ut ne multi illud [21] ante perciperent oculis, quam populus Romanus. Iste petit a rege, et eum pluribus verbis rogat, ut id ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se aliis videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo et puerili esset et regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, ut id in praetorium involutum quam occultissime deferrent. Quo posteaquam attulerunt, involucrisque rejectis constituerunt: iste clamare coepit, dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis [22] et pulcherrimis gemmis esse debebat: ea varietate operum, ut ars certare videretur cum copia: ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominum apparatum, sed ad amplissimi templi ornamentum esse factum. Quod cum satis jam perspexisse videretur, tol-

[20] *in cella Jovis.*] Sic edd. vett. et Mss. etiam Gu. Gruterus tacite edidit *sella*, nescio unde. Est, ut opinor, vitium operarum.

[21] *a. perciperent oculis.*] Admodum favebam olim lectioni *praeciperent* Ms. Hittorpiani, quam probabat Gruterus, recepit Graevius. Sed mihi tamen *ante* obstat: *ante percipere* est uno verbo *praecipere*; essetque *ante* delendum: quo facto reliquum, *quam pop. R.* tolleretur. *Ante praecipere* nemo dixerit.

[22] *et pulcherrimis gemmis.*] Hoc restitui pro vulgato *plurimis* ex edd. pr. Graevius e suis et Gruterianis Mss. quibus consentit Gu. Nester in edd. pr. vidit.

lere incipiunt, ut referrent. Iste ait, se velle illud etiam atque etiam considerare: nequaquam se esse satiatum. jubet illos discedere, et candelabrum relinquere. Sic
29 illi tum inanes ad Antiochum revertuntur. Rex primo nihil metuere, nihil suspicari. dies unus, alter, plures: non referri. Tum mittit rex ad istum, si sibi videatur, ut reddat. Jubet iste posterius ad se reverti. mirum illi videri. mittit iterum, non redditur. Ipse hominem appellat: rogat, ut reddat. Os hominis insignemque impudentiam cognoscite. Quod sciret, quodque ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Jovi Optimo Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret, rogare et vehementer petere coepit. Cum ille se et religione Jovis Capitolini, et hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis ac muneris: iste homini minari acerrime coepit. Ubi videt, eum nihilo magis minis, quam precibus permoveri: repente hominem de provincia jubet ante noctem decedere. ait, se comperisse, ex ejus regno piratas in Siciliam esse venturos. Rex maximo conventu Syracusis, in foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari, atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracusis flens, ac deos hominesque contestans, clamare coepit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monumentum suae societatis amicitiaeque esse voluisset; id sibi C. Verrem abstulisse: de ceteris operibus ex auro et gemmis, quae sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi, miserum esse et indignum. id etsi antea jam mente et cogitatione sua, fratrisque sui, consecratum esset:

tamen tum se, in illo conventu civium Romanorum, dare, donare, dicare, consecrare Jovi Optimo Maximo, testemque ipsum Jovem suae voluntatis ac religionis adhibere. Quae vox? quae latera? quae vires hujus unius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrûm biennium fere comitatu regio atque ornatu fuisset: is cum amicus et socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, majoribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps provincia populi Romani exturbatus est. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras: quemadmodum hujus tui facti famam in regna aliorum atque in ultimas terras perventuram putasti, cum audierint, a praetore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, ejectum socium populi Romani atque amicum? Nomen vestrum, populique Romani, odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, judices, futurum, si istius haec tanta injuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec omnino fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebuerit, non istius solius hoc esse facinus, sed [23] eorum etiam, qui approbarint. Multi reges, multae liberae civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas, imperiique nostri nomen desiderat: qui si intellexerint, interverso regali hoc dono, graviter vos tulisse: grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur. sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in injuria

[23] *eorum e. qui approbarunt.*] Structura orationis desiderat *approbarint.* Itaque sic corrigendum putavi. Quia deinde in Ms. Gu. sic reperi, recepi.

tam acerba, neglexisse audierint: non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in
31 eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q. Catule, te appello. loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento: non judicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. tuus est enim honos in illo templo, senatus populique Romani beneficio: tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quomodo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit: ut illa flamma divinitus exstitisse videatur, non, quae deleret Jovis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusque deposceret. Audisti, Q. Minucium Rufum dicere, domi suae deversatum esse Antiochum regem Syracusis: se illud scire ad istum esse delatum: se scire non redditum. audisti, et audies [84]omni e conventu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Jovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho et consecratum. Si judex non esses, et haec ad te delata res esset: te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito, quo animo judex hujus criminis esse debeas, qui apud alium judicem multo acrior, quam ego sum, actor accusatorque esse de-
32 beres. Vobis autem, judices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi suae candelabrum Jovis Optimi Maximi, e gemmis auroque perfectum? cujus fulgore collucere atque illustrari Jovis Optimi Maximi templum oportebat, id

[84] *omni e conv. Syrac.*] Optimae edd. pleraeque sic, item Ms. Gu. At aliae edd. pr. usque ad Aldum *omnes*. Discrepant etiam Mss. Ego *omni* praetuli, quod usitatior haec forma est.

apud istum in ejusmodi conviviis constituetur, quae domesticis stupris flagitiisque flagrabunt? In istius lenonis turpissimi domo, simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis, Capitolii ornamenta ponentur? Quid huic sacri umquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in judicium veniat, ubi ne precari quidem Jovem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam dii immortales sua repetunt in eo judicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. Miramur, Athenis Minervam, Deli Apollinem, Junonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? quod privati homines de suis pecuniis ornant, ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. Itaque hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit: ita sese in ea provincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, verum etiam diis immortalibus bellum indictum putaretur.

Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, judices, 33
quod ab Aenea fugiente a Troja, atque in haec loca veniente, conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione se cum populo Romano conjunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum Poenis suo nomine, ac sua sponte bellaret, a Karthaginiensibus vi [85] captum atque dele-

[85] c. *atque deletum est.*] Edd. pr. etiam Vict. et Mss. quidam *dejectum*: placebatque Grutero: non mihi. *Deletum*, *delectum* et *dejectum* saepe confusa sunt in libris. Similiter ap. Liv. 31, 29. pro *deleta* libri quidam *dejecta*, etc. v. ibi Drakenb.

tum est: omniaque, quae ornamento urbi esse possent, Karthaginem sunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segestanos ex aere simulacrum Dianae, cum summa atque antiquissima praeditum religione, tum singulari opere artificioque perfectum. Hoc translatum Karthaginem, locum tantum hominesque mutarat: religionem quidem pristinam conservabat. nam propter eximiam pulchritudinem, etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, videbatur. Aliquot saeculis post, P. Scipio bello Punico tertio Karthaginem cepit: qua in victoria (videte hominis virtutem et diligentiam, ut et domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis, et eo majore odio dignam istius incredibilem audaciam judicetis) convocatis Siculis omnibus, quod diutissime saepissimeque Siciliam vexatam a Karthaginiensibus cognorat, jubet omnia conquiri: pollicetur, sibi magnae curae fore, ut omnia civitatibus, quae cujusque fuissent, restituerentur. Tum illa, quae quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita: tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis: in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos, supplicii causa, demittere homines, et subjicere flammam solebat. quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur: aequum esse illos cogitare, utrum esset Siculis utilius, suisne servire, an populo Romano obtemperare; cum idem monumentum et domesticae
34 crudelitatis et nostrae mansuetudinis haberent. Illo tempore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua dicimus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium

et laetitia reponitur. Haec erat posita Segestae, sane excelsa in basi: in qua grandibus litteris P. AFRICANI nomen erat incisum, cumque KARTHAGINE CAPTA RESTITUISSE, perscriptum. Colebatur a civibus: ab omnibus advenis visebatur: cum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum et excelsum signum cum stola: verumtamen inerat in illa magnitudine aetas, atque habitus virginalis. sagittae pendebant ab humero: sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem praeferebat. Hanc cum iste sacrorum omnium hostis, religionumque praedo vidisset: quasi illa ipse face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit. [36] Imperat magistratibus, ut eam demoliantur, et sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi vero dicere, id sibi nefas esse: seque cum summa religione, tum summo metu legum et judiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. Opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi Romani illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, monumentum victoriae populi Romani esse voluisset. Cum iste nihilo remissius, atque etiam multo vehementius instaret quotidie: res agitur in senatu. vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore, ac primo istius adventu, pernegatur. Postea, quidquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis, praeter ceteros, imponebat aliquanto

[36] *Imperat mag. iste.*] Hoc *iste* putavi esse delendum: nam jam est ante in praecedente periodo. Et alibi in tali narratione in principio modo est, *imperat* deinde nude ponitur. Quia non reperi in Ms. Gu. delevi.

amplius, quam ferre possent. praeterea magistratus eorum evocabat: optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat: circum omnia provinciae fora rapiebat: singillatim unicuique calamitati fore se denuntiabat: universam se funditus illam eversurum esse civitatem minabatur. Itaque aliquando, multis malis, magnoque metu victi Segestani, praetoris imperio parendum esse decreverunt. magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrymis et lamentatione virorum mulierumque omnium, simulacrum
35 Dianae tollendum locatur. [87] Videte quanta religione fuerit apud Segestanos. repertum esse, judices, scitote, neminem, neque liberum, neque servum, neque civem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybaeo scitote [88] adductos esse operarios. hi denique illud, ignari totius negotii ac religionis, mercede accepta, sustulerunt. quod cum ex oppido exportaretur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum majorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam, Karthagine revecta, victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! tum imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum [89] praetor ejusdem populi turpissimus atque impurissimus, eosdem illos deos nefario

[87] *Videte quanta religione fuerit.*] Mss. quidam ut Gu. *religio*, quod non displicet, recepitque Lambinus. In edd. pr. ut in illo Codice, haec conjunguntur *q. r. fuerit apud Segestanos.* In qua distinctione necessario servandum *religione.* et haec distinctio mihi placet.

[88] *advocatos.*] Mss. quidam *adductos*, ut et Gu. melius.

[89] *praetor ejusdem pop.*] *Ejusdem* delevit Graevius, auctore Ms. Franc.

scelere auferebat. [90] Quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestanas matronas et virgines convenisse, cum Diana exportaretur ex oppido? unxisse unguentis? complesse coronis et floribus? ture odoribusque incensis usque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas: ne nunc quidem, in tanto tuo liberorumque tuorum periculo perhorrescis? Quem tibi aut hominem, invitis diis immortalibus, aut vero deum, tantis eorum religionibus violatis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae cum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasque vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata est: quae Karthaginiensium victoria, loco mutato, religionem tamen non amisit: P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit. Quo quidem scelere suscepto, cum inanis esset basis, et in ea P. Africani nomen incisum: res indigna atque intoleranda videbatur omnibus, non solum religiones esse violatas, verum etiam P. Africani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriae, C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntiaretur de basi ac litteris, existimavit homines in oblivionem totius negotii esse venturos, si etiam basim, tamquam indicem sui sceleris, sustulisset. itaque tollendam istius imperio locaverunt: quae vobis locatio ex publicis Segestanorum litteris priore actione recitata est.
Te nunc, P. Scipio, te, inquam, 36
lectissimum ornatissimumque adolescentem appello: abs te officium tuum, debitum generi et nomini requiro

[90] *Quid hoc t. S. est clarius, quam.*] Aut *hoc* delendum, aut *quam*, ut sensus latinitatis quemque docere potest.

et flagito. Cur pro isto, qui laudem honoremque familiae vestrae depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum onus sustineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit: P. Scipio [91] eum, qui illa sustulit, defendit. Cum mos a majoribus traditus sit, ut monumenta majorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti aderis, [92] qui non obtrusit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit ac delevit? Quisnam igitur, per deos immortales! tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta atque indicia virtutis, [93] si tu ea relinques ac deseres? neque solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem vexatoremque defendes? Adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici: certiorem te faciunt, P. Africanum, Karthagine deleta, simulacrum Dianae majoribus suis restituisse: idque apud Segestanos, ejus imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse: hoc Verrem demoliendum et asportandum, nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse: orant te, atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut, quod ex urbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per
37 te ex praedonis domo conservare possint. [94] Quid aut

[91] *eum, qui illa sustulit.*] *Illa* melius abesset.

[92] *qui non obtrusit.*] Hoc nemo intelligat. Quidam libri vel *obruit* vel *obstruxit*. Hoc, quod est in Gu. placebat Guilielmio et Grutero. Puto verum esse. Mox Graevius e Ms. dedit *delevit ac f. sustulit*. Videtur esse melius. Ms. Gu. habet *funditus delevit ac abstulit*.

[93] *si tu ea relinquis ac deseris.*] Aut *relinques ac deseres* scribendum, aut post *patere - - defendis*. Quia Ms. reg. apud Graevium illud habet, recepi. Gu. fluctuat. *relinquis aut deferes*. Graevius, nescio, quare ex uno Ms. dederit *defenderis*, quod non consentit cum *patiere*.

[94] *Quid aut tu his*, etc.] Addidi e Ms. Ursini *tu*, quod [illegible] antitheseos postulat. Ms. Gu. *cum his*, factum est e *tu* his.

tu his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te ac fidem tuam implorent? adsunt, et implorant. potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes: omnia in te sunt, quae aut fortuna hominibus aut natura largitur. non praecerpo fructum officii tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adolescente, vivo et incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defensoremque profiteri. Quam ob rem si suscipis domesticae laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam laetari, P. Africani ejusmodi esse fortunas mortui, ut ejus honos ab iis, qui ex eadem familia sint, defendatur, neque ullum adventicium requiratur auxilium. Sin istius amicitia te impediet: si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere; succedam ego vicarius tuo muneri: suscipiam partes, quas alienas esse [95] arbitrabar. Nae ista praeclara nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus novis atque industriis libenter honores mandare, semperque mandasse. Non est querendum, in ea civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alii mortui virtute ac nomine. talis ille vir fuit: ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod ejus civitatis sum, quam ille amplam, illustrem, cla-

[95] *arbitrabar. Nae ista pr.*] Sic rescripsi, pro vulgato *arbitrabar, ne ista*, quod nullo modo consentit sequentibus: nec ironia hic locum habet. Subjecta ratio non patitur: nec *ne* adfirmandi sensu dici potest. In ed. pr. interpunctio est ea, quam feci. *Ne* scriptum est pro *nae*, ut saepe in libris antiquis scr. et edd. unde et quidam *ne* dici posse pro *nae* putarunt. falso. v. J. Gron. et Drakenb. ad Liv. 26, 31. Ms. Gu. hic est valde vitiosus, qui et post habet tantum *novis industriis*.

ramque reddidit; praecipue quod in his artibus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quae cognatio studiorum et artium, pro-
38 pemodum non minus est conjuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis et nominis. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: causam Siculorum, quam suscepi, relinquo: judicium de pecuniis repetundis ne sit hoc tempore: Segestanorum injuriae negligantur: basis P. Africani restituatur: [96] nomen invicti imperatoris incidatur: signum pulcherrimum Karthagine captum reponatur. Haec abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant; sed is, qui laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepit. Non vereor, ne hoc officium meum P. Servilio judici non probem; qui cum res maximas gesserit, monumentaque [97] rerum suarum cummaxime constituat, atque in his elaboret: profecto volet haec non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus et bonis civibus defendenda, non spolianda improbis tradere. Non vereor, ne tibi, Q. Catule, displiceat, cujus amplissimum in orbe terrarum, clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum, et putare omnes bonos alienae gloriae defensionem ad officium suum pertinere. Et quidem ceteris istius furtis atque flagitiis ita moveor, ut ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore afficior, ut [98] nihil mihi

[96] *nomen invictissimi imp.*] Mss. duo boni *invicti*, addatur tertius Gu. placet.

[97] *rerum suarum.*] Male Graevius et Ms. reg. addidit *gestarum*, ut et est in Ms. Gu. deberet esse *a se gestarum.* et non bene sonant illae tot similes clausulae.

[98] *nihil mihi indignius ferendum vid.*] Graevius e Ms. regio dedit *n. m. indignius, nihil minus f. v.* quod et est in Gu. eleganter sane.

indignius ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum suam, plenam stupri, plenam flagitii, plenam dedecoris, ornabit? Verres [99] temperatissimi sanctissimique viri monumentum, Dianae simulacrum virginis, in ea domo collocabit, in qua semper meretricum lenonumque flagitia versantur?

At hoc solum Africani monumentum violasti? 39
quid? a Tyndaritanis non ejusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurii, pulcherrime factum, sustulisti? At quemadmodum, dii immortales! quam audacter! quam libidinose! quam impudenter! audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos ac principes civitatis: Mercurium, qui sacris anniversariis apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Karthagine capta, Tyndaritanis non solum suae victoriae, sed etiam illorum fidei societatisque monumentum atque indicium dedisset; hujus vi, scelere, imperioque esse sublatum: qui, ut primum in illud oppidum venit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset, tamquam hoc senatus mandasset, populusque Romanus jussisset; ita continuo, signum ut demolirentur, et Messanam deportarent, imperavit. Quod cum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile videretur: non est ab isto, primo illo adventu, perseveratum. discedens mandat proagoro Sopatro, cujus verba audistis, ut demoliatur. Cum recusaret, vehementer minatur. ita tum ex illo oppido proficisci-

Sed et *indigne ferre* dicitur. Et est sermo de sola indignatione et dolore.

[99] *temperatissimi s. v.*] Facile veniat alicui in mentem *temperantissimi*, quod in tali elogio, simpliciter cum virtus exprimitur, usitatius est: sed et *temperatus* simpliciter sic occurrit.

tur. [100] Proagorus refert rem ad senatum: vehementer undique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos venit, quaerit continuo de signo. respondetur ei, senatum non permittere: poenam capitis constitutam, si injussu senatus quisquam attigisset: simul religio commemoratur. Tum iste: quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non relinquam: moriere virgis, nisi signum traditur. Sopater iterum flens [1] ad senatum defert, istius cupiditatem minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus perturbatusque discedit. Ille praetoris arcessitus nuntio, rem demonstrat: negat ullo modo fieri posse.

40 Atque haec (nihil enim praetermittendum de istius impudentia videtur) agebantur in conventu palam, de sella, ac de loco superiore. Erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida: imber maximus: cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum dejiciant, [2] nudumque constituant. [3] Vix erat hoc plane etiam imperatum, cum illum spoliatum, stipatumque lictoribus videres. omnes ideo putabant,

[100] *Proagorus refert rem.*] Ms. Gu. non habet *proagorus.*

[1] *ad s. defert, ist. c. m. demonstrat.*] Sic interpunxi hunc locum, in quo difficultatem et varietatem movit non intellecta interpunctio. Graevius etiam dedit *S. ad s. rem refert, c. m. demonstrat. defert ad senatum* habent omnes edd. vett. et Mss. Dici potest *deferre* et *referre ad sen.* In illo est proprie expositio facti, super quo deinde deliberandum: hoc pertinet etiam ad deliberationem. Ergo illud hic locum habet non minus quam hoc, et ejus exempla passim occurrunt. v. Clav. in h. v. Sed quia dicit *iterum*, et ante erat *rem refert*, sane inclino et ipse ad *refert*, quod et est in Gu. sed sine *rem.* verum tamen non audeo in textum inferre. Ille Ms. etiam habet *cupiditates.*

[2] *nudumque constituant*] int. apud se, quod e *fori* verbo intelligi potest, quod ad locum, ubi tribunal erat, pertinet.

[3] *Vix erat - - etiam imperatum.*] *Etiam* delet Graevius e Ms. reg. cui consentit Gu. Arbitror habere aliquam vim augendi.

ut miser atque innocens virgis caederetur. fefellit haec homines opinio. Virgis iste caederet sine causa socium populi Romani atque amicum? non usque eo improbus: non omnia sunt in eo uno vitia: numquam fuit crudelis. leniter hominem clementerque accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuae, sicuti fere ceteris in oppidis Siciliae: ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit: cujus officia [4] in illam civitatem totamque provinciam recentissima erant et maxima. In ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu praeditum, divaricari ac deligari jubet. Quo cruciatu sit affectus, venire in mentem necesse est omnibus, cum esset vinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. Neque tamen finis huic injuriae crudelitatique fiebat, donec populus, atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaque commota, senatum clamore coëgit, ut ei simulacrum illud Mercurii polliceretur. [5] Clamabant fore, ut ipsi sese dii immortales ulciscerentur: hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens senatus ad istum venit: pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, cum jam paene obriguisset, vix vivus aufertur. Non possum disposite istum accusare, si cupiam: opus est non solum ingenio, verum etiam
artificio quodam singulari. Unum hoc crimen videtur 41
esse, et a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura sunt. sed ea quo pacto distinguere, ac separare possim, nescio. Est pecuniarum captarum, quod signum a sociis pecuniae magnae sustulit. est

[4] *in illam c. totamque pr.*] Sic cum Graevio edidi e Ms. reg. et Gu. pro ablativis.

[5] *Clamabant fore.*] Gruterus *clamabant* delendum putat. Sane e *clamore cogere* intelligi potest, et est elegantius.

peculatus, [6] quod publicum populi Romani signum, de praeda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitavit auferre. est majestatis, quod imperii nostri gloriae rerumque gestarum monumenta evertere atque asportare ausus est. est sceleris, quod religiones maximas violavit. est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium nostrum atque amicum, novum ac singulare supplicii genus excogitavit. Illud vero quid sit, jam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? patronusne quod erat? quid tum? quo id spectat? utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium atque hospitum valere debebat? an ut hoc ostenderes, contra vim tuam, in patronis praesidii nihil esse? quis hoc non intelligeret, in improbi praesentis imperio majorem esse vim, quam in bonorum absentium patrocinio? an vero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti. itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est. Quam in te tantam virtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam illustrem, tam splendidae provinciae, transducere ad te, auferre a certissimis antiquissimisque patronis? Tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? Tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem illi

[6] *quod publicum pop. R. s.*] Sic dedi e Ms. Gu. Vulgatum *publice* non habet, quo referatur. nec ad *positum* referri potest, aut ad *auferre*, ut sit, publico sumtu Tindaritanorum. c. 42. dicit id publico sumtu Messanam deportatum esse. Et ita membra omnia fiunt aequalia.

habuerant, supplicia quaerebas? Quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an vero id, quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius, quam sibi propter Marcellos, altiore etiam basi poni jusserat, deturbarunt, simulac successum isti audierunt. [7] De- 42
dit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum judicem, ut, cujus ad statuam Siculi, te praetore, alligabantur, ejus religioni te eundem vinctum [8] adstrictumque dederemus. Ac primo, judices, hoc signum Mercurii dicebat iste Tyndaritanos C. Marcello huic Aesernino vendidisse: atque hoc sua causa etiam Marcellum ipsum sperabat esse dicturum: quod mihi numquam verisimile visum est, adolescentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. Verumtamen ita res mihi tota [9] provisa atque praecauta est, uti, si maxime esset inventus, qui in se suscipere istius culpam crimenque cuperet: tamen is proficere nihil posset. eos enim testes deduxi, et eas litteras deportavi, ut de istius facto dubium nemini esse posset. Publicae litterae sunt, deportatum esse Mercurium Messanam sumtu publico. dicunt, quanti: praefuisse huic negotio publice legatum Poleam. quid? is ubi est? praesto est: testis est. Proagori Sopatri jussu. Quis est hic? qui ad statuam adstrictus est. Quid? is ubi est? testis est. vidistis hominem, et verba ejus audistis. Demoliendum curavit [10] Demetrius gymna-

[7] *Dedit igitur tibi f. S.*] Graevius e Ms. reg. addit *nunc*: *d. i. tibi nunc.* Ms. Gu. *dedit nunc ig.*

[8] *adstrictumque dedamus.*] Scribendum *dederemus*, e legitima consecutione temporum. sic infra: *deduxi - - ut posset*, non *possit.*

[9] *provisa atque praecauta.*] Sic recte edidit ex edd. vett. Graevius, quod mihi etiam sine libris ante in mentem venerat. Sic et Gu.

[10] *Democritus.*] Edd. pr. habent *Demetrius*, et Mss. reg. ap. Grae-

siarchus, quod is eo loco praeerat. Quid? hoc nos dicimus? immo vero ipse praesens: [11] Romae nuper istum esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurum, si ejus rei testificatio tolleretur, cautumque esset, eos testimonium non esse dicturos. Dixit hoc apud vos Zosippus, et Hismenias, homines nobilissimi, et principes Tyndaritanae civitatis.

43 Quid? [12] Agrigenti nonne ejusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cujus [13] in femine litterulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? quod iste, judices, cum clam fecisset, cum ad suum scelus illud [14] furtumque nefarium quosdam homines improbos duces atque adjutores adhibuisset, vehementer commota civitas est. Uno eodemque tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis, requirebant. Itaque ab illis, qui principes in ea civitate erant, praecipitur, et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigilias agerent ad aedes sacras. Etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem [15] illorum hominum atque

vium, Gu. et alii ap. Burmann. V. C. ad Num. Sicul. p. 549. Itaque sic edidi.

[11] *Romae n. ipsum esse poll.*] Sic edd. fere. Graevius *istum ipsum* edidit tacite, quod est in Gu. Scripsi *istum*: nam ad Verrem pertinet.

[12] *Agrigento.*] Scr. *Agrigenti*, ut paulo post: sequitur *ex fano*. Sic infr. c. 50. *Ennae tu de manu Cereris deripere*, etc.

[13] *in femine - - erat inscriptum.*] Sc. litterae argenteae insertae erant et ferruminatae: cujus generis alia exempla sunt apud veteres et in reliquiis monumentorum veterum reperta. vid. v. c. Sueton. Aug. 7. Ms. Gu. *femore*, solita confusione, cujus apud Livium et alios exempla sunt observata.

[14] *furtumque nefarium impr.*] Sic e Ms. reg. Graevius. bene. vulgo *nefarios*, in quo Hotomannus haeserat, et *nefarium* legendum conjecerat. Sic etiam habet Ms. Gu.

[15] *illorum hominum.*] Non placet *illorum*. Sufficiebat *hominum*.

virtutem, et quod cives Romani, viri fortes ac strenui et honesti permulti in illo oppido, conjunctissimo animo, cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur) non audebat [16] palam tollere, aut poscere, quae placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos, non longe a foro, sane sanctum apud illos et religiosum. ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me vidisse pulchrius, (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi,) usque eo, judices, ut rictum ejus ac mentum paullo sit attritius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur. qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur. postea convulsis repagulis, effractisque valvis, demoliri signum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percrebruit, expugnari deos patrios, non hostium adventu nec opinato, neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque cohorte praetoria, manum fugitivorum instructam armatamque venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuntio, excitatus surrexerit, telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Hora amplius jam in demoliendo signo permulti homines

[16] *palam tollere, aut poscere.*] Graevius e Ms. reg. *palam poscere aut tollere*, ut est et in Gu. Sane *poscere* prius est τῷ *tollere*: sed *palam* melius convenit verbo *tollere*, quam *poscere*. et potest esse gradatio.

moliebantur: [17] illud interea nulla lababat ex parte; cum alii vectibus subjectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. Repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum reverterentur. Numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commode dicant: velut in hac re. Ajebant, in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere.
44 Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili civitate. [18] Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, et religione maxima colitur. fanum ejus est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam. in eo Chrysae est simulacrum, praeclare factum e marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem ejus fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat Hieronique negotium. [19] illi noctu, facta manu, armatique veniunt: fores aedis effringunt: aeditui, custodesque mature sentiunt: signum, quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: ejicitur fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysae, praeter unum perparvulum

[17] *illud interea.*] Ms. Hydecoper. habet *jamque illud*, quod probat P. Burmannus V. Cl. praef. ad Dorvill. Iter Sic. p. XI. Mox pro vulgato *lababat* edd. pr. *nutabat*, sine *nulla*. Lectio vulgata est a P. Victorio et P. Manutio: quae est etiam in Gu.

[18] *Chrysas.*] Ms. Hydecop. *Crisas*. Veram scripturam esse *Chrysas*, defendit Ursinus, et sic est in numis. v. Burm. p. 611.

[19] *illi - - facta manu armatique.*] Edd. pr. *armataque*, item Mss. plures et Gu. unde restituit Graevius. Ego *armatique* servavi, quod est a P. Victorio. *Facta manu* non bene coit cum *armata*. Venerunt facta manu, i. e. conferti, agmine, et armati.

signum ex aere, desideratum est. [20] Matris magnae fanum apud Enguinos est. Jam enim mihi non modo breviter de unoquoque dicendum, sed etiam praetereunda videntur esse permulta, ut ad majora istius et illustriora in hoc genere furta et scelera veniamus. In hoc fano loricas galeasque aeneas, caelatas opere Corinthio, hydriasque grandes, simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat, et suum nomen inscripserat. Quid jam de isto plura dicam, aut querar? omnia illa, judices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, praeter vestigia violatae religionis, nomenque P. Scipionis, reliquit. hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac, his praeclaris nominibus amissis, in instrumento ac supellectili C. Verris numerabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthiis delectaris? tu illius aeris temperationem, tu operum lineamenta sollertissime perspicis? haec Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus atque humanissimus? tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intelligis et judicas? Vide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te, atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. Nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, idcirco existimabat, ea, non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur.

[20] *Matris magnae fanum.*] Immo μητέρων, ut est ap. Diodorum Sic. IV. p. 322. et Plutarch. Marcell. p. 309. Ciceronem deceptum matris nomine, retulisse ad matrem magnam Deorum, recte judicat P. Wesselingius ad Diodor. l. c. qui et Gualterium sic deceptum refert in inscript. Syracus. ιερα μητερων. De deabus matribus vid. Seldenus de Diis Syris II, 2.

45 Audite etiam singularem ejus, judices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his praesertim sacris polluendis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cujusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est viris: sacra per mulieres ac virgines confici solent. Hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo fano sustulerunt: postridie sacerdotes Cereris, atque illius fani antistitae, majores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. Tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris istius [21] suspicio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet: daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur. nam [22] cum iste Catina profectus esset, servi cujusdam nomen defertur. is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus judicat. Sacerdotes vocantur: ex his quaeritur secreto in curia, [23] quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse abla-

[21] *suspicio demoveretur.*] Sic edidi pro *removeretur* e Ms. Gu. quamquam in eo est *dimoveretur* solito errore.

[22] *cum iste Catina prof. e.*] Vulgo *Catinam* male, cum et res et latinitas postulet, quod correxi sine librorum auctoritate. Nam quod sequitur, actum est, cum ille ex urbe abisset. Sed reperi tandem in Ms. Gu.

[23] *quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur*, etc.] Sic edidit Graevius tacite, sed recte. Sic edd. pr. Gruterus edidit, *quid esset factum arbitrarentur, quemadm. s. esse ablatum.* Et sic Ms. Gu.

tum. respondent illae, Praetoris in eo loco servos esse visos. Res, quae esset jam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit. itur in consilium: servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis condemnare possetis. Quid enim postulas, Verres? quid speras? quid spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futurum? [24] Eone tu servos ad spoliandum immittere ausus es, quo liberos adire, ne orandi quidem causa, fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum jura cogebant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam ac tam nefariam decidisti. nam id concupisti, quod numquam videras: id, inquam, adamasti, quod antea non adspexeras. auribus tu tantam cupiditatem concepisti: ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio contineret. At ex viro bono audieras, credo, et bono auctore. [25] Qui id potest, qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere: quoniam id viri neque vidisse, neque nosse poterant. Qualem porro illam foeminam fuisse putatis, judices? quam pudicam, quae cum Verre loqueretur? quam religiosam, quae sacrarii spoliandi ostenderet rationem? At minime mirum, quae sacra [26] per

[24] *Eone tu s. a. spol. fanum.*] Verbum *fanum* mihi suspectum semper fuit, cum id intelligatur in *eone*, i. e. idne in fanum. *ad spoliandum* optime respondet *orandi causa*, quod est pro *ad orandum*. *fanum* addidit glossator. Quia res prorsus evidens est, delevi.

[25] *Qui id potest?*] int. fieri; aut *potest* est pro possibile est. Sed Graevius recepit *qui id potes?* sc. audisse, ut habent libri quidam Lambini et Ms. reg. et Gu.

[26] *per s. c. virorum ac mulierum.*] Hotomannus non dubitat, legendum esse *virginum*: sed virgines sunt in mulieribus. Virorum castimonia est in eo, quod ab aditu illius templi et sacrorum abstinent, nec ea virili adspectu polluunt.

summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, ea dem per istius struprum ac flagitium esse violata.
46 Quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, cum id ipse non vidisset? immo vero alia complura: ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa, quaeso, audite, et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, judices, satis lato ab Sicilia mari periculosoque disjuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit: quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe, in promontorio, fanum est Junonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt: sed etiam in hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum appulsa, praefectum regium dentes eburneos, incredibili magnitudine, e fano sustulisse, et eos in Africam portasse, Masinissaeque donasse. Regem quidem primo delectatum esse munere: post, ubi audisset, unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reportarent. itaque in his inscriptum litteris Punicis fuit: REGEM MASINISSAM IMPRUDENTEM ACCEPISSE: RE COGNITA, REPONENDOS RESTITUENDOSQUE CURASSE. Erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae, antiquo opere ac summa arte perfectae. Haec iste omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuntio, per servos Venerios, quos ejus rei causa miserat, tollenda
47 atque asportanda curavit. Pro dii immortales! quem

ego hominem accuso? quem legibus ac [27]judiciali jure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Junonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse: quem in locum classes hostium saepe accesserint: ubi piratae fere quotannis hiemare soleant: quod neque praedo violarit antea, neque hostis attigerit; id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc judicium appellabitur? [28]criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in judicium vocatur? Dii ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur. earum autem rerum nullam sibi iste neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur, et manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum. Sentio, judices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quam ob rem multa praetermittam. ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos, quaeso, judices, per deos immortales! per

[27] *judiciali jure persequor.*] Merito Lambino fuit suspectum verbum *judiciali*, idque delendum aut transponendum ad *tabella* putavit. Forma legitima est apud Ciceronem *legibus ac jure.* Fortasse tamen verum est, *legibus, judicio ac jure.* nam paullo post in eadem re judicii mentio: *hoc judicium appellabitur?* in eoque maxime nititur argumentatio.

[28] *criminibus e. c. aut suspicionibus,* etc.] Graevius ex uno Ms. Franc. dedit *haud.* male. Sententia est haec: non hoc est, quod proprie dicatur judicium. nam non criminibus aut suspicionibus res agitur; sed facta ejusmodi proferuntur, ita certa, ut judicio non sit opus, in quibus argumenta a neutra parte vel ad accusandum vel ad defendendum fieri possunt. *Criminis* verbum non satis intellexit, quod dicitur de malefactis, quae non habent in se veritatis evidentiam, sed argumentis demonstrari ac refelli possunt: eique opponitur post *maleficium manifestum.*

ses ipsos, de quorum religione jamdiu dicimus, dum id ejus facinus commemoro et profero, quo provincia tota commota est: de quo si paullo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite. Rei magnitudo me breviter perstringere atrocitatem criminis non sinit.
48 Vetus est haec opinio, judices, quae constat ex antiquissimis Graecorum litteris atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. Hoc cum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eorum insitum atque innatum esse videatur. Nam et natas esse has in his locis deas, et fruges in ea terra primum repertas arbitrantur: et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore: qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. [29] quam cum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt: quas sibi cum ipsa praeferret, orbem omnium peragrasse terrarum. Enna autem, ubi ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco praecelso atque edito: quo in summo est aequata agri planities, et aquae perennes. tota vero ab omni aditu circumcisa atque diremta est. quam circa lacus lucique sunt plurimi et [30] laetissimi flores omni tempore anni: locus ut ipse raptum illum virginis, quem jam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim propter est spelunca quaedam, conversa ad aquilonem, infinita

[29] *quam cum.*] Durius est h. l. relativum, praesertim cum ter praecesserit. Libenter correxerim *Eam*, sed paullo post est similis locus: *quam circa*, etc. Mox *conquirere* de una muliere: sed et similia exempla sunt, quae in Clave in hoc genere verborum reperientur.

[30] *laetissimi flores.*] Edd. pr. *lectissimi flores.*

altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum cur-
ru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum
asportasse, et subito non longe a Syracusis penetrasse
sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse: ubi
usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniver-
sarios agunt, celeberrimo virorum mulierumque con-
ventu. Propter hujus opinionis vetustatem, quod 49
eorum in his locis vestigia, ac prope incunabula repe-
riuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim
ac publice religio est Cereris Ennensis. Etenim
multa saepe prodigia vim ejus numenque declarant:
multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium
ejus oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi,
sed etiam incoli custodirique videatur. Nec solum
Siculi, verum etiam ceterae gentes nationesque En-
nensem Cererem maxime colunt. Etenim, si Athe-
niensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos
Ceres in illo errore venisse dicitur, frugesque attulisse:
quantam esse religionem convenit eorum, apud quos
eam natam esse et [31] fruges invenisse constat? Itaque
apud patres nostros, atroci ac difficili reipublicae tem-
pore, cum, Ti. Graccho occiso, magnorum periculo-
rum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L.
Calpurnio consulibus, aditum est ad libros Sibyllinos:
in quibus inventum est, CEREREM ANTIQUISSIMAM
PLACARI OPORTERE. Tum ex amplissimo collegio
decemvirali sacerdotes populi Romani, cum esset in
urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissi-
mum templum, tamen usque Ennam profecti sunt.
tanta enim erat auctoritas et vetustas illius religionis,
ut, cum illuc irent, non ad aedem Cereris, sed ad

[31] *fruges invenisse constat.*] Scribendum est *constet.*

ipsam Cererem proficisci viderentur. Non obtundam diutius. Etenim jamdudum vereor, ne oratio mea, aliena ab judiciorum ratione, et quotidiana dicendi consuetudine, esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem, antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quae apud omnes gentes nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, vidistis simulacrum Cereris e marmore, et in altero templo Liberae. sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex aere fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo fano, multo antiquissimum. Id sustulit; ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, et pulcherrima, et perampla. His pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcherrime factum Victoriae. hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque cura-
50 vit. Qui tandem istius animus est nunc [32] in recognitione scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear, verum etiam corpore perhorrescam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem: versantur ante oculos omnia: dies ille, quo ego Ennam cum venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt: concio, conventusque civium: in quo ego cum loquerer, tanti fletus gemitusque fiebant,

[32] *in recognitione scelerum.*] Miror Graevium praeferre lectionem aliquot codicum *recordatione*, quam et Gu. habet. Immo *recognitio* est aptissimum: est enim verbum judiciale. cf. Verr. II, 6. etc.

ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur. Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua judicia, non importunissimas istius libidines, non vim, non contumelias, [33] quibus operti oppressique erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se cetera pati ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, ut Verres, alter Orcus, venisse Ennam, et non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, sed fanum Cereris esse. habitare apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: ut mihi non cives illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque antistites Cereris esse videantur. [34] Enna tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennae tu de manu Cereris Victoriam deripere, et deam deae detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, [35] in quibus erant omnia, quae sceleri propiora sunt, quam religioni. Tenuerunt enim, P. Popillio P. Rupilio consulibus, illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes. sed neque tam servi illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitivi illi a dominis, quam tu a jure et a legibus: neque tam barbari lingua et natione illi, quam tu natura et

[33] *quibus operti oppressique erant.*] Graevius hic rursus e Mss. duobus recepit *vexati oppr.* ut est et in Gu. Ferrem, si *obruti* esset. Sed et *opertus* aptum est. *Vexatus* est glossa verae lectionis.

[34] *Ennae tu simul.* C.] Suspicatus sum, esse legendum *Ennâ.* Id quia in Ms. Gu. reperi, recepi. Secus est in altero, ubi locus, ubi detractum, exprimitur.

[35] *in quibus e. o. quae sceleri propiora sunt quam rel.*] Suspicor Ciceronem scripsisse, *omnia sceleri propiora, quam religioni.* Nam languet *quae sunt,* et esse debebat *essent,* secundum veram latinitatem. Mox studiosi observent locum longe venustissimum et mirifice concinnum: *Tenuerunt - - vicerit.*

moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu diis immortalibus. Quae deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate servos, temeritate fugitivos, sce-
51 lere barbaros, crudelitate hostes vicerit? Audistis Theodorum, et Numinium, et Nicasionem, legatos Ennenses, publice dicere, sese a suis civibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent, et eum simulacrum Cereris et Victoriae reposcerent: id si impetrassent, tum ut morem veterem Ennensium conservarent: publice in eum (tametsi vexasset Siciliam) tamen, quoniam haec [36] a majoribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent. sin autem ea non reddidisset, tum ut judicio adessent, tum uti de ejus injuriis judices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per deos immortales, aspernari; nolite contemnere ac negligere, judices. Aguntur injuriae sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio veritasque judiciorum, quae sunt omnia permagna: verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est: tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupavit, ut, quaecunque accidant publice vel privatim incommoda, propter eam causam [37] scelere istius evenire videantur. Audistis, Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios, publice dicere, quae solitudo esset in agris, quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Et tametsi istius

36 *a majoribus constituta.*] Graevius e Ms. Lamb. et regio correxit *instituta*, quod est et in Ms. Gu. Frustra. *constituta a majoribus* eodem sensu dicuntur.

37 *scelere istius.*] Mihi quoque hoc semper, ut Lambino, de glossa suspectum fuit. Ms. Gu. habet *sceleris istius*, quod ferri posset, si *eam* deleretur.

multis et variis injuriis acciderunt: tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod, Cerere violata, omnes cultus fructusque Cereris in his locis interiisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, judices: conservate vestram. neque enim haec externa vobis religio, neque aliena. quod si esset, si suscipere eam nolletis: tamen in eo, qui violasset, sancire vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quae majores nostri ab exteris nationibus adscita atque arcessita coluerunt: quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt: negligentes ac dissoluti, si cupiamus esse, qui possumus?

[38] Unius etiam urbis, omnium pulcherrimae atque 52
ornatissimae, Syracusarum direptionem commemorabo, et in medium proferam, judices: ut aliquando totam hujus generis orationem concludam ac [39] definiam. Nemo fere vestrûm est, quin, quemadmodum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit, nonnumquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus praetoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto; hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac jam illa omitto, quae disperse a me multis locis dicentur ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a caede servatum est, id adventu Verris Siculorum

[38] *Unius - - omnium pulcerrimae.*] Hotomannus volebat addi *Graecarum*. valde probabiliter. Sic est etiam infra.

[39] *definiam.*] Guilielmius malebat *finiam*; Gruterus *desinam*. Sed *definiam* rectum est, et exquisitum pro finire: ut est etiam aliis locis. v. Clav.

innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Karthaginiensium clausus fuisset, eum, isto praetore, Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse. Mitto adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas: quae tum, urbe capta, commissa non sunt, neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque jure victoriae: mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium [40] perfecta sunt: ea, quae conjuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, cognoscite. Urbem Syracusas maximam esse Graecarum urbium pulcherrimamque omnium, saepe audistis. Est, judices, ita, ut dicitur. nam et situ est, cum munito, tum ex omni aditu, vel terra, vel mari, praeclaro ad adspectum: et portus habet prope in aedificatione adspectuque urbis inclusos: qui cum diversos inter se aditus habeant, [41] in exitu conjunguntur et confluunt. Eorum conjunctione [42] pars oppidi, quae appellatur Insula, [43] mari disjuncta angusto, ponte rursum adjungitur et continetur. Ea tanta est urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constare dicatur: quarum una est ea, quam dixi, Insula: quae duobus portubus cincta, in utriusque portus ostium aditumque projecta est: in qua domus est, quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures: sed duae, quae longe ceteris antecellunt: Dianae una; et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima,

[40] *perfecta sunt.*] Insolentius pro perpetrata sunt: si tamen lectio vera, et non *perpetrata* legendum.

[41] *in exitu conjunguntur*] i. e. coeunt in urbe, uti unus videatur. Proprie non erat exitus: sed Cicero sic dixit, ut antitheta fierent.

[42] *pars oppidi*, etc.] Ms. Leid. sic: *pars oppidi ea, quae a. I. continetur, mari disj. ang. ponte rursum adjungitur continenti.*

[43] *mari disjuncta angusto*] ab reliqua urbe; aqua non lata et velut freto - - *adjungitur* ceterae urbi.

Minervae. In hac insula extrema, est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disjunctus esset. Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Acradina est: in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytaneum, amplissima est curia, templumque egregium Jovis Olympii: ceteraeque urbis partes una lata via perpetua, multisque transversis divisae, privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs, quae, quod in ea parte, Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est: in qua et gymnasium amplissimum est, et complures aedes sacrae: coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est urbs, quae quia postrema aedificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum: praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. Nunc 54
ad Marcellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata esse videantur: qui cum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua praesertim nihil periculi ostenderetur, delere et exstinguere. Itaque aedificiis omnibus, publicis et privatis, sacris et profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. In ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis. Victoriae putabat esse, multa Romam deportare, quae ornamento urbi esse possent: humanitatis, non plane spoliare urbem, praesertim quam conservare voluisset. In hac partitione ornatus, non plus

victoria Marcelli populo Romano appetivit, quam humanitas Syracusanis reservavit. Romam quae asportata sunt, ad aedem Honoris atque Virtutis, itemque aliis in locis videmus. nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano: putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram. Syracusis autem permulta atque egregia reliquit: deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat injuria: sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et jurisdictionem cum ferro et armis, adventum et
55 comitatum cum exercitu et victoria conferatis. Aedes Minervae est in Insula, de qua ante dixi: quam Marcellus non attigit: quam plenam atque ornatam reliquit: quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum et consuetudinis jura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta praeclare: his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. Nihil erat ea pictura nobilius: nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus, cum omnia, illa victoria sua, profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit: iste, cum illa jam, propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi Syracusani, sacra religiosaque accepisset, omnes eas tabulas abstulit: parietes, quorum ornatus tot saecula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui si Syracusas cepisset, duo templa se Romae dedicaturum voverat, id, quod erat aedificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, sed Veneri, et

Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare
conatus est. ille deos deorum spoliis ornare noluit:
hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam do-
mum transtulit. [44] Viginti et septem praeterea tabu-
las pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit: in qui-
bus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum,
quae non solum pictorum artificio delectabant, sed
etiam commemoratione hominum, et cognitione for-
marum. Ac videte, quanto taetrior hic [45] tyrannus
Syracusanis fuerit, quam quisquam superiorum: cum
illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic
etiam deorum monumenta atque ornamenta sustulerit.
Jam vero quid ego de valvis illius templi commemo- 56
rem? Vereor, ne, haec qui non viderunt, omnia me
nimis augere atque ornare arbitrentur: quod tamen
nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot
viros primarios velim, praesertim ex judicum numero,
qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati
et mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido,
judices, possum, valvas magnificentiores, ex auro atque
ebore perfectiores nullas umquam ullo templo fuisse.
Incredibile dictu est, quam multi Graeci de valvarum
harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimium for-
sitan haec illi mirentur, atque efferant. esto; verum-
tamen honestius est reipublicae nostrae, judices, ea,
quae illis pulchra esse videantur, imperatorem nos-
trum in bello reliquisse, quam praetorem in pace ab-
stulisse. Ex ebore diligentissime perfecta [46] argumen-

[44] *Viginti et septem.*] Legendum est *septem et viginti* e more Latinorum. fuit scriptum XXVII. quod erat sic legendum, ut dixi.

[45] *t. Syracusanis f.*] Sic correxi vitium ed. Gruterianae, (operarum puto,) quod nec J. Gronovius, nec Graevius animadvertit. omnes edd. ante Gruterum habent *Syracusanis*, ut Ms. Gu. vel *Syracusis*, ut prima.

[46] *argumenta in valvis - - detrahenda curavit.*] Postea templorum nudatos etiam memorat Livius, 38, 43.

ta erant in valvis. ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, revellit atque abstulit: et tamen indicavit, se non solum artificio, sed etiam pretio quaestuque duci. nam bullas aureas omnes ex his valvis, quae erant et multae, et graves, non dubitavit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque ejusmodi valvas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factae esse videantur. Etiamne gramineas hastas? vidi enim vos [47] in hoc nomine, cum testes dicerent, commoveri, quod erant hujusmodi, ut semel vidisse satis esset: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset: nimium, videre plus, quam semel. etiamne id concu-
57 pisti? Nam Sappho, quae sublata de prytaneo est, dat tibi justam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur. Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modo privatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici nihil potest. nostrûm enim unusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam [48] delicati esse non possumus: si quando aliquid istiusmodi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam, ut admittatur in alicujus istorum Tusculanum: spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus accommodavit: Verres haec habeat domi? Verres

[47] *in hoc nomine.*] Sic benè Graevius edidit e Ms. reg. pro vulgato *in hoc non minime.* Sic habet etiam Gu.

[48] *delicati esse*] talibus deliciis abundare: mox hominis *studia at que delicias* commemorantur.

ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas? Etiamne hujus operarii studia ac delicias, judices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus et animo et corpore, ut multo appositior ad deferenda, quam ad auferenda signa esse videatur. Atque haec Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. Nam cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum habuit in basi, quod iste eruditus homo, et Graeculus, qui haec subtiliter judicat, qui solus intelligit, si unam litteram Graecam scisset, certe non sustulisset. Nunc enim, quod inscriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat. Quid? [49] signum Paeanis ex aede Aesculapii, praeclare factum, sacrum et religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristei non tuo imperio palam ablatum est? Quid? ex aede Jovis religiosissimum simulacrum Jovis Imperatoris, quem Graeci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? Quid? [50] ex

[49] *signum Paeanis ex ae. Aes. praeclare factum.*] Melius foret, *ex ae. Aesc. signum Paeanis pr. factum.* Idem ordo est paullo post bis.

[50] *e. ae. Liberi parvum i. c. p.* etc.] Hic in multis offendat diligens lector. Primum in *aede Liberi*, cum supra jam sit idem. Unde conjiciunt, sicut Graevius, *Liberae*, quod, quia est in Ms. Gu. recepi. Deinde in *parvum caput pulcerrimum*, verbum *parvum* suspectum est, pro eoque e vestigiis Mss. corrigunt *Parium*, e marmore Pario: denique in fine *num dubitasti tollere*, Graevius audacter ex uno libro suo, cui consentit Gu. rescripsit *non*. Sed ita interrogatio sit tollenda: quam tamen Graevius servavit. Nam *non dubitasti tollere?* est dubitasti, quod est plane alienum: igitur aut *num* servandum, aut simpliciter tollendum est; nam nec est in edd. pr. Sed totus locus mihi suspectus diu fuit: nunc credo esse spurium. Nam primo sensus commodus non est illius capitis. Cujusnam illud caput fuit? Deinde, quod maximum est, cum tribus prioribus respondeat in sequentibus aliquid, quod de singulis valeat ad augendum, de Paeane, Aristeo et Jove Imperatore; huic interrogationi et sententiae nihil subjicitur.

sede Liberae parvum illud caput pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Paean sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur: [51] Aristeus, qui [ut Graeci ferunt, Liberi filius,] inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo conse-
58 **cratus: Jovem autem Imperatorem [52] quanto honore in suo templo fuisse arbitremini; hinc colligere potestis, si recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio [53] posuerat Flamininus. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Jovis Imperatoris uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, [54] quod in Capitolio vidimus:**

[51] *Aristeus, qui ut Gr. f.* etc.] Asper locus, et sine dubio vitiosus in libris omnibus, quos vidi. Primum offendit maxime *Liberi filius*, cum statim dicatur *cum Libero patre* eodem templo cultus esse. Id est sine dubio ineptum et non Ciceronianum. Deinde *ferunt* et *dicitur*: denique, an Graeci soli Aristeum Liberi filium faciunt: non etiam Romani? Inde fit, ut haec verba, *ut Graeci ferunt, Liberi filius*, insititia sint et eiicienda. Itaque saltem uncis inclusimus.

[52] *quanto h. - - fuisse arbitramini.*] Edd. pr. habent *arbitramur*. Aldus dedit *arbitramini*, quod omnes secuti sunt. Neutra lectio est sine vitio. Secundam personam necessariam fecit *potestis*. Sed modus vitiosus est, scribendumque *arbitremini*, si quidem hoc conjungitur cum sequentibus, nec absolute dictum est. Sed illud est, ut structura totius orationis facile docet: si volueritis recordari, etc. potestis colligere, quanto honore fuisse debeatis judicare. Videtur etiam *hinc* insititium esse et ex absorpta clausula in *arbitramini* factum: et non est in Ms. Gu.

[53] *posuerat Flamininus.*] Dissentit hic, ut putant, Cicero a Livio VI, 29. qui a Cincinnato signum Jovis Imper. Romam delatum tradit ab urbe Praeneste: super quo dissensu quae frustra disputarunt viri docti, si quis legere cupiat, adeat Drakenb. ad Liv. l. c. Ciceronem verum dixisse nemo dubitet. Livius de alio signo loquatur necesse est, quod ad hunc censum Ciceronis non pertinuerit.

[54] *quod in Capitolio vidimus.*] Res et contextus docet, sic legendum esse, non *videmus*. nam Capitolium, in quo Flamininus *posuerat*, (non *posuit*,) combustum erat cum omnibus ornamentis. Itaque jam Hottomannus sic legendum suspicabatur. Atque ita reperi etiam in ed. Mediol. quae hic ab ed. pr. quam alias satis constanter sequitur, recessit, mero, ut opinor, judicio correctoris, qui sentiebat, sic esse debere, et *videmus* pro vitio operarum habebat. Id secutus est etiam Ascensus in ed. pr. Vetus vitium revocavit Aldus.

alterum, in Ponti ore et angustiis: tertium, quod
Syracusis ante Verrem praetorem fuit. illud Flamini-
nus ita ex aede sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est,
in terrestri domicilio Jovis poneret. Quod autem
est ad introitum Ponti; id, cum tam multa ex illo
mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum
invecta sint, usque ad hanc diem integrum inviola-
tumque servatum est. Hoc tertium, quod erat Syra-
cusis, quod M. Marcellus, armatus et victor, viderat:
quod religioni concesserat, quod cives atque incolae
Syracusani colere, advenae non solum visere, verum
etiam venerari solebant, id Verres ex templo Jovis
sustulit. Ut saepius ad M. Marcellum revertar, judi-
ces, sic habetote: plures esse a Syracusanis istius
adventu deos, quam victoria Marcelli homines desi-
deratos. Etenim ille requisisse dicitur etiam Archi-
medem illum, [55] summo ingenio hominem ac discipli-
na, eumque cum audisset interfectum, permoleste
tulisse: iste omnia, quae requisivit, non ut servaret,
verum ut asportaret, requisivit. Jam illa, [56] quia 59
leviora videbuntur, ideo praeteribo; quod iste mensas
Delphicas e marmore, [57] crateras ex aere pulcherri-
mas, vim maximam vasorum Corinthiorum, ex omni-
bus aedibus sacris Syracusis abstulit. Itaque, judices,
hi, qui hospites ad ea, quae visenda sunt, ducere

[55] *summo ing. hominem ac disciplina.*] Durius coeunt *summo inge-nio ac disciplina*. An scripsit Cicero *summo*? quod profecto mollius est et elegantius.

[56] *quia leviora videbuntur, si hoc loco dicerentur - - praeteribo.*] Tempora manifeste dissentiunt vitiose. Aut *viderentur* scribendum esset, aut *dicantur*; quod magis placeret, quia pendet a *praeteribo*, quod praesens requirit; si genuinum esset, *si dicerentur*. Sed id est a glossatore. Abest a Ms. Gu. ideo ejeci.

[57] *crateras - - pulcherrimas.*] Credo a Cicerone esse *pulcherrimos*. In poëta feram *crateram*, non in Cicerone. vid. Drakenb. ad Lib. V, 26.

solent, et unumquidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam jam habent demonstrationem suam, nam ut ante demonstrabant, quid ubique esset: ita nunc, quid undique ablatum sit, ostendunt.

[58] Quid tum? mediocrine tandem dolore eos affectos esse arbitramini? non ita est, judices: primum, quod omnes religione moventur: et [59] deos patrios, quos a majoribus acceperunt, colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae, Graecos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intelligere possumus, haec illis acerbissima videri, quae forsitan nobis levia et contemnenda esse videantur. Mihi credite, judices, (tametsi vosmetipsos haec eadem audire certo scio,) cum multas acceperint per hosce annos socii atque exterae nationes calamitates et injurias; nullas Graeci homines gravius tulerunt, nec ferunt, quam hujuscemodi spoliationes fanorum atque oppidorum. Licet iste dicat emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, judices: nulla umquam civitas tota Asia et Graecia, [60] signum ullum, ullam tabulam pictam,

58 *Quid tum?*] Haec formula est contra argumentantis, extenuantis, instantis: quae omnia sunt aliena. An interpunctio mutanda, et sublato *ne*, quod a nonnullis libris abest, scribendum: *Quid? tum mediocri t. d.* vel permutatis particulis: *Quid tandem? mediocri tum d.* Hoc verum puto. Ms. Gu. *Quid tamen?* quod factum videtur e *tandem*. Haec verba saepe in libris permutari, notum est.

59 *deos patrios, quos a majoribus acceperunt.*] Verba ultima a glossatore addita putavi semper: quia nemo Romae non intelligebat, qui essent Dii patrii, et exoritur plane inutilis ταυτολογία, in qua nihil nisi numerus potest esse quaesitus.

60 *signum ullum, tab. p.*] Edd. pr. *et tab. pictas.* Singularis verus est; quem induxere P. Victorius, P. Manutius, estque in Gu. Sed monuit Hotom. scribendum esse *ullam t. p.* optime: quia et in ultimo repetitur. Possis etiam conjicere *aut*, quod in *et* mutatum sit. Mox Graevius tacite edidit *desierunt*, videtur esse vitium operarum. Sed sic tamen et Ms. Gu.

ullum denique ornamentum urbis, sua voluntate cuiquam vendidit. nisi forte existimatis, posteaquam judicia severa Romae fieri desierint, Graecos homines haec venditare coepisse, quae tum non modo non venditabant, cum judicia fiebant, verum etiam coëmebant: [61] aut nisi arbitramini, L. Crasso, Q. Scaevolae, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas vidimus, commercium istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse: iis, qui post judiciorum dissolutionem aediles facti sunt, fuisse. Acer- 60
biorem etiam scitote esse civitatibus falsam istam et simulatam emtionem, quam si quis clam surripiat, aut eripiat palam, atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in litteras publicas, pretio adductam civitatem, et pretio parvo, ea, quae accepisset a majoribus, vendidisse atque alienasse. etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque majores nostri facile patiebantur, haec esse quam plurima apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimique essent: apud eos autem, quos vectigales aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi, [62] quibus ea jucunda sunt, quae nobis levia videntur, haberent haec oblectamenta, et solatia servitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui jam cives Romani sunt, [63] me-

[61] *aut nisi arb.*] *Aut* cum Graevio e Ms. Fr. et Gu. recepi. Mox ex eodem *dissolutionem* pro vulg. *dissolutiones*. Verba *iis* - - *fuisse* exciderunt in Ms. Gu. causa in promtu est.

[62] *quibus ea jucunda sunt, quae* - - *videantur haberent.*] Tempora vitiose dissentiunt. Scr. aut *essent*, *viderentur*, aut *videntur*: illud melius consentit cum *haberent*: hoc lenius, et ex persona oratoris dictum. Recepi *videntur*, quod in Ms. Gu. reperi.

[63] *merere velle, ut ab eis*, etc. *ut Europam*, etc.] In utroque edd. pr. addunt *ne*: *ne auferatur* - - - *ut ne Europ.* male. v. Clav. in *merere*. Mox *sedentem* post Lamb. delevit Graev. e Ms. Reg. pro glossa. speciose, sed non satis certa ratione. Abest tamen et a Gu.

rere velle, ut ab eis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro sedentem amittant? ut Satyrum, qui apud illos in aede Vestae est? ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signum, propter quod unum visuntur Thespiae? quid Cnidios, ut Venerem marmoream? quid, ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Ajacem, aut Medeam? quid Rhodios, ut Jalysum? quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum, aut Paralum pictum, aut ex aere Myronis buculam? Longum est et non necessarium, commemorare, quae apud quosque visenda sunt tota Asia et Graecia. [64] verum illud est, quamobrem haec commemorem; quod existimare vos hoc volo, mirum quendam dolorem
61 accidere iis, ex quorum urbibus haec auferantur. Atque, ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite: ad quos ego cum venissem, sic primo existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, civitatem Syracusanam propter Heraclii hereditatem, non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter praedarum ac furtorum omnium societatem: simul et verebar, ne mulierum nobilium et formosarum gratia, quarum iste arbitrio praeturam per triennium gesserat, virorumque, quibuscum illae nuptae erant, nimia in istum [65] non modo lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex litteris Syracusanorum conquirerem. Itaque Syracusis cum civibus Romanis eram:

64 *v. i. est, quamobrem - - commemorem.*] Sic edidi ex edd. pr. et Ms. Gu. Aldus induxit *commemorarim.* Illud consentit sententiae et structurae latinae subtilitati. Nam pertinet etiam ad sequentia.

65 *non modo lenitudine, sed e.*] *Modo*, quia in pluribus Mss. in his etiam Gu. est, cum Graevio recepi, etsi etiam sine *modo* utcunque ferri potest oratio. Sed *lentitudine*, quod etiam Graevio, capto elegantia verbi, arrisit, non placet. Est hic *lenitudo in Verrem*, quae recte dicitur, *lentitudo in aliquem*, nequaquam.

eorum [66] tabulas exquirebam: injurias cognoscebam.
Cum diutius in negotio curaque fueram: ut requiesce-
rem, curamque animi remitterem, ad Carpinatii prae-
claras tabulas revertebar: ubi cum equitibus Romanis
ex illo conventu honestissimis, illos Verrutios, de
quibus ante dixi, explicabam: a Syracusanis prorsus
nihil adjumenti neque publice neque privatim ex-
spectabam: neque erat in animo postulare. Cum
haec agerem, repente ad me venit Heraclius is, qui
tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui
sacerdos Jovis fuisset, qui honos apud Syracusanos
est amplissimus. agit mecum, [67] et cum fratre meo,
ut, si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum:
[68] frequentes esse in curia: se jussu senatus a nobis
petere, ut veniremus. Primo nobis fuit dubium,
quid ageremus: deinde cito venit in mentem, non
esse vitandum nobis illum conventum et locum.
Itaque in curiam venimus. Honorifice sane consur- 62
gitur: nos rogatu magistratus assedimus. Incipit is
loqui, qui et auctoritate, et aetate, et, ut mihi visum
est, usu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides:
cujus omnis oratio hanc habuit primo sententiam:
Senatum populumque Syracusanum moleste graviter-
que ferre, quod ego, cum in ceteris Siciliae civitati-
bus, senatum populumque docuissem, quid eis utilitatis,

[66] *tabulas exquirebam*] non est, quod ante, *conquirebam*, ut et hic habet Gu. sed excutiebam: verum lectio non est certa. Nam edd. pr. usque ad Victorium, habent *scribebam*. P. Manutius primus a. 1540. edidit *exquirebam*, ex libro, an e conjectura, nescio. E *scribebam* possis colligere *scrutabar*.

[67] *et cum Q. fratre m.*] Delevi *Q.* quod abest ab edd. pr. et ceteris vetustioribus. nec locum habet, deberetque mutari in *L.* e cap. 65. Addidit, cui *Q.* frater ille notus erat.

[68] *frequentes esse in curia.*] Nihil proclivius, quam corrigere *frequentem*: nec repugnem ita corrigenti. Sed tamen et *frequentes* ferri potest post *senatum*, unde senatores intelligi possunt.

quid salutis afferrem, et cum ab omnibus mandata, legatos, litteras, testimoniaque sumsissem, in illa civitate nihil ejusmodi facerem. Respondi, neque Romae in conventu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, causaque totius ad me Siciliae deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse: neque me postulare, ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam viderem. Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus adspectu statuae et commemoratione, ut illud in curia positum monumentum scelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque, quantum dicendo assequi poterat, docere me coepit, ea, quae paullo ante commemoravi: spoliatam urbem, fana direpta: ex Heraclii hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse: neque postulandum fuisse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset: neque illam statuam esse ex pecunia publica, neque publice datam: sed eos, qui hereditatis diripiendae participes fuissent, faciendam statuendamque curasse: eosdem Romae fuisse legatos, illius adjutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi
63 legatorum voluntati et saluti Siciliae defuissent. Ubi eorum dolorem ex illius injuriis, non modo non minorem, sed prope majorem, quam ceterorum Siculorum esse cognovi: [69] tum ego meum animum in illos, tum

[69] *tum ego meum animum.*] Edd. pr. *ego* post alterum *tum* habent errore librariorum: delevit P. Manutius, sed abesse omnino non potest, ut in recentioribus nonnullis, quia orationem efficaciorem facit, et in tali oratione additur. Recte etiam Graevius restituit. Mox et cum eodem delevi *ei*, *ut ei illum laudationem*, quod plane locum non habet. et aberat cod. reg. ut Gu. Deleverat et Rob. Steph.

mei consilii negotiique totius suscepti caussam rationemque proposui: tum eos hortatus sum, ut causae communi salutique ne deessent: ut illam laudationem, quam se vi ac metu coactos, paucis illis diebus, decresse dicebant, tollerent. Itaque, judices, Syracusani haec faciunt, istius clientes atque amici. primum mihi litteras publicas, quas in aerario sanctiore conditas habebant, proferunt: in quibus ostendunt omnia, quae dixi ablata esse, perscripta, et plura etiam, quam ego potui dicere: perscripta autem hoc modo, [70] QUOD EX AEDE MINERVAE [hoc et illud ABESSET:] QUOD EX AEDE JOVIS, QUOD EX AEDE LIBERI. ut quisque eis rebus tuendis conservandisque praefuerat, ita perscriptum erat, cum rationem [71] ex lege redderet, et quae acceperat, deberet tradere: petisse, ut sibi, quod hae res abessent, ignosceretur: itaque omnes liberatos discessisse, et esse ignotum omnibus: quas ego litteras obsignandas publico signo deportandasque curavi. De laudatione autem ratio sic reddita est. primum cum a Verre litterae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis [72] commonerent, oportere decerni; maximo esse clamore et convicio repudiatos: posteaquam meus adventus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illa

[70] *quod ex aede Minervae hoc et illud abesset.*] *Hoc et illud abesset* est supplementum glossatoris. est, ut seqq. initium libelli sive indicis rerum ablatarum: in quo locum non habet *hoc et illud abesset.*

[71] *ex lege redderet.*] Graevius delet *ex*, cum Ms. reg. quod et abest a Gu. sed videtur *ex lege* esse, secundum legem, qua ipsi tradita esset aedes curanda, in qua perscripta erant omnia, quae accepisset, cum traderetur aedis cura. nostri *Inventarium* vocant. v. Verr. I, 50. 51.

[72] *commonerent.*] Debet esse aut *commonuissent*, aut *commonuerint*, ut post, *posteaquam meus adventus appropinquarit.*

laudatio mali, quam boni [73] posset afferre. Id adeo, judices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite.

64 Mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui velit. nominatim nemo rogatur. et tamen, ut quisque honore et aetate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere: idque a ceteris ei conceditur. si quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. In quo primum, ut aliquid esset morae, multi interpellant: de Sex. Peducaeo, qui de illa civitate, totaque provincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent, [74] ei negotium facessitum, cumque eum publice, pro plurimis ejus et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione jam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quam quod tum cogerentur. Conclamant omnes, et approbant ita fieri oportere. Refertur de Peducaeo. ut quisque aetate et honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite. nam [75] principum sententiae perscribi solent. Recita. QUOD VERBA FACTA SUNT DE SEX. PE-

[73] *posset afferre.*] Scripsi *posset* pro *possit*, ut et Graevius fecit, auctore Ms. reg. idque latinitas postulat, et habet etiam Ms. Gu. Mox dedi cum eodem: *Id adeo* pro vulgato *ideo*, ex edd. pr. et Mss. Etiam sine libris sic correxissem. Mox sic est in simili ratione narrandi.

[74] *ei negotium facessitum.*] Videtur corrigendum *facessi*. ita et frequentia obscurae terminationis minuitur et interrumpitur.

[75] *principum s. perscribi solent.*] Recepi cum Graevio correctionem virorum doctorum pro vulgato *principium - - - solet*. quod est nihili; praesertim cum et in Mss. reperta sit. Nempe apud Syracusanos in SCto enarrabantur sententiae principum, deinde, quid decretum esset a pluribus. *solent* est etiam in Ms. Gu.

DUCAEO. [76] Dicit, qui primi suaserint. decernitur. Refertur deinde de Verre. dic, quaeso, quomodo? QUOD VERBA FACTA SUNT DE C. VERRE. Quid postea scriptum est? CUM SURGERET NEMO, NEQUE SENTENTIAM DICERET. Quid hoc est? SORS DUCITUR. Quamobrem? nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum tuorum, praesertim cum inire a praetore gratiam posset? nemo. ipsi illi tui convivae, consiliarii, conscii, socii, verbum facere non audebant. in qua curia statua tua stabat, [77] et nuda filii, in ea nemo fuit, quem ne nudus quidem filius in nuda provincia commoveret? Atque etiam hoc me docent, ejusmodi senatusconsulto sese fecisse laudationem, ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potius irrisionem esse illam, quae [78] commonefaceret istius turpem calamitosamque praeturam. Etenim scriptum esse ita, QUOD iste VIRGIS NEMINEM CECIDISSET: a quo [79] cognoscetis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos: QUOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET: cujus omnes vigilias in stupris constat adulteriisque esse

[76] *Dicit, qui primi suaserint.*] Haec absunt a Ms. reg. et Graevius putabat abesse posse. Minime. Sunt duo decreta, primum de Peducaeo breviter, quia post relationem statim surrexere, qui suaderent, et ex eorum sententia decretum factum. Sequitur de Verre.

[77] *et nuda in ea filii.*] Scribendum *in eadem* puto, sive potius *nuda filii, in ea nemo fuit*, ut est in Ms. Gu. Ceterum hoc totum interrogative est pronunciandum, quia alias *ne quidem* post *nemo* locum non haberet. Pro *nuda prov.* Graevius e Ms. Reg. malebat *nudata*, cujus lectionis vestigia etiam sunt in Gu. qui habet: *nudus q.f. ullum data pr. c.*

[78] *commonefaceret -- praeturam.*] In memoriam revocaret. An vero sic dicitur latine?

[79] *cognoscetis.*] Sic pro *cognoscitis* rescribere non dubitavi: nam nondum cognoverant: est enim id argumentum orationis sequentis. Vidit et Graevius. In Gu. est compendium *cognoscis*: e quali compendio, ut saepe in temporibus, vitiosa scriptura orta est.

consumtas. Hoc autem scriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret, QUOD PRAEDONES PROCUL AB INSULA SICILIA PROHIBUISSET VERRES: quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset. Quae posteaquam ex illis cognovi, discessi cum fratre e curia, ut, nobis absentibus, si
65 quid vellent, decernerent. Decernunt statim: primum, [80] UT CUM L. FRATRE HOSPITIUM PUBLICE FIERET, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam ego semper habuissem. id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt. Valde hercle te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt: qui cum accusatore tuo satis justam causam conjungendae necessitudinis putant, quod te accusaturus sit, et quod [81] ad inquirendum in te venerit. Postea decernitur, ac non varie, sed [82] prope conjunctis sententiis, UT LAUDATIO, QUAE C. VERRI DECRETA ESSET, TOLLERETUR. At vero, cum jam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum, atque in tabulas relatum, praetor appellatur. At quis appellat? [83] magistratus aliqui? nemo. senator? [84] ne id quidem. Syracusanorum aliquis? minime. quis igitur praetorem appellat? qui

[80] *ut cum L. fratre*, etc.] Cum Graevio recepi post Lambinum, qui in Ms. Cujac. repererat, ut Graevius in reg. nam haec est forma perpetua in hac re. v. Graevium, si lubet. Ms. Gu. *fratre L.*

[81] *ad inquirendum.*] Ms. Gu. *et quod inquisitum i. t. v.*

[82] *prope conjunctis sententiis.*] Sic edd. omnes praeter Graevianam, quae e Ms. Reg. habet *cunctis*, quod et in Gu. est. *Conjunctae sententiae* quae sint, contrariae variis, Graevius negat se intelligere. Si vera est lectio, significat consentientes inter se sententias. Et de consensione animorum dicitur conjunctio, conjunctus. Sed est tamen in tam simplici narratione exquisitius ac durius.

[83] *magistr. aliquis.*] Hic et mox Ms. Gu. *aliqui.* Primo loco habent omnes edd. pr. Itaque sic edidi. v. Clav. in *aliquis.*

[84] *ne id quidem.*] Suspicatus sum, *ne is quidem:* sed et vulgatum ferri potest.

quaestor istius fuerat, Caecilius. O rem ridiculam! o desertum hominem! o desperatum ac relictum a magistratu Siculo! Ne senatus consultum Siculi homines facere possent, ne suum jus suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor praetorem appellat. Quis hoc vidit? [85] quis audivit? Praetor aequus et sapiens dimitti jubet senatum. Concurrit ad me maxima multitudo. primum senatores clamare, eripi sibi jus, eripi libertatem: populus senatum laudare, gratias agere: cives Romani a me nusquam discedere. Quo quidem die, nihil aegrius factum est, multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur. Cum ad praetorem in jus adissemus, excogitat sane diligenter et caute, quid decernat. nam ante, quam verbum facerem, de sella surrexit, atque abiit. Itaque tum de foro, cum jam advesperasceret, 66
discessimus. Postridie mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enimvero negat: et ait, indignum facinus esse, quod ego in senatu Graeco verba fecissem: quod quidem apud Graecos Graece locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut volui, ut debui. tum multa, tum etiam hoc me memini dicere, facile esse perspicuum, quantum inter hunc, et illum Numidicum, verum et germanum Metellum interesset. illum noluisse sua laudatione juvare L. Lucullum, sororis virum, quicum optime convenisset: hunc homini alienissimo, a civitatibus laudationes per vim et metum comparare. Quod

[85] *aut quis audivit.*] A Ms. Reg. abest *aut.* delevitque Graevius. est sane efficacius. Et quia etiam Ms. Gu. non habet, imitatus sum Graevium.

ubi intellexi, multum apud illum recentes nuntios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias valuisse: admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus singula perscripta erant. Ecce autem nova turba atque rixa. ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac desertum putetis: retinere coepit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant: qui illic ejusmodi est, ut eum pueri sectentur: ut omnes, cum loqui coeperit, irrideant. Hujus tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit. nam cum spumas ageret in ore, arderent oculi, voce maxima vim me sibi afferre clamaret: copulati in jus pervenimus. Hic ego postulare coepi, ut mihi tabulas obsignare ac deportare liceret. [86] Ille contra. instare ego, omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem oportere. Contra, ille furiosus urgere, nihil ad se nostras leges pertinere. Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem: nisi legum sanctionem poenamque recitassem: tabularum mihi potestas facta non esset. Ille autem insanus, qui pro isto contra me vehementissime declamasset, postquam non impetravit: eredo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant: quae ego antea jam ab illis cognoram

[86] *Ille contra*, etc.] Hic locus non est sine vitio: nec tamen sine libris satis constitui potest. In Ms. Guelf. sic est: *Ille contra dicere: negare esse illud SC. in quo praetor appellatus esset: negare id mihi tradi oportere. Ego legem recitare: omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem: ille furiosus urgere: nihil ad se nostras leges pertinere. Praetor*, etc. Haec consentiunt cum Cod. Cujac. v. Grut. ad h. l. qui est idem regius: et sic edidit Graevius.

et acceperam. Laudent te sane jam Mamertini, qui ex tanta provincia soli sunt, qui te salvum velint: ita tamen laudent, ut Hejus, qui ejus princeps legationis est, adsit: ita laudent, ut ad ea, quae rogati erunt, mihi parati sint respondere. Ac ne subito a me opprimantur, haec sum rogaturus: *Navem populo Romano debeantne?* fatebuntur. *praebuerintne, praetore C. Verre?* negabunt. *aedificaverintne navem onerariam maximam publice,*[87] *quam Verri dederint?* negare non poterunt. *frumentumne ab his sumpserit Verres, quod populo Romano mitteret, sicuti superiores?* negabunt. *quid militum, aut nautarum per triennium dederint?* nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius furtorum ac praedarum receptricem, negare non poterunt. permulta multis navibus illinc exportata: hanc navem denique maximam a Mamertinis datam, onustam cum isto praetore profectam fatebuntur. Quamobrem tibi habe sane istam laudationem Mamertinam: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minime conveniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. Etiam mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum et sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, iidem diem festum Verris nomine agerent: cum iste Syracusanis, quae ille calamitosus dies reliquerit,

[87] *quam Verri dederint.*] Sic rescripsi pro *dederunt*, postulante latinitate.

ademisset. At videte hominis impudentiam atque arrogantiam, judices, qui non solum Verrea haec turpia ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, verum etiam Marcellea tolli imperarit, ut ei sacra facerent quotannis, cujus opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant: ejus autem familiae dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

ACCUSATIONIS

IN

C. VERREM

LIBER QUINTUS; DE SUPPLICIIS.

ORATIO DECIMA.

ARGUMENTUM.

Haec oratio *de Suppliciis* inscribitur: sed de his ultima tantum, neque praecipua pars agit. Tres partes habet. Prima est de bello fugitivorum e belli Spartacici reliquiis nato, a c. 2 ad 16; altera de maritimo bello, quod contra praedones et piratas gerebatur, qui tum Siculum mare infestabant, ad c. 52; et tertia demum de injustis contra leges Rom. a civibus Romanis sumtis suppliciis.

NEMINI video dubium esse, judices, quin apertissime 1 C. Verres in Sicilia, sacra profanaque omnia, et privatim et publice spoliarit, versatusque sit, sine ulla, non modo religione, verum etiam dissimulatione, in omni genere furandi atque praedandi. Sed quaedam mihi magnifica et praeclara ejus defensio ostenditur; cui quemadmodum resistam, [1] multo mihi ante, judices, est providendum. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute ejus et vigilantia singulari, dubiis formidolosisque temporibus, a fugitivis atque a belli periculis tutam esse servatam. Quid agam, judices? quo accusationis meae rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris

[1] *m. mihi ante, judices, est prov.*] Restitui *est* ex edd. pr. quod temere excidisse ab initio sensi. Habet et Ms. Gu.

opponitur. Novi locum: [2] video, ubi se jactaturus sit Hortensius. belli pericula, tempora reipublicae, imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur a vobis, tum etiam [3] pro suo jure contendet, ne patiamini, talem imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis eripi: neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiae velitis. Non possum dissimulare, judices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia, quae fecit, impune fecerit. Venit enim mihi in mentem, in judicio M'. Aquillii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit: qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse arripuit M'. Aquillium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque ejus a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus judicesque adspicerent, adverso corpore exceptas. simul et de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eos, qui erant judicaturi, vehementer ut vererentur, ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Romani laudem, sed ad judicum crudelitatem videretur esse servatus. Haec eadem nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur: idem quaeritur. Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator, et felix, et ad dubia reipublicae tempora

[2] *video, ubi se jactaturus sit H.*] Video, *ubi* referri ad *locum* posse; et haec pro ἐξεργασία haberi. Similiter III, 19. *patronum tum in hoc crimine cerviculam jactaturum.* Sed tamen non tacebo, mihi in mentem venisse, Ciceronem scripsisse *uti se i.* quod melius convenit sequentibus.

[3] *pro suo jure*] non est tantum, ut rem licitam et concessam, ut Graevius interpretatur, sed, quasi pro imperio; et illud *quasi* et huic formae interdum additur. Pertinet igitur ad invidiam faciendam.

reservandus. Non agam summo jure tecum: non dicam id, quod debeam forsitan obtinere: cum [4] judicium certa lege sit, non quid in re militari fortiter feceris, sed, quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstinueris, abs te doceri oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quaeram, quemadmodum te velle intelligo, quae tua opera, et quanta fuerit in bello. 2

[5] Quid dices? an bello fugitivorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus; honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post id bellum, quod M'. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. At in Italia fuit. fateor, et magnum quidem ac vehemens. Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pompejo communicandam putas? [6] non arbitror hoc etiam deesse tuae impudentiae, ut quidquam ejusmodi dicere audeas. Obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiae possent. ubi? quando? qua ex parte? cum aut navibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil umquam prorsus audivimus: [7] et illud audivimus, M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne ratibus conjunctis, freto fugitivi ad Messanam transire possent; a quo

[4] *j. c. lege sit constitutum.*] *Constitutum* aberat Ms. Cujacii, omisitque Lambinus: et commode abfuerit: *judicium constitutum* dicitur magis de prima institutione generis totius per legem novam, quam de singulis judiciis ex illa lege. Quia et ab Gu. abest, et ipse delevi. In hoc est etiam *a certa lege.*

[5] *Quid dices.*] Ms. Gu. *dicis*, melius.

[6] *non arbitror hoc etiam deesse tuae imp.*] Semper putavi hic legendum *esse*: *deesse* non convenit verbis *etiam* et *quidquam*, et esse deberet *dicere non audeas.*

[7] *et illud audivimus.*] Quia est contrarium antecedentis, videtur legendum *at.*

illi conatus non tantopere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia praesidia ad illorum adventum opposita putarentur. [8] At tum in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo pars
3 ejus belli in Italiam ulla pervasit. Etenim [9] propinquitas ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi ejus belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium, non modo disjunctus, sed etiam clausus fuit: ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad oceanum pervenire, quam ad Peloridem accedere. Contagio autem ista servilis belli, cur abs te potius, quam ab iis omnibus, qui ceteras provincias obtinuerunt, praedicatur? an quod in Sicilia jam ante bella fugitivorum fuerunt? At ea ipsa causa est, [10] cur ista provincia minimo in periculo sit et fuerit. Nam posteaquam illinc M'. Aquillius decessit, omnium instituta atque edicta praetorum fuerunt ejusmodi, ut ne quis cum telo servus esset. Vetus est quod dicam, et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrûm inauditum: L. Domitium praetorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset. cum audisset, pastorem cujus-

[8] *At tum*, etc.] Videtur hic aliquid esse duri. Graevius corrigit *cum* ex Mss. et sic edd. pr. *tum* est ab Hotomanni Codice. Idemque vult addi *esset* e Ms. Reg. quod abest in Gu. sicut in principio *cum*. Ego lectionem vulgatam servavi.

[9] *propinquitas.*] Graevius addidit e Ms. Reg. *locorum*, quod et Gu. habet, nec necessario, nec eleganter, cum statim sit *loco*. Est, ut arbitror, glossa.

[10] *cur ista provincia.*] Sic bene Graevius e Ms. pro *ipsa*. Sic et Gu. Item mox cum eo dedi *ad laudem et ad praemium*, quod et edd. pr. et Ms. Gu. habent, Idem Ms. *cupido* pro *cupide*.

dam fuisse, eum ad se vocari jussisse: illum cupide ad praetorem, quasi ad laudem et ad praemium, accurrisse: quaesisse Domitium, qui tantam bestiam percussisset: illum respondisse, venabulo. statim deinde jussu praetoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur: neque ego ullam in partem disputo. tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo, quam in praetermittendo dissolutum
videri. Ergo his institutis provinciae, jam tum, cum 4
bello fugitivorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus, C. Norbanus, in summo otio fuit. perfacile enim sese [11] Sicilia tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere. etenim cum nihil tam conjunctum sit, quam negotiatores nostri cum Siculis, usu, re, ratione, concordia: et cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut his pacem expediat esse: imperium autem populi Romani sic diligant, ut id imminui aut commutari minime velint: cumque haec ab servorum bello pericula, et praetorum institutis, et dominorum disciplina provisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit. Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum Verre praetore? nullaene consensiones factae esse dicuntur? nihil sane, quod ad senatum populumque Romanum pervenerit: nihil, quod iste Romam [12] publice conscripserit: et tamen coeptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. Id adeo non tam ex re, quam ex istius factis decretisque cognosco. Ac videte, quam non inimico animo sim acturus. ego

[11] *Sic. t. ne quod.*] Graevius e Ms. addidit *jam* et *ut*: *Sic. jam t. ut ne quod.* Sic et Ms. Gu.

[12] *p. conscripserit.*] Graevius malit *scripserit*, e Ms. reg. cui consentit Gu. Sed ea est correctio librarii. *conscribere* et de uno est, v. Clav.

ipse haec, quae ille quaerit, quae adhuc numquam audistis commemorabo et proferam. In Triocalino, quem locum fugitivi [13] jam ante tenuerant, Leonidae cujusdam Siculi familia in suspicionem vocata est conjurationis. res delata ad istum. statim (ut par fuit) jussu ejus homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adductique Lilybaeum. domino [14] denunciatum
5 est, ut adesset: causa dicta damnati sunt. Quid deinde? quid censetis? Furtum fortasse aut praedam exspectatis aliquam. Nolite usquequaque eadem quaerere. In metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio, praetermissa est. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit, ut adesset. fuit nundinatio aliqua, et isti non nova, [15] ne causam diceret. etiam alter locus, ut absolverentur. Damnatis quidem servis, quae praedandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes, publicae tabulae: testis, splendidissima civitas Lilybaetana: testis, honestissimus maximusque conventus civium Romanorum. nihil potest: producendi sunt. itaque producuntur, et ad palum alligantur. Etiam nunc mihi exspectare videmini, judices, quid deinde factum sit: quod iste nihil umquam fecit sine aliquo quaestu atque praeda. Quid in ejusmodi re fieri potuit? quod commodum est? Exspectate facinus, quam vultis improbum: vincam

[13] *jam ante tenuerunt.*] Scribendum sine dubio *tenuerant.*

[14] *denunc. est, ut adesset.*] Graevius delevit *ut adesset*, auctoribus tribus Mss. quibus accedit Gu. Et potest abesse. Sed quia paullo post additur, non imitatus sum: quamquam ibi paullo aliter est.

[15] *ne c. diceret - - absolverentur.*] Graevius e Ms. Reg. mallt *dicerent*, ut et in Gu. est, quia pluralis sequitur. At *diceret* pertinet ad dominum solum Leonidam, cui denunciatum erat, ut adesset; alterum ad servos.

tamen exspectationem omnium. nomine sceleris conjurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, et Leonidae illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id, quod ego non quaero: quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quaeri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis. remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero. neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, praeter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verum de ista furandi praedandique ratione nihil dico: de hac imperatoria jam tua laude
disputo. Quid ais, bone custos defensorque provin- 6
ciae? tu, quos servos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, et de consilii sententia judicaras, hos ad supplicium jam more majorum traditos, et ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? ut, quam damnatis servis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus Romanis reservares? Perditae civitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exules reducantur, res judicatae rescindantur. quae cum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruere illam rempublicam. [16] haec ubi veniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. Atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares

[16] *haec ubi veniunt.*] Graevius *eveniunt* e Ms. Reg. quod et olim quidam ex Hotomanni conjectura recepere. et id clarius respondet verbo priori *accidunt*: reperique et in Ms. Gu. Sed et *venire* locum habere potest: v. viros doctos ad Liv. IX, 12. Fortasse tamen totum hoc spurium est. Certe redundat et orationem languidiorem facit.

aut nobiles supplicio aut exsilio levarentur: at non ab his ipsis, qui judicassent: at non statim; at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam et omnium fortunas pertinerent. Hoc vero novum et ejusmodi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur; ut homines servos; ut [17] ipse, qui judicarat, ut statim e medio supplicio dimiserit; ut ejus facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput et sanguinem pertineret. O praeclarum imperatorem, nec jam cum M'. Aquillio, fortissimo viro, sed vero cum Paullis, Scipionibus, Mariis conferendum! Tantumne vidisse in metu periculoque provinciae? cum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitivorum videret: ne quis se commovere auderet, quantum terroris injecit? Comprehendi jussit. quis non pertimescat? [18] causam dicere dominos. quid servis tam formidolosum? FECISSE VIDERI pronuntiavit. exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? [19] verbera atque ignes, et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus et crux. hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet, quin servorum animos [20] summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate praetorem, ut ab eo sceleris

[17] *ipse, qui judicarat.*] Non proprie *judicarat.* Nam praetor non judicat. Sed quia sub ipso judicant, et ipse constituit judices, improprie et de eo dici potest: suntque et alia exempla, v. Clav.

[18] *causam dicere dominos.*] Hotomannus volebat *dominos* deleri, quia servi rei, non domini, et aberat a Ms. Sed de servo tantum quaestio habetur: causam dicit dominus, unde ei denunciatur, ut adsit, nempe ad causam dicendam. v. infr. c. 8. init. et ante c. 4. Vidit et Lambinus.

[19] *verbera atque ignes.*] Laminae ardentes intelligendae.

[20] *summa formidine oppresserit.*] Quis oppressit? Cicero scripsit *formido.*

conjurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuncio, redimeretur?

Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in 7
Leonte Megarensi non idem fecisti? Quid? iste motus servorum, bellique subita suspicio, utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae, an novam rationem improbissimi quaestus attulit? Halicyensis Eumenidae nobilis hominis et honesti, et [21] magnae pecuniae, villicus cum impulsu tuo insimulatus esset, H-S LX a domino accepisti: quod nuper ipse juratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite Romano C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod ejus villicos pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, H-S centum abstulisti. Dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinii: dixit ipse C. Matrinius: dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui [22] Matrinii honoris causa, recenti negotio, ad te litteras misit, mittendasque curavit. Quid? de Apollonio, Diocli filio, Panormitano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? [23] quem iste, ut Panormum venit, ad se vocari, et de tribunali citari jussit, concursu magno frequentiaque conventus.

[21] *magnae pecuniae*] Quo pertinet hoc? Edd. pr. sine interpunctione inter *honesti* et *villicus* ponunt. Sequentes omnes referunt ad villicum. At *magnae pecuniae villicus* quid est? dives valde, an emtus magno? Neutrum aptum servo, eique villico. Ergo ad dominum pertinet: exciditque copula. Ita intelligitur, quare ejus villicus insimulatus sit, ut mox homines mirantur, quod Apollonius homo pecuniosus tamdiu integer a calumnia manserit.

[22] *Matrinii honoris causa.*] Cur *honoris causa?* quomodo h. l. intelligi potest? Satis erat simpliciter dicere *M. causa*, ut ne damnum faceret. An fuit *hospitis causa?* saepe hoc in tali re commemoratur in his libris. Et ipse eum post hospitem suum dicit.

[23] *quem is, uti P. v.*] Lege *iste ubi*, vel *ut*. Nam illo pronomine semper de Verre utitur, et *ubi* de tempore et in hac formula non observavi. Ms. quidem Gu. *quem, ut P. v.* v. et ad V, 28.

Homines statim loqui: mirari, quo Apollonius, homo pecuniosus, tamdiu ab isto maneret integer: excogitavit: nescio quid attulit: profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur. Exspectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio. nam pater, grandis natu, jam diu lecto tenebatur. Nominat iste servum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit conjurasse, et alias familias concitasse. Is omnino servus in familia non erat. eum statim exhibere jubet. Apollonius affirmare, servum se omnino illo nomine habere neminem. Iste hominem abripi a tribunali, et in carcerem conjici jubet. clamare ille, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse: pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. Haec cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba injuria affici: cúm maxime, ut dico, hoc de
8 pecunia clamaret, in vincla conjectus est. Videte constantiam praetoris, et ejus praetoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris praetor, sed ita laudetur, ut optimus imperator. Cum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc servos damnatos liberabat: Apollonium, locupletissimum hominem, qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta causa, in vincla conjecit: servos, quos ipse cum consilio, belli faciendi causa consensisse judicavit, eos sine consilii sententia, sua sponte, omni supplicio liberavit. [24] Quid? si ab

[24] *Quid? si ab A. aliquid commissum est.*] Primum interpunxi *Quid? si*, pro *Quidsi*. Est enim objectio Hortensii. deinde edd. pr.

Apollonio aliquid commissum est, quamobrem jure in eum animadverteretur: tamenne hanc rem sic agemus, ut crimini aut invidiae reo putemus esse oportere, si quo de homine severius judicavit? Non agam tam acerbe: non utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, ut dissolute factum criminer: si quid vindicatum severe est, ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. non agam ista ratione: tua sequar judicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles, simul ac tute coeperis tua judicia [25] rescindere: mihi succensere desinito. meo enim jure contendam, eum, qui suo judicio condemnatus sit, juratorum judicum sententiis damnari oportere. Non defendam Apollonii causam, amici atque hospitis mei, ne tuum judicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: praetermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas ejus ita constitutas fuisse, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri: non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, civitatis honestissimae, tam graviter animadverti, causa indicta, non oportuisse. Nullam invidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta aetate, et adolescenti filio, adeundi ad illum miserum potestatem numquam esse factam. etiam illud praeteribo, quotiescunque Panormum veneris illo anno, et

commissum esset. Correctum est ab Aldo, et sic est in Gu. *Aliquid* intellige aliud quid.

[25] *rescindere: mihi succ. d.*] Sic interpunxi; nam non cohaerent haec. Et sic edd. vett. et Ms. Gu.

sex mensibus, (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius,) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusque publicis, orantem atque obsecrantem, ut aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquam haec omnia: quae si velim persequi, facile ostendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericor-
9 diae judicum jampridem esse praeclusos. Omnia igitur ista concedam et remittam. praevideo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur, apud istum neque senectutem patris, neque adolescentiam filii, neque lachrymas utriusque plus valuisse, quam utilitatem, salutemque provinciae: dicet, rempublicam administrari sine metu ac severitate non posse: quaeret, quamobrem fasces praetoribus praeferantur, cur secures datae, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint in improbos more majorum constituta? quae cum omnia graviter severeque dixerit: quaeram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla nova re allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti jusserit? tantumque in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, ut jam ipsis judicibus, sine mea argumentatione, conjecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quaestus immensum infinitumque esse videatur. Nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoscite, quot et quanta sint: deinde haec expendite atque aestimate pecunia. reperietis, idcirco haec in uno homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponerentur. [26] Pri-

[26] *Primum insimulatio*, etc.] Est una longior comprehensio usque ad *ac sceleri occurrere:* quam distinxi parenthesium signis, ut facilius series tota perspiceretur.

mum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis: (statuite, quanti hoc putetis, et quam multos redemisse:) deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione. (aestimate harum rerum omnium pretia, et cogitate, in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium; ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse.) postremo tenebrae, vincula, carcer, [27] inclusum supplicium, atque a conspectu parentum ac liberûm, denique a libero spiritu et communi luce seclusum: haec vero, quae vel vita redimi recte possunt, aestimare pecunia non queo. Haec omnia sero redemit Apollonius, jam moerore ac miseriis perditus: sed tamen ceteros docuit, ante istius avaritiae ac sceleri occurrere. nisi vero existimatis, hominem pecuniosissimum sine aliqua causa quaestus [28] electum ad tam incredibile crimen, aut sine eadem causa repente e carcere emissum; aut hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum ac tentatum, et non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum et injectum.

Cupio mihi, judices, [29] ab illo subjici, quoniam de 10
militari ejus gloria dico, si quid forte praetereo. Nam mihi videor de omnibus jam rebus ejus gestis dixisse, quae quidem ad belli fugitivorum pertinerent suspicionem: certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam

[27] *inclusum supplicium.*] Gruterus negabat, se hoc intelligere: Graevius delendum putabat. male. Antithetorum concinnitas periret. Est autem supplicium abditum, occultum, ut *odium inclusum* Epp. ad Div. I, 9. Similiter ludit in *inclusus* et *exclusus* in Brut. 96.

[28] *electum ad t. i. crimen.*] Bene Graevius *electum* dedit pro *injectum*, quod nullum sensum habet. Id natum arbitror, vel temere huc translatum ex fine periodi. *Electum* habet et Ms. Gu.

[29] *ab illo*] int. Hortensio, nam cum eo disputat. v. c. 9. init.

defensionemque provinciae. Summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis: non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem, neque ad hujus, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem ac disciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtutem, sed [30] ad aliud genus imperatorem sane diligenter retinendum et conservandum, quaeso, cognoscite. Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, judices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite, quam facilem sibi iste et jucundum ratione consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum et ad [31] tempestatum vim ac fluminum praeclarum sibi hoc remedium compararat. Urbem Syracusas elegerat; cujus hic situs, atque haec natura esse loci caelique dicitur, ut nullus umquam dies tam magna, turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore ejus diei solem

[30] *ad aliud genus imperatorum*, etc.] Hunc locum corruptum judicavere viri docti. Lambinus correxit: *imperatorum esse referendum, saneque dil.* etc. putabatque se feliciter correxisse. Graevius autem correxit *imperatoris* e Ms. Reg. et sic omnia liquida putavit. At quid intersit inter *genus imperatorum* et *genus imperatoris*, non video. Ego corrigo *imperatorem*, sc. Verrem, quod e principio hic repetitum est. Compendium in ultima syllaba corruptelam induxit: sive error scribarum referentium ad *genus*. Series est: Ne talem imperatorem ignoretis diutius; agite, cognoscite jam imperatorem, non similem illum quidem Maximo, Africano, etc. sed alius generis et novi, qui vobis diligenter conservandus sit. Ita clara sunt omnia. Et *ad aliud genus* est ad aliam virtutem. Plane rem decernunt haec e c. 12. *iste novo quodam ex genere imperator*.

[31] *t. vim ac fluminum.*] Flumina quomodo hic et in itineribus hibernis memorentur, disce e Suet. in Caes. c. 57. Hoc ignoratum peperit conjecturam *imbrium*, quam etiam in textum recepere Lambinus et Aldus N. ed. 1580. Deinde cum Graevio edidi *compararat* e Ms. Fr. quod et Lambinus viderat esse reponendum: et sine libris reponi poterat. In Mss. *comparat* est per compendium pro *compararat*, quod saepius reperi.

homines viderent. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. ita diei brevitas conviviis, noctis longitudo stupris et flagitiis conterebatur. Cum autem ver esse coeperat, cujus initium iste non a Favonio, neque ab alio astro notabat; sed, cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur: dabat se labori atque itineribus: in quibus usque eo se praebebat patientem atque impigrum, [32] ut eum nemo umquam in equo
sedentem videret. Nam, ut mos fuit Bithyniae regi- 11
bus, lectica octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat [33] perlucidus, Melitensis, rosa farctus: ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad nares sibi admovebat, tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani; id quod ex multis juratis audistis: controversiae secreto deferebantur: paullo post palam decreta auferebantur. Deinde, ubi paullisper in cubiculo, pretio, non aequitate jura descripserat; Veneri jam et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco mihi non praetermittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac singularis diligentia. Nam scitote esse oppidum in

[32] *ut eum nunqu. in equo sedentem videret.*] Quomodo in hoc argumentum patientiae in itineribus, doceat idem Suetonius Caes. l. c. ubi Caesar etiam in re bellica ultra fidem patiens dicitur fuisse, hoc argumento: *in agmine, nonnunquam equo, saepius pedibus anteibat*, etc.

[33] *perlucidus, Melitensi r. f.*] Memmius e conjectura legebat *Melitensis*, nempe e Melitensi lino, cujus subtilitas celebrata est, probante Lambino: et sic in Mss. reg. Franc. reperit Graevius, ego in Gu. unde recepi. nam et mox est *reticulum tenuissimo lino*, et tantum *plenum rosae*. Mox *minutis maculis* v. Clav. in *macula*.

Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus consistere praetores, et conventum agere solent, quo in oppido non isti ex aliqua familia, non ignobili, delecta ad libidinem mulier esset. Itaque nonnullae ex eo numero in convivium adhibebantur palam. si quae castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conventumque vitabant. Erant autem convivia non illo silentio [34] praetorum populi Rom. atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conviviis versari solet, sed cum maximo clamore atque convicio. nonnumquam etiam res ad manus, atque ad pugnam veniebat. Iste enim praetor severus ac diligens, qui populi Romani legibus numquam paruisset: illis diligenter legibus, quae in poculis ponebantur, obtemperabat. Itaque erant exitus ejusmodi, ut alius inter manus e convivio, tamquam e proelio, auferretur: alius, tamquam occisus, relinqueretur: plerique fusi sine mente ac sine ullo sensu jacerent, quivis ut, cum adspexisset, non se praetoris convivium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae videre arbitraretur.

12 Cum vero aestas summa esse jam coeperat, quod tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consueverunt, propterea, quod tum putant obeundam esse maxime provinciam, cum in areis frumenta sunt, quod et familiae congregantur, et magnitudo servitii perspicitur, et [35] labor operis maxime offenditur, et frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant

[34] *praetorum populi Rom.*] Addidi *pop. R.* e Mss. et edd. pr. Omisit Aldus. Mox placet conjectura Hotomanni pro *versari* legentis *servari*.

[35] *labor o. m. offenditur.*] Sic edd. pr. i. e. Rom. Med. etc. non *ostenditur*, ut tradit Gruterus. Sic et Ms. Gu. Primum in Ascens. pr. reperi et in marginem ejectum *offenditur*, pro var. lecte ut opinor, e conjectura Becichemi aut Budaei. *Offenditur* pro reperitur, deprehenditur, melius convenit praecedenti *perspicitur*.

ceteri praetores, iste novo quodam ex genere imperator, pulcherrimo [36] Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat. Nam in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ad urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. huc ex illa domo praetoria, [37] quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum locum videre posset. In eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. Huc omnes mulieres, quibuscum iste consueverat, conveniebant; quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. Inter ejusmodi viros ac mulieres, adulta aetate filius versabatur: ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patri similem esse cogeret. Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur, cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque Aeschrionis, honesto loco nata, in conventum suum mimi Isidori filiam venisse. Iste autem Hannibal, qui in

[36] *Syracusarum luco.*] Edd. vett. hic et post, in *extra lucum* et *in eum ipsum lucum*, *lucum litoris* magno consensu habent *loco*, *locum*, quod et Lambinus in omnibus Mss. reperit: qui, miror, quomodo potuerit dicere, libros fere omnes vulgatos habere *luc*. Prima Asc. 1. habet *Syracusarum luco*. in ceteris est *locum*. Similiter Ald. N. 1580, alia nulla. In utraque puto esse vitium operarum. Nam Asc. 2. habet *loco*, ut ceterae Ald. N. Gruteri nota de P. Manutio et Aldo fil. pertinet tantum ad ed. 1580. Cetera descriptio loci totius; *ubi primum ex alto*, etc. non convenit *luco*: nec c. 31. ubi est descriptio alia, unum vestigium est luci, nec c. 37. Ms. Gu. *loco*. Itaque veterem lectionem restitui.

[37] *quae regis Hieronis f.*] Haec appendicula, quae aliquoties in his orationibus occurrit, mihi suspecta est. Verr. I, 53. simpliciter est *domus praetoria*; ubi, quia primum memorabatur, haec notula aptissima videtur fuisse. In h. l. videtur addita esse e IV, 52. ab aliena manu, nisi quia *illa* additur: *ex illa domo pr.* inde ei h. l. aliquid defensionis est. conf. infr. c. 31.

suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum [38] ex provincia
13 deportaret. Ac per eos dies, cum iste cum pallio purpureo, talarique tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines in eo: neque moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non jus dici, non judicia fieri: locum illum litoris percrepare totum mulierum vocibus, cantuque symphoniae, in foro silentium esse summum causarum atque juris, non ferebant homines moleste. non enim jus abesse videbatur a foro, neque judicia, sed vis, et crudelitas, et bonorum acerba atque indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? hujus furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam, rerum gestarum magnitudine atque imperatoriis laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum, ne ad exitum defensionis tuae, vetus illa Antoniana dicendi ratio atque auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus adspiciat, ex mulierum morsu vestigia libidinis atque nequitiae. Dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas. Cognoscentur enim omnia istius aera illa vetera, ut, non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis fuerit, intelligatis. Renovabitur prima illa militia, cum iste [39] e

[38] *ex provincia deportaret.*] Sic reposui e Mss. Lamb. et Regio Graevii, Gu. pro *exportaret*, quod peperit praecedens *ex prov.* idque est verbum proprium in hac re, quod et alibi in *exportare* mutatum est.

[39] *e foro abduci, non - - perduci solebat.*] Fluctuant in h. l. viri docti, atque interdum etiam se impediunt ipsi. Ego primum intelligo de aere alieno e luxuria, propter quod addictus creditori et abductus ab eo de foro domum est, et obnoxius factus libidini alienae: alterum intelligo de Verre expetito propter formam ad libidinem, et propterea in foro quaesito, et deinde perducto ad eos, qui eum ad libidinem expeterent. *Abduci de foro* fere de vi intelligitur, in servitutem, in carcerem, a creditoribus.

foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci solebat. aleatoris Placentini castra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuisset, tamen aere dirutus est. multa ejus in stipendiis damna proferentur, quae ab isto, aetatis fructu dissoluta et compensata sunt. Jam vero, cum in ejusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate obduruisset: qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita pudoris et pudicitiae, vi et audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut conjungere cum istius flagitio cujusquam praeterea dedecus? Non faciam, judices: omnia vetera praetermittam: duo sola recentia sine cujusquam infamia ponam; ex quibus conjecturam facere de omnibus possitis: unum illud, quod ita fuit illustre, notumque omnibus, ut nemo tam rusticanus homo, L. Lucullo et M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit, quin sciret, jura omnia praetoris urbani, nutu atque abitrio Chelidonis meretriculae gubernari: alterum, quod, cum paludatus exisset, votaque pro imperio suo [40] communique populi Romani nuncupasset, noctu, stupri causa, lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes divinas atque humanas religiones.

O dii immortales! Quid interest inter mentes ho- 14
minum, et cogitationes? Ita mihi meam voluntatem, spemque reliquae vitae, vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, [41] sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer.

[40] *comm. populi R*] Graevius e Ms. Reg. edidit *communique re publica*. Sic et Ms. Gu.

[41] *sic eos acc.*] Malim *eos sic acc.*

Ita quaestor sum factus, ut mihi honorem illum tum [42] non solum datum, sed etiam creditum ac commissum putarem. sic obtinui quaesturam in provincia, ut omnium oculos in me unum conjectos arbitrarer; ut me quaesturamque meam quasi in aliquo orbis terrae theatro versari existimarem: ut omnia semper, quae jucunda videntur esse, non modo [43] his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturae ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus aedilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum caeremonia Cereri, Libero, Liberaeque faciundos, mihi Floram matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Jovi, Junoni, Minervaeque esse faciundos, mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, jus [44] imaginis ad memoriam posteritatemque

[42] *non solum datum, sed etiam cr.* etc.] Forma haec est paulo insolentior. Ex usitata esse debebat, *non tam datum, quam creditum et com.* et sic putabat corrigendum locum Memmius, probante Lambino Similiter alibi *datum* et *commodatum* distinguuntur. Sed formam hanc mutavit ita, ut sententia fieret acutior. Sensus est: agnosco beneficium pop. R. quod mihi per honorem illum dedit: sed idem etiam intelligo in eo honore esse aliquid, quod populus mihi et fidei meae crediderit, sc. rempubl. Ita agnoscit in honore *beneficium*: et hactenus *datus* est; et *officium*: hactenus *fidei creditus est*: et est in eo etiam venustas et gratia. Offendisset populum, si dixisset, sibi honorem non proprie datum esse pro suo. Mox pro *orbis terrae* Graev. *terrarum*: quod aliquot Mss. habent, etiam Guelf.

[43] *his extraord. c.*] *His*, i. e. quae nunc increbuerunt, ut Verris. tum *extraordinarium* opponitur *necessario*.

[44] *imaginis - - prodendae.*] Sic primus J. Gronovius ex emendatione paterna edidit, pro vulgato *prodendam*, in quo se frustra torserant multi. Graevius non secutus est hoc exemplum: at ego sequor. Vix alia emendatio sine libris facta certior est.

prodendae. Ex his ego rebus omnibus, judices, ita mihi deos omnes propitios esse velim, ut, tametsi mihi jucundissimus est honos populi, tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum sollicitudinis et laboris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte collocata, et judicio populi in loco posita esse videatur. Tu, cum esses praetor renuntiatus, quoquo modo; (mitto enim et praetereo, quid tum sit actum;) sed cum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce excitatus es, qui te [45] TOTIES SENIORUM JUNIORUMQUE CENTURIIS ILLO HONORE AFFICI pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam reipublicae partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? cum tibi sorte obtigisset, ut jus diceres, quantum negotii, quid oneris haberes, numquam cogitasti: neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam provinciam, quam tueri singulari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam nequitiamque venisse? Itaque non modo domo tua Chelidonem in praetura extrudere noluisti, sed in Chelidonis domum praeturam tuam totam detulisti. Secuta provincia est: in qua tibi numquam venit in mentem, non tibi idcirco fasces et secures, et tantam imperii vim, [46] tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum vi et auctoritate omnia repagula juris, pudoris, et officii perfringeres, ut omnium bona praedam tuam duceres, nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et

[45] *toties - - pronunciavit.*] Nempe, uniuscujusque centuriae, quae Verrem creasset, suffragium pronunciavit, adeoque centies amplius.

[46] *tantam ornamentorum dign.*] cf. infr. c. 32.

audaciam posset esse: in qua tu te ita gessisti, ut, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitivorum confugias. Ex quo jam intelligis, non modo tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam: nisi forte Italici belli fugitivorum reliquias, atque illud Temsanum incommodum proferes; ad quod recens cum te peropportune fortuna obtulisset, si quid in te virtutis atque industriae fuisset, idem, qui
16 semper fueras, inventus es. [47] Cum ad te Valentini venissent, et pro his homo disertus et nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium susciperes, ut, cum penes te praetorium imperium ac nomen esset, ad illam parvam manum exstinguendam, ducem te principemque praeberes: non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conspectu: ipsis autem Valentinis, ex tam illustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti, cum esses cum tunica pulla et pallio. Quid hunc [48] proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis, qui cum jam ex provincia, non ad triumphum, sed ad judicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate capiebat? O divina senatus frequentis in aede Bellonae admurmuratio! Memoria tenetis, judices, cum advesperasceret, et paullo ante esset de hoc Temsano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, [49] dixisse quendam, Verrem esse non longe a

[47] *Cum ad te Valentini venissent*] int. trajecto freto in Siciliam. nam ipse adhuc in litore Siciliae erat: quod litus intelligendum esse, e verbo *deportare* patet. Non animadverso hoc, praetulit Graevius *deportarat*. male.

[48] *proficiscentem*] nempe ab urbe Roma. respicit ad id, quod narravit c. 13 extr.

[49] *dixisse quendam.*] Hoc verum esse non potest: turbat enim seriem

Temsa: quam valde universi admurmurarint, quam palam principes contradixerint. Et is tot criminibus testimoniisque convictus, in eorum tabellis spem sibi aliquam ponit, quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est?

Esto: nihil ex fugitivorum bello, aut suspicione 17
belli, laudis adeptus est, quod neque bellum ejusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto provisum est, ne quod esset. at vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam, [50] diligentiamque in eo singularem. itaque, isto praetore, praeclare defensa provincia est. Sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, judices, dicam, ut hoc jam ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse culpas istius maximas, avaritiae, majestatis, dementiae, libidinis, crudelitatis. Haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed ut classis nomine pecunia quaereretur. Superiorum praetorum consuetudo cum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamertinae nihil horum imperavisti: ob quam rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniae, post videbitur: ex ipsorum litteris et testibus quaeremus. Navem vero Cybeam maxi-

orationis et structurae. nec est unde infinitivus pendeat: non quidem a *meministis*: ab eo vero pendet *quam*, etc. Ciceronem scripsisse crediderim *dixisseique quidam*. De verbo *admurmuratio* dictum supra ad IV, 16.

50 *diligentiamque in eo singul.*] Delevi *adhibuit* ante *in eo*: quod Gruterus ex uno Hotom. libro recepit: non quo unus bonus liber non satis habere auctoritatis possit, nam ex eo et alia recepta sunt, sed quia non est necessarium, referrique hoc ad *habuit* potest, quod est pro *adhibere*, ut Verr. I, 6. *vim in inquirendo tantam habui.*

mam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam, palam aedificatam sumtu publico, [51] sciente Sicilia, per magistratumque Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. Haec navis, onusta praeda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex praeda, simul cum iste decederet, appulsa Veliam est, cum plurimis rebus, et iis, quas ante Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant carissimae, maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliae, multique alii viderunt, [52] [pulcherrimam atque ornatissimam,] judices. quae quidem omnibus, qui eam adspexerant, prospectare jam exsilium, atque explorare
18 fugam domini videbatur. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod, tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in judicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia [53] aedificatam esse eam navim. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. Noli metuere, Hortensi; ne quaeram, qui licuerit aedificare navem senatori. Antiquae sunt istae [54] leges, et mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant. Fuit ista respublica quondam, fuit ista severitas in judiciis, ut istam rem accusator in magnis

51 *sciente Sicilia.*] Graevius addidit e Ms. *tota*, quod et est in Gu. et Ursinus in Ms. repererat. Non male. Sed mihi totum hoc suspectum est. Sufficit ad id intelligendum *palam*. Sed non aedificata est sciente Sicilia: etsi ea rem post cognovit per famam, quia res palam facta erat. Pro *magistratum* Graevius e Ms. Fr. dedit *magistratus*. Proprie unus tantum erat Messanae quotannis. At *senatumque* non male abest Ms. reg. Senatus dedit per magistratum: at data est a Senatu. Quia et in Ms. Gu. est *per magistratumque Mam.* sic edidi.

52 *pulcherrimam atque orn.*] Hoc sine dubio e superioribus temere repetitum est. Uncis inclusi.

53 *constare.*] Delevit Graevius. Et abest ab aliquot Mss. etiam Gu. Edd. quidem veteres habent praeter R. Stephani, in qua casu omissum videtur. Secutus sum Graevium.

54 *leges, - - quae vetant.*] Primum vetuit lex Claudia. de qua vid. Liv. XX, 63, add. Cujac. Obs. VI, 38.

criminibus objiciendam putaret. [55] Quid enim tibi navo opus fuit? qui, si quo publice proficiscereris, et praesidii, et vecturae causa, sumtu publico navigia praeberentur, privatim autem nec [56] proficisci quoquam posses, nec arcessere res transmarinas ex iis locis, in quibus tibi [57] habere, mercari nihil liceret. Deinde cur quidquam contra leges parasti? Valeret hoc crimen in illa veteri severitate ac dignitate reipublicae. Nunc non modo te hoc crimine non arguo: sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo. Postremo tu tibi hoc numquam turpe, numquam criminosum, numquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in ea provincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant: quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te navem esse in Italiam deducturum? navicularium te, cum Romam venisses, esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, et ad fructus deportandos onerariam navem comparare? Ejusmodi de te voluisti sermonem esse omnium, palam ut loquerentur, te illam navem parare, quae praedam ex Sicilia deportaret: et quae ad ea furta, quae reliquisses, commearet? Verum haec omnia, si doces, navem de tua pecunia aedificatam,

[55] *Quid enim t. navem, qui.*] Graevius malebat *Quo*. Ego pro *qui* legam *cui, si*, etc.

[56] *proficisci quoquam potes - - licet.*] Scribendum necessario est *posses*, et deinde *liceret*. Cum ex *posses* factum esset *potes*, etiam *liceret* mutari necesse erat in *licet*. Ms. Gu. *proficisceris*, ut supra *comparat* pro *compararat*.

[57] *habere, mercari n. lic.*] *Habere* sane suspectum est: Graevioque arridet Lambini correctio *emere*. Nam habere praedia licebat, sed non emere mercaturae causa. At *emere* redundabit. Et emere licebat in transmarinis locis, verum non mercaturae causa. Ergo et *habere* in hunc modum intelligere possumus: nempe merces ad mercandum.

remitto atque concedo. Sed hoc, homo amentissime, non intelligis priore actione ab ipsis istis tuis Mamertinis laudatoribus esse sublatum? Nam dixit Hejus, princeps civitatis, princeps istius legationis, quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse aedificatam, eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. Reliqua est materies. Hanc Rheginis, ut ipsi dicunt (tametsi tu negare non potes) publice, quod Mamertini mate-
19 riem non habent, imperavisti. Si et ex quo fit navis, et qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio, praesto fuerunt; ubi tandem istuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum video, potuisse fieri, ut ex aerario nihil darent. Etenim [58] vel Capitolium, sicut apud majores nostros factum est, publice, gratis, coactis fabris, operisque imperatis, exaedificari atque effici potuit: deinde, id quod perspicio (quod et ostendam, cum istos produxero,) ipsorum ex litteris, multas pecunias isti erogatas, in operum locationes falsas atque inanes [59] esse perscriptas. Nam illud minime mirum est, Mamertinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem, quam populo Romano esse cognoverant, ejus capiti litteris suis pepercisse. Sed si argumento est, Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis constare navem, quia, quid emeris, aut quid locaveris, scriptum proferre non potes.

[58] *vel Capitolium*] opus scilicet longe majus Cybea. Loquitur autem de Capitolio altero, a Catulo restituto - - - *apud majores nostros*: cum primum Capitolium aedificabatur.

[59] *esse perscriptas*] i. scriptas in expensis, tanquam consumtas in locationibus operum publicorum. intelligendum autem e principio *video*.

At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati. Dii approbent. habemus hominem in fetialium manibus educatum: unum, praeter ceteros, in publicis religionibus foederum sanctum et diligentem. omnes, qui ante te praetores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod iis navem contra pactionem foederis imperarint. Sed tamen tu, sancte homo ac religiose, cur Taurominitanis item foederatis navem imperasti? an hoc probabis, in aequa causa populorum, sine pretio varium jus et disparem conditionem fuisse? Quid, si ejusmodi esse haec duo foedera duorum populorum, judices, doceo, ut Taurominitanis nominatim cautum et exceptum sit foedere, NE NAVEM DARE DEBEANT: [60] Mamertinis, in ipso foedere sanctum atque perscriptum sit, UTI NAVEM DARE NECESSE SIT: istum autem contra foedus et Taurominitanis imperasse, et Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin, Verre praetore, plus Mamertinis Cybea, quam Taurominitanis foedus opitulatum sit? Recitentur foedera. [61] MAMERTINORUM ET TAUROMINITANORUM CUM POPULO ROMANO FOEDERA. Isto igitur 20
tuo, quemadmodum ipse praedicas, beneficio; ut res indicat, pretio, atque mercede, minuisti majestatem reipublicae, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias, majorum virtute ac sapientia comparatas:

60 *Mamertinis, in ipso -- perscr. sit.*] Interpunxi post *Mamertinis*: alias corrigendum *praescriptum*, quod non bene congruit verbo *sanctum*. Ordo est: in ipso f. s. a. p. sit, ubi navem dare necesse sit Mamertinis.

61 *Mamertinorum*, etc.] Hunc titulum, item alterum c. 21. *Decretum ex Comm.* et c. 22. *Literae Praetoris*, etc. delevit Graevius, quia nec sunt in Mss. notis et edd. vett. additi autem a Lamb. et Grut. quia semper alibi tales tituli ponuntur. Et videntur hi a librariis omissi esse, ut factum animadverti etiam in Orationibus Graecorum et Demosthenis, in quibus etiam a librariis ipsa decreta, leges, epistolae interdum omissae temere. Exemplum etiam aliud supra habuimus.

sustulisti jus imperii, conditionem sociorum, memoriam foederis. Qui ex foedere ipso navem vel usque ad oceanum, si imperassemus, sumtu periculoque suo armatam atque ornatam mittere debuerunt: hi, ne in freto ante sua tecta et domos navigarent: ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te jus foederis et imperii conditionem emerunt. Quid censetis in hoc foedere faciundo voluisse Mamertinos impendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris majoribus impetrare? [62] Nam, cum hoc munus imperaretur tam grave civitati, inerat, nescio quo modo, in illo foedere societatis, quasi quaedam nota servitutis. Quod tum recentibus suis officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus, a majoribus nostris foedere assequi non potuerunt: id nunc, nullo novo officio suo, tot annis post, jure imperii nostri quotannis usurpatum, ac semper retentum, summa in difficultate navium, a C. Verre pretio assecuti sunt.

[63] At hoc solum sunt assecuti, ne navem darent? Ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in classe, aut in praesidio esset, te praetore, per triennium
21 Mamertini dederunt? Denique cum ex senatusconsulto, itemque ex lege Terentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus oporteret: id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. Dices, frumentum Mamertinos non debere. Quomodo non debere? an, ut ne venderent?

[62] *Nam, cum.*] Graevius edidit *Jam* e Ms. reg. Sed et *Nam*, quod libri alii habent, transeundi vim habet saepe apud Ciceronem.

[63] *At hoc solum - - darent?*] *Hoc* a Lambino inductum e Mss. efficacius est, quam *At non hoc - - darent.* quod est in edd. vett. plerisque, restituitque Graevius. Itaque servavi.

non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur. Te igitur auctore et interprete, ne foro quidem et commeatu Mamertini populum Romanum juvare debuerunt. Quae tandem civitas fuit, quae deberet? Qui publicos agros arant, certum est, quid ex lege censoria [64] dare debeant. cur iis quidquam praeterea ex alio genere imperavisti? Quid? decumani num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoque statuisti, quantum ex hoc genere frumenti emti darent? [65] Qui sunt immunes, ii certe nihil debent. at his non modo imperasti: verum etiam, quo plus darent, quam poterant, haec sexagena millia modiûm, quae Mamertinis remiseras, addidisti. Neque hoc dico: ceteris non recte imperatum esse. Mamertinis, qui erant in eadem causa, quibus superiores omnes praetores, item ut ceteris imperarant, [66] pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant; his dico non recte remissum. Et, ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit, et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. Audite decretum mercenarii praetoris ex ipsius commentario: cognoscite, quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo jure sit auctoritas. Recita commentarium. DECRETUM EX COMMENTARIO. *Libenter* ait se *facere*: itaque perscribit. Quid, si hoc verbo non esses usus, *Libenter?* nos videlicet invitum

[64] *dare debeant.*] Ms. Reg. omittit *dare.* eleganter. certe in sequentibus semper est tantum *debent.* Ms. Gu. *darent.* male.

[65] *Qui sunt immunes.*] Graevius e vestigiis Ms. Reg. corrigit: *Quid immunes? sic certe,* etc. Eleganter: et eo ducit etiam Ms. Gu. Sed et vulgatum bene habet.

[66] *pecuniamque e SCto - - - diss.*] nempe pro frumento altero decumano et emto. In *imperarant* int. frumentum praeter decumanum.

te quaestum facere putaremus? *ac de consilii sententia*, praeclarum recitari consilium, judices, audistis. Utrum vobis consilium recitari tandem praetoris videbatur, [67] cum audiebatis nomina, an praedonis improbissimi societas atque comitatus? En foederum interpretes, societatis pactores, religionis auctores, numquam in Sicilia frumentum publice est emtum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, antequam hoc delectum praeclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quantum debuit ejus hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, iis decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus, ut isti successit, ex C. Sacerdotis, et Sex. [68] Peducaei instituto
22 ac litteris, frumentum Mamertinis imperavit. Tum illi intellexerunt, se id, quod [69] a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro, tu, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem foederum, cur Taurominitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum civitatum utraque foederata est. Ac Netini quidem sibi non defuerunt. nam simul ac pronuntiasti, libenter te Mamertinis quiddam remittere: te adierunt, et eandem suam causam foederis esse docuerunt. tu aliter decernere in eadem causa non potuisti. Pronuntias, Netinos frumentum dare non oportere: et ab his tamen exigis. Cedo mihi ejusdem praetoris litteras et rerum decretarum, et frumenti imperati, et tritici emti. LITTERAE PRAETORIS RERUM DECRETARUM, FRUMENTI IMPERATI, ET

[67] *cum audiebatis nomina*] int. eorum, qui in consilio fuere, cum decretum illud faceret, quod praelectum est.

[68] *Peducaei inst. ac literis*] i. e. tabulis, in quibus, quid ipse fecisset, perscriptum erat.

[69] *a malo auctore*] v. Clav. in *auctor* n. II.

FRUMENTI EMTI. Quid potius in hac tanta ac tam turpi inconstantia suspicari possumus, judices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, cum posceret, non datam: aut id esse actum, ut intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa [70] pretia ac munera collocasse, cum idem alii juris ex eadem causa non obtinerent?

Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae laudationis? in qua quam multa sint vulnera, quis est vestrûm, judices, quin intelligat? [71] Primum, in judiciis, qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei, nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. Tot in Sicilia civitates sunt, quibus tu per triennium praefuisti: arguunt ceterae: paucae et parvae, metu repressae, silent: una laudat. Hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat utilitatis vera laudatio; sed tamen ita provinciae praefuisse, ut hac utilitate necessario sit carendum? Deinde, id quod alio loco ante dixi, quae est ista tandem laudatio, cujus, laudationis legati principes, et publice tibi navem aedificatam, et privatim se ipsos abs te spoliatos expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quae tu de republica nostra detraxeris? Quae colonia est in Italia tam bono jure, quod tam immune municipium, quod per hosce annos tam commoda vacatione sit usum omnium rerum, quam Mamertina civitas per triennium? soli, ex foedere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto praetore, omnium

70 *pretia ac m.*] v. Clav. in *pretium*. Graevius per hendiadys accipit pro pretiosis muneribus.

71 *Primum, in jud.*] Edd. pr. et Mss. etiam Gu. *ut in judiciis*, quod Graevius temere restituit. nam nihil est, quod ei respondeat.

rerum immunes fuerunt: soli in istius imperio ea conditione vitae fuerunt, ut populo Romano nihil darent, Verri nihil denegarent.

23 Verum, ut ad classem, quo ex loco sum digressus, revertar: accepisti a Mamertinis navem [72] contra leges: remisisti contra foedera. ita in una civitate bis improbus fuisti: cum et remisisti, quod non oportebat, et accepisti, quod non licebat. Exigere te oportuit navem, quae contra praedones; non quae cum praeda navigaret: quae defenderet, ne provincia spoliaretur; non quae [73] nova provinciae spolia portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique deportares, et navem, qua exportares, praebuerunt. illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit: illi homines testes custodesque furtorum: illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt. Itaque ne tum quidem, cum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti, navem Mamertinis imperasse ausus es: quo tempore in tanta inopia navium, tantaque calamitate provinciae, [74] etiamsi [precario] essent rogandi, tamen ab his impetraretur. reprimebat enim tibi et imperandi vim et rogandi conatum praeclara illa, non populo Romano reddita biremis, sed praetori donata Cybea, ea fuit merces imperii, auxilii, juris, consuetudinis, foederis.

72 *contra leges.*] Sic Mss. Memm. Reg. Guelf. pro *legem.* bene receptum a Graevio, nec modo, quia *leges* pro lege dicuntur, sed quia melius convenit cum *foedera*, in quo ipso unum modo foedus intelligitur.

73 *nova provinciae spolia.*] Graevius *nova* delevit uno Ms. reg. auctore, cui Gu. consentit: nec displicet. Sed tamen *nova* non sapit interpolatorem, et potest intelligi inusitata, non ante audita. Paullo post idem recte ex eodem libro *quo - - deportares*, quod melius respondet sequenti *exportares*. Et sic quoque Gu. habet.

74 *etiamsi [precario] essent rogandi.*] Vitiosum esse h. l. *precario* nemo dubitet. Graevius transponit: *precario tamen ab h. i.* nec sic satis placet. Videtur esse glossa in margine scripta.

Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum ac venditum pretio. cognoscite nunc novam praedandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sum- 24
tum omnem in classem frumento, stipendio, ceterisque rebus navarcho suo quaeque civitas semper dare solebat. [75] Is neque, ut accusaretur a nautis, committere audebat, et [76] civibus suis rationem referre debebat: in illo omni negotio, non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus provinciis; etiam [77] in sociorum Latinorum stipendio ac sumptu; [78] tum cum illorum auxiliis uti solebamus. Verres post imperium constitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is pecuniam tractaret, quem ipse praefecisset. Cui potest esse dubium, quamobrem et omnium consuetudinem veterem primus immutaris, et tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris, et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alii quaestus instituuntur, ex uno genere navali, videte quam multi. accipere a civitatibus pecunias, ne nautas darent:

[75] *Is neque - - et civ: s.*] v. ad Or. pro Quint. 1.

[76] *c. s. rationem referre.*] Ms. Reg. *rationes*, quod placet Graevio. nam ille numerus usitatior. At ego malim *rationem reddere*, propter formam loquendi inusitatam: *rationes alicui referre*. Fortasse tamen verum est *rationes ferre*, quod est in Ms. Gu. et sic dixit Cicero Epp. V, 20.

[77] *in sociorum et Latinorum.*] Copula *et* delenda est. nam praeter socios eos, qui sunt in provinciis, qui hic intelligendi in nomine provinciarum, nulli sunt alii, nisi Latini in Italia.

[78] *tum cum illorum auxiliis uti solebamus.*] P. Manutius interpretatur de temporibus, quibus propter frequentiam bellorum id factum. male. Pertinet primo ad solos Latinos, quorum auxiliis solis in exercitibus utebantur, unde in exercitibus legiones et cohortes sociorum. Deinde Ciceronis tempore socii Latini Italiae prope omnes civitatis jus habebant post bellum sociale. Itaque tum ea res, si non tota sublata, certe mutata erat.

pretio certo missos facere nautas: missorum omne stipendium lucrari: reliquis, quod deberet, non dare. Haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite. Recita testimonia civitatum. TESTIMONIA
25 CIVITATUM. Hunccine hominem? hanccine impudentiam, judices? hanccine audaciam? civitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere? certum pretium, [79] sexcenos numos, nautarum missioni constituere? quos qui dederat, commeatum totius aestatis abstulerat: [80] iste, quod et nautae nomine pro stipendio frumentoque acceperat, lucrabatur. Ita quaestus duplex unius missione fiebat. Atque haec homo amentissimus in tanto praedonum impetu, tantoque periculo provinciae, sic palam faciebat, ut et ipsi praedones scirent, et tota provincia testis esset.

Cum propter istius hanc tantam avaritiam, nomine classis esset in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae praedam praetori, non quae praedonibus metum afferrent: tamen, cum P. Caesetius et P. Tadius decem navibus his semiplenis navigarent, navem quandam, piratarum praeda refertam, non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam atque depressam. Erat ea navis plena juventutis formosissimae, plena argenti facti, atque signati, multa cum stragula veste. Haec una navis a classe nostra non capta est, sed inventa ad Megaridem; qui locus est non longe a Sy-

[79] *sexcenos numos.*] Sic correxi vulgatum *sexcentenos*, ut habuit Ms. Cujacii, habet Guelf. Edd. pr. habent *sexcentos*, quod corrigendum erat *sexcenos*, non *sexcentenos*: erat enim vitium ab inscitia librariorum ortum, ut saepe alibi. v. Drakenb. ad Liv. XLV, 16. Vulgatum est e conjectura Hotamanni.

[80] *iste, quod et nautae n.*] Malunt viri docti e Ms. Memmii, *quod ejus n. n.* ut est et in Gu. idque recepit Graevius. Sed friget *ejus*, meliusque simpliciter foret *quod nautae n.* si qui missionem acceperat. malim *iste et, quod n. n.* nempe lucrabatur pecuniam pro missione, et stipendium nautae. Post cum Graevio *ita* dedi pro *itaque* e Mss. Reg. Franc. et Gu.

racusis. Quod ubi isti nuntiatum est; tametsi in acta cum mulierculis jacebat ebrius, erexit se tamen, et statim quaestori legatoque suo custodes misit complures, ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur. Appellitur navis Syracusas: exspectatur ab omnibus [81] supplicium de captivis. Iste, quasi praeda sibi advecta, non praedonibus captis; si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit: qui aliquid formae, aetatis, artificiique habebant, abducit omnes, nonnullos scribis suis, filio [82] cohortique distribuit: [83] symphoniacos homines sex cuidam amico suo Romam muneri misit. nox illa tota exinaniunda navi consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit. hodieque omnes [84] sic habent persuasum, (quid ejus sit, vos conjectura quoque assequi debetis,) istum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. Conjectura bona est. 26
Judex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non movetur. Hominem nostis; consuetudinemque omnium tenetis: qui ducem praedonum aut hostium ceperit, quam libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conventu Syracusis vidi neminem, judices, qui archipiratam captum vi-

[81] *supplicium sumi de captivis putatur.*] A Ms. Reg. abest *sumi putatur*. recte. Ms. Gu. *exsp. a. o. supplicium. iste*, etc.

[82] *cohortique*] non praetoriae, quae proprie dicitur, ut Hotomannus interpretatur, sed ei, quam saepe dicit, medico, praeconi, lictoribus, etc.

[83] *symphoniacos homines.*] *Homines* bene restituit Graevius, quod et Mss. et edd. pr. habent. Omisit primus P. Manut. ed. 1540. quem Rob. Steph. in ed. sec. 1543. (nam prima 1539. habet) aliique secuti sunt. Abest tamen Ms. Gu.

[84] *sic habent persuasum.*] Sic edd. vett. consensu, usque ad Rob. Steph. ed. 2. qui *persuasum* omisit, nescio quo auctore. at abest Mss. pluribus, unde delevit Graevius. Sane *habere* occurrit, pro credere, opinari; sed mihi tamen h. l. durius videtur. itaque imitari Graevium non sustinui.

disse se diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? [85] Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, cum eum saepe timuissent, cum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque jucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, nisi ut,

[85] *Homines maritimi Syracusis.*] Sic pro *Mamertini* primi capite sequente, ubi clare *maritimi homines* sunt, bene edidere Hervagius et Victorius. sic Ms. Guelf. habet. opponuntur *mediterraneis*, qui sunt a rebus maritimis alieni.

classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem praedonum novo more, 27
quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? [86] Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in lautumiis, [87] verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere. denique Syracusas totas timet: Amandat hominem. quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos: a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediter-

[86] *Lautumias Syrac.*] de his operae pretium sit legere tradita Dorvillio in Itinere Siculo p. 180.

[87] *verus ille dux quaereretur*] ne piratae, in lautumiis qui essent, et illum archipiratam nossent, hunc non agnoscerent, et verum archipiratam desiderarent; v. Clav. in *quaerere*.

disse se diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? [85] Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, cum eum saepe timuissent, cum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque jucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, nisi ut,

85 *Homines maritimi Syracusis.*] Sic pro *Mamertini* primi capite sequente, ubi clare *maritimi homines* sunt, bene edidere Hervagius et Victorius. sic Ms. Guelf. habet. opponuntur *mediterraneis*, qui sunt a rebus maritimis alieni.

classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem praedonum novo more, 27
quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? [36] Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in lautumiis, [37] verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere. denique Syracusas totas timet: Amandat hominem. quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos: a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediter-

[36] *Lautumias Syrac.*] de his operae pretium sit legere tradita Dorvillio in Itinere Siculo p. 180.

[37] *verus ille dux quaereretur*] ne piratae, in lautumiis qui essent, et illum archipiratam nossent, hunc non agnoscerent, et verum archipiratam desiderarent; v. Clav. in *quaerere*.

disse se diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? [85] Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, cum eum saepe timuissent, cum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque jucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, nisi ut,

85 *Homines maritimi Syracusis.*] Sic pro *Mamertini* primi capite sequente, ubi clare *maritimi homines* sunt, bene edidere Hervagius et Victorius. sic Ms. Guelf. habet. opponuntur *mediterraneis*, qui sunt a rebus maritimis alieni.

classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur.
Age porro, custodiri ducem praedonum novo more, 27
quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? [86] Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in lautumiis, [87] verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere. denique Syracusas totas timet: Amandat hominem. quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos: a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediter-

[86] *Lautumias Syrac.*] de his operae pretium sit legere tradita Dorvillio in Itinere Siculo p. 180.

[87] *verus ille dux quaereretur*] ne piratae, in lautumiis qui essent, et illum archipiratam nossent, hunc non agnoscerent, et verum archipiratam desiderarent; v. Clav. in *quaerere*.

disse se diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? [85] Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, cum eum saepe timuissent, cum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque jucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, nisi ut,

[85] *Homines maritimi Syracusis.*] Sic pro *Mamertini* primi capite sequente, ubi clare *maritimi homines* sunt, bene edidere Hervagius et Victorius. sic Ms. Guelf. habet. opponuntur *mediterraneis*, qui sunt a rebus maritimis alieni.

classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur.
Age porro, custodiri ducem praedonum novo more, 27
quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? [86] Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in lautumiis, [87] verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere. denique Syracusas totas timet: Amandat hominem. quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos: a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediter-

[86] *Lautumias Syrac.*] de his operae pretium sit legere tradita Dorvillio in Itinere Siculo p. 180.

[87] *verus ille dux quaereretur*] ne piratae, in lautumiis qui essent, et illum archipiratam nossent, hunc non agnoscerent, et verum archipiratam desiderarent; v. Clav. in *quaerere*.

disse se diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? [85] Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, cum eum saepe timuissent, cum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque jucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, nisi ut,

[85] *Homines maritimi Syracusis.*] Sic pro *Mamertini* primi capite sequente, ubi clare *maritimi homines* sunt, bene edidere Hervagius et Victorius. sic Ms. Guelf. habet. opponuntur *mediterraneis*, qui sunt a rebus maritimis alieni.

classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur.
Age porro, custodiri ducem praedonum novo more, 27
quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? [86] Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in lautumiis, [87] verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere. denique Syracusas totas timet: Amandat hominem. quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos: a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediter-

[86] *Lautumias Syrac.*] de his operae pretium sit legere tradita Dorvillio in Itinere Siculo p. 180.

[87] *verus ille dux quaereretur*] ne piratae, in lautumiis qui essent, et illum archipiratam nossent, hunc non agnoscerent, et verum archipiratam desiderarent; v. Clav. in *quaerere*.

disse se diceret; cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? [85] Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, cum eum saepe timuissent, cum ejus cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exsaturare vellent: potestas adspiciendi nemini facta est. Unus plures praedonum duces vivos cepit P. Servilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc jucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat. Itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis, visendi causa, convenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit atque jucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. nullum est autem testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. Neque enim quidquam erat jam reliquum, nisi ut,

85 *Homines maritimi Syracusis.*] Sic pro *Mamertini* primi capite sequente, ubi clare *maritimi homines* sunt, bene edidere Hervagius et Victorius. sic Ms. Guelf. habet. opponuntur *mediterraneis*, qui sunt a rebus maritimis alieni.

classe populi Romani pulcherrima amissa, provinciaque lacerata, triumphus navalis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem praedonum novo more, 27
quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asservatus? [96] Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias, nec fieri, nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos cives Romanos conjecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in lautumiis, [97] verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere. denique Syracusas totas timet: Amandat hominem. quo? Lilybaeum fortasse. Video: tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, judices. Panormum igitur? Audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. Ne Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos: a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediter-

[96] *Lautumias Syrac.*] de his operae pretium sit legere tradita Dorvillio in Itinere Siculo p. 180.

[97] *verus ille dux quaereretur*] ne piratae, in lautumiis qui essent, et illum archipiratam nossent, hunc non agnoscerent, et verum archipiratam desiderarent; v. Clav. in *quaerere*.

raneos, summos aratores: qui nomen numquam timuissent maritimi praedonis: unum, te praetore, horruissènt Apronium, terrestrem archipiratam. Et, ut quivis facile perspiceret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus, facile et libenter, se illum, qui non erat, esse simularet: imperat Centuripinis, ut is victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissimeque
28 habeatur. Interea Syracusani, [88] homines periti et humani, qui non modo ea, quae perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent; [89] habebant rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur: quam multos esse oporteret, ex ipso navigio, [90] quod erat captum, et ex remorum numero conjiciebant. Iste, quod omnes, qui artificii aliquid habuerant, aut formae, removerat atque abduxerat, reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur, cum tanto plures abducti essent, quam relicti. Propter hanc causam, cum instituisset alios alio tempore producere: tamen in tanto conventu nemo erat, quin rationem numerumque haberet, et reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret et flagitaret. Cum maximus numerus deesset, tum iste homo nefarius in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere et supponere coepit cives Romanos, quos in carcerem antea conjecerat: quorum alios, Sertorianos milites fuisse insimulabat, et ex Hispania fugientes ad

[88] *homines periti et humani*] v. Clav. in *humanus*.

[89] *habebant rationem omnes q. p.*] Offendit me *omnes*. An *omnium* est legendum?

[90] *quod erat captum et ex remorum n.*] Sic pro vulgato *q. e. factum sex r. n.* recepi cum Graevio e Mss. aliquot, in his Gu. Respondent sibi clare *ex magnitudine - -* et *ex numero remorum*. Sic olim edidit Lambinus.

Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui a praedonibus erant capti, cum mercaturas facerent,[91] aut aliquam ob causam navigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alii cives Romani, ne cognoscerentur, capitibus obvolutis e carcere ad palum atque ad necem rapiebantur: alii, cum a multis civibus Romanis recognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte crudelissimoque cruciatu dicam, cum eum locum tractare coepero: et ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate, et de civium Romanorum indignissima morte, non modo vires, verum etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et jucundum putem. Haec igitur est gesta res, haec victoria praeclara: myoparone piratico capto, dux liberatus, symphoniaci Romam missi: formosi homines, et adolescentes, et artifices domum abducti: in eorum locum, et ad eorum numerum cives Romani hostilem in modum cruciati et necati: omnis vestis ablata: omne aurum et argentum ablatum et aversum. At quemadmodum ipse sese induit pri- 29
ore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annii, hominis splendidissimi, testimonio,[92] cum is civem Romanum dixisset, archipiratam negasset securi esse percussum, exsiluit; conscientia sceleris,

[91] *aut aliquam ob causam.*] Sic edd. vett. et Mss. Hotomannus ex uno Ms. addidit glossam *aliam*, quam miror Gruterum admisisse. Delevit bene Graevius. Frequens est ap. Ciceronem *aliquis*, pro *alius quis*. v. Clav.

[92] *cum is cives Rom. dixisset, et arch.*] Edd. pr. habent compendium *Ci. Ro.* inde factum explanate *Cives Rom.* Aliquot tamen scripti, etiam Gu. habent *civem Rom.* quod recepit Graevius. bene: nam non de universo hoc crimine loquitur, sed de eo cive, qui pro archipirata est interfectus, et mox est: *Civem Rom. securi esse percussum, A. eques R. dicit.* Ceterum copula *et* melius et efficacius abesset. natam puto e terminatione verbi praecedentis. Et abest Gu. itaque delevi.

et furore ex maleficiis concepto excitatus dixit, se, quod sciret, sibi crimini datum iri, pecuniam accepisse, neque de vero archipirata sumsisse supplicium, ideo securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O clementiam populi Romani, seu potius patientiam miram ac singularem! Civem Romanum securi esse percussum, Annius, eques Romanus dicit: taces. archipiratam negat: fateris. [93] fit in eo gemitus omnium et clamor, cum tamen a praesenti supplicio tuo se continuit populus Romanus et repressit, et [94] salutis suae rationem judicum severitati reservavit. Qui sciebas tibi crimini datum iri? quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? inimicum habebas neminem. si haberes, tamen non ita vixeras, ut metum judicii propositum habere deberes. An te, id quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque faciebat? Qui igitur, [95] cum esses in imperio, jam tum judicium et crimen horrebas: reus cum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verum, si crimen hoc metuebas, ne quis abs te suppositum esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur: utrum tandem tibi ad

[93] *fit in eo g.*] *In eo* delevit Graevius e Ms. Reg. et abest Gu. Mihi latinius *in eo*, quam ut a librario natum videatur.

[94] *salutis tuae rationem.*] Hoc nunquam intelligere potui, nec verum credidi. Nam totum hoc eleganter dictum est pro *et salutem tuam judicibus reservavit.* Hoc autem non fecit populus. Graevius e Ms. Reg. dedit *salutis suae*, quod cum et in Gu. sit, interea, dum quid melius reperiatur, recepi; quia tamen intelligi potest. Verbum *reservavit* non convenit curae salutis; sed poenae, ultioni, etc. Alibi hoc dicitur *permisit, commisit.*

[95] *cum esses in imperio.*] Sic edd. pr. idque verum. *In imperio* h. l. aptius est, quam *cum imperio:* nam illud refertur ad honorem, hoc ad potestatem. Illud sequentibus aptum, non hoc. v. Clav. in *Imperium* de his formulis. Aliter est infra, *omne tempus quod cum imperio fuisti:* nam ibi refertur ad jus belli gerendi. In illo loco Graevius non bene recepit *quoad* pro *quod:* est hoc elegantius.

defensionem firmius fore putasti, in judicio, coactu atque efflagitatu meo, producere ad ignotos tanto post eum, quem archipiratam esse diceres: an recenti re, Syracusis, apud notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? Vide, quid intersit, utrum faciendum fuerit. In illo reprehensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est. Itaque illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis praeter te fecerit, quaero. Piratam vivum tenuisti. Quem ad finem? dum cum imperio fuisti. quamobrem? quam ob causam? quo exemplo? cur tamdiu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratae ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuisti. etiamne privatus? etiamne reus? etiamne paene damnatus, hostium duces privata in domo retinuisti? unum, alterum mensem, prope annum denique, domi tuae piratae, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt: hoc est, quoad per M'. Acilium Glabrionem licitum est: qui, postulante me, produci atque in carcerem condi imperavit. Quod est hujusce rei jus? quae consuetudo? quod exemplum? Hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani, seu potius communem hostem gentium nationumque omnium, quisquam omnium mortalium privatus intra moenia domi suae retinere poterit? Quid, si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, civibus Romanis securi percussis, praedonum ducem vivere, apud te habitare: si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum facere potuisset, quid diceres? Apud me habitavit: mecum fuit: ego illum ad judi-

cium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque incolumem reservavi. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quae debentur hostibus victis, ad tuum, non ad populi Romani tempus conferes? populi Romani hostis privatis custodiis asservabitur? At etiam qui triumphant, [96] eoque diutius vivos hostium duces servant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum spectaculum, fructumque victoriae populus Romanus percipere possit: tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem jubent: idemque dies et victoribus imperii, et victis vitae finem facit. [97] Et nunc cuiquam credo esse dubium, quin tu id commissurus non fueris, praesertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret. Si enim esset mortuus, tu, qui crimen ais te metuisse, quaero, cui probares? cum constaret, istum Syracusis ab nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum: cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset: cum vulgo loquerentur, suppositum in ejus locum, quem pro illo probare velles: cum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum,

[96] *eoque - - servant.*] Graevius correxit *eo* et *reservant*, nimium tribuens Ms. Regio, quocum in *reservant* consentit Gu. Structura periodi non patitur. nam *tamen* refertur ad subjectum *qui triumphant*, etc. Tum *vivos* non patitur legi *reservare*, sed *servare* requirit. Si *vivos* absit, concedam.

[97] *Et nunc cuiquam credo esse dubium.*] Est manifeste oratio ironica: ejus forma legitima requirit, *Et nunc c. c. est dubium*. Libri valde fluctuant. Edd. pr. *Et non credo esse dubium*. Aldus: *et nunc c. esse d.* P. Manutius 1540. *est nunc credo cuiquam dubium*, quem multi secuti sunt. melius. Vulgatum quidem vitiosum mihi videtur.

quis te audiret? nunc, cum vivum istum nescio quem produces, [98] tamenne id credi voles? Quid, si aufugisset? si vincla rupisset ita, ut Nico ille, nobilissimus pirata, fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit? quid diceres? Verum hoc erat. si ille semel verus archipirata securi percussus esset: pecuniam illam non haberes. si hic falsus esset mortuus, aut profugisset: non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quam volui, de illo archipirata: et tamen ea, quae certissima sunt hujus criminis argumenta, praetermisi. Volo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reservetur.

Hac tanta praeda auctus, mancipiis, argento, veste 31
locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites revocandos alendosque esse coepit: cum ea res non solum provinciae saluti, verum etiam ipsi praedae esse posset. Nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam, et concursare consueverunt, aut etiam in tanto praedonum metu et periculo ipsi navigare: eo tempore ad luxuriam, libidinesque suas, [99] domo sua regia [quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent,] contentus non fuit. tabernacula, quemadmodum consueverat

98 *tamenne id credi voles.*] Est hoc sane e mera conjectura Hotomanni. nec ausim affirmare, Ciceronis esse. Sed tamen intelligi potest, et aptum est argumentationi. Quod est in libris scr. et edd. pr. restituitque Graevius: *tamen te derideri vides*, plane nihili est, et alienum ab argumentatione: *Cui probares? - - quis audiret? - -* Sequi debet hujusmodi quid: ergo nec hoc credi potest, vel credetur.

99 *domo sua regia, quae - - solent.*] Primum, *quae - - solent*, est sine dubio lacinia assuta ex adscriptione glossatoris e IV, 53. ut supra c. 12. itaque uncis inclusi. Sed etiam *sua* non placet: non convenit, *qua praetores uti solent*. Sed et hoc spurium videtur. nam hoc quoque dictum et notum erat.

temporibus aestivis, quod antea jam demonstravi, carbaseis intenta velis, collocari jussit in litore: quod est litus in Insula Syracusis post Arethusae fontem, propter ipsum introitum, atque ostium portus, amoeno sane et ab arbitris remoto loco. Hic dies aestivos sexaginta praetor, populi Romani custos, defensorque provinciae, sic vixit, ut muliebria quotidie convivia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum et praetextatum filium. tametsi recte sine exceptione dixeram, virum, cum isti essent, neminem fuisse. Nonnumquam etiam libertus Timarchides adhibebatur. mulieres autem nuptae nobiles, praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste, propter amorem, ab Rhodio tibicine abduxerat, Pippa quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi versus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur. Erat et Nice, facie eximia, ut praedicatur, uxor Cleomenis Syracusani. Hanc Cleomenes vir amabat: verumtamen hujus libidini adversari nec poterat, nec audebat: et simul ab isto donis beneficiisque plurimis [100] devinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum vir esset Syracusis, uxorem ejus parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem. naves, quibus legatus praefuerat, Cleomeni tradit: classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse jubet, [1] atque

[100] *devinciebatur.*] Si libri juvarent, mallem *deliniebatur*: quod huic rei utique aptius foret.

[1] *atque imperare.*] Recepi cum Graevio lectionem duorum Mss. et Gu. olim probatam Lambino, quae et sine libris recipienda erat. nam vulgata *imperat* plane frigida est: *jubet atque imperat.* Est in altera quoque *imperare* pleonasmus, sed numeri causa adsumtus.

imperare. Hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo tum, cum navigaret: sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset: ipse autem, remoto, atque ablegato viro, non liberius, quam ante, (quis enim umquam istius libidini obstitit?) sed paullo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tamquam virum, at tamquam aemulum removisset. Accipit navem sociorum atque amicorum
Cleomenes Syracusanus. Quid primum aut accu- 32
sem, aut querar, judices? Siculone homini, legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio: ubi quaestores? ubi legati? [2] [ubi ternis denariis aestimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data?] denique ubi praefecti et tribuni tui? Si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit; quid civitates, quae in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina civitas? quae tum officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Romani nomen attingunt. O dii immortales! Quid? si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, navarchis, Syracusanus Cleomenes jussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis, officiique sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? atque haec omnia ad memoriam vetustatis, non ad

2 *ubi ternis denariis - - permissa et data.*] In his miror neminem haesisse. At quid ista sibi hic volunt, ubi homines enarrantur, quibus honos iste et potestas mandari legitime posset? Certe ista aliunde huc migraverunt.

contumeliam civitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus, summusque imperator, M. Marcellus, cujus virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae insula est, Syracusanum neminem voluit. Hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet. [3] est enim locus, quem vel pauci possint defendere. Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus saepe excluserant, iis claustra loci committenda non existimavit. Vide, quid intersit [4] inter tuam libidinem majorumque auctoritatem: inter amorem furoremque tuum, et illorum consilium atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti. Illi habitare in eo loco Syracusanum, quo naves accedere possent, noluerunt: tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti. quibus illi urbis suae partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedisti: et, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audientes esse jussisti.

33 Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina: praeclara classis in speciem, sed inops et infirma, propter dimissionem propugnatorum atque remigum. Tamdiu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit, quamdiu convivium ejus flagitiosissimum praetervecta est. ipse autem, qui visus multis diebus non

[3] *est e. l. quem v. p. possunt def.*] Graevius e Ms. suo Reg. *possent*, quod est et in Gu. vitiose. Immo *possint* propter *est*.

[4] *inter tuam libidinem majorumque auctoritatem*] est nihil aliud, quam quod sequitur.

esset, tum se tamen in conspectum nautis paullisper dedit. [5] Stetit soleatus praetor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in litore. Jam hoc ipso istum vestitu Siculi civesque Romani permulti saepe viderunt. Posteaquam paullum provecta classis est, et Pachynum quinto die denique appulsa est: nautae fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliae, multitudo, colligebant, et his miseri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria atque nequitia, tum etiam imperio, putaret: similiter totos dies, in litore tabernaculo posito, perpotabat. Ecce autem repente, 34
ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nuntiatur piratarum naves esse [6] in portu Edissae. nam ita is locus nominatur, nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terrestre praesidium non re, sed nomine, sperabat, iis militibus, quod ex eo loco deduxisset, explere se [7] numerum nautarum et remigum posse. Reperta est eadem istius hominis avarissimi ratio in praesidiis, quae in classibus. nam erant perpauci reliqui, ceterique dimissi. Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit: et simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari jussit. Haec Centuripina navis erat incredibili celeritate velis. nam scire

5 *Stetit soleatus.*] Loci elegantiam praedicat Quintil. Inst. Or. VIII, 3. Mox pro *Jam*, quod hic nullam vim habet, quam quidem videam, puto scribendum *Nam*.

6 *in portu Edissae*] v. Clav. in Ind. Geogr.

7 *numerum nautarum ac remigum.*] *Nautae* hic ut c. 50. propugnatores, aut, qui supra cum remigibus conjungebantur ut infra *milites*. ante de omnibus, qui in navi sunt, dicebantur: *se in conspectum nautis paullisper dedit*; item: *nautae, fame coacti*, etc.

isto praetore nemo poterat, quid quaeque navis remis facere posset: etsi in hac quadriremi, propter honorem et gratiam Cleomenis, minime multi remiges et milites deerant. Evolarat jam e conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc ceterae naves suo in loco moliebantur. Erat animus in reliquis. quamquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat, pugnare tamen se velle clamabant: et, quod reliquum vitae viriumque fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. Quodsi Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua ad resistendum ratio fuisset. Erat enim sola illa navis constrata, et ita magna, ut propugnaculo ceteris posset esse. quae, si in praedonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur: sed tunc inopes relicti a duce, praefectoque classis, eundem necessario cursum tenere coeperunt. Pelorum versus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri navigabant. neque hi tamen tam praedonum fugiebant impetum, quam imperatorem sequebantur. Tum ut quisque in fuga postremus, ita periculo princeps erat. postremam enim quamque navem piratae primam adoriebantur. Ita prima Haluntinorum navis capitur, cui praeerat Haluntinus, homo nobilis, Philarchus, quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt: ex quo vos priore actione jurato rem omnem causamque cognostis. Deinde Apolloniensis navis capitur, et ejus praefectus
35 Anthropinus occiditur. Haec dum aguntur, interea Cleomenes jam ad [8] Pelori litus pervenerat: jam sese in terram e navi ejecerat, quadriremenque in salo

[8] *Pelori litus.*] Ant. Augustinus hic *Elori*, et paullo post *Elorium* corrigebat: quod rationibus locorum melius consentire demonstrat Cluverius Sicil. antiqu.

fluctuantem reliquerat. Reliqui praefecti navium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare, neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Pelorum navibus, Cleomenem persecuti sunt. Tunc praedonum dux Heracleo, repente, praeter spem, non sua virtute, sed istius avaritia nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani, in litus expulsam et ejectam, cum primum advesperaceret, inflammari incendique jussit. O tempus miserum, atque acerbum provinciae Siciliae! o casum illum multis innocentibus calamitosum atque funestum! o istius nequitiam ac turpitudinem singularem! Una atque eadem nox erat, qua praetor amoris turpissimi flamma, ac classis populi Romani praedonum incendio conflagrabat. Affertur nocte intempesta gravis hujusce mali nuntius Syracusas: curritur ad praetorium, quo istum e convivio illo praeclaro reduxerant paullo ante mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet: includit se domi: neque aderat uxor, quae consolari hominem in malis posset. Hujus autem praeclari imperatoris ita erat severa domi disciplina, ut in re tanta, in tam gravi nuntio nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vigilantem. Jam vero, re ab omnibus cognita, concursabat urbe tota maxima multitudo. non enim, sicut antea consuetudo erat, praedonum adventum significabat [9] ignis e specula sublatus aut tumulo; sed flamma ex ipso incendio navium et calamitatem acceptam et periculum reliquum nuntiabat. Cum praetor quaereretur, et con- 36

[9] *ignis e specula sublatus aut tumulo.* De ratione antiquorum significandi per ignes sublatos legant studiosi Polybium Exc. L. X. c. 38.

staret, ei neminem nuntiasse: fit ad domum ejus cum clamore concursus atque impetus. Tum iste [10] excitatus exit, audit rem omnem ex Timarchide: sagum sumit. Lucebat jam fere: procedit in medium, vini, somni, stupri plenus. Excipitur ab omnibus ejusmodi clamore, ut ei Lampsaceni periculi similitudo versaretur ante oculos. Hoc etiam majus hoc videbatur, quod in odio simili multitudo hominum haec erat maxima. Tum [11] istius acta commemorabantur: tum flagitiosa illa convivia: tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim: tum quaerebantur ex ipso palam, tot dies continuos, per quos numquam visus esset, ubi fuisset, quid egisset? tam imperator ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur: neque quidquam propius est factum, quam ut illud Uticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas, ut duo sepulcra duorum praetorum improborum, duabusque in provinciis constituerentur. verum habita est a multitudine ratio temporis, habita est tumultus, habita etiam dignitatis existimationisque communis, quod is est conventus Syracusis civium Romanorum, ut non modo illa provincia, verum etiam hac republica dignissimus existimetur. Confirmant ipsi se, [12] cum iste etiam tum semisomnis stuperet: arma capiunt: totum forum atque Insulam, quae est urbis magna pars, complent. Unam illam solam noctem praedones ad Pelorum

10 *excitatus exit*] non domo, sed e cubiculo. Itaque non propter unum Ms. Reg. cum Graevio tollam *exit*.

11 *istius acta commemorabantur.*] Memmius *acta* intelligebat de loco; unde corrigebat *commemorabatur*, quod et probatum est viris doctis, nec tamen receptum, nisi a Lambino. Sane ingeniose. Me tamen impedit, quod paullo post in istis sermonibus hominum est, *ubi fuisset, quid egisset*.

12 *cum is etiam tum.*] Recte Lambinus corrigit *cum iste etiam*: ut nos supra. Ms. Gu. *hic*.

commorati, cum fumantes etiam nostras naves reliquissent, accedere incipiunt ad Syracusas. Qui videlicet saepe audissent, nihil esse pulchrius, quam Syracusarum moenia ac portus, statuerant, sese, si ea Verre praetore non vidissent, numquam esse visuros.
Ac primo ad illa aestiva praetoris accedunt, ipsam 37
illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies, tabernaculis positis, castra luxuriae collocarat. quem posteaquam inanem locum offenderunt, et praetorem commovisse ex eo loco castra senserunt: statim sine ullo metu in portum ipsum penetrare coeperunt. Cum in portum dico, judices, (explanandum est enim diligentius, eorum causa, qui locum ignorant,) in urbem dico, atque in urbis intimam partem venisse piratas. [13] Non enim portu illud oppidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur et concluditur: non ut alluantur a mari moenia extrema, sed influat in urbis sinum portus. Hic, te praetore, Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus parvis ad arbitrium suum navigavit. Pro, dii immortales! piraticus myoparo, cum imperium populi Romani, nomen, ac fasces essent Syracusis, usque ad forum, et ad omnes urbis crepidines accessit: quo neque Karthaginiensium gloriosissimae classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae, umquam adspirare potuerunt; neque populi Romani invicta ante te praetorem gloria illa navalis, umquam, tot Punicis Siciliensibusque bellis,

13 *Non enim portu*, etc.] i. portus non defendit urbem ab aditu hostium, ut vulgo, cum est totus ante urbem: sed ipse cingitur aedificiis urbis undique, et extra urbem nihil est, nisi introitus portus. Non recte intellexere descriptionem hanc interpretes. vid. de hoc portu et hac re testem oculatum Dorvillium ad Charit. p. 598. *moenia extrema*, est urbs extrema: nam *moenia* sunt aedificia urbis, unde pro ipsa urbe dicuntur. v. Clav.

penetrare potuit: qui locus ejusmodi est, ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac victorem, quam in portu ullam hostium navem viderent. Hic, te praetore, praedonum naviculae pervagatae sunt, [14] quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam ccc navibus, vi ac multitudine invasit: quae in eo ipso portu, loci ipsius portusque natura, victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis victae, comminutae, depressaeque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriae naufragium factum existimatur.

38 Eone pirata penetravit, quo simul atque adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam praetervectus est: [15] [quae est urbis magna pars Syracusis suo nomine ac moenibus:] quo in loco majores (ut ante dixi) Syracusanum quemquam habitare vetuerunt; quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemadmodum est pervagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris navibus invenerant, [16] jaciebant, ut omnes istius improbitatem et calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculosne milites? aratorumne liberos? quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo Romano totique Italiae [17] suppeditare pos-

[14] *quo Atheniensium classis.*] In bello, quod, duce Nicia, gestum est cum Syracusanis, tempore belli Peloponnesiaci, in quo Athenienses bis victi sunt. v. Diodorus Sic. L. XIII, 7. sqq.

[15] *quae est urbis m. p. S.*] Variant in h. l. libri. Nam quidam scripti habent, *quae est urbs Syracusis s. n. et m.* et sic edidit Graevius. quia *urbis magna pars* supra jam est c. 36. ego totum spurium esse, et ut alia, e nota marginis natum puto. Nam id jam dixerat supra in descriptione urbis Syracusanae IV, 52.

[16] *jaciebant.*] Mss. Reg. Gu. *jactabant.* forte melius.

[17] *suppeditare possent.*] Hotomannus malebat *posset*, ut ad *frumentum* referretur; idque placebat Graevio. et exquisitius est hoc,

sent, eosne, in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse dicuntur, eo cibo esse usos, a quo majores eorum ceteros quoque, frugibus inventis, removerunt? Te praetore, Siculi milites palmarum stirpibus, praedones Siculo frumento alebantur. O spectaculum miserum atque acerbum! ludibrio esse urbis gloriam et populi Romani nomen: [18] hominum conventu atque multitudine: piratico myoparone, in portu Syracusano, de classe populi Romani triumphum agere piratam; cum praetoris nequissimi inertissimique oculos praedonum remi respergerent?

Posteaquam e portu piratae non metu aliquo affecti, sed satietate exierant: tum coeperunt quaerere homines causam illius tantae calamitatis. Dicere omnes, et palam disputare, minime esse mirandum, si, militibus remigibusque dimissis, reliquis egestate et fame perditis, praetore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia et calamitas esset accepta. Haec autem istius vituperatio atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis civitatibus illis navibus praepositi fuerant; qui ex illo numero reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant. Dicebant, quos ex sua quisque navi missos sciret esse. Res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam certis testibus [19] istius avaritia tenebatur. Homo certior fit, agi 39
nihil in foro et conventu tota die, nisi hoc quaeri a

quam vulgatum: sed et hoc rectum, nec illa observatio de usu verbi *suppeditare* exquisitiori, debet sine libris valere ad corrigendum.

[18] *hominum conventu ac mult.*] Restitui cum Graevio lectionem edd. vett. Lambinus et Gruterus edidere ex uno Ms. *conventum ac multitudinem*: quod commodum sensum non habet. In illo intell. *in*, quod forte excidit in libris. ita sensus optimus est: testibus multis hominibus contumelia adfectum nomen pop. R.

[19] *istius avaritia.*] Sic bene Graevius e Ms. Reg. edidit pro *audacia*, quae ab h. l. est aliena.

navarchis, quemadmodum classis sit amissa. illos respondere, et docere unumquemque, missione remigum fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga. Quod posteaquam iste cognovit, hanc rationem habere coepit. Causam sibi dicendam esse statuerat jam ante, quam hoc usu veniret, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. Videbat, illis navarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. Consilium capit primo stultum, verumtamen clemens. Cleomenem et navarchos ad se vocari jubet. veniunt. accusat eos, quod hujusmodi de se sermones habuerint: rogat, ut id facere desistant, et in sua quisque navi dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. illi enimvero se ostendunt, quod vellet, esse facturos. Iste non procrastinat: advocat amicos statim: quaerit ex his singillatim, quot quisque nautas habuerit. respondit unusquisque, ut erat praeceptum. Iste in tabulas refert: obsignat signis amicorum providens homo; ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione uteretur. Derisum credo esse hominem amentem a suis consiliariis, et admonitum, hasce ei tabulas nihil profuturus: etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. Jam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publice quoque, quae vellet, in civitatum litteris et tolli et referri juberet: quae omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, posteaquam certis litteris, testibus, auctoritatibusque convincitur.
40 Ubi hoc videt, [20] illorum

[20] *illorum conf. testif. suam.*] Haec Graevio spuria videntur, et e glossa tabularum nata. At nimis clare respondent tribus praecedentibus: navarchi dicunt in suis navibus numerum nautarum fuisse: refertur haec confessio in tabulas: testes confessionis signis firmant, quod in literas relatum erat: sicut iis opponuntur mox *certae literae, testes, auctoritates.*

confessionem, testificationem suam, tabulas, sibi nullo adjumento futuras: init consilium, non improbi praetoris, (nam id quidem esset ferendum,) sed importuni atque amentis tyranni. statuit, si hoc crimen extenuare vellet, (nam omnino tolli posse non arbitrabatur,) navarchos omnes, testes sui sceleris, vita esse privandos. Occurrebat illa ratio: quid Cleomene fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientes esse jussi? missum facere eum, cui imperium potestatemque permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt: ignoscere Cleomeni, qui secum fugere et se consequi jussit? poterone in eos esse vehemens, qui naves inanes non modo habuerunt, sed etiam [a] apertas: in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam navem et minus exinanitam? pereat Cleomenes una. Ubi fides? ubi exsecrationes? ubi dextrae complexusque? ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem vocat. dicit ei, se statuisse animadvertere in omnes navarchos: ita sui periculi rationes ferre ac postulare. Tibi uni parcam, et totius istius culpae crimen vituperationemque inconstantiae potius suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tam graves testes vivos incolumesque esse patiar. Agit gratias Cleomenes, approbat consilium: dicit, ita fieri oportere. Admonet tamen illud, quod istum fugerat, in Phalargum Centuripinum, navarchum, non posse animadverti, propterea quod secum fuisset una in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex

[a] *apertas*] sine tecto, non constratas, ut mox dicuntur, adeoque non bellicas, ex quibus pugnari posset, quales sunt onerariae. v. Clav.

ejusmodi civitate, adolescens nobilissimus, testis relinquetur? In praesentia, inquit Cleomenes, quoniam ita necesse est: sed post aliquid videbimus, ne
41 iste nobis obstare possit. Haec posteaquam acta et constituta sunt, procedit iste repente e praetorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate. in forum venit: navarchos vocari jubet. Qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris innocentibusque injici catenas imperat. [22] Implorare illi fidem praetoris, et, quare id faceret, rogare. Tunc iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. Fit clamor et admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam atque audaciam, ut aliis causam calamitatis attribueret, quae omnis propter avaritiam ipsius accidisset: aut, cum ipse praedonum socius putaretur, aliis proditionis crimen inferret: deinde, hoc quintodecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. Cum haec fierent, quaerebatur, ubi esset Cleomenes? [23] non quo illum ipsum, [24] cujusmodi esset, quisquam supplicio, propter illud incommodum, dignum putaret: nam quid Cleomenes facere potuit? (non enim possum quemquam insimulare falso.) quid, inquam, magnopere Cleomenes facere potuit, istius avaritia navibus exinanitis? Atque eum vident sedere ad latus praetoris, et ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusur-

[22] *Impl. fidem praetoris.*] Sic edidi e Ms. Cujac. et Gu. In edd. pr. est P. R. quod et alibi est pro PR. res ipsa docet ita scribi debere; quod et Graevius agnoscit: estque pariter sic infra c. seq. *fidem tuam, quae nusquam erat, implorant.*

[23] *non quo*, etc.] Est hic oratio ἀνακόλουθος: sive Cicero ipse talem esse voluit, sive excidit. *Atque* est enimvero, ut aliis locis.

[24] *cujusmodi esset.*] i. e. *cujuscunque modi*, nisi et scripsit Cicero *cujuscujusmodi*, ut P. Manutio videbatur: in quo vetere modo *cujus* semel tantum scriptum esset: sed et *cujusmodi* sic dicitur.

rare. Tum vero omnibus indignissimum visum est, homines honestissimos, electos ex suis civitatibus, in ferrum atque vincula conjectos: Cleomenem, propter flagitiorum ac turpitudinis societatem, familiarissimum esse praetoris. Apponitur his tamen accusator Naevius Turpio quidam, [25] [qui, C. Sacerdote praetore, injuriarum damnatus est,] homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, praecursorem habere solebat et emissarium. Veniunt Syracusas parentes 42
propinquique miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suae commoti nuntio: vinctos adspiciunt catenis liberos suos, cum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis sustinerent. adsunt, defendunt, proclamant: fidem tuam, quae nusquam erat, nec umquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cujus tu domi fueras, quem hospitem appellaras. eum cum [26] illa auctoritate et miseria videres praeditum, non te ejus lacrymae, non senectus, non hospitii jus atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis revocare potuit? Sed quid ego hospitii jura in hac tam immani bellua commemoro? Qui Sthenium Thermitanum,

[25] *qui, C. Sacerdote - - est.*] Hoc pro spurio, uncis inclusi. Est enim sine dubio e nota ortum e II, 8.

[26] *illa auctoritate et miseria praeditum.*] *Auctoritas* pertinet ad *hospitium*, propter quod apud eum auctoritate valere debebat. *praeditum* etiam in malam partem intelligi potest ac dici, praesertim in conjunctione cum re bona. Ceterum quidam addi velint *aetate*, alii *perditum* pro *praeditum*. Sane concinnitatis Ciceronianae forma hic tria requirit, ut sunt in sequentibus, *lacrimae, senectus, jus et nomen hospitii*: quibus apte respondeant inverse, *auctoritas, aetas, miseria*. Rursus c. 46. *aetas, nobilitas, miseria* junguntur. Et c. 47. est *cognationis auctoritas*. Ac mihi venit aliquando in mentem: *illa auctoritate praeditum, aetate et miseria perditum*. Sed ego fortasse ita scriberem; an Cicero sic scripserit, nescio. Non enim semper ita accurati sunt scriptores optimi.

hospitem suum, cujus domum per hospitium exhausit et exinanivit, absentem in reos retulerit, causa indicta, capite damnarit: ab eo nunc hospitiorum jura atque officia quaeramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera atque immani bellua? Te patris lacrymae de innocentis filii periculo non movebant? Cum patrem domi reliquisses: filium tecum haberes, te neque praesens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? Catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. Quid ita? Prodiderat classem. quod ob praemium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignavus fuerat. at eum tu ob virtutem corona aurea donaras. Dimiserat nautas. tu ab omnibus mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suae clarus et nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, [27] nudus paene est destitutus. Quid erat autem, quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. At causa cogit. Moriere, si appellaris. numquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus. At remiges non erant. Praetorem tu accusas? frange cervicem. Si neque praetorem, neque praetoris aemulum appellare licebit, cum in his duobus tota causa sit: quid futu-
43 rum est? Dicit etiam causam Heraclius Segestanus, homo domi suae summo loco natus. Audite, ut vestra humanitas postulat, judices. audietis enim de magnis incommodis injuriisque sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa; qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, et jussu ejus, qui potestatem habuit, cum commeatu, Syracusis remanserit.

[27] *nudus paene est dest.*] v. Clav. in *destitutus.*

iste certe neque prodidit classem, neque metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. Etenim tunc esset hoc animadversum, cum classis Syracusis proficiscebatur. Is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus: in quem ne falso quidem causa conferri criminis potuit. Fuit in illis navarchis Heracliensis quidam Furius, [28] (nam habent illi nonnulla hujuscemodi Latina nomina,) [29] homo, quamdiu vixit, domi suae, non solum post mortem, tota Sicilia clarus et nobilis. in quo homine tantum animi fuit, non solum ut istum libere laederet; nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat: verum, morte proposita, cum lacrymans in carcere mater noctes diesque assideret, defensionem causae suae [30] scripsit: quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris et crudelitatis ex illa oratione commonefiat. in qua docet, quot a civitate sua nautas acceperit: quot, et quanti quemque dimiserit: quot secum habuerit: item de ceteris navibus dicit: quae cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita, facile dolorem corporis patiebatur: clamabat, id quod scriptum reli-

[28] *nam habent illi -- latina nomina.*] Mihi hoc non videtur esse a Cicerone. Nam commodus sensus non est. Etenim quis hoc nesciebat Romae? nec ignorabant causam, nempe a jure civitatis Rom. quod permultis datum erat. Ejus generis exempla plura in superioribus vidimus. Est ergo, ut opinor, nota hominis non satis docti, quae e margine in textum venit. Ceterum exempla alia nominum latinorum etiam graecis mixtorum occurrunt in numis et inscriptionibus. v. Burm. V. C. ad inscr. Sic. p. 565.

[29] *homo -- domi suae, non solum post m.*] Varie tentant illud *non solum*, interpungendo, *non* detrahendo, ut P. Manutius, et ad *domi suae* referendo. Ego delendum puto cum Graevio. E seqq. huc migravit.

[30] *scripsit.*] Nisi *ανακολουθον* est, leg. *scripserit.*

quit, *Facinus esse indignum, plus impudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua vita lacrymas matris valere.* Deinde etiam illud video esse dictum, quod, [31] si recte vos populus Romanus cognovit, non falso ille jam in ipsa morte te vobis praedicavit: *Non posse Verrem, testes interficiendo, crimina sua exstinguere: graviorem apud sapientes judices se fore ab inferis testem, quam si vivus in judicium produceretur: tum, avaritiae solum, si viveret; nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem fore.* Jam illa praeclara, *Non testium modo catervas, cum tua res ageretur, sed a diis manibus* [32] *innocentium Poenas, sceleratorumque Furias in tuum judicium esse venturas: sese ideo leviorem casum suum fingere, quod jam ante aciem securium tuarum, Sestiique, tui carnificis, vultum et manum vidisset, cum in conventu civium Romanorum jussu tuo securi cives Romani ferirentur.* Ne multa, judices; libertate, quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio mi-
44 serrimae servitutis abusus est. Condemnat omnes de consilii sententia: tamen neque iste in tanta re, tot hominum totque civium causa, P. Vettium ad se arcessit, quaestorem suum, cujus consilio uteretur: neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui, quia legatus, isto praetore, in Sicilia fuit, primus ab isto judex

[31] *si recte vos P. R. cognovit.*] Hoc forte non satis intelligo, nec quisquam explicavit. Si de magistratibus sermo esset, facilis esset interpretatio: referretur enim ad judicium populi in iis creandis. Videtur pertinere ad judicium populi de his judicibus, cum per sortitionem et subsortitionem lecti essent.

[32] *innocentium Poenas, sc. Furias.*] *Poenae* et *Furiae* re eaedem sunt. Similiterque in Pison. 37. *o! Poena! o Furia sociorum.* Et fortasse *sceleratorum* est insititium, in quo se torquent viri docti. et legendum *innoc. Poenas atque Furias.* Sed tamen vulgatum ferri potest. *Innocentium Poenae* dicuntur ut I, 3. *poenae civium Rom.* i. e. quae ulciscuntur cives R. contra jus interfectos: at *Furiae scel.* quae puniunt sceleratos.

rejectus est: sed et latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnes. Hic cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis affecti beneficiis a majoribus nostris, graviter commoventur, et [32] de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt. Illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii in tantam [33] crudelitatem inhumanitatemque esse conversam? Condemnari tot homines uno tempore, nullo crimine? defensionem suorum furtorum praetorem improbum ex indignissima morte innocentium quaerere? Nihil addi jam videtur, judices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque posse. [34] [et recte nihil videtur.] [35] nam si cum aliorum improbitate certet, longe omnes multumque superabit.

Sed secum ipse certat: id agit, ut semper superius suum facinus novo scelere vincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in ejus quadriremi Cleomenes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam causam videbat esse, quam illorum, qui innocentes peribant: ad hominem accedit Timarchides: a securi negat ei esse

32 *de suis periculis f. o. pertim.*] int. de periculis fortunarum suarum omnium.

33 *crudelitatem inhumanitatemque.*] Miror haesisse viros doctos in *inhumanitate*, ut leviori quam pro crudelitate, et tentasse *immanitatemque*, cui et Graevius favebat. Immo, ut *crudelitas* opponitur *clementiae;* sic *inhumanitas mansuetudini.*

34 *et recte nihil videtur.*] Lambinus *nihil* delebat, alius *nihil videtur*. Totum spurium est, et judicium glossatoris. Cicero ipse de suo dixit: *Nihil videtur*, etc. quorsum addat: *et recte videtur?* quod additur, cum aliorum judicium probatur.

35 *nam si cum aliorum impr.*] Sic sine dubio legendum esse judicavi pro *illorum*, quocum *aliorum* et alibi confunditur. Quinam enim intelligi possunt *illi*, quorum cum improbitate certet? Sed sic reperi deinde in Ms. Guelf. et edd. omnibus ante Gruterum, in cujus textum operarum vitio *illorum* irrepsit: servato et a J. Gronovio et a Graevio.

periculum: virgis ne caederetur, monet ut caveat. Ne multa, ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc virgarum metum pecuniam Timarchidi numerasse. Levia sunt haec in hoc reo crimina. metum virgarum navarchus nobilissimae civitatis pretio redemit; humanum. alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit; usitatum est. Non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de praetore Siciliae, sed de crudelissimo tyranno fieri judicium arbitratur.
45 Includuntur in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos: sumitur de miseris [36] parentibus navarchorum: prohibentur adire ad filios: prohibentur liberis suis cibum vestitumque ferre. Patres hi, quos videtis, jacebant in limine, matresque miserae pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusae: quae nihil aliud orabant, nisi ut filiorum [37] extremum spiritum ore excipere sibi liceret. Aderat janitor carceris, carnifex praetoris: mors terrorque sociorum et civium, lictor Sestius: cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur. Ut adeas, tantum dabis: ut cibum tibi intro ferre liceat, tantum. nemo recusabat. quid? ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne saepius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo aut cruciatu spiritus auferatur? Etenim ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerandum dolorem! o gravem acerbamque fortunam! Non

[36] *parentibus navarchorum.*] *Nav.* delendum esse assentior Memmio et Lambino, natumque e glossa. Mox et delevi *suos* ex latinitate et Mss. reg. Guelf. ut et Graevius fecit.

[37] *e. sp. ore exc. l.*] *Ore* in nulla ed. vet. est, nec est in Ms. Guelf. Recepit primus Lambinus e Quintil. IX. extr. et uno Ms. Est etiam in Reg. Item sic profert Servius ad Virg. Aen. IV. 685. Itaque de veritate hujus lectionis dubitari non potest.

vitam liberûm, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. Atque ipsi etiam adolescentes cum Sestio de eadem plaga et de uno illo ictu loquebantur. idque postremum parentes suos liberi orabant, ut levandi cruciatus sui gratia lictori pecunia daretur. Multi et graves dolores inventi parentibus et propinquis: multi. verumtamen mors sit extrema. non erit. Estne aliquid ultra, quo progredi crudelitas possit? reperietur. nam, illorum liberi cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris objicientur. Hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis, se ob sepulturam Heraclii navarchi pecuniam [38] Timarchidi numerasse. [39] Hoc (ne possis dicere: patres enim veniunt, amissis filiis, irati:) vir primarius, homo nobilissimus, dicit: neque de filio dicit. Jam hoc, quis tum fuit Syracusis, quin audierit, quin sciat, has per Timarchidem pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? Non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam vivorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis atque decisis, producuntur e carcere, et deligantur ad palum.
Quis tam fuit illo tempore [40] durus et ferreus, quis tam 46

[38] *Timarchidi dinumerasse.*] Sic edd. recentiores fere. At vereor, ne prima in *dinumerasse* e finali praecedentis adhaeserit in ed. Vict. nam *dinumerare* pro numerare, insolens et parum accuratum est. nec exempla prolata certa sunt: et ubi sic esse videtur. sic est, ut *dissolvere*, quod est pluribus solvere. Edd. pr. Ms. Guelf. habent *numerasse*. sic edidi.

[39] *Hoc ne possis dicere.*] Scribendum putavi *Hic n. p. d.* qua forma et alibi usus est Cicero. Sed non est necesse. si sequentia *ne - - irati*, cum Hotom. P. Manut. in parenthesi dicta accipimus, ut et Graevius fecit. *enim* est objicientis. v. Clav. Mox pro *qui non* e Ms. Reg. Graevius dedit *quin*. Sic et Gu. Recepi.

[40] *durus et ferreus.*] Ms. Reg. omittit *durus*, item Gu. quod placet: nam et in altero membro est unum modo verbum.

inhumanus, praeter unum te, quin illorum aetate, nobilitate, miseria commoveretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune [41] arbitraretur? Feriuntur securi. laetaris tu in omnium gemitu, et triumphas: testes avaritiae tuae gaudes esse sublatos. Errabas, Verres, et vehementer errabas, cum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: praeceps amentia ferebare, qui te existimares avaritiae vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis desunt: tamen ex illo ipso numero navarchorum aliqui vivunt et adsunt: quos, ut mihi videtur, ab illorum innocentium poena fortuna ad hanc causam reservavit. Adest Philargus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a praedonibus et captus est: cui calamitas saluti fuit: qui, nisi captus a piratis esset, in hunc praedonem sociorum incidisset. Dicet is pro testimonio, de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adest Centuripinus Phalargus, in amplissima civitate, amplissimo loco natus. eadem dicit: nulla in re discrepat.

Per deos immortales! judices, quo tandem animo sedetis? aut haec quemadmodum auditis? Utrum ego desipio, et [42] plus quam satis doleo in tanta calamitate miseriaque sociorum? an vos quoque hic

[41] *agi arbitraretur.*] *Agi* vitiosum est. nec ad *calamitatem*, neque ad *fortunam non alienam*, neque *periculum commune* aptum. Abest Ms. Guelf. Itaque delevi.

[42] *plus quam satis opus est.*] Delevi *opus est* cum Graevio, ut fecere jam Lambinus et P. Manutius. abest a Mss. Reg. Gu.

acerbissimus innocentium cruciatus et moeror pari sensu doloris afficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse percussum dico, versa-
tur mihi ante oculos indignitas calamitatis. Eorum- 47
ne populorum cives, eorumne agrorum alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Romanae, illorum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus, spe nostri imperii, nostraeque aequitatis, suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, et ad ejus securem funestam esse servatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum jura simul civitatum atque officia considero. Quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. En quod Tyndaritani libenter praedicent: *Nos in septemdecim populis Siciliae numeramur: nos semper in omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus: a nobis omnia populo Romano semper et belli adjumenta et pacis ornamenta* [43] *administrata sunt.* Multum vero haec his jura profuerunt in istius imperio ac potestate. Vestros quondam nautas contra Karthaginem Scipio duxit. at nunc naves contra praedones paene inanes Cleomenes ducit. Vobiscum

[43] *administrata sunt*] i. e. suppeditata sunt ministerio nostro. Graevius ex uno Ms. Reg. edidit *ministrata*, quod facilitate sua blanditur: nec tamen, secundum viri illius praeclari praecepta in aliis locis, unus codex, qui nobis sane multa a correctore habere videtur, sufficiebat ad mutandam lectionem. Vulgatum servari potest: intelligendumque, *administrare* dici pro suppeditando ministrare, suppeditare. Sic Rosc. Am. c. 28. est *victus quotidiani administer*, cum alias dicatur cibus *ministrari*. similiter Verr. II, 54. *administer cupiditatum* pro minister. Itaque nec necessarium erat, Tusc. V, 22. *administratores*, quod est in edd. vett. mutare in *ministratores*. v. et ad Tusc. I, 26. Habet tamen et Ms. Gu. *ministranda s.* pro *ministrata*.

Africanus hostium spolia, et praemia laudis communicavit. at nunc per me spoliati, nave a praedonibus abducta, ipsi in hostium numero locoque ducemini. Quid vero? illa Segestanorum non solum litteris tradita, neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio, quos tandem fructus hujusce necessitudinis in istius imperio tulit? Nempe hoc fuit jure, judices, ut ex sinu patris nobilissimus adolescens, et e complexu matris ereptus innocens filius, istius carnifici Sestio dederetur. Cui civitati majores nostri maximos agros atque optimos concesserunt: quam immunem esse voluerunt: haec tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis auctoritate, ne hoc quidem juris obtinuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem et sangui-
48 nem deprecaretur. Quo confugient socii? quem implorabunt? qua spe denique, ut vivere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? [44] ad senatum devenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatorium. ad populum Romanum confugient? facilis est causa populi. [45] legem enim se sociorum causa jussisse, et vos ei legi custodes ac vindices praeposuisse dicet. Hic locus est igitur unus, quo

[44] *ad senatum devenient?*] Facile est corrigere *venient*, ut fecere plures, quod et in Mss. Reg. Gu. est. Sed *devenient* bene habet. nam *devenire* recte dicitur de iis, quo aliquo veniunt, perfugii caussa, supplicandi caussa, etc. quod h. l. bene convenit. Exemplis etiam Lexica abundant. Porro *qui* eleganter pro *ut ille*. nec audiendi Mss. Reg. Gu. *quid ut*, quod placet, ut cetera Reg. libri Graevio: non est illa forma, quamquam alias elegans, apta huic loco. Denique nec *senatorum* ex illo Ms. cum Graevio probandum; tollit enim similitudinem orationis; quamquam et Gu. habet.

[45] *legem enim se soc.*] Addidi cum Graevio *se*, e Ms. Reg. et Gu. Suspicabar excidisse post *jussisse*, ut saepe alias absorptum a finali. Sed libros potius secutus sum: in quibus tamen fortasse et ipsis est a correctione.

perfugiant: hic portus, haec arx, haec ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetendis rebus solebant. non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt: non ornamenta, quae ex urbibus fanisque erepta sunt. metuunt homines imperiti, ne jam haec populus Romanus concedat, et jam fieri velit. [46] Patimur enim jam multos annos, et silemus, cum videamus, ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias pervenisse. quod eo magis ferre aequo animo, atque concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat: nemo laborat, ut obscura sua cupiditas esse videatur. In urbe nostra pulcherrima atque ornatissima, quod signum, quae tabula picta est, quae non ab hostibus victis capta atque apportata sit? At istorum villae, sociorum fidelissimorum et plurimis et pulcherrimis spoliis ornatae refertaeque sunt. Ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totam denique Asiam, Achajam, Graeciam, [47] Siciliam jam in paucis villis inclusas esse videatis? Sed haec, ut dico, omnia jam socii vestri relinquunt et negligunt, judices. Ne publice a populo Romano spoliarentur, officiis ac fide providerunt: paucorum cupiditati tum, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo pote-

[46] *Patimur e. j. multos annos.*] Secutus sum eos, qui *annos* habent, quod non Lambinus primus delevit cum Grutero, sed abest edd. pr. Primi addidere Victorius, P. Manut. (ed. 1540.) *multos* ad homines referri non potest, cum mox sequatur *paucos h.* Sed pro *cum videamur* legendum puto *cum videmus.*

[47] *Siciliam jam in p. v.*] Addidi *jam*, quia omnes edd. vett. habent. Ms. Gu. *tam*, id ipsum non alienum. sed in ea saepe est *tam* pro *jam*. Sed fateor mihi suspectum esse pro repetitione clausulae in *Siciliam*. nam commode abesse potest. Lambinus et Gruterus omisere tacite.

rant: nunc vero jam ademta est non modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas. Itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine judicium hoc appellatur, non repetunt: relinquunt et negligunt. Hoc jam ornatu ad vos confugiunt. Adspicite, adspicite judices,
49 squalorem sordesque sociorum. Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo atque veste, domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: sese ipsum abs te repetit, nihil amplius. totum enim tua libidine et scelere ex sua patria (in qua multis virtutibus et beneficiis floruit princeps) sustulisti. Dexio hic, quem videtis, non quae publice Tyndari, non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat. non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solatium vult aliquod reportare. Hic tam grandis natu Eubulida, hoc tantum, exacta aetate, laboris itinerisque suscepit, non ut aliquid ex suis bonis recuperaret, sed ut, quibus oculis cruentas [48] cervices filii sui viderat, iisdem te condemnatum videret. Si per L. Metellum licitum esset, judices; matres illorum, uxores sororesque veniebant: quarum una, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis ejus civitatis, et cum multis facibus mihi obviam venit, et ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes misera jacuit, quasi ego excitare filium ejus ab inferis possem. Faciebant hoc idem in ceteris civitatibus grandes natu matres, et item parvuli liberi miserorum: quorum utrorumque aetas laborem et industriam meam, fidem et miseri-

[48] *cervices filii sui.*] Sui elegantius abfuerit.

cordiam vestram requirebat. Itaque ad me, judices, praeter ceteras hanc querimoniam Sicilia detulit. lacrymis ego ad hoc, non gloria inductus accessi: ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguium corpora mortuorum, ne moeror parentum ac propinquorum, magistratibus nostris quaestui posset esse. Hunc ego si metum Siciliae, damnatione istius, per vestram fidem et severitatem dejecero, judices: satis officio meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum esse arbitrabor.

Quapropter si quem forte inveneris, qui hoc navale 50
crimen conetur defendere, is ita defendat: illa communia, quae ad causam nihil pertinent, praetermittat; [49] me culpam fortunae assignare, calamitatem crimini dare: me amissionem classis objicere; cum multi viri fortes in communi incertoque periculo belli, et terra, et mari saepe offenderint. Nullam tibi objicio fortunam. nihil est, quod ceterorum res minus commode gestas proferas: nihil est, quod multorum [50] naufragia fortunae colligas. ego naves inanes fuisse dico: remiges nautasque dimissos: reliquos stirpibus vixisse palmarum: praefuisse classi populi Romani Siculum, [51] [perpetuo] sociis atque amicis Syracusanum: te illo

[49] *me culpam fortunae assignare.*] Hic vitium esse, consentiunt. omnes putant esse in defectu verbi. In eo si est vitium, putem *homini* excidisse, ut Hotomanno placebat. Venit et in mentem: me *culpae* *fortunam*, sive *fortunam culpae assignare*, pro dare. Ei bene respondet mox: *nullam fortunam objicio;* atque etiam concinnius respondet alteri: *calamitatem crimini dare.*

[50] *naufragia fortunae colligas.*] *Naufragia fortunae* hic aliena sunt; quae pertinent ad rem familiarem: de qua hic non est sermo, nec de mercatoribus. Delendum est *fortunae.* intelligenda naufragia maritima, quae calamitatem classibus attulerunt.

[51] *perpetuo sociis, etc.*] *Perpetuo* vitiosum est; itaque uncis inclusi.

tempore ipso, superioribusque diebus omnibus, in litore cum mulierculis perpotasse dico: harum rerum omnium auctores testesque produco. Num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunae, num casus bellicos exprobrare aut objicere videor? tametsi solent hi fortunam sibi objici nolle, qui se fortunae commiserunt, qui in ejus periculis sunt ac varietate versati. istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit. homines enim in praeliis, non in conviviis, belli fortunam tentare, periclitari solent. in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. Quodsi fortunam objici tibi non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti? Etiam illud praecidas licet, quod supplicium more majorum sumseris, securique percusseris, idcirco a me in crimen et invidiam vocari. Non in supplicio crimen meum vertitur: non ego securi nego quemquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non severitatem imperii, non poenam flagitii, tolli dico oportere. Fateor non modo in socios, sed etiam in cives militesque nostros, persaepe esse severe ac vehementer vindicatum. Quare haec quoque praetermittas licet.
51 Ego culpam non in navarchis, sed in te fuisse demonstro: te [52]pretio milites remigesque dimisisse arguo. Hoc navarchi reliqui dicunt: hoc Netinorum foederata civitas publice dicit: hoc Herbitenses, hoc

an aliud verbum in eo lateat, libri meliores fortasse aliquando docebunt. Venit in mentem fuisse P. R. nam efficaciter sane repeteretur *populi Rom*. quod ad socios referendum.

[52] *pretio milites*, etc.] Lambinus e Mss. addit *te*, quod secutus est Graevius. Habet et Gu. bene. Mox *Locrenses* delevit Graevius, quod in Sicilia nulli *Locrenses*: aberatque hoc nomen a Ms. Reg. ut a Guelf. Arbitror tamen, in eo nomine aliud latere. Itaque uncis modo inclusi.

Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, [Locrenses] publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, uti Pachyno, e terrestri praesidio, milites colligeret, quos in navibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent. ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico praeterea, illos ipsos reliquos nautas, fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos. dico, aut omnes extra culpam fuisse, aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus. dico etiam, in illo supplicio mercedem lacrymarum, mercedem vulneris atque plagae, mercedem funeris ac sepulturae constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, haec dicito: classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum transtrum fuisse, remigi rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri navarchos, mentiri tot et tam graves civitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum te esse a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites: animum illis, non copias defuisse: Cleomenem acerrime pugnantem ab his relictum esse atque desertum: numum ob sepulturam datum nemini. quae si dices, tenebere. sin alia dices: quae a me dicta sunt, non refutabis.

52 Hic tu etiam dicere audebis, *Est in judicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille?* non, ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita tui hujuscemodi criminis maxime eum pudet? Paternus amicus est. Ipse pater si judicaret, per deos immortales! [53] quid facere posses, cum tibi haec diceret? Tu in provincia populi Romani praetor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex foedere quam deberent navem, per triennium remisisti? tibi apud eosdem privatim navis oneraria maxima publice est aedificata? tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti? tu pretio remiges dimisisti? tu, cum navis esset a quaestore et ab legato capta praedonum, archipiratam ab omnium oculis removisti? tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti? tu tuam domum [54] piratas abducere, in judicium archipiratam domo producere ausus es? tu in provincia tam splendida, apud socios fidelissimos, cives Romanos honestissimos, in metu periculoque provinciae, dies continuos complures in litore conviviisque jacuisti? te per eos dies nemo domi tuae convenire, nemo in foro videre potuit? tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matresfamilias adhibuisti? tu inter ejusmodi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, collocavisti, ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita praeberet? tu praetor in

[53] *quid facere posses.*] *Posses* est ex emendatione Hotomanni, ducta e clausula loci, *Haec si tibi pater*, etc. Et hanc lectionem facillimam esse puto. Vulgo *posset*. *possis* in ed. Grut. est vitium typographicum. Graevius corrigit: *quid facere posset, quin tibi d.* quod mihi durum est. Cetera omnia interrogative capit. bene.

[54] *piratas abducere.*] Sic edd. vett. recte. male *adducere* edd. Gruteri, Graevii, sine admonitione: et habent sic quidam Mss. ut Guelf.

provincia cum tunica pallioque purpureo visus es? tu propter amorem libidinemque tuam, imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti? tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruere? tua luxuria atque avaritia classis populi Romani a praedonibus capta et incensa est? post Syracusas conditas, quem in portum numquam hostis accesserat, in eo, te praetore, primum piratae navigaverunt? neque haec tot tantaque dedecora dissimulatione tua, neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti? sed etiam navium praefectos sine ulla causa de complexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti? neque in parentum luctu atque lacrymis, te mei nominis commemoratio mitigavit? tibi hominum innocentium sanguis non modo voluptati, sed etiam quaestui fuit? Haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo veniam 53
petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare?

Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, judices, satis [55] promisso nostro ac recepto. Reliqua est ea causa, judices, quae non jam recepta, sed innata: neque delata ad me, sed [56] in animo sensuque meo penitus affixa atque insita est: quae non ad sociorum salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est, ad uniuscujusque nostrûm vitam et sanguinem pertinet. In qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, judices, exspectare. omnia, quae dicam de supplicio civi-

[55] *promisso nostro ac recepto.*] Durius sane est *recepto*. Lambinus in Mss. reperit *ac muneri recepto*, quod et probabat. Victorius, Manutius, edidere *promisso muneri ac recepto*, quod secutus est Graevius. Etiam *promissum munus*, de labore, mihi pariter durum videtur, sed et in Partit. c. 38. est *munus promissi*.

[56] *in animo sensuque meo.*] Arbitrabar Ciceronem scripsisse *animo*. Sic habet Ms. Guelf. Recepi.

um Romanorum, sic erunt clara et illustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. Furor enim quidam, sceleris et audaciae comes, istius effrenatum animum importunamque naturam tanta oppressit amentia, ut numquam dubitaret in conventu palam supplicia, quae in convictos maleficii servos constituta sunt, ea in cives Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? Tantum brevissime dico, judices: nullum fuit omnino, isto praetore, in hoc genere discrimen. Itaque jam consuetudine ad corpora civium Romanorum etiam
54 sine istius nutu, ferebatur manus ipsa lictoris. Num potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei, maximo conventu, C. Servilium, civem Romanum in conventu Panormitano veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram virgis et verberibus abjectum? Aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybaei fuit, quin viderit: nemo in Sicilia. quin audierit. Plagis confectum dico a lictoribus tuis civem Romanum ante oculos tuos concidisse. Ob quam causam? dii immortales! tametsi injuriam facio communi causae et juri civitatis. quasi enim possit esse ulla causa, cur hoc cuiquam civi Romano jure accidat, ita quaero, quae in Servilio causa fuerit. Ignoscite in hoc uno, judices. in ceteris enim non magnopere causas requiram. Locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia. Quod isti simulac renunciatum est: hominem jubet Lilybaeum vadimonium Venerio servo promittere. Promittit. Lilybaeum venitur. cogere eum coepit, cum ageret nemo, nemo postularet, H-S duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, NI FURTIS QUAESTUM FACERET. Recuperatores de cohorte sua

dicit daturum. Servilius et recusare et deprecari, ne iniquis judicibus, nullo adversario, judicium capitis in se constitueretur. Haec cum maxime loqueretur, sex lictores eum circumsistunt valentissimi, et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi: caedunt acerrime virgis: denique proximus lictor (de quo saepe jam dixi) Sestius, converso bacillo, oculos misero tundere vehementissime coepit. Itaque illi cum sanguis os oculosque complesset, concidit; cum illi nihilo minus jacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, brevi postea est mortuus. Iste autem homo Venerius, et affluens omni lepore et venustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum. Nam 55
quid ego de ceteris civium Romanorum suppliciis singillatim potius, quam generatim atque universe loquar? Carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, [87] quae lautumiae vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit. Ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim conjiciebatur. Indignum hoc video videri omnibus, judices: et id jam priore actione, cum haec testes dicerent, intellexi. retineri enim putatis oportere jura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi plenum forum judiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi Romani et frequentia: sed, ubicumque terrarum et gentium violatum jus civium Romanorum sit, statuitis id pertinere ad commumem causam libertatis

[87] *quae lautumiae vocantur.*] Glossa est addita e superioribus, c. 27.

et dignitatis. In exterorum hominum, et maleficorum sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? numquamne tibi judicii, numquam concionis, numquam hujus tantae frequentiae, quae nunc animo te iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi Romani absentis dignitas, numquam species ipsa hujuscemodi multitudinis, in oculis animoque versata est? numquam te in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi Romani venturum, numquam sub legum et judiciorum potestatem casurum esse putasti?

56 At quae erat ista libido crudelitatis exercendae? quae tot scelerum suscipiendorum causa? nulla, judices, praeter praedandi novam singularemque rationem. Nam ut illi, quos a poëtis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut aliqua promontoria, aut praerupta saxa [58] tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent appulsi navigiis, interficere possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat. Quaecumque navis ex Asia, [59] quae ex Syria, quae Tyro, quae Alexandria venerat, statim certis indicibus et custodibus tenebatur: vectores omnes in lautumias conjiciebantur: onera atque merces in praetoriam domum deferebantur: versabatur in Sicilia longo intervallo alter, non Dionysius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam insula multos et crudeles tyrannos,) sed quoddam novum monstrum, ex vetere illa immanitate, quae in iisdem locis versata esse

[58] *tenuisse dicuntur.*] *Dicuntur* delendum est. Omnia pendent ab *accepimus*. Nisi malis cum Ms. Guelf. scribere *qui sinus quosdam*, etc.

[59] *quae ex Syria*] *quae* excidit ed. Grut. quamquam Lambinus ait abesse a Mss. duobus.

dicitur. Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus et majoribus canibus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam insulam obtinebat: ille Aetnam solam, et eam Siciliae partem tenuisse dicitur. At quae causa tum subjiciebatur ab ipso, judices, hujus tam nefariae crudelitatis? eadem, quae nunc in defensione commemorabitur. Quicumque accesserant ad Siciliam paullo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque a Dianio fugere dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant, alii purpuram Tyriam; tus alii atque odores [60] vestemque linteam; gemmas alii et margaritas; vina nonnulli Graeca, venalesque Asiaticos: ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis navigarent. Non providerant, eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus adjumentis se ad salutem uti arbitrabantur. Iste enim haec eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in lautumias abduci imperabat: naves eorum atque onera diligenter asservanda curabat. His in- 57
stitutis cum completus jam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quae L. Suetium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, [61] quae ceteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum, ut jam illa vox et imploratio, CIVIS ROMANUS SUM, quae saepe multis, in ultimis terris, opem inter barbaros et salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et supplicium maturius ferret. Quid est, Verres? quid ad haec cogitas respondere? num

[60] *vestem linteam*] de stragulis vestibus accipit Graevius, ad lectos cubiculares. bene. de his et supra c. 11.

[61] *quae ceteros.*] Graevius e Ms. Reg. addit *et*.

mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur: cedo rationem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITTERAE SYRACUSANORUM. Videtis cives Romanos gregatim conjectos in lautumias: videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. Quaerite nunc vestigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant. nulla sunt. Omnesne mortui? Si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. Sed scriptum exstat in iisdem litteris, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere umquam, neque intelligere potuit, [62] ΕΔΙΚΩΘΗΣΑΝ, inquit, ut Siculi loquuntur,
58 hoc est, supplicio affecti ac necati sunt. Si quis rex, si qua civitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in civem Romanum ejusmodi, nonne publice vindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc injuriam, ignominiamque nominis Romani, inultam impunitamque dimittere? Quot bella majores nostros, et quanta suscepisse arbitramini, quod cives Romani injuria affecti, quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? At ego retentos non queror: spoliatos ferendum puto: navibus, mancipiis, mercibus ademtis, in vincula conjectos esse mercatores, et in vinculis cives Romanos necatos esse arguo. Si haec apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine civium Romanorum, non apud senatores lec-

[62] ἐδικώθησαν] v. Ind. Graec. in Clave. Ceterum ordinem verborum hunc feci, quem J. Gronovius volebat, probante Graevio. Sed ille jam est in ed. Aldi Nep.

tissimos civitatis, non in foro populi Romani, de tot et tam acerbis suppliciis civium Romanorum: tamen animos enim barbarorum hominum permoverem. Tanta enim hujus imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa videatur. Num ego tibi ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum severitate judicum, circumretitum frequentia populi Romani esse videam? Si mehercules (id quod fieri non posse intelligo) ex his laqueis te exueris, ac te aliqua [63] via ac ratione explicaris: in illas tibi majores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici et concidi necesse est. Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere: tamen illa ipsa defensio non minus esse ei perniciosa, quam mea vera accusatio debeat.

Quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse et supplicio affecisse dicit. Quis tibi id permisit? quo id jure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? Forum plenum et basilicas istorum hominum videmus, et animo aequo videmus. Civilis enim dissensionis, et sive amentiae, sive fati, seu calamitatis, non est iste molestus exitus, [64] in quo non reliquos saltem cives incolumes liceat conservare. Verres ille, vetus proditor consulis, [65] translator quaesturae, aversor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in republica suscepit, ut, quibus hominibus per

[63] *via ac ratione.*] Sic, ut supra, correxi vulgatum *vi ac ratione*. Sic habet Ms. Reg. Graevii, cui et placebat. *Vis* huic loco non est aptum. In Gu. est *aliqua ac ratione*. Patet *via* absorptum ab *aliqua*.

[64] *in quo reliquos.*] Non hoc consentit priori; excidit manifeste *non*: *in quo non reliquos - - liceat conservare*. Etiam *molestus* non placet, sed glossam sapit, aut in eo aliud latet.

[65] *translator quaesturae.*] Non intelligo. Non transtulit quaesturam, sed deseruit, etc. nec id verbum ita antiquum est.

senatum, per populum Romanum, per omnes magistra-
tus, in foro, in suffragiis, in hac urbe, in republica ver-
sari liceret, iis omnibus mortem acerbam crudelemque
proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliae
detulisset. Ad Cn. Pompejum, clarissimum virum,
et fortissimum, permulti, occiso Perperna, ex illo Ser-
toriano numero militum confugerunt. quem non ille
summo cum studio salvum incolumemque servavit?
cui civi supplici non illa dextera invicta et fidem
porrexit, et spem salutis ostendit? Itane vero? quibus
fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt: iis
apud te, [66] cujus nullum in republica umquam momen-
59 tum fuit, mors et cruciatus erat constitutus? Vide,
quam commodam defensionem excogitaris. Malo,
malo mehercule, id, quod tu defendis, his judicibus,
populoque Romano, quam id, quod ego insimulo, pro-
bari. malo, inquam, te isti generi hominum, quam
mercatoribus et naviculariis inimicum atque infestum
putari. meum enim crimen avaritiae te nimiae coar-
guit: tua defensio furoris cujusdam, et immanitatis, et
inauditae crudelitatis, et paene novae proscriptionis.
Sed non licet me isto tanto bono, judices, uti, non
licet. adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi vene-
runt ad hoc judicium mercatores, homines locupletes
atque honesti, [67] qui partim socios suos, partim libertos

[66] *cujus nullum - - monumentum fuit.*] Quid est *nullum monumentum in rep.*? nullae res gestae? Sic Hotomannus, qui tamen insolentiam hujus formae hoc sensu agnovit. Immo *nullum momentum fuit:* quod respondet superiori, *tantum sibi auctoritatis suscepit.* Saepe in libris haec verba confunduntur. Vidit Lambinus et sic edidit: quem secutus sum.

[67] *qui partim socios - - dicent.*] Hic locus sanus non est, caretque aequalitate membrorum. Lambinus illud *partim in vinculis necatos* in Ms. quodam non reperit, nec est in Guelf. Et in exemplis subjectis nullum est in vinculis necati: omnes securi percussi sunt. Immo consulto palam omnes necatos dicit. Ms. Gu. etiam *partim liberos* habet, post *socios*.

ab isto spoliatos, in vincula conjectos, [partim in vin-
culis necatos,] partim securi percussos esse dicent.
Hic vide, quam me sis usurus aequo. Cum ego P. Gra-
nium testem produxero, qui suos libertos a te securi per-
cussos esse dicat, qui a te navem suam mercesque re-
petat: refellito, si poteris: meum testem deseram, tibi
favebo: te, inquam, adjuvabo: ostendito, illos cum Ser-
torio fuisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos.
Nihil est, quod te malim probare. nullum enim faci-
nus, quod majore supplicio dignum sit, reperiri, neque
proferri potest. Reducam iterum equitem Romanum,
L. Flavium, si voles: quoniam priore actione, ut
patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut om-
nes intelligunt, conscientia tua, atque auctoritate me-
orum testium, testem nullum interrogasti. Interroge-
tur Flavius, si voles, quinam fuerit L. Herennius, is,
quem ille argentariam Lepti fecisse dicit: qui cum
amplius centum cives Romanos haberet ex conventu
Syracusanorum, qui eum non solum cognoscerent, sed
etiam lacrymantes ac te implorantes defenderent:
tamen a te, inspectantibus omnibus Syracusanis, securi
percussus est. Hunc quoque testem meum refelli, et
illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demon-
strari et probari volo. Quid de illa multitudine dice- 60
mus eorum, qui, capitibus involutis, in piratarum cap-
tivorumque numero producebantur, ut securi feriren-
tur? Quae ista nova diligentia, quam ob causam [68] abs
te excogitata? an te L. Flavii ceterorumque de L.
Herennio vociferatio commovebat? An M. Annii,
gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas
paullo te diligentiorem timidioremque fecerat? qui

[68] *abs te excogitata.*] Sic recte e Ms. edidit Graevius pro *cogitata*
Consentit Gu.

nuper pro testimonio, non advenam, nescio quem, nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussum esse dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam atque querimoniam, non mitior in supplicio, sed diligentior esse coepit. Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere instituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conventu (id quod antea diximus) nimium diligenter praedonum numerum requirebant. Haeccine plebi Romanae, te praetore, est constituta conditio? haec negotii gerendi spes? hoc capitis vitaeque discrimen. Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunae, nisi etiam hae formidines ab nostris magistratibus atque in nostris provinciis impendebunt? Ad eamne rem fuit haec suburbana ac fidelis provincia Sicilia, plena optimorum sociorum, honestissimorumque civium, quae cives Romanos omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria atque Aegypto navigarent, qui apud barbaros, propter togae nomen, in honore aliquo fuissent; qui ex praedonum insidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent, [69] in Sicilia securi ferirentur, cum se jam domum venisse arbitrarentur.

61 Nam quid ego de P. Gavio, Cosano municipe, dicam, judices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit. ut cetera mihi [70] in dicendo digna re, digna

[69] *in Sicilia.*] Sufficiebat *in ea*, quia in principio est *provincia Sicilia:* sed videtur repetiisse nomen, quia longius aberat.

[70] *in dicendo digna re.*] Sic edd. vett. sic Ms. Gu. non *dicenda*, quod errore operarum irrepsit in Gruterianam, et a Gronovio et Graevio servatum est.

dolore meo suppetant, magis elaborandum est. quod crimen ejusmodi est, ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem. Tametsi enim verissimum esse intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrymis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum, omniumque Rheginorum, multorumque equitum Romanorum, qui casu tum Messanae fuerunt, testimoniis, dedi tantum priore actione testium, res ut nemini dubia esse posset. Quid nunc agam? Cum jam tot horas de uno genere, ac de istius nefaria crudelitate dicam: cum prope omnem vim verborum ejusmodi, [n] quae scelere istius digna sint, aliis in rebus consumserim, neque hoc providerim, ut varietate criminum vos attentos tenerem: quemadmodum de tanta re dicam? Opinor, unus modus atque una ratio est. Rem in medio ponam: quae tantum habet ipsa gravitatis, ut neque mea, quae nulla est, neque cujusquam, ad inflammandos vestros animos eloquentia requiratur. Gavius hic, quem dico, Cosanus, cum illo in numero ab isto in vincula conjectus esset, et nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset, Messanamque venisset: qui prope jam Italiam et moenia Rheginorum videret, et ex illo metu mortis ac tenebris, quasi luce libertatis, et odore aliquo legum recreatus, revixisset; loqui Messanae coepit, et queri, se civem Romanum in vincula esse conjectum: sibi recta iter esse Romam: Verri se praesto advenienti futurum. Non intelligebat miser, 62
nihil interesse, utrum haec Messanae, in apud ipsum in

[n] *quae sc. istius digna sunt.*] An *digna sint*? Sic vero Ms. Gu. Recepi.

praetorio loqueretur. Nam, ut ante vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quem haberet adjutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium sociam. Itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gavius: eoque ipso die casu Messanam venit Verres. Res ad eum defertur: esse civem Romanum, qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur. quem, jam ingredientem navem, et Verri nimis atrociter minitantem, a se retractum esse, et asservatum, ut ipse in eum statueret, quod videretur. Agit hominibus gratias, et eorum erga se benevolentiam diligentiamque collaudat. Ipse inflammatus scelere et furore in forum venit. Ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat. Exspectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, et virgas expediri jubet. Clamabat ille miser, se civem esse Romanum, municipem Cosanum: meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur: ex quo haec Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam ab ducibus fugitivorum esse missum: cujus rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. deinde jubet undique [72] hominem vehementissime verberari. Caedebatur virgis in medio foro Messanae civis Romanus, judices; cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi haec, CIVIS ROMANUS SUM. [73] Hac se

[72] *hominem proripi vehementissimeque verberari.*] Graevius bene delevit *proripi*, e superioribus repetitum: aberatque Ms. Reg. ut abest Gu.

[73] *Hac se commemoratione.*] Hic lacuna fuit in Ms. unde Guelf. ductus est. Desunt inde omnia ad c. 66. finem.

commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum,
cruciatumque a corpore dejecturum arbitrabatur. Is
non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim depre-
caretur: sed, cum imploraret saepius, usurparetque
nomen civitatis: crux, crux, inquam, infelici et aerum-
noso, [74] qui numquam istam potestatem viderat, com-
parabatur. O nomen dulce libertatis! o jus eximium 63
nostrae civitatis! o lex Porcia, legesque Semproniae!
o graviter desiderata, et aliquando reddita plebi Ro-
manae tribunicia potestas! Huccine tandem omnia
reciderunt, ut civis Romanus in provincia populi Ro-
mani, in oppido foederatorum, ab eo, qui beneficio
populi Romani fasces et secures haberet, deligatus in
foro virgis caederetur? Quid, cum ignes ardentesque
laminae, ceterique cruciatus admovebantur? Si te
illius acerba imploratio et vox miserabilis [75] non inhi-
bebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum ade-
rant, fletu et gemitu maximo commovebare? In
crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem
Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere
hoc prima actione, judices: nolui. Vidistis enim, ut
animi multitudinis in istum dolore, et odio, et com-
munis periculi metu, concitarentur. Statui egomet
mihi tum modum orationi meae, et C. Numitorio,
equiti Romano, primario homini, testi meo: et Gla-
brionem, id quod sapientissime fecit, facere laetatus
sum, ut repente, consilio in medio, testem dimitteret.
Etenim verebatur, ne populus Romanus ab isto eas

[74] *qui numquam istam potestatem viderat*] nempe ut cives indicta causa verberarentur. Sed mihi totum non satis placet.

[75] *non inhibebat.*] E Gellio corrigit Lambinus *non leniebat*. Vulgatum verum est, pro cohibebat, quo modo *inhibere* dici, etiam Lexica docent.

poenas vi [76] repetisse videretur, quas veritus esset, ne iste legibus, et vestro judicio non esset persoluturus. Nunc, quoniam jam exploratum est omnibus, quo loco causa tua sit, et, quid de futurum sit: sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam, in lautumias Syracusis a te esse conjectum: neque id solum ex litteris ostendam Syracusanorum: ne possis dicere, me, quia sit aliquis in litteris Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere: sed secundum arbitrium tuum testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias conjectum esse dicant. producam etiam Cosanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, judices non sero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egisti, civem Romanum, et municipem Cosanum, non speculatorem fugitivorum fuisse.
64 Cum haec omnia, quae polliceor, cumulate [77] tuis proximis plana fecero: tum istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur. eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, locutus es? Illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse, se esse civem Romanum: sed speculatorem fuisse. Jam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines, ex agro Taurominitano? quid Q. Lucejus, qui [78] argentariam Rhegii maximam fecit? quid ceteri? Adhuc enim testes ex eo genere a me sunt

[76] *repetisse videretur.*] Artificiose pro *repeteret*, quod erat invidiosum, posito consequente pro re ipsa et antecedente. Sic infra *nolo in hoc delecto judicio - - esse commissum.*

[77] *tuis proximis*] v. Clavem.

[78] *arg. Rh. maximam fecit.*] An *facit?*

dati, non qui novisse Gavium, sed qui se vidisse dicerent, cum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis: hoc tu confiteris illum clamitasse, se civem esse Romanum: apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse, ut dubitationem aliquam; ut crudelissimi taeterrimique supplicii aliquam parvam moram saltem posset afferre. Hoc teneo, hic haereo, judices, hoc sum contentus uno: omitto ac negligo cetera: sua confessione induatur ac juguletur necesse est. Qui esset, ignorabas? speculatorem esse suspicabare? non quaero, qua suspicione: tua te accuso oratione. Civem Romanum esse dicebat. Si tu apud Persas aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere: quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum? et, si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile et illustre apud omnes nomen tuae civitatis profuisset: ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum civem se Romanum esse diceret: apud te praetorem, si non effugium, ne moram quidem mortis, mentione atque usurpatione civitatis, assequi potuit? Homines tenues, 65
obscuro loco nati, navigant: adeunt ad ea loca, quae numquam antea viderunt: ubi neque noti esse iis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui et legum et existimationis periculo continentur: neque apud cives solum Romanos, qui et sermonis, et juris, et multarum rerum societate juncti sunt, fore se tutos arbitrantur: sed, quocunque venerint, hanc sibi rem praesidio sperant

futurum. Tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Romanis: constitue nihil esse opis in hac voce, CIVIS ROMANUS SUM: posse impune praetorem, aut alium quemlibet, supplicium, quod velit, in eum constituere, qui se civem Romanum esse dicat; quod quis ignoret: jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. Quid, si L. Pretium, equitem Romanum, qui tum [79] in Sicilia negotiabatur, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panormum litteras mittere? asservasse hominem? custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisse, dum Panormo Pretius veniret? cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres: si ignoraret: tum si ita tibi videretur, hoc juris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

66 Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum fueris infestus, ac non nomini, generi, juri civium hostis. non illi, inquam, homini, sed causae communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, cum Mamertini, more atque instituto suo, crucem fixissent post urbem, in via Pompeja; te jubere in ea parte figere, quae ad fretum spectaret: et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, qui se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam

[79] *in Sicilia negotiabatur, nom.*] Sic edidi ex ed. Flor. quod et post quidam, in his Victorius, secuti sunt. Delevit Gruterus, quod in una illa editione esset vetere. Vestigium tamen lectionis est in edd. pr. quae habent *nominabatur*. Ex eo Aldus fecit *nominabat*. Miror, Graevium hic non inspexisse Victorium, et qui eum secuti sunt.

cernere, ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, judices, post conditam Messanam illo loco fixa est. Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens, perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis jura cognosceret; Italia autem alumnum suum, servitutis extremo summoque supplicio affixum videret. Facinus est, vinciri civem Romanum: scelus, verberari: prope parricidium, necari: quid dicam [30] in crucem tolli? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus. Spectet, inquit, patriam: in conspectu legum libertatisque moriatur. Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem, nescio quem, civem Romanum, sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. Jam vero videte hominis audaciam. Nonne eum graviter tulisse arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? quod enim his locis in provincia sua, celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit. monumentum sceleris audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae, vestibulo Siciliae, praetervectione omnium, qui ultro
citroque navigarent. Si haec non ad cives Romanos, 67
non ad aliquos amicos nostrae civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audissent; denique, si non ad homines, verum ad bestias; aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine, ad saxa et ad scopulos [31] haec conqueri et deplorare vel-

[30] *in crucem tolli.*] Sic edidi ex edd. pr. Aldus fecit *tollere*: quod et praeferrem, si esset et *vincire*, *verberare*, *necare*. Sed malui unum corrigere e libris, quam tria sine libris.

[31] *haec conqueri.*] *Haec* offendit Hotomannum. Potest dici repetitum in extremo, quia superius *haec* longius abest. Edd. pr. non habent,

lem: tamen omnia muta atque inanima, tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud senatores populi Romani, legum, judiciorumque, et juris auctores, timere non debeo, ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi judicentur. Paullo ante, judices, lacrymas in morte misera atque indignissima navarchorum non tenebamus; et recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam civium Romanorum sanguis conjunctus existimandus est: quoniam id et salutis omnium ratio, et [82] veritas postulat. omnes hoc loco cives Romani, et qui adsunt, et qui ubicumque sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua jura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur. A me, tametsi satis habent, tamen, [83] si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. nam etsi qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, judices, neque ullo modo fieri posse video: sed si in hoc me ratio fefellerit; Siculi causam suam perisse querentur, et mecum pariter moleste ferent: populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, jus suum, me agente, suis suffragiis [84] ante Kal. Februarias recuperabit. Ac, si de mea gloria et

sed ejus loco *et*, quod tamen non aptum est h. l. *Haec* est ab Aldo, sed tamen, ut opinor, e libris. nam et Gu. habet.

[82] *veritas omnium.*] Delevi cum Graevio *omnium*. a libris quibusdam ut et Gu. abest, et vel sine libris delendum esset.

[83] *si res aliter acciderit.*] Usitatius foret *ceciderit*; nisi sic legendum: nam et alibi haec verba confusa sunt. Ita videbatur et Guilielmio.

[84] *ante Kal. Febr.*] Primo statim aedilitatis meae mense.

amplitudine quaeritis, judices: non est alienum meis rationibus, istum, mihi ex hoc judicio ereptum, ad illud populi Romani judicium reservari. Splendida est illa causa: probabilis mihi, et facilis; populo grata atque jucunda. Denique, si videor hic, id quod ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit.

Sed mehercules, vestra reique publicae causa, judi- 68
ces, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos judices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut non cera, sed coeno obliti esse videantur. Quamobrem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus est, [85] ex hoc loco moneo: videas etiam atque etiam et consideres, quid agas, quo progrediare: quem hominem et qua ratione defendas. Neque de illo quidquam tibi praefinio, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. cetera, si qua putas te occultius extra judicium, [86] quae ad judicium pertineant, facere posse: si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas: magnopere censeo desistas; et illa, quae tentata jam et coepta ab isto sunt, a me autem pervestigata et cognita, moneo ut exstinguas, et longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc judicio; majore, quam putas. [87] Quod enim te liberatum jam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum

[85] *ex hoc loco moneo*] nempe cum nondum de loco superiori pro rostris dico, quo dicturus sum ad populum: ne mihi necesse sit, de ea re apud populum dicere. Ante pro *si qui* edd. pr. habent *quia*.

[86] *quae ad judicium pertinent.*] Rectius *pertineant*. Sic Ms. Gu. Recepi.

[87] *Quod enim te - - cogites.*] Accurate *cogites*, non *cogitas*. Optativus Graecorum exprimitur, et est comiter dictum.

consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur, quam comparantur. Tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in judiciis et in omni republica; tulit sed quo die populo Romano tribuni plebis restituti sunt, omnia ista vobis (si forte nondum intelligitis) ademta atque erepta sunt. Omnium nunc oculi conjecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrûm, qua fide ego accusem, qua religione hi judicent, qua tu ratione defendas. De omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Romani judicium consequetur. nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus antea nimium in aliquo judicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. Quae iste in provincia palam dictitabat, cum ea, quae faciebat, tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur, tibi maxime est provi-
69 dendum. Ego mei jam rationem officii confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam. nam istum paucis horis primae actionis, omnium mortalium sententiis, condemnavi. Reliquum judicium non jam de mea fide, quae perspecta est, neque istius vita, quae damnata est; sed de judicibus, et, vere ut dicam, de te futurum est. At quo tempore futurum est? (nam id maxime providendum est: etenim cum omnibus in rebus, tum in republica permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum:) nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum, atque [38] alium ordi-

[38] *alium ordinem - - requiret.*] Sic edidi, sine libris, at necessario: refertur enim ad illud: *At quo tempore futurum est?*

nem ad res judicandas requiret: nempe ea lege de judiciis judicibusque novis promulgata, quam [89] non is promulgavit, cujus nomine proscriptam videtis, sed hic reus. hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque curavit. Itaque cum primo agere coepimus, lex non erat promulgata: cum iste, vestra severitate permotus, multa signa dederat, quamobrem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat. Posteaquam iste recreari et confirmari visus est; lex statim promulgata est. cui legi cum [90] vestra dignitas vehementer adversetur, istius spes falsa et insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quoquam vestrûm, quod reprehendatur: aut [91] populus Romanus judicabit de eo ordine, quem jam antea judiciis indignum putavit; aut ii, qui, propter offensionem judiciorum, de veteribus judicibus lege nova novi judices erunt constituti. Mihi porro, ut 70
ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quam longe progredi sit necesse? Potero silere, Hortensi? potero dissimulare, cum tantum respublica vulnus acceperit, ut expilatae provinciae, vexati socii, dii immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati impune, me actore, esse videantur? potero hoc ego onus tantum aut in hoc judicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides im-

[89] *non is, cujus nomine.*] Aurelius Cotta, cujus lex judiciaria eo anno, Crasso et Pompejo Coss. promulgata est.

[90] *vestra dignitas adversetur.*] Sic recte Graevius pro vulgato *adversaretur* edidit e libris scr. Sic et Ms. Gu. et edd. vett. quaedam. nam id *suffragatur* ita requirit, ut id etiam sine libris reponendum esset.

[91] *pop. R. judicabit de eo ordine.*] Sic pro *homine* bene edidere Manutius et Lambinus, quos sequi omnes debebant. nam *de homine* pertineret ad Verrem. Sed de Verre Cicero acturus erat, non tribb. plebis. De ordine sermo est judicante.

ploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut judicium corrumperent, in discrimen ac judicium vocandi? Quaeret aliquis fortasse: tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es? Non studio quidem hercule ullo, neque voluntate: sed non idem mihi licet, quod iis, qui nobili genere nati sunt: quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur. longe alia mihi lege in hac civitate et conditione vivendum est. Venit enim mihi in mentem M. Catonis, [92] hominis sapientissimi et vigilantissimi: qui cum se virtute, non genere, populo Romano commendari putaret, cum ipse sui [93] generis initium ac nominis ab se gigni et propagari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias, et maximis in laboribus usque ad summam senectutem, summa cum gloria vixit. [94] Postea Q. Pompejus, humili atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis, maximisque suis [95] periculis ac laboribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Coelium vidimus, non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos per ludum et per negligentiam [96] pervenistis. Haec eadem est

92 *hominis sapientissimi.*] Graevius addidit *et vigilantissimi*, quod et Ms. Gu. habet. Bene. nam et infra vigilantia commemoratur.

93 *generis initium ac nominis - - vellet.*] Non nimis premenda verba, inprimis *initium g. a. n. propagari* ad *genus* et *nomen* non ad *initium* refertur. *genus* est familia.

94 *Postea Q. Pompejus.*] Sic Ms. Reg. pro *posteaque P.* Saepe in libris antiquis sic praenomen Q. corruptum est. Alio loco jam vidimus ex hoc praenomine factum *que*. sic jam edidit Aldus Nep. et Graevius.

95 *periculis ac doloribus.*] Emendabat Hotomannus *laboribus*, quod defensum a P. Manutio, repertum in Ms. Reg. recepit Graevius. Est et in Gu. recte.

96 *pervenistis.*] Suspicor Ciceronem scripsisse *pervenitis*. nam de genere nobilium loquitur, non de praesentibus: et supra erat: *quibus omnia - - dormientibus deferuntur.*

nostrae rationis regio et via: horum nos hominum sectam atque instituta persequimur. Videmus, quanta 71
sit in invidia, quantoque in odio apud quosdam homines nobiles [97] novorum hominum virtus et industria: si tantulum oculos dejecerimus, praesto esse insidias: si ullum locum aperuerimus suspicioni, aut crimini, accipiendum esse statim vulnus: esse nobis semper vigilandum, semper laborandum videmus. Inimicitiae sunt? subeantur: labores? suscipiantur. Etenim tacitae magis, et occultae inimicitiae timendae sunt, quam indictae et apertae. Hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae favet: nullis nostris officiis benivolentiam illorum allicere possumus: quasi natura et genere disjuncti sint, ita dissident a nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos jam ante habueris inimicos et invidos, quam ullas inimicitias susceperis? [98] Quamobrem mihi, judices, optatum illud est, in hoc reo finem accusandi facere, cum et populo Romano satisfactum, et receptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime [99] culpa corrumpendi judicii, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. Proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrum-

[97] *novorum h. virtus et industria.*] Accurate: sic et pro Sext. c. 43. his duabus rebus dicit aditum dari in senatum: ubi vid.

[98] *Q. m. j. optandum est illud --facere.*] Mihi hoc semper durum visum est. De emendatione nihil mecum constitueram. Sed Ms. Guelf. habet *Q. mihi judices optatum illud est:* quod melius est: respondet mox *deliberatum est.*

[99] *culpa corrumpendi judicii.*] Graevius edidit *corrupti judicii* e Ms. Reg. cui consentit Gu. Sed ea est correctio exquisitioris formae in vulgatiorem et faciliorem.

pendum judicium velint esse, ita sint parati, ut discrepante populo Romano, mecum sibi rem videant futuram: et, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt; existiment, in his hominibus, quorum ego inimicitias, populi Romani salutis causa, suscepero, multo graviorem atque acriorem futurum.

72 Nunc te, Jupiter Optime Maxime, cujus iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de regiis manibus extorsit; cujusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: teque, Juno regina, cujus duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit: teque Minerva, quam item iste duobus in clarissimis et religiosissimis templis expilavit: Athenis, cum auri grande pondus; Syracusis, cum omnia, praeter tectum et parietes, abstulit: teque, Latona, et Apollo, et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam, divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit: etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit: teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit: cujus simulacrum sanctissimum Segestae, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit: teque, Mercuri, quem Verres in villa, et in privata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum, et in gymnasio Tyndaritanorum, juventutis illorum custodem ac praesidem voluit esse: teque, Hercu-

les, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, servorum instructa et comparata manu, convellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos, augustissimo et religiosissimo in templo, sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani, et vestigia violatae religionis maneant, monumenta victoriae, fanique ornamenta non exstent: vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum, judiciorumque arbitri et testes, [100] celeberrimo in loco populi Rom. locati, Castor et Pollux, quorum e templo quaestum sibi iste et praedam maximam improbissime comparavit: omnesque dii, qui vehiculis tensarum sollemnes coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem, faciendum exigendumque curavit: teque, Ceres, et Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis caeremoniis continentur, a quibus initia vitae atque victus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus et civitatibus data ac dispertita esse dicuntur: quarum sacra populus Romanus a Graecis ascita et accepta, tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab aliis huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse videantur: quae ab isto uno sic polluta et violata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, sed ne adspici quidem fas fuit, e sacrario Catinae convellendum avertendumque curaverit; alterum autem Ennae ex sua sede ac domo sustulerit: quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris, non humana manu fac-

[100] *celeb. in loco praetorii locati.*] *Praetorii* vitiosum esse, nemo dubitet. Graevius conjicit *pop. Rom.* quod est in Gu. aut *fori R.* Hoc verum puto, vel *fori* simpliciter. Interea recepi *pop. R.* e cod. Gu.

tam, sed coelo delapsam arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro et appello, sanctissimae deae, quae illos Ennenses lacus lucosque colitis, cunctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis: a quibus, inventis frugibus, et in orbem terrarum distributis, omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur. [1] Ceteros item deos, deasque omnes imploro atque obtestor, quorum templis et religionibus iste, nefario quodam furore et audacia instinctus, bellum sacrilegum semper impiumque habuit indictum, ut, si in hoc reo, atque in hac causa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam spectaverunt: [2] si nullam ad rem, nisi ad officium et veritatem omnes meae curae, vigiliae, cogitationesque elaborarunt: quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, [3] eadem vestra, judices, in judicanda sit: denique uti C. Verrem, si ejus omnia sunt inaudita et singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus ejusmodi vita atque factis, vestro judicio consequatur: utque [4] respublica [meaque fides] una hac accusatione mea contenta sit, mihique posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

[1] *Ceteros item.*] Est novae sententiae initium. et haec interpunctio est in edd. pr.

[2] *si ullam ad rem.*] Debet esse *nullam.* et sic est in Ms. Gu.

[3] *eadem vestra in judicanda sit.*] Arbitror hic excidisse *judices*, ad quos haec oratio, a Diis aversa, convertitur. Nam hoc non ad Deos pertinet, sed ad judices.

[4] *resp. meaque fides - - - contenta sit.*] Durum est *mea fides contenta sit.* Sententia plena satis esset, si *mea fides* abesset. Aldus Nep. 1580. edidit ex Hotomanni conjectura, *mea fides, unaque hac acc.* quod et Graevius probat. mihi non satisfacit. Puto esse delendum. fides et in aliis causis agendis postulatur. Locus in Ms. Guelf. est valde corruptus. Habet sic: *ut hi, quibus resp. placet, servanda eorumque una accusatione mea contenta sit*, etc.

TOM: V: FINIS.